Міністерство освіти і науки України
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Самохвал О.О.

ТУРИСТИЧНА ОСВІТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Монографія

Вінниця 2019

УДК 378:338.48(4-15)
С17

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
(протокол № 7 від 26 червня 2019 р.)

Рецензенти:

Дутка Г.Я. –д.пед.н., професор, проректор з навчально-методичної та виховної роботи,
Львівський інститут економіки і туризму;

Лозовецька В.Т. – д.пед.н., професор кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та комп'ютерної графіки,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова;

Третько В.В. – д.пед.н., професор, декан факультету міжнародних відносин,
Хмельницький національний університет.

Науковий редактор:

Гуревич Р.С. – дійсний член (академік) НАПН України, д.пед.н., професор.

Матеріали подані в авторській редакції

Самохвал О.О.
С17 Туристична освіта німецькомовних країн Західної Європи : ретроспектива та сучасний стан: монографія. Вінниця : Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2019. 556 с.

ISBN 978-966-629-945-4

З використанням наукового інструментарію системного підходу подані теоретичні та організаційні засади процесу професійної підготовки фахівців сфери туризму в освітніх закладах німецькомовних країн Західної Європи, означені тенденції розвитку та модернізації туристичної освіти у закладах вищої освіти німецькомовних країн.

Призначено для науковців, педагогів вищої школи, докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти, туризмознавців-практиків, а також тих, хто цікавиться проблемами професійної підготовки фахівців у галузі туризму за кордоном.

УДК 378:338.48(4-15)
С-17

ISBN 978-966-629-945-4

© О.О. Самохвал, 2019

ВСТУП

Сучасний ринок туристичних послуг вимагає компетентних ініціативних, мобільних, готових до постійного розвитку та самовдосконалення фахівців. За умов інтенсивного розвитку міжнародного освітнього простору, проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у вітчизняній вищій школі доцільно розв'язувати через інтеграцію з кращими здобутками світової педагогічної думки та творче використання досвіду зарубіжних країн. У цьому контексті наукове зацікавлення становлять досягнення німецькомовних країн Європи, зокрема Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу та Ліхтенштейну, оскільки ці країни мають багаторічну історію підготовки якісних кадрів сфери туризму, а їхні фахові вищі школи та асоціації визнані світом за високі показники професійності та якості.

Поліаспектне дослідження й об'єктивне вивчення найкращих педагогічних здобутків досвіду німецькомовних країн сприятиме збагаченню наукових поглядів вітчизняних учених новими ідеями щодо трансформації змісту, удосконалення форм, методів і технологій, науково-методичного забезпечення професійної підготовки фахівців туристичної галузі в Україні.

Метою наукових пошуків було виявлення на основі цілісного аналізу економічних, педагогічних, соціальних процесів специфічних внутрішніх національних і зовнішніх загальноєвропейських чинників, що впливали на розвиток туристичної освіти в німецькомовних країнах, тенденції її становлення та сучасний стан; дослідження структури вищої туристичної освіти з урахуванням кваліфікаційних вимог і стандартів професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі для вдосконалення продуктивної туристичної освіти в Україні з урахуванням суспільних запитів та потреб практики.

Наукове дослідження здійснено в площині взаємозалежних компонентів, зокрема *туризм – педагогіка туризму – туристична освіта*, які формують, корегують і оновлюють світоглядну парадигму системи професійної підготовки

майбутніх фахівців туристичної галузі.

У першому розділі з'ясовано, що туризм – це багатовекторне явище з розгалуженими міжпредметними зв'язками; окреслено загальні підходи до трактування поняття «туризм», а саме: *споживчий, соціокультурний і економічний*; означено ефективні процеси реформування туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи. Результати наукового пошуку дозволили визначити реформаторські тенденції професійної туристичної освіти в німецькомовних країнах, які спрямовані на забезпечення якісної професійної освіти та підготовки майбутніх фахівців відповідно до потреб національного та світового ринку праці; заохочення суспільства до неперервної освіти як запоруки професійного зростання та нарощуванню конкурентоспроможності; гарантування державної підтримки молоді в процесі фахової підготовки та працевлаштуванні; децентралізацію закладів вищої освіти (далі ЗВО) задля забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців та розвитку наукового потенціалу держави.

У другому розділі встановлено, що туристична освіта в німецькомовних країнах є *діяльнісно-орієнтованою*, якій характерна ступенева система професійного становлення з дворівневою моделлю на університетському рівні. У результаті дослідження визначено типи закладів вищої туристичної освіти та означено напрями підготовки за туристичними спеціальностями. Уперше введено поняття «*трилінгвальна туристична освіта*», що є характерною для системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в Люксембурзі.

Теоретичне обґрунтування неперервної професійної освіти фахівців туристичної сфери дозволило виділити певні її характеристики, а саме: *неперервність, відкритість* і *доступність, гнучкість*, *інтеграцію науки та виробництва*, *полікультурність* і *полімовність* як невід'ємні складові національних освітніх систем окремих німецькомовних країн.

У третьому розділі описано структурну модель туристичної освіти німецькомовних країн і дисциплінарні рівні професійного становлення

здобувачів ОС «бакалавр» і ОС «магістр», які є результатом ретельного аналізу навчальних планів у закладах туристичної освіти університетського рівня.

Теоретично обґрунтовано періодизацію становлення та розвитку туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, яка охоплює три основних етапи, та з'ясовано важливі складові цього процесу, а саме: *економічну, інституційну, дисциплінарну та нормативну*.

Досліджуючи розвиток туристичної освіти, визначено основні тенденції даного процесу, а також окреслено основні напрямки модернізації системи туристичної освіти в ЗВО німецькомовних країн.

У заключному четвертому розділі вперше означено та обґрунтовано глобальну особливість сучасної туристичної освіти, а саме *англізація* вищої туристичної освіти. Досліджено компетентнісну структуру професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі та представлено модель структурних компонентів професійної компетентності конкурентоспроможних фахівців сфери туризму у ЗВО німецькомовних країн. З'ясовано, що вища туристична освіта в ЗВО німецькомовних країн є *менеджмент-орієнтовною, академічно мобільною та особистісно-орієнтованою*, що передбачає розвиток у майбутніх фахівців, окрім фахових компетенцій, фундаментальних знань і навичок міжособистісної взаємодії.

Дослідження досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах та виявлення прогресивних і новаторських ідей сприятиме науковому обґрунтуванню стратегії розвитку системи туристичної освіти в Україні в умовах реформаційних та інтеграційних процесів у вітчизняній вищій освіті.

Ми не перебільшуємо значення викладених у монографії підходів, положень, теорій, що стосуються проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності, усвідомлюємо, що ця проблема має комплексний характер і може бути ефективно розв'язана спільними зусиллями науковців, педагогів, туризмознавців-практиків, керівників освіти, представників сфери надання туристичних послуг.

З огляду на діапазон проблеми, ми не претендуємо на вичерпне її висвітлення. Окремі узагальнення та судження можуть бути не кінцевими висновками, а варіантами подальшого аналізу і розвитку, деякі положення та обґрунтування мають дискусійний характер.

Монографія адресована науковцям, педагогам вищої школи, докторантам, аспірантам, здобувачам вищої освіти, туризмознавцям-практикам, а також тим, хто цікавиться проблемами професійної підготовки фахівців у галузі туризму за кордоном.

Слова вдячності адресуються науковому консультанту Гуревичу Роману Семеновичу і рецензентам монографії Дутці Ганні Яківні, Лозовецькій Валентині Терентіївні та Третьку Віталію Віталійовичу.

Розділ 1.

НАУКОВІ ЗАСАДИ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

1.1. Сучасний стан та перспектива розвитку туризму як передумова становлення туристичної освіти

Сучасне суспільство розвивається шляхом посилення взаємозв'язку і взаємозалежності різних країн, народів і культур. Процес, що охопив різні сфери суспільного життя у всіх країнах світу, в сучасній науці формулюється як глобалізація. Розвиток процесів глобалізації пов'язаний з формуванням і становленням різноманітних мереж соціальних, політичних, економічних комунікацій, що охоплюють весь світ і перетворюють його в «єдиний соціальний простір». Одним з найяскравіших проявів цих процесів в кінці XX – початку XXI століття став туризм.

Туризм в контексті глобальних світових викликів – багатогранне явище, яке поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має практично невичерпний потенціал для постійного зростання, характеризується високими темпами розвитку, сприяє прискоренню економічного розвитку регіонів і країн та підвищенню рівня життя населення. Впродовж останніх шести десятиліть туризм демонструє постійне покращення макроекономічних показників, і є одним з найбільш динамічних секторів економіки у світі. За швидкі темпи зростання туризм визнаний економічним феноменом минулого століття і йому пророкують блискуче майбутнє у XXI столітті.

Теоретико-методологічне осмислення туризму, формування сучасної «туристичної свідомості», яка має бути притаманна всім суб'єктам туристичного процесу, – нагальна потреба часу, тому що цей феномен є одним із могутніх чинників, які істотно діють на сучасну цивілізацію. Якими будуть наслідки цього впливу – позитивними чи руйнівними, – покликані

аргументовано відповісти соціальні філософи, економісти, правознавці, географи, історики, країнознавці, політологи, культурологи, екологи та педагоги, які безпосередньо або дотично пов'язані з туризмом.

У останні роки в Україні посилюється увага вчених та фахівців, які досліджують проблеми розвитку туризму, до формування національної туристичної індустрії, підвищення економічної ефективності туристичної сфери, підготовки фахівців сфери гостинності тощо. Питання історії виникнення туризму досліджуються в працях В. Антонова-Саратовського, В. Бурчакова, В. Герасименка, Т. Дьорової, О. Лугової, П. Слободяна, В. Федорченка та інших авторів.

Вагомий внесок у вивчення економічної ефективності туризму здійснили Г. Алейнікова, І. Балабанов, А. Балабанов, Р. Велемєєв, А. Гайдук, В. Герасименко, В. Гуляєв, А. Дурович, М. Кабушкін, В. Козирєв, М. Крачило, О. Король, В. Нікіфоров, І. Ополченов, Т. Чернова, Ю. Чеботарь, А. Чудновський, І. Школа, В. Янкевич та ін. Питанням розвитку міжнародного туризму присвячені роботи М. Ананьєва, Н. Барчукової, С. Максименко, О. Пузакової, В. Честнікової, І. Фомічева та ін.

Розвиток туристично-рекреаційної діяльності вивчають такі дослідники, як Г. Дутка, В. Жученко, О. Ільїна, В. Лозовецька, В. Мацола, В. Руденко, В. Шмагіна, С. Харічков та інші вчені.

Проблеми формування державної туристичної політики аналізуються в роботах А. Дуровича, М. Кабушкіна, В. Цибуха та ряду інших авторів.

Роль державного управління, необхідність створення механізмів державного регулювання, застосування ефективних інструментів державної політики у різних сферах життєдіяльності досліджуються у працях В. Бакуменка, В. Вакуленка, З. Варналія, В. Воротіна, О. Ігнатенка, В. Князєва, О. Лебединської, Ю. Лебединського, А. Мерзляк, О. Мордвінова, Н. Нижник, М. Орлатого, Ю. Сурміна, В. Токовенко та інших учених.

Теоретичні та методологічні аспекти туристичної діяльності в Україні та світі викладенні в працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема Г. Балабанова,

І. Винниченка, Л. Воротіної, Н. Гук, О. Корольчук, Т. Ткаченко, Л. Шульгіної та інших.

У будь-якій діяльності завжди актуальним є питання дефініцій, тобто узгоджених і прийнятих за основу визначень, понять, термінів, що дозволяють адекватно тлумачити предмет, об'єкт і умови угоди, принципи і положення нормативних актів.

Туристична термінологія зазнає істотних змін завдяки стрімкому темпу розвитку і формування як суспільних відносин, так і туризму, його галузей та видів. Тлумачення туристичних термінів – предмет запеклих дискусій апологетів теорії туризму. Як зазначає В. Сапрунова, до цих пір відсутнє єдине бачення трактування сутності туризму та його понятійного апарату. Однак, питання дефініцій та термінології туризму є необхідною умовою наукової рефлексії явищ і процесів, характерних для туризму [163].

Формування поняття «туризм» відбувається паралельно з розвитком його як галузі народногосподарського комплексу у світі. Туризм спочатку не був об'єктом наукового дослідження і в первинному змісті суспільного усвідомлення трактувався як переміщення та тимчасове перебування людей поза постійним місцем проживання. Необхідність більш чіткого визначення туризму виникла в середині XX століття, коли туристичні потоки значно збільшились, відповідно як і їх вплив на економіку держав. Ініційоване в цей час наукове осмислення туризму як виду діяльності потребувало встановлення його чіткого категорійного апарату. Розглянемо детальний опис поняття «Туризм» за окремими підходами (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «Туризм»

Підхід	Автор	Визначення
Споживчий	М. Мальська, В. Худо, В. Цибух	вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями [100];

Продовження таблиці 1.1

Підхід	Автор	Визначення
Споживчий	Ю. Антонова, А. Краснова	форма рекреації, яка передбачає обов'язкове переміщення людини, за межі місця свого постійного проживання [83];
Економічний	Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 року №324/95-ВР	тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [138];
	Гаазька декларація Міжпарла-ментської конференції по туризму ООН: Гаага, 10–14 квітня 1989 р.	вид діяльності, що має важливе значення для життя людей і сучасного суспільства, який перетворився на важливу форму використання вільного часу окремими особами, а також основний засіб міжособистісних зв'язків та політичних, економічних і культурних контактів, які стали необхідними у зв'язку з інтернаціоналізацією всіх сфер життя націй [28];
	Т. Кукліна, В. Зайцева	особливий вид споживання туристами матеріальних благ, послуг і товарів, який виділяється в окрему сферу господарства, що забезпечує туриста всім необхідним: транспортними засобами, об'єктами харчування, розміщення, культурно-побутовими послугами, розважальними заходами [86];
	В. Кифяк	вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання [73];
	М. Колосінська	самостійна галузь національної економіки, у межах якої створюється специфічний туристичний продукт, тобто товар або послуга для задоволення потреб осіб, які подорожують [78];
	Д. Соловйов	сукупність соціально-економічних відносин, що на платній основі забезпечують потреби людини у відпочинку, лікуванні, забезпеченні професійних та інших цілей шляхом використання рекреаційних та історико-культурних ресурсів [178];

Продовження таблиці 1.1

Підхід	Автор	Визначення
Економічний	В. Герасименко	галузь економіки нематеріальної сфери, як суспільно-організованої економічної діяльності, спрямованої на виробництво товарів і послуг для задоволення потреб людей, які знаходяться за межами постійного місця проживання [34];
	М. Бондаренко	сукупність різних напрямів економічної діяльності, взаємодія яких, прямо чи опосередковано, задовольняє потреби туристичного потоку та виступає каталізатором сучасних суспільно-економічних процесів [18];
	Н. Фоменко	сукупність відносин, зв'язків і явищ, які супроводжують поїздку і перебування людей в місцях, які не є місцями їх постійного або довгострокового проживання і не пов'язаних з їх трудовою діяльністю [203];
	Міжнародна асоціація наукових експертів у сфері туризму	сукупність відносин і явищ, які виникають під час переміщення і перебування людей в місцях, які відрізняються від їхнього постійного місця проживання і роботи [193];
	П. Бернекер	сукупність взаємовідносин і послуг, пов'язаних із тимчасовою і добровільною зміною мандрівником місця проживання через некомерційні або непрофесійні причини, подібне до визначення, яке запропоноване Міжнародною асоціацією наукових експертів у сфері туризму [243];
	І. Афанасенко	особливий рід міжособистісної діяльності, що в умовах інтернаціоналізації життя перетворився у форму використання вільного часу, засіб міжособистісних зв'язків у процесі політичних, економічних і культурних контактів, в один із факторів, які визначають якість життя [5];
	Н. Лейпер	просторова різнопланова діяльність, яка стосується багатьох аспектів життя та різних сфер економіки [367];

Продовження таблиці 1.1

Підхід	Автор	Визначення
Соціокультурний	Академічний тлумачний словник (1970-1980)	подорожі, що здійснюються за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном; поєднують відпочинок із пізнавальною метою, у деяких випадках мають елементи спорту; одне із джерел пізнання людиною світу, що виховує почуття патріотизму, любові до рідної природи, до героїчного минулого народу;
	ООН (1954 р.)	активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межами постійного місця проживання;
	Н. Крачило	різновид рекреації, активного відпочинку, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями [84];
	Академія туризму (Монте-Карло)	загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання з оздоровчою метою, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або з професійно-діловою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці тимчасового перебування;
	Н. Реймерс	будь-яка подорож з метою відпочинку і знайомства з новими регіонами й об'єктами [143];
	О. Бейдик	форма масових подорожей та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями [168];
	О. Любіцева	мобільна форма споживання й рекреаційної діяльності, що ґрунтується на доланні простору та пов'язану з територією, характером середовища (не тільки природного, а й соціально-культурного та економічного середовища людської діяльності) [96].

Джерело: сформовано на засадах вивчення праць

Підсумувавши вище наведені дані, можна виділити загальні підходи до трактування поняття «туризм». По-перше, під туризмом розуміється процес

користування послугами та товарами у вільний від роботи час за межами постійного місця проживання. По-друге, соціокультурне бачення туризму як виду активного відпочинку з метою відновлення працездатності, що поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями. І, по-третє, економічний підхід, за якого туризм визначається як галузь сфери послуг, де виробляються, реалізуються та споживаються послуги, пов'язані з організацією туристичних подорожей для людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання та не здійснюють оплачуваної діяльності в місці перебування; сукупність соціально-економічних відносин, що здійснюються на платній основі; просторова різнопланова діяльність, яка стосується багатьох аспектів життя та різних сфер економіки. Необхідно зазначити, що дане визначення не тільки найбільш широке та всебічне, але й дає якісно нову оцінку ролі туризму в сучасному суспільстві. Таким чином, вказані підходи не суперечать один одному й відображають різні сторони такого багатоаспектного явища, як туризм.

Нині туризм став справді інтернаціональною та демократичною сферою суспільної діяльності. Це галузь світової економіки, що характеризується високими темпами розвитку. Особливо бурхливого розвитку туризм набув в останнє десятиріччя минулого століття після проведення у жовтні 1998 року в Ванкувері (Канада) Першої всесвітньої конференції «Туризм як впливова сила збереження миру» за участю делегацій із 65 країн світу, де вперше пролунав заклик до пропаганди і поширення мирного туризму як гаранта миру і безпеки, що впливає на громадян різних країн, їхню економіку, культурну спадщину, традиції, релігію та ремесла. Саме таке визначення туризму було закріплено у прийнятому на конференції «Кредо мирного мандрівника». Відтоді туризм сприймається як чинник економічного і культурного розвитку держав, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, міжнародного взаєморозуміння, миру, дотримання прав людини та основних свобод, незважаючи на расу, стать, мову та релігію.

Аналізуючи перспективи розвитку туристичного бізнесу в Україні, ще раз

необхідно підкреслити, що сучасний туризм – це сфера економіки та життєдіяльності суспільства, яка загалом тією чи іншою мірою інтегрує практично в усі галузі, а саме – економічну, соціальну, освітню та інші. Саме такий підхід має стати головним у формуванні нової державної політики, визначаючи пріоритетний розвиток туризму як галузі, що може позитивно вплинути на економічне і соціальне становище країни, стимулювати важливі галузі економіки, сприяти зміцненню позитивного іміджу України на світовій арені.

Дослідження туристичного потенціалу української держави здійснено у працях Л. Агафонової, І. Антоненко, О. Бейдика, М. Бойко, І. Волошина, В. Данильчука, В. Євдокименка, Л. Забуранної, В. Кифяка, О. Короля, О. Любіцевої, М. Мальської, С. Мельниченко, Г. Михайліченко, Т. Сокол, Д. Стеченка, Т. Ткаченко, В. Федорченка, І. Школи та ін.

Правове підґрунтя у галузі туризму в Україні було закладено з прийняттям Закону України «Про туризм» [138] від 15 вересня 1995 року із змінами і доповненнями, внесеними відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 року. У ньому було визначено загальні правові, організаційні, соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, досить детально регламентовано туристичну діяльність, закладено основи державного управління розвитком туристичної сфери. Також туристична діяльність регулюється Законами України «Про курорти», «Про захист прав споживачів», «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України», «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», «Про страхування», «Про рекламу», «Про державний кордон України», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про правовий статус іноземців» тощо.

Стратегічні орієнтири державної політики в туристично-рекреаційній та курортній сферах України було окреслено у Державній цільовій програмі розвитку туризму і курортів на період до 2022 року [183]. У ній зазначено, що необхідно підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної туристичної

індустрії на міжнародному туристичному ринку, забезпечити якість національного туристичного продукту. Зокрема, особливої уваги потребує вирішення питання належної підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної сфери діяльності, які могли б зустріти будь-які виклики сьогодення та вирішити проблемні питання задля забезпечення високої якості надання послуг та економічного зростання підприємства та галузі в цілому.

Для розвитку туристичної сфери в Україні існують усі передумови. Так, маючи вигідне геополітичне розташування, Україна володіє значним рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, різноманітним рельєфом, мережею транспортних сполучень, культурною спадщиною тощо. Крім цього, в Україні дедалі частіше розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів. У сукупності ці передумови й сприяли динамічному розвитку туристичного бізнесу в Україні, про що свідчить аналіз туристичних потоків (див. табл.1.2)

Таблиця 1.2

Аналіз туристичних потоків в Україні

Рік	**Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього[2]**	**Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну – усього[2]**	**Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього[3]**
2000	13422320	6430940	2013998
2001	14849033	9174166	2175090
2002	14729444	10516665	2265317
2003	14794932	12513883	2856983
2004	15487571	15629213	1890370
2005	16453704	17630760	1825649
2006	16875256	18935775	2206498
2007	17334653	23122157	2863820
2008	15498567	25449078	3041655

Продовження таблиці 1.2

Рік	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього2	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну – усього2	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього3
2009	15333949	20798342	2290097
2010	17180034	21203327	2280757
2011	19773143	21415296	2199977
2012	21432836	23012823	3000696
2013	23761287	24671227	3454316
2014[1]	22437671	12711507	2425089
2015[1]	23141646	12428286	2019576

[1] Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

[2] Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України)

[3] 2000-2010 рр. за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 року за даними Держстату

Джерело: [116]: систематизовано автором

Аналіз динаміки туристичних потоків дає можливість стверджувати, що в Україні впродовж 2000-2008 років спостерігалося значне збільшення кількості туристів. У 2009 році їхня кількість суттєво зменшилась. Зниження кількості туристів відбулося внаслідок світової фінансової кризи, яка значно вплинула на динаміку в'їзних потоків. Разом з тим, загострення ситуації на світовому фінансовому ринку практично не відобразилося на кількості громадян України, які виїжджали за кордон (порівняно з 2008 року їх кількість зменшилася на 200 тис. осіб, або на 1,3%). Незначне зниження виїзних потоків українських туристів у кризовий період, на наш погляд, пов'язане з тим, що громадяни України більшою мірою надавали перевагу виїздам до сусідніх країн, які не вимагали суттєвих матеріальних затрат. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2009 році понад 82% українських туристів виїжджали до

найближчих держав, а саме: Росії (32,5%), Польщі (19,3%), Молдови (13,0%), Угорщини (10,5%), Білорусії (6,8%) [192].

Згідно з даними аналізу, у 2010 р. позитивна динаміка туристичних потоків відновилася, але з 2012 по 2015 роки кількість туристів в Україні значно знизилась. Так, упродовж останніх років в Україні спостерігається значне зниження рівня в'їзного туризму. Відносно стабільний розвиток виїзного туризму та різке зниження закордонних гостей можуть свідчити про низький рівень конкурентоспроможності України на міжнародній арені (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3

В'їзд іноземних туристів в Україну за країнами, з яких вони прибули, у 2006-2015 році[1]

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальна кількість	1444.962	1693.348	1350.245	1083.015	1225.954	940.052	488.496	146.804	137.906
Австрія	7.947	9.014	9.653	8.849	9.313	4.978	5.176	1.702	195
Азер-байджан	2.676	5.323	5.990	6.282	9.086	4.291	3.806	197	127
Білорусь	328.512	265.695	172.664	130.730	104.936	234.022	183.20	67.446	86.752
Болгарія	965	2.014	1.965	2.054	2.671	1.721	780	121	164
Велика Британія	29.371	34.324	36.330	31.257	27.360	18.175	14.271	1.203	1.133
Ізраїль	24.595	23.311	26.852	25.176	26.831	9.646	8.950	3.061	1.418
Італія	31.210	28.025	28.711	30.473	30.692	12.973	16.746	981	609
Канада	9.261	9.857	10.768	8.810	8.196	5.443	2.834	771	497
Китай	554	1.328	831	1.326	1.460	2.761	2.084	649	571
Молдова	16.966	1.3617	8.138	5.184	4.924	3.866	3.057	778	294
Німеччина	60.555	72.446	71.104	75.320	70.112	55.804	30.354	4.522	1.011
Польща	151.079	310.573	162.097	143.757	137.445	56.476	17.908	266	97
Росія	549.950	663.147	559.258	353.961	488.766	343.435	270.689	51.574	35.811

Продовження таблиці 1.3

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
США	50.266	50.698	49.284	46.415	44.312	27.452	14.390	3.038	3.773
Туреччина	23.891	23.391	17.558	23.665	30.579	35.282	24.615	4.885	3.065
Франція	18.168	20.604	22.506	24.341	25.790	12.904	6.087	851	504

[1] За даними Адміністрації Держприкордонслужби

[2] Без обслуговуючого персоналу транспортних засобів та транзиту

Джерело: систематизовано автором

Розвиток в'їзного туризму в Україні значною мірою представлений туристичними потоками з найближчих країн. Так, за даними Державної служби статистики, у 2015 році Україну відвідало 137 906 тис. туристів, при цьому більшість іноземних туристів були з найближчих країн, а саме: з Росії – 35 тис. 811 осіб та Білорусії – 86 тис. 752 особи.

У сучасних умовах господарювання на розвиток туризму в Україні негативно впливає напружена політична ситуація. На наш погляд, анексія Криму та події на Сході та Півдні України значною мірою вплинули на зниження розмірів в'їзних і внутрішніх туристичних потоків. Однак, кількість туристів, які відвідали Україну у 2015 році з таких держав, як США (3 тис. 773 особи), Туреччина (3 тис. 65 осіб), Ізраїль (1 тис. 418 осіб), Німеччина (1 тис. 11 осіб), Великобританія (1 тис. 133 особи) свідчить про зацікавленість іноземних гостей нашою державою та підкреслює необхідність розвитку туристичного сектору української економіки та вихід її на світову арену з високим рівнем конкурентоспроможності в сфері туризму [116].

Отже, аналіз основних показників розвитку України як туристичної дестинації свідчить про суттєві проблеми у формуванні конкурентоспроможного національного туристичного продукту. Зростання потоків внутрішнього та в'їзного туризму нині уповільнюється через низку негативних факторів, до яких належать:

– економічна та політична нестабільність у країні;

– відсутність цілеспрямованої державної політики підтримки та стимулювання як перспективної туристичної дестинації;

– недостатній розвиток туристичної інфраструктури;

– відсутність висококваліфікованих фахівців сфери туризму.

Проаналізувавши стан туристичної галузі в Україні, можна стверджувати, що туризм є галуззю, надзвичайно залежною від низки опосередкованих чинників – внутрішньополітичної ситуації в країні відвідування та сусідніх країнах, економічної та політичної ситуації в країнах-«постачальниках» туристів (за даними ВТО, міжнародним туризмом охоплено лише 7% населення Землі, переважно це громадяни найрозвинутіших країн світу з високим рівнем доходів), змін кліматичних умов та природних катаклізмів. Ці обставини роблять економіку держав з незбалансовано розвиненим туризмом надзвичайно вразливою. Імовірною є загроза надмірного антропогенного навантаження на природно-ресурсний потенціал країни і його поступове виснаження, нівелювання національно-культурної самобутності і, насамкінець, втрати конкурентних переваг країни на світовому ринку туристичних послуг. Саме тому у світі активно поширюється рух за сталий розвиток узагалі і сталий розвиток туризму зокрема.

У грудні 2015 року Генеральна Асамблея Організації Об’єднаних Націй затвердила прийняття 2017 року Міжнародним роком сталого розвитку туризму. У резолюції, яку прийнято 4 грудня, наголошується на важливості розвитку міжнародного туризму, а також висловлюється надія, що оголошення 2017 року «Міжнародним роком сталого розвитку туризму» сприятиме кращому взаєморозумінню між народами в усьому світі. За словами Генерального секретаря ВТО Талеба Ріфаї, декларування ООН 2017 року «Міжнародним роком сталого розвитку туризму» являє собою унікальну можливість для просування вкладу туристичного сектора в економічну, соціальну та екологічну стійкість, а також для підвищення обізнаності про справжні розміри сектора, який часто недооцінюється. Це рішення слідує за визнанням світовими лідерами на Конференції ООН зі сталого розвитку (Ріо +

20) того, що «добре продуманий та добре скерований туризм» може сприяти трьом аспектам сталого розвитку, створенню робочих місць та розвитку торгівлі.

Зважаючи на євроінтеграційні устремління України, державна політика у сфері туризму, на наше переконання, мала б бути скоригована згідно з документами ВТО, а також прийнятими на їх основі рекомендаціями Ради Європи з питань сталого розвитку туризму, серед яких: «Генеральний курс для сталого і екологічно-безпечного розвитку туризму», «Політика сталого туризму на природоохоронних територіях», «Політика розвитку сталого та екологічно безпечного туризму на прибережних територіях». Прийняття світових та європейських стандартів розвитку туризму сприяло б не тільки соціально-економічному зростанню України, а й створенню передумов для сприйняття її світовим співтовариством як рівноправного партнера.

Активізація міжнародного співробітництва у розвитку іноземного туризму, посилення його комунікаційних функцій та формування позитивного іміджу України може здійснюватися як на рівні держави, так і шляхом участі в роботі відповідних міжнародних організацій. Укладення міжурядових угод і угод між спеціалізованим національним й іноземними органами управління туризмом про співробітництво у сфері туризму (на сьогодні такі угоди укладено з 28 країнами і готується низка нових), зокрема опрацювання питань про можливість розширення застосування безвізового режиму за обміну туристичними групами, є чинником інтенсифікації двосторонніх відносин та поглиблення інтеграції передусім на субрегіональному рівні. Співпраця з міжнародними організаціями, зокрема над створенням і просуванням на світовому ринку спільних туристичних продуктів, є вагомим чинником інтеграції України в світовий простір, а також євроінтеграції. Адже, незважаючи на геополітичні та економічні проблеми, індустрія туризму та подорожей, навіть в умовах світової нестабільності фінансового становища, демонструє стабільні позитивні тенденції.

Так, за даними Барометра міжнародного туризму Всесвітньої туристичної

організації (ВТО), кількість міжнародних туристичних прибуттів в 2015 році зросла на 4,4 %, склавши в цілому 1184 млн., тим самим фіксуючи зростання шостий рік поспіль. У 2014 році число міжнародних туристичних прибуттів зросло на 4,3 % і склало 1138 млн. туристичних прибуттів, що на 51 млн. туристів більше, ніж у 2013 році. ВТО прогнозує на 2016 рік збільшення числа міжнародних прибуттів на 4,0-4,5 %, що перевищує попередній довгостроковий прогноз (+3,8 % щорічно в період 2010-2020 рр.) (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Динаміка показників міжнародного туризму 1950–2030 рр.

Рік	Кількість прибуттів, млн. осіб	Середньорічні зміни,%	Доходи від міжнародного туризму, млрд. дол. США	Середньорічні зміни,%
1950	25,3	-	2,1	-
1960	69,3	+10,6	6,9	+12,60
1970	159,7	+8,70	17,9	+10,00
1980	284,8	+6,00	102,4	+19,10
1990	459,2	+6,56	262	+21,22
1995	530	+3,63	403	+13,43
2000	677	+6,24	475	+5,05
2001	676	-1,29	463,6	-3,01
2002	696	+1,97	474	+2,24
2003	690	-1,79	524	+10,55
2004	762	+10,4	623	+18,89
2005	807	+6	680	+9,1
2006	853	+5.7	745	+9,55
2007	909	+6.5	857	+15,03
2008	927	+2	944	+10,15
2009	891	-3.9	852	-9,74
2010	949	+6.5	930	+9,16
2011	995	+4.9	1 042	+8,92
2012	1 035	+4.0	1 075	+3,1
2013	1 087	+5.0	1 197	+7,8
2014	1 133	+4.3	1 245	+12,5
2020 (прогноз)	1 400	+3.4	1 586	
2030 (прогноз)	1 800	+2.9	2 000	

Джерело: систематизовано автором

Отже, очікується, що до 2030 року кількість міжнародних туристичних прибуттів в усьому світі збільшиться в середньому на 3,3 % на рік за період з 2010 по 2030 роки і буде складати 1 млрд. 800 млн. подорожуючих.

Упродовж довгого часу у туристичній галузі можна спостерігати практично безперервне зростання. Не дивлячись на випадкові потрясіння, туризм демонструє міцність і стійкість сектора. Прибутки від міжнародного туризму прибуття зросли з 25 мільйонів у всьому світі в 1950 році до 278 млн. в 1980 році, 674 мільйонів в 2000 році і 1186 млн. в 2015 році, що безперечно вказує на перспективність розвитку та бажання кваліфікованих кадрів працювати у туристичній галузі.

Розглянемо найбільш популярні світові туристичні напрями у 2014–2015 роках (див. табл 1.5).

Таблиця 1.5

Країни-лідери за обсягами туристичних прибуттів у 2014 –2015 рр.

Країна	**Кількість міжнародних туристичних прибуттів, млн. осіб**		**Динаміка зростання за період**	
	2014	**2015**	**2013/2014**	**2014/2015**
Франція	83.7	84.5	0.1	0.9
Сполучені Штати Америки	75.0	77.5	7.2	3.3
Іспанія	64.9	68.2	7.0	5.0
Китай	55.6	56.9	-0.1	2.3
Італія	48.6	50.7	1.8	4.4
Туреччина	39.8	39.5	5.3	-0.8
Німеччина	33.0	35.0	4.6	6.0
Великобританія	32.6	34.4	5.0	5.6
Мексика	29.3	32.1	21.5	9.4
Росія	29.8	31.3	5.3	5.0

Джерело: [476]: систематизовано автором

За даними таблиці 1.2 видно, що у сучасному світі традиційні лідери туристичного бізнесу певною мірою поступаються новим активним гравцям

ринку. До першої десятки потрапили Китай, Туреччина, Російська Федерація та Мексика. Також значне зростання туристичних потоків спостерігається у Іспанії, Італії та Німеччині. Найкраща динаміка відмічається у таких країнах як Німеччина та Мексика.

У Європі спостерігається абсолютне та відносне зростання туристичних потоків та прибутків від туристичної діяльності у порівнянні з іншими континентальними лідерами міжнародного туризму, незважаючи на нестабільне становище грошової одиниці Євро порівняно з Американським доларом. Більша частина нових прибуттів припадає саме на Європу, загальна кількість прибуттів у цьому регіоні у 2014 році склала 581,1 млн. осіб, у 2015 році – 609 млн. (+5.0). Тому Європейський континент лідирує як за обсягами туристичних потоків, так і за темпами зростання в абсолютному вираженні. Відносне зростання на +2,7 % у 2014 році та +5 % у 2015 році є значимим на фоні нестабільної міжнародної та регіональної економічної ситуації, міграційної кризи та того факту, що у 2011–2013 роках не відмічалося суттєвої позитивної динаміки. Серед субрегіонів кращі результати спостерігаються в Північній Європі (+7 %), Південно-Середземноморській частині Європейського континенту (+5 %) та в Західній частині Європи (+3 %) [498].

За даними показника ймовірності ВТО (*англ., The UNWTO Confidence Index*) у 2016 році й надалі буде спостерігатися зростання результатів діяльності світового туризму, хоча темпи будуть дещо нижчі у порівнянні з попередніми двома роками.

Враховуючи теперішні тенденції і перспективи, ВТО передбачає зростання міжнародних туристичних потоків на 4 % в 2016 році [499]. Збільшення обсягів туристичної діяльності супроводжується зростаючою диверсифікацією та конкуренцією серед країн і напрямів туристичних потоків. Якщо у 1950 році 88 % міжнародних відвідувань припадали на 15 популярних напрямів, то у 1970 році їх частина становила 75 %, а в 2010 році вона зменшилась до 55 %, що відображає появу нових напрямів, більшість з яких сформувались поза традиційними центрами туризму. Нові напрямки неухильно

збільшують свою частку на ринку. Європа і Америка були основними регіонами туристичних прибуттів між 1950 і 2000 роками і займали більше 90 % ринку. За даними 2015 року, Європейський континент приваблює 51 % (608 млн.) міжнародних туристів, а Південна та Північна Америка – 16 % (193 млн.), тобто спільна частина ринку – 67 %. Ринкова доля країн з економікою, що розвивається відповідно збільшується від 30 % в 1980 році до 47 % в 2012 році, і, як очікується, досягне 57 % до 2030 року, що еквівалентно більше одного мільярда міжнародних туристичних прибуттів [499].

Проаналізуємо найбільш популярні європейські туристичні напрями та їхню динаміку змін 2010-2015 років (див. табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Європейські країни-лідери за обсягами туристичних прибуттів 2010-2015 рр.

Країна	**Кількість міжнародних туристичних прибуттів, млн. осіб**				**Динаміка зростання за період**		
	2010	**2013**	**2014**	**2015**	**13/12**	**14/13**	**15/14**
Франція	77.6	83.6	83.7	84.4	2.0	0.1	0.9
Іспанія	52.6	60.6	64.9	68.2	5.6	7.0	5.0
Італія	43.6	47.7	48.5	50.7	2.9	1.8	4.4
Туреччина	31.3	37.7	39.8	39.4	5.9	5.3	-0.8
Великобританія	28.2	31.0	32.6	34.4	6.1	5.0	5.7
Німеччина	26.8	31.5	33.0	34.9	3.7	4.6	6.0
Росія	20.2	28.3	29.8	31.3	10.2	5.3	5.0
Австрія	22.0	24.8	25.2	26.7	2.7	1.9	5.6
Греція	15.0	17.9	22.0	23.5	15.5	23.0	7.1
Польща	12.4	15.8	16.0	16.7	6.5	1.3	4.6

Джерело: [476]: систематизовано автором

Аналізуючи динаміку зростання туристичних потоків, необхідно відзначити одну країну, в якій спостерігається постійне зростання показників, а саме – Німеччину. У всіх інших країнах, незважаючи на постійний приріст

кількості туристів, динаміка зростання не є стабільною. Причиною можна вважати як політичні, так і економічні події, що відбуваються всередині країни. Однак, позитивна динаміка туристичних потоків не завжди супроводжується зростанням надходжень від туристичного експорту (див. табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Європейські країни-лідери за надходженнями від міжнародного туризму 2010-2015 рр.

Країна	**Обсяги надходжень від міжнародного туризму, млн. дол.**			
	2010	**2013**	**2014**	**2015**
Іспанія	54.6	62.6	65.1	56.5
Франція	47.0	56.5	58.1	45.9
Великобританія	32.8	41.6	46.5	45.4
Італія	38.7	43.9	45.4	39.4
Німеччина	34.6	41.2	43.3	36.8
Туреччина	22.5	27.9	29.5	26.6
Австрія	18.5	20.2	20.8	18.3
Греція	12.7	16.1	17.7	15.6
Польща	9.5	11.3	11.2	9.7
Росія	8.8	11.9	11.7	8.4

Джерело: [476]: систематизовано автором

Безперечним лідером є Іспанія, а також знову варто відзначити Францію та Великобританію. Країни – традиційні центри туризму – демонструють зниження доходів (Італія, Росія) у вартісному виразі. Поясненням може бути превалювання різних видів в'їзного туризму. Адже, наприклад, рекреаційно-оздоровчий туризм приносить значно більші прибутки, ніж трудовий туризм.

Туризм є одним із небагатьох видів економічної діяльності, де постійно зростає кількість робочих місць. За даними ЮНВТО, у сфері туризму зайнято 127 млн. осіб, тобто кожний одинадцятий працюючий у світі; кожні 30

туристів, що відвідують країну, створюють прямо одне робоче місце та опосередковано – два. Робочі місця зазвичай створюються у менш розвинутих регіонах країн – туристичних дестинаціях, що сприяє поліпшенню економічної ситуації та заохочує місцевих жителів не полишати традиційні зони у пошуках економічно привабливіших місць проживання. В промислово розвинених країнах і країнах, що розвиваються, туризм сприяє зайнятості у багатьох суміжних галузях – від будівництва до сільського господарства і телекомунікації.

Вклад туризму в економічний добробут залежить від якості й різноманітності туристичних ресурсів країни, рівня розвитку туристичної інфраструктури, наявності горизонтальних та вертикальних економічних зв'язків, ефективності приватно-публічного партнерства, підтримки туристичної галузі на всіх рівнях державної влади.

Одним з основних показників, що характеризує привабливість країни з погляду міжнародного туризму, є індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму, впроваджений для оцінки впливу різноманітних факторів та політичних подій на зміни тургалузі в певній країні.

Конкурентний статус країн експерти Всесвітнього економічного форуму разом з фахівцями «Booz & Company», «Deloitte», Міжнародної асоціації повітряного транспорту (скор. англ. IATA), Міжнародного союзу охорони природи (IUCN), Всесвітньої туристичної організації (скор. англ. UNWTO) і Всесвітньої Ради з подорожей і туризму (скор. англ. WTTC) розраховують індекс конкурентоспроможності країн у сфері подорожей і туризму (скор. англ. TTCI) [476].

Світовий Економічних Форум кожні два роки звітує про проведене дослідження конкурентоспроможності країн у сфері подорожей і туризму. Звіт надає платформу і стратегічний інструмент бенчмаркінгу для бізнесу та урядів країн із розвитку сектора подорожей і туризму. За допомогою надання міжкраїнового аналізу та оцінки прогресу країн у конкурентоспроможності сектора, доповідь надає інформацію для стратегічних та інвестиційних рішень,

пов'язаних з розвитком сектора подорожей і туризму. У звіті 2015 року методика визначення індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму зазнала значних змін. У той час як деякі з основних чинників конкурентоспроможності сектора залишаються незмінними, деякі інші фактори стають більш актуальними, а способи вимірювання, доступність і якість даних поліпшується. Це викликало необхідність удосконалення і еволюціонування методології розрахунку індексу. Оновлена методика складання Індексу конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму включає в себе чотири субіндекси, які ґрунтуються на 90 показниках, згрупованих у 14 складових (див. рис. 1.1), тоді як формула розрахунку кожного показника залишилась незмінною.

Рисунок 1.1 Складові Індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму 2015 року

Джерело: [476]: систематизовано автором

Отже, основу методології складають чотири субіндекси, які розраховані на основі 14 складових на підставі даних, отриманих за допомогою опитування понад 15 тис. керівників та лідерів туристичного бізнесу і кількісних даних з інших джерел:

1. Субіндекс «Сприятливе середовище» – відображає основні параметри, необхідні для роботи в країні, охоплює такі складові:

– діловий клімат (12 індикаторів);

– безпека та охорона (5 індикаторів);

– здоров'я і гігієна (6 індикаторів);

– людські ресурси та ринок праці (9 індикаторів);

– стан інформаційно-комунікаційних технологій (8 індикаторів).

2. Субіндекс «Політика та сприятливі умови для сектора» – охоплює конкретні політичні або стратегічні аспекти, які безпосередньо впливають на індустрію туризму та подорожей, а саме:

– пріоритезація в секторі (6 індикаторів);

– міжнародна відкритість (3 індикатора);

– цінова конкурентоспроможність (4 індикатора);

– екологічна стабільність (10 індикаторів).

3. Субіндекс «Інфраструктура» – фіксує доступність та якість інфраструктури економіки країни, охоплює складові:

– інфраструктура повітряного транспорту (6 індикаторів);

– наземна та портова інфраструктура (7 індикаторів);

– інфраструктура туризму (4 індикатора).

4. Субіндекс «Природні та культурні ресурси» – відображає наявність природних та культурних ресурсів необхідних для розвитку туризму, включає складові:

– природні ресурси (5 індикаторів);

– культурні ресурси і ділові поїздки (5 індикаторів).

Оцінки в балах присвоюється індикаторам в межах інтервалу від 1 до 7, причому оцінка «7» відповідає максимально можливій. Кожна із 14 складових

розраховується як незважене середнє значення окремих змінних складових (індикаторів). Субіндекси, у свою чергу, розраховуються як незважене середнє відповідних складових.

За географічною ознакою усі країни рейтингу можна поділити на 5 регіонів: Європа, Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Близький Схід і Північна Африка, Африка на південь від Сахари.

Шість країн європейського регіону домінують в рейтингу найкращих у 2015 році, завдяки світовому класу обслуговування, інфраструктурі туризму, відмінним гігієнічним умовам, і, зокрема, завдяки міжнародній відкритості та інтеграції (див. табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Рейтинг країн світу у секторі подорожей і туризму за індексом конкурентоспроможності

№	Країна/економіка	Оцінка
1	Іспанія	5.31
2	Франція	5.24
3	Німеччина	5.22
4	США	5.12
5	Великобританія	5.12
6	Швейцарія	4.99
7	Австралія	4.98
8	Італія	4.98
9	Японія	4.94
10	Канада	4.92
11	Сінгапур	4.86
12	Австрія	4.82

Джерело: систематизовано автором

Серед країн американського регіону лідируючі позиції займають США (4-е місце) і Канада (10-е), далі – Бразилія (28-е), Мексика (30-е) і Панама (34-е). Найбільш конкурентоспроможними країнами у сфері подорожей і туризму у

Азіатсько-Тихоокеанському регіоні є: Австралія (7-е), Японія (9-е), Сінгапур (11-е), Гонконг (13-е) і Нова Зеландія (16-е). Об'єднані Арабські Емірати займають провідні позиції в рейтингу країн Близького Сходу і Північної Африки – 24-е місце, за ними слідують Катар (43-е), Бахрейн (60-е), Марокко (62-е) і Саудівська Аравія (64-е). Більшість країн у цьому регіоні мають перевагу у ціновій конкурентоспроможності, деякі з них мають значні досягнення у розвитку туристичної інфраструктури в останні роки. П'ятірку провідних країн у рейтингу регіону Африка на південь від Сахари очолює Південна Африка (48-е), далі йдуть Сейшельські острови (54-е), Маврикій (56-е), Намібія (70-е) і Кенія (78-е). Багато країн в регіоні працюють над поліпшенням політичної та візової відкритості, разом з тим, проблеми інфраструктури та санітарно-гігієнічні умови стримують потенціал сектора подорожей та туризму і виступають у якості каталізатора для розвитку.

До рейтингу 2015 року було включено 6 нових країн, які не було проаналізовано у попередньому звіті: Габон, Ангола, Туніс, Бутан, Лаос та М'янма. Разом з тим, 5 країн, досліджених у 2012 році не увійшли до рейтингу через відсутність вірогідних даних, а саме Бенін, Боснія і Герцеговина, Бруней-Даруссалам, Еквадор і Україна. На 141 країну, охоплену дослідженням у звіті, припадає понад 98% світового ВВП.

Підсумовуючи показники, можна зробити висновок щодо рейтингу країн світу за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму 2015 року порівняно з попередніми роками. Отже, список країн-лідерів зазнав кардинальних змін (див. табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Рейтинг країн світу за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму, 10 країн-лідерів, 2007–2015 рр.

Країна	Рейтинг/ індекс	Регіональний ранг	Рейтинг				
	2015	2015	2013	2011	2009	2008	2007
Іспанія	1 / 5.31	в Європі: 1	4	8	6	5	15
Франція	2 / 5.24	в Європі: 2	7	3	4	10	12

Продовження таблиці 1.9

Країна	Рейтинг/ індекс	Регіональний ранг	Рейтинг				
	2015	2015	2013	2011	2009	2008	2007
Німеччина	3 / 5.22	в Європі: 3	2	2	3	3	3
США	4 / 5.12	у Північній та Південній Америці: 1	6	6	8	7	5
Великобританія	5 / 5.12	в Європі: 4	5	7	11	6	10
Швейцарія	6 / 4.99	в Європі: 5	1	1	1	1	1
Австралія	7 / 4.98	в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні: 1	3	4	2	2	2
Італія	8 / 4.98	в Європі: 6	26	27	28	28	33
Японія	9 / 4.94	в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні: 2	14	22	25	23	25
Канада	10 / 4.92	у Північній та Південній Америці: 2	8	9	5	9	7

Джерело: систематизовано автором

Таким чином, Іспанія вперше лідирує за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму, піднявшись з 4-го місця у 2013 році та зайнявши 15-те місце у 2007 році. У лідерах також з'являється Франція, покращивши свій результат та піднявшись з 5-го місця у 2013 році. Нижче розташувалися Німеччина, США та Великобританія. Необхідно зазначити, що Німеччина втримується у трійці країн-лідерів за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму з 2007 року, що свідчить про неабиякі успіхи в розвитку сфери туризму та заслуговує уваги зі сторони країн, які лише розвиваються у вказаному напрямку. У 2015 році вперше за усі роки у десятці найкращих країн за індексом

конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму з'являються Італія та Японія, що може свідчити про покращення економічного клімату та умов для розвитку сфери туризму у цих державах (піднявшись з 26-ої та 14-ої позиції у 2013 році відповідно). Загалом у рейтингу країн-лідерів представлено 6 європейських держав, які засвідчують високу конкурентоспроможність національних економік у світі, а також величезний досвід і знання розвитку та просування у розвитку туристичної сфери діяльності.

Як зазначалось вище, Україна не ввійшла до рейтингу країн світу за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму у 2015 році через відсутність вірогідних даних.

Проаналізувавши дані 2013 року, необхідно зазначити, що Україна покращила свій показник на дев'ять пунктів, піднявшись у рейтингу з 85 сходинки на 76 з оцінкою 3,98. Загальний рейтинг України за роками подано нижче (див. табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Рейтинг України за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму, 2007–2013 рр.

Країна	Рейтинг/ індекс				
	2013	2011	2009	2008	2007
Україна	76 / 3.98	85 / 3,83	77 / 3,84	77 / 3,76	78 / 3,89

Джерело: [476]: систематизовано автором

Проаналізувавши дані за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму в Україні, можна зробити висновок, що, незважаючи на значний потенціал, туристична галузь України має проблеми, нагальне вирішення яких може покращити перспективи її розвитку вже найближчим часом.

Для ретельного аналізу та оцінки проблем у туристичній галузі України, ми вважаємо за необхідне розглянути детально складові Індексу

конкурентоспроможності країни у секторі подорожей і туризму 2007-2013 рр. (див. табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Динаміка індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму для України в аспекті субіндексів за 2007-2013 рр.

Субіндекси ІККСПТ	**Рейтинг/ індекс**				
	2013	**2011**	**2009**	**2008**	**2007**
Субіндекс 1. Політика та нормативно-правова база туризму	60 / 4.73	64 / 4.63	62 / 4.66	59 / 4.55	76 / 4.00
Субіндекс 2. Розвиток бізнесу та інфраструктури	71 / 3,65	76 / 3,53	72 / 3,77	78 / 3,24	73 / 3,20
Субіндекс 3. Людські, культурні та природні ресурси	99 / 3,59	118 / 3,33	103 / 3.50	100 / 3,51	89 / 4,40

Джерело: систематизовано автором

Нагадаємо, що у 2015 році було оновлено методику складання Індексу конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму, яка включає чотири субіндекси. Попередня методика (в тому числі методика 2013 року) ґрунтувалася приблизно на 80 показниках, які було згруповано в 14 складових. Ці складові, у свою чергу, утворювали 3 субіндекси: регуляторне середовище в туристичному секторі, середовище та інфраструктура для бізнесу, а також людські, культурні та природні ресурси в секторі подорожей і туризму.

Аналізуюючи динаміку індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму для України в аспекті субіндексів за 2007-2013 роки можна стверджувати про недостатній рівень використання туристичного потенціалу в Україні, особливо низькі результати представлено за субіндексом «Людські, культурні та природні ресурси». Необхідно наголосити, що складовими даного субіндексу є людські ресурси; освіта та навчання; наявність кваліфікованої робочої сили; безпека та благополуччя працівників; національне

сприйняття туризму; природні та культурні ресурси.

Отже, ми вважаємо, що однією з вагомих причин низької оцінки України на світовому туристичному ринку є брак кваліфікованих працівників та управлінських кадрів туристичної сфери діяльності, тобто з п'яти пунктів субіндексу «Людські, культурні та природні ресурси» дві позиції, а саме «освіта та навчання» і «наявність кваліфікованої робочої сили», знаходяться у площині вирішення проблеми не лише державними органами, а й Міністерством освіти і науки України і, безпосередньо, закладами вищої освіти, які готують вузькопрофільних фахівців.

Станом на 2019 рік за даними Міністерства освіти і науки України наукове, методичне й кадрове забезпечення у сфері туризму та курортів здійснюють понад 127 закладів вищої освіти (далі ЗВО) (Додаток А (Табл. А.1; А.2)) (а це – тисячі майбутніх менеджерів турфірм), 4 науково-дослідні інститути Міністерства охорони здоров'я України та Науковий центр розвитку туризму Міністерства культури і туризму України. У туристичній галузі нашої держави зайнято понад 3 млн. осіб (7 % працюючого населення). Це свідчить про нагальну необхідність збільшити кількість робочих місць у цій сфері та забезпечити галузь висококваліфікованими кадрами.

Тому, задля поліпшення стану туристичної сфери України необхідна реалізація системних заходів щодо сталого розвитку туризму, подолання наявних негативних тенденцій, створення ефективних умов для роботи туристичних підприємств, установ та організацій, що, в свою чергу, потребує:

– удосконалення нормативно-правового регулювання туристичної сфери;

– створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку і модернізації туристичної інфраструктури;

– підтримки малого та середнього підприємництва в сфері туризму, забезпечення чесної конкуренції;

– підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини;

– удосконалення інформаційного та рекламного забезпечення туризму,

застосування сучасних маркетингових технологій просування національного турпродукту на міжнародному та внутрішньому ринках;

– упровадження ефективної інноваційної діяльності, розроблення та впровадження прогресивних методів і стандартів туристичного обслуговування, пошуку інноваційних форм і методів створення туристичного продукту на основі ефективного використання існуючих туристичних ресурсів;

– поліпшення кадрового забезпечення у сфері туризму;

– розширення міжнародної співпраці в туристичній галузі та покращення іміджу держави на міжнародному рівні.

Досягнення окреслених цілей неможливе без належного забезпечення галузі висококваліфікованими фахівцями та наукового супроводу розвитку туризму. Завдання ЗВО як центра професійної освіти полягає у забезпеченні національної економіки фахівцями нової генерації, здатними задовольняти потреби реальної економіки та суспільства в цілому.

1.2. Наукові аспекти діяльності фахівців туристичної галузі як предмет дослідження

У другій половині 2000-х років проблема професійної підготовки фахівців для сфери туризму стала предметом уваги фундаментальної педагогічної науки – професійної педагогіки. З'явилися наукові дослідження та праці з питань теорії і практики туристичної освіти таких учених, як І. Зязюн, Л. Кнодель, Н. Конох, В. Лозовецька, О. Любіцева, Н. Ничкало, Л. Нохріна, Я. Олійник, В. Пазенок, Л. Поважна, М. Скрипник, В. Федорченко Г. Цехмістрова, та ін. Але сучасні тенденції розвитку суспільства постійно висувають досить жорсткі вимоги до організації та змісту процесу підготовки фахівців для сфери туризму: швидкими темпами розвиваються комп'ютерні технології, з'являються нові професії, туристи стають все більш обізнаними, а значить і більш вимогливими. Усе це дозволяє належним чином оцінити значення проблематики підготовки кадрів індустрії туризму для нинішнього

періоду. Нині вже визначився окремий напрям професійної педагогіки – педагогіка туризму. Теоретичні засади педагогіки туризму розглядалися в роботах вітчизняних дослідників Л. Кнодель, В. Лозовецької, Л. Поважної, М. Скрипник, В. Федорченка, Н. Фоменко, Г. Цехмістрової, та ін.

Так, Л. Кнодель, базуючись на положенні про те, що педагогіка як наука постійно розвивається та видозмінюється, називає такі нові її напрями, як педагогіка особистості туриста, педагогіка культури, педагогіка туристичної комунікації, педагогіка туризму й педагогіка міжнародного туризму, педагогіка історії туризму, педагогіка соціального туризму, педагогіка туристичної діяльності. Педагогіку туризму вона визначає як порівняно новий напрям педагогіки, предметом вивчення якого є процес формування особистості висококваліфікованого фахівця туристичної індустрії. Представники цього розділу педагогіки розглядають педагогіку туризму як майстерність виховання нової моделі фахівця сфери туризму, яка може витримати значну конкуренцію на ринку праці на сучасному етапі розвитку людства [74].

М. Скрипник розширює поняття педагогіки туризму як науки, «що вивчає процеси виховання, навчання й розвитку особистості в контексті гуманітарно-соціальних функцій туризму». На думку дослідниці, предметом педагогіки туризму є «особлива форма суспільної свідомості з виховання (складниками якої є освіта й навчання) людини під час перебування її в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях на іншій території та виховання професіоналів для туризму» [162].

Близькою до цього є думка В. Федорченка, який вважає, що, «враховуючи особливості діяльності у сфері туризму, можна дати і специфічне визначення педагогіки як науки освіти та виховання засобами туризму і з метою розвитку туристичної діяльності. Дійсно, відносно особистості туриста педагогіка орієнтована на виховний вплив, а відносно фахівця туризму – на освітній». Тобто, предметом дослідження педагогіки туризму є виховання як функція передачі туристам і екскурсантам у процесі занять раніше накопичених цінностей: знань, життєвого досвіду, а також предметом дослідження постає

педагогічна система туристичної освіти як засіб трансформування новому поколінню професійних знань, умінь, навичок туристичної діяльності [198].

Отже, з'ясовано, що пріоритетним завданням педагогіки туризму як науки є розкриття закономірностей у галузі виховання засобами туризму, туристичної освіти й навчання, а також управління освітніми й виховними системами.

Таким чином, погоджуючись із думкою В. Федорченка [198], педагогіку туризму можна визначити як науку виховання й формування особистості засобами туризму в процесі здійснення туристичної подорожі, і в той же час – як науку, що забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів для сфери туризму і, зокрема, туристичної індустрії.

У сучасних умовах цілком очевидно, що попит на отримання професій туристичної галузі постійно зростає. Організований маркетинг попиту на ринку праці дозволяє освітнім установам оперативно реагувати і вносити відповідні зміни до змісту професійної підготовки. Відомо, що вторинними споживачами послуг ЗВО є роботодавці, які надають роботу випускникам ЗВО. Організації, що приймають на роботу випускників закладів вищої освіти, висувають певні вимоги до якості їхньої підготовки. Це знаходить відображення в конкретних замовленнях із зазначенням кваліфікаційних вимог до майбутніх працівників, а також у тому, що керівники підприємств, представники роботодавців беруть участь у підсумковій атестації випускників.

Роботодавці через певний проміжок часу мають можливість об'єктивно оцінити якість підготовки випускників за сформованими уміннями кваліфіковано виконувати професійні обов'язки та намірами професійного зростання [162].

Із набуттям Україною незалежності, туристична галузь не визнавалася частиною економіки і розглядалася як прикладна. На той момент існувало лише чотири осередки підготовки фахівців туристичної сфери: Київський та Сімферопольський університети, Інститут туризму профспілок і технікум готельного господарства. За роки своєї незалежності Україна зробила значні

кроки в сфері туристичної освіти та створила власну систему [213].

Концептуальні засади професійної підготовки фахівців із туризму закладено в Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про туризм» (2003), у Державній програмі розвитку туризму на 2002-2010 роки (2002), Стратегії розвитку сфери туризму і курортів України на період до 2022 року (2013). У цих документах наголошується на необхідності вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з туризму для забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг.

Дослідженню проблем професійної підготовки фахівців з туризму завжди приділяли належну увагу, зокрема таким її аспектам, як професійна підготовка кадрів для туристичної сфери (О. Баглай, О. Бейдик, А. Віндюк, М. Галицька, М. Гриньова, Р. Загнибіда, Г. Зайчук, Н. Закордонець, Л. Кнодель, Л. Козак, В. Лозовецька, О. Любіцева, М. Мальська, Х. Плецан, Т. Сокол, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрова та ін.); особливості практичної підготовки фахівців з туризму (Н. Бондар, Н. Войнаровська, А. Волкова, Л. Поважна, Н. Хмілярчук, М. Черезова, Г. Черній, Г. Щука та ін.); професійна взаємодія (О. Полякова, Н. Шигонська та ін.); психолого-педагогічні проблеми спілкування й комунікації в туризмі (С. Александрова, Г. Андрєєва, Л. Грибова, Н. Кобзар, В. Лівенцова, Л. Орбан-Лембрик та ін.).

Аналізуючи зміст наукових праць українських учених, які опікуються проблемами підготовки фахівців для галузі з точки зору теорії і методики управління освітою (паспорт спеціальності 13.00.06), теорії та методики виховання (паспорт спеціальності 13.00.07) і теорії та методики професійної освіти (паспорт спеціальності 13.00.04), можна виділити таких учених-педагогів, як С. Гринько, Л. Кнодель, С. Сисоєва, М. Скрипник, В. Федорченко, Н. Фоменко, Л. Чорна, Г. Щука. Об’єктом досліджень цих учених є система освіти у цілому, безпосередня система виховної роботу у ЗВО, система професійної підготовки. При цьому, напрямами досліджень із точки зору педагогіки, за якими вченими пропонується вирішувати проблему підготовки фахівців для туристичної галузі, здебільшого є роль та функції держави в галузі

управління освітою (у т.ч. на рівні регіону), технологія та засоби управління ЗВО, впровадження інноваційних процесів в систему управління освітою, удосконалення стандартів у галузі управління освітою, професійно-творчий розвиток здобувачів вищої освіти (далі – здобувач), моніторинг, контроль та оцінювання в галузі управління освітою. З цих питань вчені ведуть пошук впливу на систему ЗВО із метою підвищення якості організації освітнього процесу у процесі підготовки фахівців для туристичної галузі. За іншими напрямами вчені працюють над удосконаленням самої виховної роботи у ЗВО та взаємовідносин між викладачем і здобувачем на основі впровадження сучасних педагогічних технологій, формування ціннісного підходу до виховання здобувачів, оптимізації виховного процесу та його гуманізації, побудови системи ціннісно-трудових професійних орієнтацій і індивідуалізації професійного самовизначення, формування екологічної культури особистості.

Так, досліджуючи становлення вітчизняної системи підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, Л. Соловей [176] з'ясувала, що в 1994 році до переліку напрямів підготовки фахівців туризму у вищій освіті введено ще один напрям підготовки – «Менеджмент» (з відповідними туристичними спеціалізаціями), який до початку 2000-х рр. став наймасовішим за чисельністю тих, хто навчається. Визначальною подією у становленні вітчизняної системи підготовки фахівців туристичної сфери стало започаткування в 2002 році напряму підготовки «Туризм». Освітні заклади почали готувати фахівців зі спеціальностей «Туризм» і «Готельне господарство» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», «спеціаліст», «магістр»). По суті, із упровадженням в освітній процес напряму підготовки «Туризм» відбулося остаточне становлення вітчизняної системи підготовки фахівців сфери туризму в цілому та вищої професійної туристичної освіти зокрема [176].

Аналіз інформаційної системи «*Вступ.освіта.ua*» дозволив встановити, що на сьогодні професійну підготовку фахівців із туризму в Україні здійснюють понад 120 ЗВО (Додаток А (Табл. А.1; А.2)), що сприяє розвитку туристичної сфери, проте низький рівень співпраці між закладами професійної

туристичної освіти та туристичними підприємствами не дає можливості для становлення високоякісного фахівця з туризму. У свою чергу, ЗВО зацікавлені в тому, щоб фахівці з туризму були конкурентоспроможними на ринку праці, оскільки це є показником якості підготовки закладу та вагомою підставою для майбутнього співробітництва між туристичним підприємством та закладом освіти.

Зміни, що відбуваються у процесі професійної підготовки фахівців у ЗВО, покликані скоротити до мінімуму непродуктивну навчальну діяльність, сприяти підвищенню ефективності засвоєння знань і надійності навчання, більш глибокому розвитку розумових здібностей здобувачів вищої освіти. Як зазначає Л. Гусак, «головна увага навчання має звертатись на організацію діяльності здобувачів вищої освіти у тих її видах, формах і способах, які репрезентують собою нову стратегію підготовки фахівців: формування сучасного теоретичного мислення» [45].

Важливим завданням сучасної освіти, на думку О. Єгорової, є «формування особистості, яка вільно орієнтується на великому за територією та умовами ринку праці, вміло узгоджує його запити з власними ресурсами. Така гнучка поведінка стає можливою завдяки прищепленим здобувачеві вмінням набувати за потреби нові знання і навички та сформованим під час навчання бажанню й готовності до самовдосконалення, критичного ставлення до себе» [52].

Як стверджують Г. Бухарова й Л. Старикова [19], професійна освіта передбачає формування особистості, що здатна до ефективної самореалізації у сфері майбутньої професійної діяльності, до здійснення і виконання повного спектра професійних функцій.

Необхідною умовою формування змісту професійної освіти О. Гайова та С. Фокін [30] визначають обов’язковість дотримання таких загально педагогічних принципів, як цілісний підхід до змісту освіти і професійної підготовки, врахування органічної єдності загального і професійного навчання, міцного зв’язку теорії й практики; забезпечення партнерських стосунків між

сферою освіти і сферою праці.

У своєму дослідженні П. Канівець [68] виокремлює такі проблеми системи підготовки фахівців сфери туризму: проблема невідповідності структури знань, умінь молодих фахівців виробничим вимогам унаслідок розриву раніше існуючих системних зв'язків між виробництвом, наукою й освітою; проблема оцінки рівня конкурентоспроможності підготовки фахівців і виявлення чинників його підвищення; проблема невідповідності кваліфікаційної характеристики фахівця вимогам ринку професійної праці, роботодавців; проблема неадекватності змісту навчального плану й робочих програм необхідним компетенціям відповідно до потреб розвитку ринку праці; проблема розвитку системи моніторингу та контролю якості підготовки фахівців, що включає: а) систему внутрішньої оцінки якості підготовки, а саме методи оцінки при вхідному, поточному й підсумковому контролі якості підготовки фахівців; б) систему її зовнішньої оцінки.

Як свідчить світовий досвід, на думку Л. Соловей [176], необхідною умовою успішного розвитку туризму є відповідне кадрове забезпечення. Не є винятком у цьому відношенні й вітчизняний туризм, що відчуває гостру потребу у кваліфікованому кадровому корпусі, спроможному забезпечити надання туристичних послуг на рівні міжнародних стандартів. На сьогодні логічним є перехід від спорадичної, безсистемної роботи з кадрами до виваженої кадрової політики у вітчизняній туристичній сфері.

Н. Фоменко [204] вважає, «що підготовка працівників для туризму як культурний феномен, соціальне явище та освітня мета, система має державно-суспільну цінність, визначає провідні принципи освітньої політики в інтересах людини, суспільства, країни. Підготовка працівників для галузі як система, що на сьогодні формується в Україні, має прогресивно-поступальне, еволюційне спрямування».

Важко не погодитись із Л. Лук'яновою [93], що протиріччя, які виникають сьогодні між зростаючими потребами населення у туристичних послугах і можливостями їх задоволення туристичною індустрією, між змінами

в конкурентній ситуації та недостатньою компетентністю кадрів у різних сферах туристичної діяльності – управлінській, економічній, екологічній, правовій, фаховій, визначили необхідність удосконалення кадрової підготовки і створення системи базової освіти в туризмі.

Удосконалення фахової освіти в туризмі, як відзначає О. Любіцева [97], має базуватися на таких постулатах: 1) фахова освіта формує людський (кадровий) капітал туризму, від якості якого залежить ефективність (економічна, соціальна) туристичної діяльності; 2) туристична освіта базується на наукових дослідженнях в сфері туризму; 3) туристична освіта, орієнтуючись на прогнозування розвитку туризму (від глобального до локального масштабів), має спиратися в першу чергу на парадигму сталого розвитку як найбільш прогресивну ідею сучасності.

Л. Сакун стверджує, що підготовка фахівців має три важливі для будь-якої сфери туризму аспекти, а саме:

1. Фундаментальне навчання (знання), яке відповідає за отримання знань згідно навчальному плану спеціальності;

2. Технічне навчання (знання як робити), яке відточує майстерність і розробляє навички, необхідні для даної спеціалізації;

3. Особисті здібності (знати як бути і як себе поводити), що відображають особисті якості фахівця [148].

Завдання удосконалення організації навчального процесу підготовки фахівців з туризму, формування їх професійних і ділових якостей на сьогодні є актуальним для подальшого розвитку сфери туризму та для становлення освітньої системи в країні в нових перехідних умовах.

Сучасна система професійної освіти майбутніх фахівців сфери туризму, як вважає М. Черезова, орієнтована на «створення фундаменту для становлення здобувача вищої освіти як майбутнього професіонала, якому притаманні компетентність, висока духовна культура, мобільність, уміння вільно орієнтуватися в новітніх досягненнях науки та практики, високий рівень розвитку морально-етичних якостей і професійної етики. За таких умов суттєво

підвищуються вимоги до формування таких якостей особистості майбутніх фахівців сфери туризму, як професіоналізм, відповідальність, ініціативність, комунікабельність, креативність, моральність» [212].

На сучасному етапі, коли професійна освіта, зокрема, туристична, виступає посередником інтеграційних процесів, сфера послуг потребує професіоналів, які володіють інноваційними технологіями та програмами, особливостями спілкування з клієнтами, іноземними мовами та толерантним мисленням [191].

Проаналізувавши навчальні плани та державні стандарти підготовки фахівців для сфери туризму, Г. Гарбар [32] стверджує, що праця фахівця у сфері туризму виходить за межі суто менеджерських дисциплін, охоплює не лише організаційно-управлінські та економічні питання. Фахівець із туризму має володіти соціальними, гуманітарними, культурологічними, історичними, правовими, естетичними, рекреаційними, екологічними, економічними та іншими аспектами знань, двома-трьома іноземними мовами, сучасними комп'ютерними інформаційними технологіями. З іншого боку, професіоналам туристичної індустрії мають бути притаманні доброзичливість, знання психології, уміння самостійного туроперейтингу і надання різних видів туристичних послуг, що передбачає ширший обсяг фундаментальних знань.

Вимоги, які ставлять до сучасного фахівця з туризму, К. Трофімук [190] об'єднав у три групи: професійні (висока професійна мобільність; прагнення до постійного самовдосконалення; пошук нових форм і методів роботи; висока якість надання послуг), ділові (уміння організувати діяльність турпідприємства; загальна і професійна ерудиція; комунікативність, вміння передбачити побажання клієнтів; вільне використання інформаційних технологій) та особисті (порядність, тактовність, витримка, почуття гумору, чуйність, дбайливість, чесність і справедливість, почуття обов'язку, відповідальність, упевненість у собі, енергійність).

Доцільність впровадження практично зорієнтованих технологій навчання професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму обґрунтувала

Н. Закордонець, а саме: роботу в команді, наближеність до практики за допомогою рольових ігор, створених за аналогами підприємств сфери туризму; забезпечення організації професійної підготовки, що базується на спільній діяльності освітніх закладів та підприємств туристичної індустрії за дуальною системою; участь здобувачів вищої освіти у програмах стажування за кордоном, транснаціональній практиці, міжнародних проєктах; підвищення професійної кваліфікації на робочому місці; збільшення варіативної складової освітніх програм, що сприятиме індивідуалізації навчального процесу; поглиблення професійної компетентності у сфері іноземних мов шляхом двомовного викладання бізнес-дисциплін; надання більшої автономії ЗВО у розробці освітньо-професійних програм підготовки; трансформація змісту підготовки; диверсифікація напрямів та спеціальностей сфери туризму [58].

Ефективність підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії є однією з основних проблем у системі вищої освіти, але особливого значення вона набуває саме у підготовці фахівців з туризму, оскільки професійна взаємодія зі споживачами туристичних послуг є невід'ємним компонентом їх майбутньої професійної діяльності.

Як зазначає Л. Козак, «аналіз стану професійної підготовки фахівців з туризму свідчить про невідповідність їх практичної підготовки вимогам працедавців, а саме: недостатнє вміння позитивно вирішувати конфліктні ситуації; невпевненість у здійсненні професійних дій; недостатньо вмінь розробляти екскурсійні та туристичні маршрути» [77].

Система туристичної освіти в Україні, як наголошує В. Федорченко [198], знаходиться лише в стадії свого розвитку, і залишається вирішити багато важливих завдань для досягнення високого рівня професійної підготовки кадрів, зокрема між вимогами ринку праці до професійної підготовки фахівців сфери туризму та рівнем їхньої кваліфікації, що не відповідає сучасним світовим тенденціям і зростаючим потребам в умовах інформаційно-технологічного розвитку; необхідністю підвищення рівня фундаментальності туристичної освіти та недосконалістю професійно-кваліфікаційної структури

кадрів; процесами гуманізації, гуманітаризації освітньо-виховної діяльності та їх формальним врахуванням у професійній підготовці майбутніх фахівців для сфери туризму; потребами культурологічної підготовки фахівців для сфери туризму з урахуванням етнонаціональних, соціально-культурних та інших особливостей різних регіонів й недооцінкою цього напряму через відомі ідеологічні причини; необхідністю врахування особливостей становлення і розвитку вітчизняної системи туристичної освіти, прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців для сфери туризму та їх недослідженістю у вітчизняній педагогічній науці, нерідко ігноруванням у педагогічній практиці; зростаючими потребами щодо теоретичного обґрунтування і науково-методичного забезпечення розвитку і функціонування туристичної освіти і відсутністю в Україні спеціалізованих науково-дослідних інституцій.

Туристична освіта є складним механізмом, який постійно вдосконалюється та дозволяє активно впроваджувати інноваційні програми для підготовки туристичних кадрів і використовувати зарубіжний досвід для їх підготовки.

Професійна діяльність фахівців з туризму ґрунтується на системі цінностей, за допомогою якої знання та вміння інтегруються у практику, як зазначає Л. Возняк [23], виділивши два складники туристичної освіти:

1. Універсальність. Туристична освіта, на відміну від деяких інших форм навчання та виховання, не може орієнтуватися на вузьку спеціалізацію. Її багатогранність і багатовекторність обумовлені природою людини, її матеріальними та духовними потребами.

2. Консервативність. Освіті взагалі, а туристичній зокрема, властиве принаймні одне внутрішнє протиріччя, яке рухає нею. З одного боку, освіта, щоб реалізувати своє призначення, змушена «дивитися вперед», бути в суспільстві головним носієм інновацій, а з іншого – вона має бути «повернута назад», тому що освіта може базуватися лише на міцних і стійких знаннях, набутих зусиллями декількох поколінь протягом відносно тривалого часу.

«Консервативність освіти, помірна загальмованість, стриманість щодо будь-яких новацій, розбірливість в істині – усе це не стільки недоліки, скільки показники її зрілості та надійності».

Сучасна парадигма вищої професійної освіти в галузі управління туризмом, як стверджує Р. Загнибіда [54], «зумовлює необхідність підготовки спеціаліста, який готовий до реалізації дослідницько-аналітичної, технологічної, сервісної, організаційної та управлінської функцій; вміє мобільно орієнтуватися та адаптуватися в динамічному і мінливому середовищі; самостійно організовувати свою працю».

Пріоритетним завданням професійної підготовки кадрів в галузі туризму, на думку Н. Машика [104], є «формування майбутнього фахівця з стратегічним мисленням, яке необхідне для здійснення в професійній діяльності адекватних виконавських рішень».

Кваліфікація кадрів у туризмі, як зазначає І. Філоненко [200], «повинна визначатися за двома критеріями: професійним та особистісним. Вимоги особистісного характеру можуть бути загальними (порядність, тактовність, витримка, почуття гумору тощо) та професійно значимими (комунікабельність, відповідальність, доброзичливість, культура поведінки та мовлення, знання поезії, літератури, драматургії, образотворчого мистецтва, фольклору, деяких питань економіки, політики). Відповідні риси характеру формують мотивацію у виборі професії, тому вже на перших етапах професійної орієнтації потрібно виявляти людей, потенційно здатних до роботи в даній галузі».

В. Бебик [12] стверджує, що фахівцям туристичної сфери повинні бути притаманні: різноманітні особистісні якості (комунікаційні, інтеграційні, високий рівень емоційної інтелігентності); високі стандарти поведінки; вміння управляти людьми; системне мислення; вміння вчитися від інших та адаптувати рішення до ситуацій; відкритість; готовність до безперервного навчання; здатність знаходити спільну мову; вміння діяти у полікультурному оточенні; вміння управляти змінами.

Майбутні фахівці туристичної галузі, на думку О. Виноградової [22],

повинні вміти «працювати в команді, бути комунікабельними, самостійно вирішувати нестандартні виробничі завдання, креативно мислити, генерувати нові ідеї, уникати будь-яких конфліктних ситуацій, уміти швидко з них виходити».

Аналіз теорії та практики фахової підготовки фахівців сфери туризму, котрі безпосередньо спілкуються з клієнтами, дозволив визначити Л. Грибовій «перелік комунікативних умінь, якими повинен володіти фахівець індустрії туризму в процесі розв'язання сучасних професійних завдань. До них належать: уміння «читати» невербальні виразні рухи співрозмовника, за особливостями міміки розпізнавати його емоційний стан, мотиви поведінки і наміри; вміння рефлекторно і нерефлекторно слухати співрозмовника і розуміти його точку зору; за зовнішністю визначати тип особистості, особливості темпераменту і характеру, інтелектуальний і культурний рівень; обирати найбільш доцільний стиль спілкування; попереджати і розв'язувати міжособистісні конфлікти, обирати найкращу стратегію поведінки у конфліктній ситуації; визначати оптимальну соціально-психологічну дистанцію в спілкуванні з співрозмовником, забезпечувати необхідний рівень персоналізованості і статусної регламентованості спілкування; впливати на співрозмовників, наполягати на своєму; знаходити емоційний контакт, налагоджувати відносини взаємної довіри і симпатії, виявляти доброзичливість і тактовність у стосунках з людьми» [41].

На думку О. Сєваст'янової [166], фахівець туристичної діяльності повинен мати високий потенціал управлінської і виконавчої діяльності, реалізований у різних напрямках туристичної, рекреаційної і спортивної роботи, орієнтуватися в різноманітних соціально-економічних і організаційно-технічних проблемах. Йому повинні бути властиві економічне мислення і широта поглядів, господарська обачність і заповзятливість, навики аналітичної оцінки ситуації, ініціативність і соціальна активність, знання психології людей і основ конфліктології.

Належне забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими

фахівцями, як зазначають Г. Балабанов та Р. Гришко [8], вимагає від ЗВО підготовки фахівців нової генерації, які вільно володіють сучасними інформаційними технологіями та спеціальними програмними продуктами, іноземними мовами, добре знають організацію роботи туроператорів, турагентів і механізм взаємодії між ними, здатні швидко та грамотно підготувати основні типи документів, уміють спілкуватись із клієнтами і партнерами, приймати рішення у нестандартних ситуаціях на ринку, розробляти групові та індивідуальні тури і розраховувати їхню вартість, впевнено володіють навичками аналітичної, дослідницької та маркетингової діяльності, є носіями високої культури.

Педагогічні умови ефективного формування у здобувачів культури професійного спілкування під час навчання у закладі вищої освіти визначила В. Лівенцова: розвиток у здобувачів вищої освіти рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності, спрямованості на вдосконалення способів і прийомів ділового спілкування; використання групових форм організації навчання, побудованого відповідно до принципів соціально-психологічного тренінгу; застосування методів активного навчання, що моделюють соціальний контекст і способи спілкування у ситуаціях професійної взаємодії (сюжетно-рольові і ділові ігри, метод аналізу конкретних ситуацій, групові дискусії тощо); розвиток перцептивних, інтерактивних і комунікативних умінь здобувачів вищої освіти одночасно з корекцією їх ціннісних орієнтацій у сфері професійного спілкування; орієнтація викладача на діалогічну форму навчальної взаємодії зі здобувачами, що забезпечує сприятливий психологічний мікроклімат, атмосферу творчого пошуку і співробітництва під час занять, емоційний контакт з ними [90]. Ці умови сприяють формуванню комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, яка є важливою складовою професійної взаємодії фахівців з туризму зі споживачами туристичних послуг.

На думку М. Черезової [211], «важливим компонентом у системі особистісних якостей, необхідних для розв’язання професійних завдань у сфері

туризму, є загальна культура особистості, а також професійна культура, яка включає у себе культуру професійного спілкування, оскільки праця у туристичній галузі передбачає постійну взаємодію та комунікацію у різних системах».

Як наголошує Г. Цехмістрова [209], «у жодній галузі індустрії, крім туризму, немає такої кількості працівників, які постійно перебувають у безпосередніх контактах зі споживачами її продукції. Тому людський фактор, особистісний капітал – кваліфікація, досвід, інтелект, моральна відповідальність, толерантність, ввічливість, сумлінне ставлення до своєї роботи в туризмі – посідають домінуючу позицію і відіграють кардинальну роль».

Вивчення потреб споживачів туристичних послуг дає змогу фахівцю з туризму поліпшити процес ухвалення ними рішення, передбачити поведінку споживачів туристичних послуг в майбутньому.

Дослідники Т. Демура, Ю. Карягін, Г. Мунін і З. Тимошенко виділяють такі найважливіші напрями вивчення споживачів:

– ставлення до самої туристичної компанії;

– ставлення до різних аспектів діяльності туристичних компаній в розрізі окремих елементів комплексу маркетингу;

– рівень задоволення запитів споживачів (очікувань споживачів);

– наміри споживачів;

– ухвалення рішень про покупку, визначення структури закупівельного центру;

– поведінка споживачів туристичного продукту під час і після купівлі;

– мотивація споживачів [124].

Автори визначають такі рівні взаємовідносин зі споживачами:

основний – туристичні компанії продають туристичний продукт, але не цікавляться його подальшою долею;

реагуючий – туристичні компанії продають туристичний продукт і пропонують споживачам телефонувати і ставити будь-які питання, які

виникають після придбання туристичного продукту;

відповідальний – туристичні компанії незабаром після продажу телефонують споживачам і питають про їхні враження, побажання або скарги. Ця інформація допомагає туристичній компанії постійно вдосконалювати систему пропозицій;

активний – туристичні компанії або посередники телефонують час від часу споживачам з пропозиціями щодо вдосконалення туристичних продуктів, що є в них, або про купівлю нових;

партнерський – туристична фірма постійно перебуває зі споживачами та з іншими партнерами у пошуках способів пропозиції вищої цінності [69].

Згідно з позицією Ю. Пенца, фахівцю з туризму передусім мають бути притаманні:

– потреба або прагнення брати на себе відповідальність за перебіг подій, вміння стійко зустрічати зміни;

– усвідомлення, в якому напрямі слід спрямувати;

– уміння переконувати інших, залучати до цієї справи й тих, з ким він безпосередньо не працюватиме, але хто підтримає його плани;

– уміння набувати досвід, робити висновки, не залишаючись «в'язнем минулого»;

– здатність покладатися на себе у складних ситуаціях, не сподіватися на інших, готовність приймати самостійні рішення та втілювати їх у життя [406].

В. Лозовецька виділяє такі професійно-значущі якості фахівця туризму:

1. Психологічні: емпатія (здатність до співпереживання), емоційність (в межах норми професійного колективу), аутентичність, відкритість (по відношенню до інших, нових підходів до організації праці), терпимість, розвинута інтуїція, стійкість до стресу, розвинуте сприйняття.

2. Мисленнєві: аналітичність, рефлексивність, швидкість реакції, креативність, спостережливість, критичність та цілісність мислення.

3. Поведінкові: комунікабельність, ініціативність, здатність до імпровізації, релаксації та підприємництва, готовність до ризику, управлінських

дій, особистої відповідальності за результати праці [91].

Невід'ємними умовами нової, більш якісної підготовки фахівців з туризму, вважає А. Волкова, повинні стати:

1. Поєднання теорії і практики (створення освітніх закладів на базі діючих готелів, оплачувані стажування тощо).

2. Уведення у навчальний план кількох іноземних мов (наприклад англійської, російської, польської та ще однієї європейської мови на вибір).

3. Поглиблення вивчення таких навчальних курсів як «Психологія» та «Конфліктологія», «Етика бізнесу» тощо.

4. Активно залучатись до іноземних програм (наприклад Європейська асоціація професійних шкіл готельного і туристичного профілю (AEHT), Темпус (Tempus, Trans-European Mobility Partnership Scheme for University Studies), Еразмус Мундус (Erasmus Mundus), «Вікно для зовнішньої співпраці», «Жан Моне» – Розуміння Євопейської інтеграції (Jean Monnet Programme – Understanding European Integration), «Молодь у дії» (Youth in Action Programme), створених з метою співпраці та мобільності у сфері туристичної освіти та переймати досвід [26].

Ми повністю погоджуємося з Л. Кнодель, що «формування вітчизняної національної системи туристичної освіти потребує врахування історико-педагогічних аспектів зародження, становлення і розвитку національних освітніх туристичних систем у країнах-членах ВТО, розуміння перспективних напрямів модернізації освітньої діяльності у галузі туризму відповідно до європейських і світових тенденцій полікультурності, діалогу культур, толерантності, плюролінгвізму у світовому просторі» [74].

Пріоритетні завдання професійної туристичної освіти в сучасних умовах В. Квартальнов сформулював таким чином:

– виховання і практична підготовка вільного, функціонально грамотного фахівця у сфері туристичної діяльності, здібного до творчої і продуктивної співпраці;

– виховання інтересу і прагнення до оволодіння висотами професійної

майстерності в тому або іншому напрямі туристичної діяльності: екологічний, науковий, краєзнавчий, спортивний туризм (піший, водний, лижний, велосипедний, автомобільний, морські круїзи, авіатури та ін.), у розвитку вітчизняної індустрії туризму і безперервній самоосвіті;

– удосконалення освітнього процесу професійної підготовки висококваліфікованих фахівців для різних сфер індустрії туризму на основі використання сучасних освітніх та інформаційних технологій;

– формування ініціативності та активності здобувачів завдяки розвитку різноманітних організацій на основі партнерських відносин і продуктивної творчої діяльності [70].

Як зазначає К. Воронова, професійна підготовка фахівців із туризму, як жодна інша галузь професійної освіти, потребує теоретичного осмислення системного зв'язку між ідеями педагогічних наук і напрямами вдосконалення практики туристичної підготовки. Сучасний ЗВО прагне до більш вираженої свободи дій у процесі надання освітніх послуг. На тлі цього настає зіткнення інтересів – точне дотримання стандартів та навчальних планів, з одного боку та індивідуалізація навчального процесу – з іншого [27].

Для створення цілісної системи професійного розвитку фахівців туристичної сфери в Україні, на думку С. Бабушко, необхідно здійснити низку заходів, серед яких пріоритетними на рівні освітніх закладів є: розвиток співробітництва між провідними туристичними компаніями і освітніми профільними закладами, що має знайти свій вияв у посиленій увазі до практичної професійно-орієнтованої підготовки кадрів туристичної сфери, оновленні навчально-методичного забезпечення; підготовка кваліфікованого педагогічного персоналу, обізнаного із особливостями навчання дорослих учнів для здійснення внутрішньофірмового навчання працівників; створення центрів освіти дорослих на базі освітніх закладів України тощо [6].

Як наголошує М. Гункевич, важливим залишається питання «ефективної співпраці між ЗВО та туристичними компаніями, оскільки обидві сторони зацікавлені в якісній підготовці фахівців туризму – ЗВО прагнуть забезпечити

свою престижність та якість освіти, а підприємці хочуть залучати до праці висококваліфікованих кадрів» [44].

Привабливий імідж України на міжнародній арені має створювати нова генерація кваліфікованих кадрів індустрії туризму, що примножать традиції української гостинності та забезпечать високий рівень обслуговування вітчизняних та іноземних туристів, який буде відповідати сучасним стандартам якості послуг [79].

Проблема удосконалення системи професійної освіти в туризмі зумовлена сучасними вимогами, які висуваються до фахівців із туризму роботодавцями, споживачами туристичних послуг, конкуренцією на ринку праці, який стає все більш вимогливим до фахівців із туризму, навчання яких має забезпечувати високий рівень їх теоретичної та практичної підготовки, готовність до здійснення професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг.

Без спеціальної підготовки дуже важко розбиратися у всіх аспектах туристичної індустрії. Більшість освітніх закладів України випускають фахівців, які не мають практичного досвіду роботи в готелях міжнародного рівня. Тому велику роль у підготовці майбутніх висококваліфікованих кадрів відіграє їхня практична підготовка в готелях, що працюють за міжнародними стандартами сервісу.

Сьогодні в Україні працює велика кількість турфірм. Кількість їх зростає з року в рік пропорційно попиту на подібні послуги, а в сезон майже в кожній турагенції є відкритими вакансії менеджерів. На сьогоднішній день через високу конкуренцію керівники відбирають співробітників більш ретельно. Тому зростає потреба у якісній вищій освіті. Однак в туріндустрії частка тих, хто не має спеціальної освіти, все ще є, а тому є потреба в професійних кадрах. Поєднання теорії і практики – основна мета навчання туризму.

У Законі України «Про туризм» (2013) щодо професійної підготовки фахівців у галузі туризму визначено, що:

– професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів

у галузі туризму здійснюються державними, комунальними та приватними освітніми закладами в порядку, визначеному законодавством;

– підготовка окремих категорій фахівців туристичного супроводу (гідів-перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників тощо), які не потребують здобуття громадянами професійно-технічної або вищої освіти із здобуттям кваліфікації за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, може здійснюватися у встановленому порядку юридичними чи фізичними особами;

– центральний орган виконавчої влади в галузі туризму бере участь у підготовці навчальних планів і програм навчання фахівців у галузі туризму, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації, затверджує перелік посад фахівців туристичного супроводу, кваліфікаційні вимоги до них та порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу [129].

В Україні професійною освітою для сфери туризму сьогодні займаються середні і ЗВО різних форм власності. До їх числа входять загальноосвітні і спеціалізовані профільні школи, ліцеї, гімназії, коледжі, інститути, університети, академії.

Загалом, ця галузь сьогодні є доволі популярною серед абітурієнтів, через що якомога більше закладів освіти намагаються відкривати в себе відповідні спеціальності.

З 29 квітня 2015 р. згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 166 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється профпідготовка фахівців у ЗВО за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр та магістр» визнано два напрями підготовки фахівців з туризму: це галузь знань 07 «Управління та адміністрування», в якій затверджено спеціальність 073 «Менеджмент» (42 заклад освіти и різної спеціалізації, у тому числі – «Менеджмент туристичного бізнесу») та галузь знань 24 «Сфера обслуговування», куди перемістилися спеціальності 242 «Туризм» та 241 «Готельно-ресторанна справа». Кожна зі згаданих спеціальностей знайшла своє місце на ринку освітніх послуг. Так, менеджерський напрям зорієнтований на підготовку фахівців для сфери туризму, які планують обіймати посади керівників функціональних підрозділів

як підприємств-виробників (готельні комплекси, заклади ресторанного господарства, транспортні перевізники), так і підприємств-посередників у туризмі (туроператорів, турагентів, турбюро) та здійснювати своє кар'єрне зростання за управлінськими сходинами. А спеціальності «Туризм» і «Готельно-ресторанна справа» базуються на технологічних аспектах усіх рівнів: від виконання суто технічної роботи до частково управлінських функцій в організації. Таким чином, кожна спеціальність займає свою лакуну на ринку праці, причому перша орієнтується на управлінський, а дві інших – на технологічний аспект, що відповідно зумовлює наповнення інваріантної частини стандартів, розроблених для цих напрямів [137].

Створена в Україні мережа освітніх закладів підготовки фахівців із туристичної діяльності намагається відповідати міжнародним традиціям. Цьому сприяє і прийнята «Концепція кадрового забезпечення туристичної галузі України» (підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації), яка визначає основні принципи підготовки фахівців для сфери туризму: безперервність і ступневість освіти, випереджальний характер навчання, єдність теорії і практики, формування загальнолюдських цінностей, міжнародна орієнтація програм професійної підготовки.

Загалом, уся система професійної підготовки фахівців із туристичної діяльності в Україні складається з трьох рівнів:

1) вищий (інституційно-управлінський) рівень – підготовка менеджерів, які визначають напрями і завдання роботи, стратегію, тактику галузі, окремого підприємства (турменеджер, менеджер готелю, менеджер маркетингової діяльності в туризмі та ін.). Спеціалізована підготовка персоналу такого рівня проводиться в провідних освітніх закладах (університетах, школах туризму, установах підвищення кваліфікації) за програмами освітнього ступеня «бакалавр» і «магістр»;

2) середній рівень (управлінсько-технологічний) – включає персонал, який забезпечує технологічну послідовність обслуговування, погоджує взаємодію з іншими технологічними ланками (турагент, менеджер із

резервування місць, метрдотель ресторану тощо). Цей рівень забезпечують вищі і середні спеціальні освітні заклади, коледжі, ліцеї, які готують фахівців із менеджменту певних технологічних процесів бакалаврського рівня;

3) початковий рівень (технологічно-виконавчий) – представлений персоналом, який виконує конкретні завдання і забезпечує задоволення окремих потреб туриста або реалізацію окремого виду обслуговування. Цей рівень забезпечують освітні заклади широкого профілю і спеціалізації (центри, школи, курси, училища), які готують працівників масових професій: офіціантів, кухарів, інструкторів і т.д. [33].

Саме за такою логікою функціонує система підготовки фахівців із туристичної діяльності в Україні і саме за своєю структурою вона відповідає міжнародним нормам. Як демонструє у своєму дисертаційному дослідженні Л. Кнодель, професійна підготовка кадрів сфери туризму в країнах-членах ВТО в сучасних умовах має цілісний характер й охоплює такі підсистеми:

– допрофесійна підготовка (актуалізація професійного самовизначення, допрофесійне навчання, професійний відбір);

– різнорівневе професійне навчання у закладах вищої освіти (освітньо-кваліфікаційні рівні: бакалавр, магістр, доктор філософії у галузі туристичної діяльності);

– післядипломна освіта (професійне підвищення кваліфікації, самоосвіта, професійне підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, перекваліфікація, оволодіння додатковими спеціалізаціями, професійна перепідготовка) [74].

Також, незважаючи на те, що сьогодні в Україні створена мережа освітніх закладів туристичного профілю, можна погодитись із С. Грінько, що їх випуск повністю не задовольняє потреби ринку. Тому все більша кількість непрофільних ЗВО отримує ліцензії на підготовку кадрів із туристичних спеціальностей [42]. Відповідно актуалізується і потреба у виробленні єдиних стандартів до навчальних планів, програм тощо.

Такий єдиний державний стандарт підготовки фахівців туристичної діяльності в Україні вже створений. Він, як відомо, має бути покладений в

основу навчальних планів усіх без винятку ЗВО, які видають дипломи державного зразка. Зміст професійної підготовки фахівців визначається в такій складовій державного галузевого стандарту, як освітньо-професійна програма підготовки.

Отже, аналіз стану професійної підготовки майбутніх фахівців із туризму щодо формування їх готовності до професійної взаємодії зі споживачами туристичних послуг свідчить про невідповідність практичної підготовки вимогам працедавців, а саме: недостатнє вміння позитивно вирішувати конфліктні ситуації; невпевненість у здійсненні професійних дій; недостатність вмінь для розробки екскурсійних та туристичних маршрутів, складати калькуляцію.

Безперечно, ці наукові пошуки заслуговують на повагу з точки зору формування внутрішнього середовища у підсфері (системі освіти), яка сприяє розвитку туризму в Україні, оскільки галузі потрібні всебічно освічені фахівці. Але, педагогічний напрям не охоплює коло проблем підготовки висококваліфікованих фахівців, які здатні вирішувати вище визначені практичні проблеми розвитку туризму в Україні. З цієї точки зору, педагогічний напрямок має прикладне, а не фундаментальне (базове) значення для розвитку туризму в Україні.

За результатами проведеного аналізу можна констатувати, що основними завданнями сучасної професійної освіти у галузі туризму можна вважати:

1) забезпечення фундаментальної наукової, професійної і практичної підготовки у сфері туристичної діяльності;

2) здобуття здобувачами знань і вмінь освітніх ступенів відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей;

3) удосконалення наукової і професійної підготовки кадрів для сфери туризму [148].

Отже, наукові аспекти професійної діяльності фахівців туристичної галузі розглядається в сучасних умовах у контексті глобальних світових викликів і містять невичерпний матеріал для постійного зростання. Наукові пошуки

різносторонньо висвітлюють запити практики та переконливо доводять необхідність удосконалення фахової освіти туристичної галузі з посиланням на інноваційні тенденції, використовуючи при цьому вітчизняний та зарубіжний досвід.

1. 3. Теоретичні аспекти регуляторної політики туризму та туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи

У багатьох економічно розвинених країнах туризм є необхідною умовою підвищення рівня мобільності та зайнятості населення, стабільного зростання економіки, раціонального використання об'єктів культурної та природної спадщини, розширення міжнародних ділових і культурних контактів. Ураховуючи цей факт, великого значення набуває вдосконалення механізму державного регулювання туристичної діяльності.

Якщо раніше розвиток міжнародного туризму характеризувався наявністю потенціалу для його саморегулювання, то поступове ускладнення господарських систем призвело до зростання ролі державної політики, спрямованої на забезпечення макроекономічних пропорцій, стабільного темпу і збалансованості розвитку. Держава визначає межі, в яких туристичний ринок самоорганізовується, відстоює інтереси національних виробників шляхом їх лобіювання на міжнародному туристичному ринку.

Регуляторну політику міжнародного туризму здійснюють світові туристичні організації, які задають векторні напрямки розвитку туризму в цілому з врахуванням останніх глобальних економічних і соціальних змін, тенденцій та подій, які відбулися в світовій економіці та, якимось чином, можуть вплинути на розвиток туристичної галузі. Усі міжнародні та регіональні туристичні організації здебільшого є неурядовими й об'єднують різноманітні громадські та приватні структури. Визначальну роль у регулюванні міжнародного туризму відіграє Всесвітня Туристична Організація (*англ. World Tourism Organization (UNWTO)*) (далі скор. ВТО), до складу якої входять 156

країн, 6 асоційованих членів, а також понад 400 членів, що приєдналися. Діяльність Всесвітньої Туристичної Організації має чітке спрямування на забезпечення лібералізації національних ринків туристичних послуг [25]. ВТО провадить діяльність за важливими напрямами, з-поміж яких ключове місце займає зміцнення співпраці країн задля розвитку туризму, а саме: розробляє рекомендації та допомагає урядам країн у багатьох питаннях, включаючи розробку проєктів, техніко-економічних обґрунтувань, визначення потреб у інвестиціях, передання технологій, розвиток комунікацій і системи документації у галузі туризму. ВТО є основним центром накопичення інформації (понад 180 країн і територій), аналізу й поширення відомостей про туризм. Організаційна структура ВТО охоплює підрозділи глобального й регіонального рівнів (див. рис. 1.2).

Іншою впливовою міжнародною туристичною організацією є Міжнародна асоціація повітряного транспорту (*англ. International Air Transport Association, IATA*) (далі скор. МАПТ) – професійна асоціація авіаційних компаній, які здійснюють міжнародні рейси. Головна функція МАПТ – упорядкування міжнародного комерційного авіаційного сполучення, введення єдиних для всіх членів правил і процедур, встановлення погоджених тарифів, пасажирські авіаперевезення на міжнародних маршрутах. МАПТ сприяє з’єднанню повітряних мереж багатьох приватних авіакомпаній в єдину систему, яка функціонує на користь подорожуючих [350].

Ускладнення процесів функціонування туристичного ринку, підвищення ролі туризму в національних господарствах і світовій економіці стимулювали створення науково-дослідних і освітянських інститутів з напряму економіки туризму: Інституту економіки туризму і транспорту при Вищій школі з економіки, права та соціальних наук у м. Сен-Галлен, Дослідницького Інституту з проблем вільного часу і туризму при Бернському університеті (Швейцарія); Європейського інституту туризму при університеті в м. Трір, факультету економіки Вищої школи в м. Мюнхен, Інституту з проблем туризму в м. Штарнберг (Німеччина) та ін. [187].

Рисунок 1.2 Організаційна структура Всесвітньої Туристичної Організації
Джерело: [200]

Що ж стосується правового регулювання міжнародного туризму, то, перш за все, воно здійснюється в рамках Організації Об'єднаних Націй (далі скор. ООН), на котру покладено основну задачу, яка стосується налагодження міжнародної співпраці разом з вирішенням проблем як соціального так і

економічного, а також гуманітарного та культурного характеру. Варто також зазначити, що саме в рамках ООН були розроблені та прийняті основні міжнародні конвенції з питань правового регулювання міжнародного туризму, які у подальшому склали основу міжнародного туристичного права.

Таким чином, діяльність міжнародних організацій сприяє координації зусиль провідних держав туристичної галузі з метою раціонального розподілу ресурсів, підготовки фахівців тощо.

Не менш практичне значення мають юридичні документи, що урегульовують трудові стосунки. Серед основних міжнародно-правових документів, що регулюють правовідносини з надання туристичних послуг, найважливішим слід назвати Загальну резолюцію Конференції ООН з міжнародного туризму і подорожей, яка проходила у Римі 21 серпня – 5 вересня 1963 р. Резолюцію можна вважати витоком правового регулювання туристичних послуг на міжнародному рівні. На конференції були розглянуті такі питання, як умови розвитку співробітництва у міжнародному туризмі, у тому числі про участь країн у реалізації спільних проєктів, надання консультативної допомоги, підготовці фахівців з надання туристичних послуг, обмін інформацією, правове забезпечення іноземних туристів та надання рекомендації для всіх країн щодо спрощення формальностей для іноземних туристів [105].

Загальна резолюція Конференції ООН з міжнародного туризму і подорожей стала першим кроком у розвитку правовідносин з надання туристичних послуг. Цей документ став першим в історії, у якому було визначено, що сфера надання туристичних послуг є однією з основних і бажаних видів діяльності людини та заслуговує на схвалення з боку всіх народів і урядів. У Резолюції було наголошено на важливому соціальному та культурному значенні правовідносин з надання туристичних послуг для взаємовідносин між країнами та збереження миру. Актуальним на той час було положення щодо запобігання дискримінації, заснованої на релігійних, расових або політичних міркуваннях. Римська конференція ООН підтвердила

актуальність прийняття подальших міжнародних нормативно-правових актів і стала для них важливою основою.

Першим спеціальним міжнародно-правовим актом, присвяченим правовідносинам з надання туристичних послуг, стала Манільська декларація зі світового туризму, прийнята на Всесвітній конференції з туризму, яка проходила в Манілі 27 вересня – 10 жовтня 1980 р. У Декларації було закріплено, що туризм, як діяльність, має важливе значення у житті народів, оскільки безпосередньо впливає на культурну, соціальну, освітню та економічну сфери життя держав та їх міжнародні відносини.

Знайомство з основними положеннями Манільської декларації дає можливість виокремити основні прерогативи розвитку туристичної галузі. Так, зокрема:

– проголошено право людини на відпочинок, відпустку та свободу пересування як природний наслідок права людини на працю;

– доведено, що завдяки туризму створюються нові види діяльності і це має значення, адже вони стають джерелом нових робочих місць;

– підкреслено, що туризм є позитивним елементом соціального розвитку в усіх країнах, де він практикується, незалежно від рівня їх розвитку [101].

Отже, у Декларації було вперше визначено важливу роль сфери надання туристичних послуг, прав людини на пересування тощо. Зазначене мало прогресивний характер та було важливим у контексті активного розвитку міжнародних відносин. Велику роль відігравало те, що у положеннях Манільської декларації була закріплена необхідність сприяти створенню кращих умов праці для працівників туристичної галузі. Можна вважати, що проголошення в Манільській декларації важливої ролі правовідносин з надання туристичних послуг стало базисом для прийняття подальших міжнародно-правових актів у цій сфері.

Черговим міжнародно-правовим документом, який значно вплинув на правове регулювання правовідносин з надання туристичних послуг, слід вважати Документ Акапулько, який було прийнято 21 – 27 серпня 1982 р. на

Всесвітній нараді з туризму в Акапулько (Мексика). Всесвітня нарада з туризму є важливим кроком із впровадження положень, принципів і критеріїв Манільської декларації.

Основні положення Документу Акапулько зорієнтовані на те, щоб здійснити забезпечення соціального, культурного, освітнього, політичного й економічного керівництва сфери туризму, що здійснюється за допомогою державних заходів; сприяти підвищенню ролі міждержавних туристичних зв'язків; акцентувати увагу на поліпшенні організації переміщення туристів через державні кордони, уніфікації митних, валютних і медичних формальностей; окрім іншого, визначено, що рівень і якість туризму можуть залежати не лише від відповідної підготовки, а також і від зусилля зі створення найбільш сприятливих умов у навчанні і підготовці виконавців туристичних послуг [49].

Завдяки Документу Акапулько правовідносини з надання туристичних послуг все активніше розвивались, особливо завдяки нормам щодо спрощення всіх видів формальностей, які пов'язані з наданням та користуванням туристичними послугами. Також у цьому документі міститься норма, за допомогою якої активізувалась більш якісна робота постачальників туристичних послуг, що було актуально через стрімкий розвиток конкуренції. Результатом розвитку міжнародно-правового регулювання правовідносин з надання туристичних послуг стало прийняття Хартії туризму і Кодексу туриста, схвалених резолюцією VI сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації, яка відбулась у Софії 22 вересня 1985 р. У Хартії туризму в концентрованому вигляді були закріплені положення попередніх міжнародних форумів з питань туризму.

Відмінними положеннями Хартії туризму, які стосуються виконавців туристичних послуг, є ті, у яких:

– визначено необхідність забезпечення високої якості наданого туристичного продукту;

– установлено забезпечення перешкоди заохоченню використання

туризму для всіх видів експлуатації людей;

– обґрунтовано надання необхідних сприятливих умов завдяки розвитку відповідного міжнародного і національного законодавства;

– зазначено способи перешкоджання дискримінації;

– наголошено на професійній співпраці, а також взаємодії з публічною владою через національні і міжнародні організації з метою поліпшення координації їх діяльності і підвищення якості послуг, що надаються ними [207].

Отже, у положеннях Хартії туризму детально розкрито особливості правовідносин з надання туристичних послуг. Беручи за основу норми попередніх міжнародних нормативно-правових актів, положення Хартії набувають важливої актуальності, тим паче, що вони були практично зорієнтовані та базувались на ідеї координації зусиль усіх зацікавлених держав.

Безпосереднім продовженням ідей, закріплених у Хартії туризму, є Кодекс туриста, у якому містяться такі основні положення:

– проголошено загальні права та обов’язки туриста в державі, яку він відвідує;

– окреслено ряд послуг, що повинні надаватися туристам у місцях їх перебування;

– наголошено на можливості користування, через відповідні урядові заходи, кращими умовами в транспорті впродовж тимчасового перебування, що можуть бути надані виконавцями туристичних послуг під час подорожі;

– зазначено про необхідність для туристів після прибуття до місць туристичного інтересу, а також впродовж всього їх транзиту і тимчасового перебування, мати у своєму розпорядженні точну інформацію про умови і можливості, що надаються виконавцями туристичних послуг [76].

Завдяки положенням Кодексу туриста були розкриті питання стосовно обов’язків туриста, що мали велике значення для забезпечення безпеки туризму та гарантій прав туристів, оберігання туристичних об’єктів, сприяння взаєморозумінню та дружнім відносинам між народами як на національному, так і на міжнародному рівні та зберігання миру.

На Міжпарламентській конференції з туризму, що відбулася в Гаазі 10 – 14 квітня 1989 року, була прийнята Гаазька декларація з туризму. Це документ, у якому вагомо оцінюється розвиток правовідносин з надання туристичних послуг у міжнародній практиці. Так, у Гаазькій декларації, керуючись принципами Манільської декларації зі світового туризму, Кодексу туриста і Хартії туризму, які виділяли гуманістичний аспект даної галузі, було закріплено такі основні положення, які стосуються правовідносин з надання туристичних послуг:

– наголошено на необхідності включити в навчальні плани шкіл та закладів вищої освіти дисципліну стосовно сфери надання туристичних послуг;

– доведено забезпечення підвищення престижу професій у сфері надання туристичних послуг;

– підкреслення важливості створення мережі освітніх закладів, здатних надавати освіту у сфері надання туристичних послуг на основі стандартизованого на міжнародному рівні навчального плану;

– обґрунтовано ефективність сприяння процесу освіти і проведення курсів підвищення кваліфікації для виконавців туристичних послуг або викладачів цієї сфери;

– проголошено визнання найважливішої ролі засобів масової інформації у розвитку правовідносин з надання туристичних послуг;

– зазначено, що державному і приватному секторам слід прийняти ефективні заходи з розширення можливостей процесу подорожування, поїздок і перебування шляхом спрощення туристичних формальностей;

– розглянуто необхідність сприяння лібералізації юридичних положень, що застосовуються до туристів та виконавців туристичних послуг [28].

Положення Гаазької декларації з туризму підкреслили значення того, що якість туризму залежить від якості послуг, що надаються. Зазначалося, що відповідна освіта і навчання фахівців у сфері надання туристичних послуг є дуже важливими для розвитку правовідносин з надання туристичних послуг. Гаазька декларація з туризму була інструментом міжнародного

співробітництва, зближення між народами і чинником колективного й індивідуального розвитку і, завдяки своїм положенням, закликала парламенти, уряди, держави, приватні організації й установи, відповідальні за надання туристичних послуг, постачальників туристичних послуг, а також самих туристів ретельно враховувати її принципи і постійно використовувати їх у своїй діяльності.

Потреба у розширенні правових основ туристичної галузі була реалізована у процесі діяльності Всесвітньої конференції міністрів з туризму в Осаці (Японія), а у підсумку обговорення прийнята Осакська декларація з туризму 1994 року, яка присвячена зростанню значення туризму, розвитку даної галузі, впливу міжнародного туризму на суспільство і довкілля, значення міжнародного туризму з метою забезпечення миру на землі.

В основних положеннях Осакської декларації наголошено на:

– обов’язку туристів з повагою та терпимістю ставитись до інших культур у період своїх подорожей;

– ролі урядів та міжнародних організацій при формуванні політичних стратегій, які мають будуватися з урахуванням потреб туризму;

– необхідності підтримки урядовцями туристичної галузі, відміни бюрократичних бар’єрів, а також забезпечення безпеки туристів [175].

Положення Декларації нагадували зміст попередніх міжнародно-правових актів і знову наголошували на стрімкому розвитку правовідносин з надання туристичних послуг і на обов’язках, покладених на всі сторони сфери надання та споживання туристичних послуг. Своєрідним логічним підсумком попередніх зусиль фахівців даної галузі було прийняття Глобального етичного кодексу туризму (далі скор. ГЕКТ). Документ було прийнято у Сантьяго (Чілі) на сесії Генеральної асамблеї ВТО, яка відбулась у період з 27 вересня по 1 жовтня 1999 року, метою якого стало узагальнення різноманітних документів, кодексів та декларацій, що були вже опубліковані та мали аналогічні цілі для того, щоб доповнити їх новими положеннями, які відображали б розвиток суспільства [36].

Зупинимося на характеристиці основних положень ГЕКТ, що стосуються правовідносин з надання туристичних послуг:

– підкреслено, що виконавці туристичних послуг і туристи повинні брати до уваги соціально-культурні традиції та звичаї всіх народів;

– доведено, що слід планувати об’єкти туристичної інфраструктури і види туристичної діяльності так, щоб забезпечувати захист екосистем, охороняти види дикої фауни і флори, яким загрожує зникнення.

Окремо виписано положення ГЕКТ, що стосуються виконавців туристичних послуг:

– установлено, що виконавці туристичних послуг повинні погоджуватися з накладенням визначених обмежень на їх діяльність, яку вони здійснюють в особливо вразливих місцях, якими є зони пустель, полярні і високогірні райони, тропічні ліси і вологі зони, які підходять для створення природних парків і заповідників, що охороняються;

– проголошено, що виконавцям туристичних послуг свою діяльність слід планувати так, щоб забезпечити зберігання й процвітання традиційних ремесел культури і фольклору;

– зазначені обов’язки виконавців туристичних послуг стосовно того, що вони повинні надавати туристам об’єктивні правдиві свідчення про місця призначення та забезпечувати повну ясність положень договорів;

– обґрунтовано, що виконавці туристичних послуг повинні турбуватись про безпеку, запобігання нещасним випадкам, охорону здоров’я і гігієну харчування для осіб, що звертаються за їх послугами;

– сформульовано, що виконавці туристичних послуг повинні забезпечувати наявність належних систем страхування і допомоги; нести відповідальність, надавати справедливу компенсацію при невиконанні своїх договірних зобов’язань;

– визначено, що виконавцям туристичних послуг необхідно впливати на культурний та духовний розвиток туристів; проходити належне базове навчання і постійно підвищувати свою кваліфікацію [38].

Глобальний етичний кодекс туризму можна вважати найбільш вдосконаленим міжнародним нормативно-правовим актом у сфері надання туристичних послуг, у якому були закріплені права та обов'язки туриста та виконавців туристичних послуг у повному обсязі. Через масове зростання туристів положення Кодексу наголошують на тому, що є дуже доречними деякі обмеження на діяльність виконавців туристичних послуг для того, щоб зберегти природу та забезпечити розвиток традиційних ремесел культури і фольклору. Положення Кодексу допомогли зробити важливий внесок у розвиток правовідносин з надання туристичних послуг, вдосконалили світову індустрію туризму в цілому та сприяли стійкому розвитку туризму і справедливому розподілу вигод, що утворюються в результаті його зростання за допомогою збалансування відносин між підприємствами направляючих і приймаючих країн.

Не безпідставно, 26–27 квітня 2016 року на 17-му засіданні Всесвітнього комітету з етики туризму, яке відбулося в штаб-квартирі ВТО в Мадриді, було прийнято рішення перетворити Глобальний етичний кодекс туризму в міжнародну конвенцію. За словами Генерального секретаря ВТО Талеба Ріфаї, перетворення Глобального етичного кодексу ВТО у міжнародну конвенцію є важливим кроком вперед у забезпеченні того, щоб розвиток туризму сприяв утвердженню добра і миру в країнах світу і до цього повинні прагнути всі держави-члени ВТО. Перетворення Кодексу в Конвенцію етики туризму сприятиме створенню відкритої і справедливої моделі розвитку країн. Зазначений документ серйозно підсилив правові підвалини туристичної сфери і сприяв її швидкому розвитку [37].

Саме тому, відповідаючи на виклики часу, учасники Конференції лідерів туризму тисячоліття, яка пройшла 30 вересня – 1 жовтня 2001 року в Осаці (Японія) у рамках сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації, і схвалили Осакську декларацію тисячоліття.

У основних положеннях Осакської декларації тисячоліття розкрито напрями діяльності, що визначили нові віхи професійної діяльності, а саме:

– проголошено, що діяльність з надання туристичних послуг є одним з провідних секторів економіки, особливо найменш розвинених країн, і тим самим стає потужним союзником у боротьбі з бідністю;

– обґрунтовано застосування урядом і виконавцями туристичних послуг усіх заходів, необхідних для забезпечення безпечної обстановки для туристів і надання їм точних відомостей про стан безпеки в туристичних центрах;

– підкреслено, що необхідне здійснення подальшого спрощення міжнародних туристичних потоків;

– означена необхідність співпраці з місцевими товариствами щодо планування та розвитку туристичних центрів та послуг;

– підтверджено забезпечення стимулювання і підтримки освіти та професійної підготовки в області інформаційних технологій та електронного бізнесу для виконавців туристичних послуг [46].

Дослідивши особливості регулювання правовідносин з надання туристичних послуг, можна узагальнити, що в усіх перелічених міжнародно-правових актах зазначені подібні положення, що дає змогу доповнювати один одного та бути єдиною і невід'ємною міжнародно-правовою базою у сфері туризму в цілому.

Таким чином, основними положеннями, що закріплені у міжнародно-правових актах у сфері правовідносин з надання туристичних послуг, є:

– проголошення права людини на відпочинок, відпустку та свободу пересування;

– сприяння державами створенню кращих умов праці для виконавців туристичних послуг;

– закріплення загальних прав та обов'язків туриста, а також виконавців туристичних послуг;

– поліпшення організації переміщення туристів через державні кордони;

– забезпечення безпеки туристів;

– надання точної і вичерпної інформації туристам;

– сприяння поширенню інформації про звичаї місцевого населення, його

традиційну і релігійну діяльність, місцеві заборони;

– забезпечення працівниками у сфері туристичної діяльності високої якості надаваного туристичного продукту, що потребує відповідної професійної підготовки;

– планування туристичної діяльності таким чином, щоб забезпечити оберігання культурної спадщини;

– упровадження у туристичну сферу інформаційних технологій;

– підвищення якості життя всіх народів і найважливішого чинника зміцнення світу і міжнародного взаєморозуміння за допомогою туризму [175].

Беручи за основу досвід різних країн світу, можна зазначити, що успіх розвитку туризму безпосередньо залежить від того, наскільки вона одержує гарантовану державну підтримку. Будь-яка цивілізована держава, для того, щоб отримувати від туристичної індустрії доходи до бюджету, повинна вкладати кошти в дослідження своїх територій для оцінки туристичного потенціалу, підготовки програм розвитку турбізнесу, проєктів необхідної інфраструктури курортних регіонів і туристичних центрів, в інформаційне забезпечення, рекламу, а також в освітні програми підвищення якості підготовки професійних кадрів.

Сучасний розвиток туризму повинен бути орієнтований на високу якість надання послуг, та доступність туристичного продукту, адже туристичне явище давно стало масовим глобальним феноменом, що кожен день підвищує вимоги щодо рівня надання послуг. В багатьох країнах діють галузеві документи, які регулюють діяльність та визначають відповідні стандарти і вимоги стосовно підготовки професійних кадрів, надання туристичних послуг та ведення бізнесу. Значною мірою напрям розвитку залежить від характеру та загальної стратегії моделі економіки країни, її географічного розташування, природно-кліматичних факторів, політичного становища. Але, насамперед, керівництво країн повинно визначити місце туристичної галузі та її реальний та потенційний внесок до національної економіки. В країнах із лідируючими показниками в туристичній галузі чітко визначаються завдання, будується

стратегія та контролюється її виконання. Тобто галузь має державне регулювання і не залишається на принципі саморегулювання.

Кожна країна має певну модель державного регулювання туристичної галузі, яка вибудовується з врахуванням політичного устрою та соціально-економічного становища окремої держави. Так, можна говорити про чотири моделі державного регулювання туристичної галузі.

Отже, перша модель державного регулювання у галузі туризму характерна, в основному, для країн, що розвиваються, її часто називають «латиноамериканською». У країнах Європи дана модель не отримала значного поширення. Така модель передбачає наявність сильного і авторитетного міністерства, в межах якого сконцентрований значний контроль над туристичною галуззю. Тільки три держави – Хорватія, Чорногорія та Ізраїль, мають самостійні міністерства туризму [84].

Друга модель передбачає створення спільного міністерства, яке окрім туризму займається і іншими, суміжними видами діяльності. Так, наприклад, туризм зазвичай комбінується або з галузями матеріальної сфери (промисловістю, енергетикою, торгівлею, транспортом, зв'язком), або з галузями невиробничої сфери (освітою, культурою, спортом, інформацією, охороною навколишнього середовища, природними ресурсами тощо).

Серед європейських держав найбільше поширення отримало комбінування сфери туризму з галузями невиробничої сфери, особливо з культурою (Азербайджан, Андорра, Албанія, Греція, Туреччина) і спортом (Російська Федерація, Білорусь, Казахстан, Польща, Сан-Марино). Спільні міністерства туризму і галузей матеріальної сфери існують лише у 6 країнах Європи – Люксембурзі, Іспанії, Ісландії, Болгарії, Румунії і на Кіпрі.

Характерними особливостями другої моделі є такі:

– визначення туризму як пріоритетного напрямку розвитку економіки і культури країни;

– необхідність досягнення збалансованості в розвитку туризму та інших галузей матеріальної та невиробничої сфер;

– чіткий розподіл повноважень між центральною та регіональними туристичними адміністраціями;

– широка реклама країни як найбільш популярного туристичного напрямку на зарубіжних туристичних ринках [84].

Третя модель характеризується створенням самостійної спеціалізованої структури – Національної туристичної адміністрації (далі скор. НТА) в межах багатофункціонального міністерства або безпосередньо підпорядкованої уряду країни. Слід зазначити, що третю модель доцільно іменувати «європейською», маючи на увазі її найбільше поширення серед країн макрорегіону. При цьому, 21 країна Європи включає туризм до складу багатопрофільних міністерств, наприклад: міністерств з економічних справ (Швейцарія, Німеччина, Данія, Фінляндія, Австрія, Франція, Монако, Португалія, Сербія, Македонія, Словаччина, Словенія, Латвія, Литва, Естонія, Грузія, Вірменія), міністерств промислово-торговельного спрямування (Норвегія, Швеція), міністерства регіонального розвитку (Чехія) та міністерства культури, ЗМІ і спорту (Великобританія). Інші країни організували НТА при уряді держави (Ватикан, Угорщина, Молдова, Італія, Ліхтенштейн, Мальта, Нідерланди).

Характерними особливостями третьої моделі державного регулювання в сфері туризму є те, що:

– туристична галузь займає певне місце в структурі економіки;

– активний пошук можливостей в плані узгодження інтересів держави і приватного бізнесу, центру і регіонів;

– отримання Національною туристичною адміністрацією відносної самостійності у прийнятті рішень;

– здійснення чіткого поділу НТА на дві структури – «адміністративну» і «маркетингову»;

– в економічно розвинених країнах спостерігається загальна тенденція до зменшення ролі центральної виконавчої влади, що призводить до скорочення державних витрат, в тому числі і на розвиток туризму.

Четверта модель припускає відсутність центрального органу

виконавчої влади у сфері туризму. Четверту модель державного регулювання обирають країни, що надають перевагу вирішенню проблеми розвитку туризму на регіональному рівні, або самостійно суб'єктами господарювання на основі принципів ринкової економіки. Також четверта модель притаманна країнам, які або не приділяють розвитку туризму належного значення, або мають недостатній рівень економічного розвитку, або знаходяться в стані політичної нестабільності.

За результатами дослідження системи державного регулювання сферою туризму всіх 193 країн світу можна зробити висновок, що найбільш поширеною є друга модель, при якій в структурі уряду створюється комбіноване міністерство, що об'єднує туризм із суміжними галузями, 41 % країн світу обирають її. Та все ж третина держав (31 %) дотримуються третьої моделі, де центральним органом виконавчої влади у сфері туризму може бути або багатопрофільне міністерство, або державна структура (адміністрація, комітет, департамент тощо), безпосередньо підпорядкована уряду. Кожна п'ята (21 %) країна світу має окреме міністерство туризму, тобто керується принципом першої моделі, і лише 7 % держав не займаються регулюванням туристичної галузі на рівні центральної державної влади [84].

Слід зазначити, що жодна з існуючих моделей у чистому вигляді не може бути застосована в Україні на сьогоднішній день, з урахуванням особливостей норм чинного законодавства та стану галузі. У процесі вироблення державної політики та стратегії розвитку туристичної галузі України доцільно використовувати методи правового, легалізованого, регламентованого, координованого, планомірного та прогнозованого характеру.

На сьогоднішній день однією з найбільш відвідуваних зарубіжних країн Європи є Німеччина. З правової точки зору особливий інтерес до даної країни обумовлений не лише тим, що вона має давню культуру, але й тим, що сформувала розвинену правову систему з встановленими правовими традиціями [184].

Відомо, що країни Євросоюзу, які об'єднують триста сімдесят мільйонів

громадян, є значним споживачем на міжнародному туристичному ринку. В даний час в Європі чітко проявляється тенденція формування «спільного туристичного простору». Аналіз проблеми показує, що важливе місце в міграційних процесах Німеччини займає міжнародний туризм. Німеччина з самого початку зайняла позицію рушійної сили в процесі європейської інтеграції та офіційно визнає себе країною імміграції з 2004 року. [4].

Наразі туризм є однією з найрозвиненіших і дуже успішних галузей економіки Німеччини. Разом з тим туристичну галузь супроводжує позитивний і доброзичливий імідж. Будь-які туристичні пропозиції підсилюються привабливістю і популярністю німецьких міст і регіонів, а отже, і зростанням економіки Німеччини в цілому.

Щодо законодавчого регулювання професійної підготовки фахівців туристичної сфери, необхідно зазначити, що сьогодні Німеччина зі своїми традиціями вищої професійної освіти є для багатьох країн орієнтиром і прикладом для наслідування. Німецька система освіти, починаючи з першої половини XIX ст., безумовно вважається однією з найкращих у світі. Одним із факторів зміцнення економічного становища цієї країни є нормативно-законодавче забезпечення сфери освіти, що визначається законами та законодавчими актами, сучасними реформами, програмами та урядовою політикою, які спрямовані на підвищення ефективності професійної підготовки фахівців сфери туризму у закладах вищої освіти ФРН.

Правовою базою системи освіти ФРН є кваліфікаційні вимоги та освітні стандарти – чітко сформульовані у навчальних планах результати навчання. Причинами створення освітніх стандартів у ФРН стали: 1) дискусія про ключові компетенції; 2) наміри урізноманітнити види навчання; 3) критика існуючих навчальних планів [21].

У практиці діяльності німецької системи освіти розрізняють такі види стандартів:

1) Input-Standards (вхідні стандарти) – зазначають перелік необхідних знань;

2) Opportunity-to-Learn-Standards (стандарти, які надають можливість навчатись) – визначають типові умови навчання в межах навчального плану та оснащення шкіл;

3) Performance-Standards (виконавчі стандарти) – підсумовують необхідні сформовані компетенції, які залежать від змісту навчання;

4) Management-Standards (управлінські стандарти) – описують систему управління якістю для тих, хто пропонує надання освітніх послуг [21].

Для всіх, хто надає освітні послуги, ці стандарти є впорядкованими та обов'язковими до виконання. Названі вище стандарти гарантують високу якість освіти та сприяють процесу професійної соціалізації та швидкої адаптації до мінливих вимог, які ставлять перед фахівцями роботодавці. Понад десять років німецьке Федеральне відомство праці здійснює контроль за якістю освіти відповідно до вищезгаданої моделі «вхідних» і «вихідних» стандартів (Input/Output-Modell).

Важливо зазначити, що державне регулювання професійної освіти базується на Основному законі (Конституції) ФРН, Законі про захист ремісничої праці (1879), Положенні про ремесла і професійну освіту (1965), Законі про охорону праці молоді (1965), Законі про професійну освіту (1969) (з внесеними доповненнями після об'єднання Німеччини в 1990), Законі про стимулювання професійної освіти (1981), Договорі про професійне навчання. Законодавче регулювання сфери професійної освіти має велике соціальне й педагогічне значення, сприяє принципу перспективності професійного навчання. Основні положення, що стосуються виробничого навчання, уніфіковані й регламентуються федеральним Законом про професійну освіту. Інформаційно-технологічний розвиток держави вимагає постійного внесення змін чи корекцій до змісту законів у галузі освіти.

Варто окремо зупинитись на Законі про стимулювання професійної освіти (1981), який відображає одну з перспективних особливостей системи освіти Німеччини. Для здобувачів вищої освіти він передбачає щомісячні виплати, з яких половина коштів передається як дотації, а інша – як кредит (здобувачі

отримують лише дотації, але для отримання права на таку стипендію вони повинні надати документи про те, що батьки не можуть їх утримувати). Щорічно обсяг капіталовкладень у сферу професійного навчання в Німеччині складає 50 млн. [21].

У межах «Закону про професійну освіту» від 2005 року під професійною освітою розуміють професійну підготовку, професійну освіту, підвищення кваліфікації та професійну перепідготовку, власне, всі ті етапи, на яких процес професійного становлення є найактивнішим. Професійна підготовка має на меті передачу основних знань задля отримання професійної компетентності з однієї з офіційно визнаних професій. Професійна освіта покликана передавати професійні вміння, знання та навички (професійні компетенції), необхідні для здійснення кваліфікованої професійної діяльності у змінному світі праці [21]. Підвищення кваліфікації мусить надавати можливість отримувати та вдосконалювати професійну компетентність. Професійна перепідготовка повинна сприяти за необхідності одержанню іншої професії. Типовою особливістю професійної освіти Німеччини є складність системи з горизонтальною та вертикальною диференціацією. Близько 20000 професій, що є засвідченими статистичним федеральним відомством, відповідають майже 320 визнаним професіям на рівні фахівця, помічника майстра [21].

Нормативно-правовою базою, що регулює функціонування вищої освіти в Німеччині, є Основний Закон (*нім. Grundgesetz*), який гарантує кожному громадянину країни право вільного розвитку особистості та відповідно до нахилів і здібностей вільно обирати місце навчання і професію; Закон про вищу освіту (*нім. Hochschulgesetz*), Рамковий Закон про вищу освіту (*нім. Hochschulrahmengesetz in der Fassung vom 8. August 2002*), які визначають головні завдання ЗВО Німеччини, особливості навчального процесу у різних типах ЗВО, права й обов’язки здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького персоналу, завдання науково-дослідної роботи; Закон про сприяння освіті (*нім. Bundesausbildungsförderungsgesetz vom 01.04.2001*), який гарантує матеріальну допомогу у період навчання; Закон про реформу оплати

професорів (*нім. Gesetz zur Reform der Professorenbesoldung vom 16.02.2002*), який стимулює якість викладання; Закон про сприяння удосконаленню професійної кваліфікації (*нім. Gesetz zur Förderung der beruflichen Aufstiegsfortbildung vom 01.01.96*), який гарантує державну допомогу для підвищення професійної кваліфікації.

Завдяки прийнятим законам та здійсненню заходів, спрямованих на гарантію їх виконання, молодь бере на себе трудові зобов'язання, у неї формуються почуття обов'язку, захищеності, впевненості та визначеності в майбутньому, що стимулює бажання стати висококваліфікованим фахівцем.

Хоча освіта у Німеччині перебуває під керівництвом урядів 16 земель – земельних профільних міністерств, це не зменшує ролі й центру: Міністерство освіти й науки (*нім. Bundesministerium für Bildung und Forschung, скор. BMBF*), яке розробляє концепцію освітньої політики, займається виділенням коштів на розширення ЗВО. Політика федеральних органів і земель узгоджена стосовно тривалості навчання, канікул, навчальних програм, визнання дипломів. Кожна федеральна земля має свій закон про освіту, але всі вони розроблені на основі загального Федерального закону. Навчальні програми, підручники затверджуються на рівні земельних урядів, окрім того з кожного предмета існує декілька схвалених відповідним міністерством підручників (їх вибирає сам учитель), що забезпечує багатоваріантність освіти, плюралізм думок і суджень. Федеральне урядове відомство, відповідальне за освіту, було вперше засноване тільки в 1969 році, і уже із цього часу поступово починає зростати роль федеральних урядових та інших органів й установ у формуванні загальнодержавної освітньої політики [21].

Основна мета діяльності Федерального уряду полягає у наданні молодим людям – майбутнім фахівцям – можливостей довгострокової зайнятості завдяки початковій та безперервній професійній освіті, яку розглядають як основу для професійної та географічної мобільності, в тому числі й на ринку праці всередині об'єднаної Європи. Тому найважливішими завданнями є: підготовка фахівців до безперервної професійної освіти; розвиток здатності до самостійної

роботи, творчості, організаційних, комунікативних компетенцій та їхня професійна соціалізація.

На сьогоднішній день керівними органами системи освіти у ФРН є Постійна конференція міністрів освіти і культури земель (*нім. Kultusministeriumkonferenz, скор. КМК*), а також Конференція ректорів освітніх закладів Німеччини (*нім. Hochschulrektorkonferenz, скор. HRK*). Основний напрям діяльності Постійної конференції міністрів – стандартизація навчальних програм загальноосвітньої школи й уніфікація вимог до одержання випускних кваліфікаційних документів на території всієї федерації. Ініціативи КМК, як правило, підтримуються землями й федеральним урядом; її рішення є обов'язковими для всіх земель.

Необхідно наголосити, що переважна більшість молоді в Німеччині (близько 70% або 2/3 всіх випускників) після закінчення середньої школи навчаються у межах дуальної системи, коли спеціальні теоретичні знання даються у професійній школі, а практична підготовка здійснюється безпосередньо на робочому місці або в спеціальних навчальних майстернях на підприємстві або фірмі. Таке поєднання теорії та практики, що забезпечує високий рівень кваліфікації німецьких фахівців, отримало визнання у всьому світі та характеризується тісною взаємодією між майбутніми фахівцями та безпосередніми замовниками робочої сили. Навчальні професії в рамках дуальної системи затверджуються в тісній співпраці між федерацією, землями та соціальними партнерами і орієнтується на вимоги ринку праці.

Заклади вищої освіти (далі ЗВО) прикладних наук (*нім. Fachhochschule*), що по праву вважаються одними з найбільш успішних типів освітніх закладів в історії формування європейської системи вищої освіти, на сьогоднішній день розвиваються на рівні з іншими ЗВО Німеччини, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців, зокрема й фахівців сфери туризму, надаючи не лише теоретичні основи знань, але й забезпечують практично-професійну орієнтацію здобувачів вищої освіти. Спочатку ці заклади освіти Німеччини були прототипами технікумів та вищих професійно-технічних

училищ, тобто відносилися до середньої освіти другого ступеню – професійної освіти. Лише закон про Вищу освіту (HRG) федеративного уряду 1976 р. підняв ЗВО прикладних наук на однаковий правовий «третинний рівень» з університетами [338].

Професійна підготовка в межах дуальної освіти характеризується зближенням двох структур – системи професійної освіти і системи зайнятості. Від того, наскільки точно знайдено баланс інтересів між потребами роботодавців в нових робітниках (фахівцях) і їх пропозицією залежить благополуччя всього суспільства. Як і теоретичне навчання у закладах вищої освіти прикладних наук, так і практичне навчання на підприємствах здійснюється під міжвідомчим регулюванням, як збоку держави, так і зі сторони підприємства (див. рис. 1.3).

Рисунок 1.3 Регуляторні механізми практичного навчання в рамках дуальної освіти

Джерело: розроблено автором

Отже, система регулювання туристичної галузі та професійної підготовки

майбутніх фахівців туристичної галузі Німеччини має складну структуру, яка базується на співпраці державних установ, соціальних партнерів та громадських об'єднань, яким надаються державні гарантії для здійснення своє діяльності, які закріплені на законодавчому рівні, а також значна автономія земель, що дозволяє краще зорієнтуватись у потребах та проблемах туристичної галузі на регіональному рівні та прийняти відповідні міри для їх вирішення.

Така тенденція характерна для більшості німецькомовних країн Західної Європи. Не виключенням є Австрія та Швейцарія, яким також властива друга форма державного регулювання туристичної галузі, в якій спостерігається поєднання інструментів прямого і непрямого впливу на туристичну діяльність.

Необхідно наголосити, що успішне функціонування туристичної галузі в країнах Західної Європи залежить від цілеспрямованої політики держави, яка створює сприятливі умови для розвитку матеріально-технічної бази туризму та забезпечує галузь висококваліфікованими кадрами, здатними змінюватись і пристосовуватись до умов, які виникають під впливом глобалізаційних процесів у сучасному суспільстві та світовій економіці.

Як відомо, туризм є важливою складовою успішного розвитку австрійської економіки. Прибутки від туристичної галузі в загальному обсязі ВВП за підсумками 2015 року становили понад 6%.

Так як в Німеччині, в Австрії відсутнє окреме законодавство туристичної галузі (спеціальний закон або кодекс). Туристична галузь також є інтегрованою складовою частиною економіки країни. Правове регулювання справ з туризму здійснюється федеральним парламентом, урядом і його окремими відомствами, а також належать до компетенцій федеративних земель відповідно §10-15 Федеративного Закону Австрії (*нім. Bundesverfassungsgesetz*) з поправками від 01.08.2016 р. [268].

Згідно головного закону Австрії, дев'ять федеральних земель (федеральних держав, *нім. Länder*), які утворюють Федеральну Республіку Австрія, мають законодавчі та виконавчі повноваження в справах туристичної

галузі. Як вже наголошувалось, туристична галузь Австрії – це типовий міждисциплінарний сектор, до якого застосовуються як федеральні, так і європейські закони, які імплементуються та можуть зазнавати деяких корективів (кожна земля має право приймати постанови, які необхідні для покращення економічного та соціального становища на окремих територіях) [409].

У 2006 році австрійським Парламентом був створений Парламентський комітет у справах туризму, який досліджує міжнародний та національний стан розвитку туристичної галуззі з подальшим визначенням директив для просування туристичного продукту як в середині країни, так і на міжнародному рівні.

На національному рівні політикою в галузі туризму в Австрії займаються федеральний парламент (*нім. Österreichisches Parlament*), федеральні міністерства та їх окремі підрозділи, зокрема: Федеральне Міністерство економіки, науки та досліджень (*нім. Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Wirtschaft*), Федеральне Міністерство економіки, сім'ї та молоді (*нім. Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend*), Торгово-промислова палата Австрії (*нім. Wirtschaftskammer Österreich*), Австрійський національний туристичний офіс (*нім. Österreich Werbung*), Австрійський банк розвитку туризму (*нім. Österreichische Hotel- und Tourismusbank*), Відділ статистики та досліджень (*нім. Touristische Forschung und Statistik*), а також соціальні та приватні організації, які задіяні у процес регулювання туризму в країні.

Управління туристичною галуззю Австрії передбачає чіткий поділ повноважень між федеральними та місцевими органами влади. Так, на місцевому рівні справами туристичної галузі займаються парламенти та уряди федеральних земель (*нім. Landesregierungen*), та їх департаменти в справах туризму, які створені у кожній окремій федеральній землі, зокрема: Бургенланд (*нім. Burgenland)* – Відділ у справах туризму *(нім. Hauptreferat Tourismus*), Каринтія (*нім. Kärnten*) – Відомче управління федеральної землі (*нім. Landesamtsdirektion*), Нижня Австрія (*нім. Niederösterreich*) – Відділ у справах

економіки, спорту та туризму (*нім. Wirtschaft, Sport und Tourismus Abteilung*), Верхня Австрія (*нім. Oberösterreich*) – Економічний відділ (*нім. Wirtschaft Abteilung*), Зальцбург (*нім. Salzburg*) – Відділ у справах економіки, туризму та громади (*нім. Wirtschaft, Tourismus und Gemeinden Abteilung*), Штирія (*нім. Steiermark*) – Відділ у справах економіки, спорту та туризму (*нім. Wirtschaft, Tourismus, Sport Abteilung*), Тіроль (*нім. Tirol*) – Відділ у справах туризму (*нім. Tourismus Abteilung*), Форарльберг (*нім. Vorarlberg*) – Економічний відділ (*нім. Wirtschaft Abteilung*), Відень (*нім. Wien*) – Віденське туристичне об'єднання (*нім. Wiener Tourismusverband*). Місцеві організації, які зацікавлені чи задіяні в діяльності туристичної галузі також приймають активну участь у процесі управління (див. рис.1.4).

Основна мета Федерального міністерства економіки, науки та досліджень полягає в підтримці структурних змін за рахунок форсування досліджень, технологій та інновацій.

Завдання Міністерства виконуються окремими центрами та підрозділами, які зосереджені на таких напрямках роботи:

– наука і вища освіта;

– дослідження;

– економічна політика, інновації та технології;

– політика зовнішньої торгівлі та європейської інтеграції,

– політика ведення бізнесу;

– туризм і історичні об'єкти;

– енергетика та гірничодобувна промисловість [109].

Варто наголосити, що відділ туризму та історичних цінностей (*нім. Sektion für Tourismus und Historische Objekte*), який сформовано при міністерстві економіки, науки та досліджень відіграє роль:

– національного інформаційного центру туризму та рекреації;

– координаційного центру для осіб та організацій національного та міжнародного рівня, залучених у туристичну діяльність;

– представництва федеральних інтересів в Австрійському національному

туристичному офісі, який розробляє та імплементує національну маркетингову стратегію туризму.

Рисунок 1.4 Система державного регулювання туристичної галузі Австрії

Джерело:[408]: систематизовано автором

Окрім цього, відділ туризму та історичних цінностей реалізовує

діяльність в туристичній галузі за чотирма основними напрямками:

1. Політика в туристичній галузі: загальні питання політики туризму і стратегії розвитку туризму в країні; стратегічні дослідження; загальні статистичні питання туризму; координаційна діяльність в туристичній галузі, якщо це не перешкоджає діям інших відділів; аналіз стану діяльності Австрійського національного туристичного офісу.

2. Аналіз стану міжнародного туризму: аналіз стратегічних напрямів політики міжнародного туризму; аналіз діяльності міжнародних організацій та установ у туристичній сфері, австрійського представництва при Європейському Союзі в справах туризму; посилення співпраці в туристичній сфері діяльності.

3. Координаційна та промоутерська діяльність: координація контактів між діловими партнерами в сфері туризму; інформування та управління знаннями щодо тенденції в туристичній галузі, інновації та надійність (наприклад, зміна клімату, енергетика, навколишнє середовище, мобільність, навчання, доступність); загальна для усіх земель PR-стратегія та імпульсні проєкти; єдина державна цінова політика; кризове управління туристичною галуззю; незалежна комісія з арбітражу при Федеральному міністерству економіки, науки і досліджень.

4. Підтримка та співпраця: фінансування туризму в цілому; сприяння кредитуванню сільського господарства та сфери туризму; просування національного продукту на території ЄС; сприяння державної підтримки та інвестування країн Євросоюзу в розвиток національного туристичного продукту [408].

Таким чином охоплено основні сфери, які регулюють діяльність туристичної галузі.

Відповідно до законодавчих і виконавчих ініціатив розвитку туризму Австрії та враховуючи горизонтальний характер державного управління туристичної галузі, співробітництво в даній сфері має важливе значення. На федеральному рівні, міністерство економіки, науки та досліджень співпрацює з іншими міністерствами по кожному конкретному випадку. Дев’ять

федеральних земель, в законодавчій базі яких знаходиться відповідальність за туристичну галузь Австрії приймають активну участь в так званій Стратегічній групі задля подальшої розробки та виконання національної стратегії розвитку туризму.

Так, у лютому 2010 р. Міністр Федерального уряду Австрії, який відповідає за стан та розвиток туристичної галузі, анонсував стратегію «Нові можливості туризму», яка характеризується тісною та стратегічною координацією питань розвитку та підтримки туристичної галузі органами влади на національному та регіональному рівнях, тобто посилює співпрацю федеральних відомств з місцевими органами влади.

Як національна організація, Австрійський національний туристичний офіс (далі АНТО) у співпраці з австрійськими партнерами у туристичній галузі відповідає за збереження та зміцнення конкурентоспроможності Австрії як туристичної країни. Таким чином, АНТО здійснює серйозний внесок у збільшення частки Австрії на міжнародному туристичному ринку.

З 1955 року основною метою організації (заснована під назвою «Австрійська рекламна організація з туризму», з 1989 року перейменована на «Австрійський національний туристичний офіс») є створення іміджу Австрії як країни з безмежними туристичними можливостями [403].

Першочерговими завданнями АНТО є:

– просування бренду «Відпустка в Австрії»: бренд виділяє Австрію серед інших туристичних країн і додає емоційного забарвлення перебуванню в Австрії;

–урахування найперспективніших для австрійського туризму міжнародних ринків за допомогою інноваційних, сучасних маркетингових засобів;

– партнерство з австрійськими туристичними підприємствами.

Як правило, усі заходи організації фінансуються за рахунок бюджетних коштів АНТО. При цьому наявні пропозиції та сервісні послуги в однаковій мірі надаються всім учасникам туристичної сфери. Під час проведення

маркетингових заходів, в яких партнери з туризму можуть брати участь, презентуючи власні, конкретні товари та послуги, АНТО бере на себе базове фінансування, яке, за необхідності, дофінансовується внесками партнерів-учасників.

Необхідно зазначити, що кожного року АНТО проводить у всьому світі більше 1,500 маркетингових заходів. Діапазон діяльності коливається від класичної реклами Австрії як туристичної країни з використанням засобів масової інформації, випуском тематичних проспектів, організацією виставок і торговельних платформ, до співпраці з місцевими туроператорами і турагентствами, до організації тренінгів для представників туристичного та виставкового бізнесу.

Також АНТО здійснює інформаційну підтримку туристів із допомогою «інформаційного сервісного центру АНТО» та Інтернет-порталу *www.austria.info*. На цій найбільшій австрійській туристичній Інтернет-платформі представлено інформацію та туристичні пропозиції по всій Австрії, які зорієнтовані на потенційних гостей країни (на 20 мовах) [403].

Важливу фінансову підтримку туристичної галузі Австрії здійснює Австрійський банк розвитку туризму, який був заснований у 1947 році.

Австрійський банк розвитку туризму гарантує фінансування державних та приватних проєктів, спрямованих на розвиток туристичної галузі держави, створює основу фінансової співпраці між федеративним урядом та органами місцевої влади. Метою фінансової установи є фінансування необхідних проєктів з урахуванням структури та особливостей розвитку туристичної галузі в межах окремої землі, тим самим створюючи індивідуальні пакети підтримки конкретних ініціатив і пропозиції того чи іншого регіону Австрії. Тісна співпраця між компетентними державними органами та Австрійським банком розвитку туризму сприяє економному засвоєнню державних коштів, які виділяються на розвиток туристичної галузі у регіонах, а також спрощує доступ приватних компаній туристичної сфери діяльності до джерел фінансування власних проєктів [483].

Кожного року (до 2016 року) віце-канцлер, міністр туристичної галузі Райнхольд Міттерлєнер за участі Австрійського банку розвитку туризму проводили конференцію з залученням зацікавлених осіб та компаній, на якій були представлені та розглядались ініціативи і проєкти розвитку туризму в Австрії. Проєкти, які були визнані інноваційними та економічно вигідними для держави, отримували статус «пілотних» та отримували всебічну державну та фінансову підтримку в їх реалізації.

Необхідно наголосити, що Австрійський уряд і зацікавлені державні та недержавні організації постійно працюють над вдосконаленням інноваційного та інформаційного забезпечення туристичної галузі держави. Так, 20 вересня 2016 року, за ініціативи Федерального уряду, Австрійського банку розвитку туризму, Австрійської торгово-промислової палати, федерального економічного відділу у справах туризму та дозвілля, Австрійської спілки готельних господарств та інших громадських організацій було презентовано *Crowdfunding-Portal* [403]. Це туристичний портал, на якому можна ознайомитися з останніми міжнародними та національними новинами, тематичними блогами сфери туризму. Значимою подією є те, що платформа дає можливість зацікавленим сторонам в галузі туризму (підприємцям, підприємцям-початківцям, партнерам по фінансуванню, промоутерам, та ін.) у будь-який час подавати до розгляду власні проєкти та ініціативи, які в найкоротший термін будуть розглянуті та отримають відповідну резолюцію.

Таким чином, з відкриттям туристичного порталу Австрії, проведення щорічних конференцій з ініціативними групами осіб втратило свою необхідність.

Отже, основними принципами державного регулювання туристичної діяльності в Австрійській Республіці є:

– сприяння туристичній діяльності та створення сприятливих умов для її розвитку;

– державні гарантії щодо позик і субсидій, які надаються комерційними банками на розвиток туристичних проєктів;

– визначення та підтримка пріоритетних напрямків розвитку туризму в державі та за її межами;

– промоутерська діяльність, спрямована на створення позитивного та привабливого іміджу країни на міжнародному туристичної ринку;

– захист прав туристів і підтримка туроператорів, турагентів і їх об'єднань.

Як вже не одноразово наголошувалось, Австрія – це країна, в якій доходи від туристичної галузі на кожного жителя країни найвищі у світі. Вона займає другу позицію за якістю функціонування туристичної індустрії і 10 місце у світі, як туристичний напрямок. Основу для таких високих міжнародних оцінок створила система освіти та підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму в Австрії [334]. В Австрії найменший рівень безробіття серед молоді країн Європейського Союзу, а також найнижчий відсоток тих, хто залишив навчання, не здобувши кваліфікацію чи науковий ступінь. Практично усі, хто навчається та закінчує професійний освітній заклад середньої чи вищої освітньої ланки, працюють за професією. Все це свідчить про збереження цінностей, традицій, досвіду та ефективності професійного навчання в Австрії, яке сформувалось впродовж останніх століть.

Аналіз структури професійної освіти в сфері туризму Австрії виявляє складне розмаїття освітніх пропозицій, що реалізуються установами різного рівня, які здійснюють освітню діяльність; система профільної туристичної освіти включає такі компоненти: нормативні обмеження (вимоги до здійснення освітньої діяльності, освітні програми); різнорівневі освітні установи; суб'єкти освітньої діяльності (вчителі та учні); керуючі та контролюючі органи у сфері професійної освіти; громадські та інші організації суб'єктів освітньої діяльності та установ, що здійснюють освітній процес.

Відповідно до основного закону Австрії, Федеральної конституції (*нім. Bundesverfassung*) [264] управління професійною освітою на федеральному рівні розділено між декількома міністерствами – Федеральним міністерством освіти (*нім. Bundesministerium für Bildung*) та Федеральним міністерством

економіки, науки та досліджень (*нім. Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Wirtschaft*).

Професійна підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі в Австрії розпочинається після закінчення середнього рівня обов'язкової освіти та проходить за дуальною системою навчання (поєднання теоретичного навчання – у закладі освіти та практичного – на підприємстві). Зв'язок із практикою ґрунтується на соціальному партнерстві: Торгово-промислова палата Австрії, галузеві об'єднання роботодавців, профільні міністерства та установи, що здійснюють освітню діяльність у сфері професійної освіти, тісно взаємодіють в процесі розробки та реалізації освітньої політики.

Положення та нормативи, які регулюють професійну освіту в державі, а також, безпосередньо, навчання на підприємствах, описано у Законі про професійну освіту (*нім. Berufsbildungsgesetz*), який був прийнятий у 1969 році (останні зміни внесені в 2015 році). У даному Законі відображені такі основні положення:

– хто має право навчатися і хто має право викладати;

– професії, які можна отримати в системі професійної освіти;

– правила та умови навчання;

– інтеграція навчання на підприємстві;

– обов'язки вчителів;

– обов'язки учнів;

– договір про навчання, що включає умови дострокового закінчення контракту, зарплата за навчальним контрактом;

– які преференції від даного професійного навчання отримують учні;

– яка вигода для підприємства, яке навчає професії молодих людей [250].

Положення щодо професійної підготовки для кожної окремої навчальної професії, що регулює освітній процес на підприємствах, затверджується Федеральним міністерством економіки, науки та досліджень (*нім. Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Wirtschaft*). Навчальні програми для навчання учнів в професійних училищах затверджуються

Міністерством освіти Австрії Федеральним міністерством освіти (*нім. Bundesministerium für Bildung*).

Державне регулювання університетів прикладних наук (*нім. Fachhochschule*), які займаються професійною підготовкою, в тому числі, майбутніх фахівців туристичної сфери здійснюють органи федеративної та місцевої влади.

Так, при закладах вищої освіти створюється Наглядова рада (*нім. Fachhochschulrat*), яка відповідає за зовнішній контроль якості надання освітніх послуг освітніми установами, а саме акредитації та якісної оцінки. Наглядова рада – це автономний орган, до обов'язків якого входить оцінювання та акредитація програм ЗВО та установ, а також здійснення контролю за їх якістю. Подальшими обов'язками є підтримка якості викладання та навчання, а також запровадження інновацій в програми підготовки ЗВО через науково-дослідну діяльність, присудження вчених ступенів, визнання іноземних дипломів, забезпечення стандартів освіти за допомогою моніторингу освітніх програм, зокрема, випускних іспитів та підвищення кваліфікації [388].

Фінансування ЗВО здійснює в основному Федеральне міністерство економіки, науки та досліджень, а саме фінансує значну частину вартості навчального місця (згідно конституції (§. 10.1.3)), іншу – освітня установа чи одержувач освітніх послуг.

Університети прикладних наук (за участю представників від муніципалітетів, держави, соціальних партнерів) ініціюють програми професійного навчання та відповідають за їхнє впровадження [438].

Варто відзначити, що в загальній структурі системи освіти значна частина повноважень щодо державного регулювання професійних шкіл (училищ, технікумів) належить місцевим органам влади, що передбачено Федеральною конституцією. Так, наприклад, при торгово-промислових палатах та сільськогосподарських палатах створюються учнівські представництва (*нім. Lehrlingsstelle*), які здійснюють контроль управління освітніми закладами (придатність закладу вищої освіти до здійснення освітнього процесу,

нарахування заробітних плат, ведення обліку договорів з учнівством, організація випускних іспитів). При кожному уряді землі створюється дорадчий орган у справах професійної освіти (*нім. Landes-Berufsausbildungsbeiräte*), представники якого призначаються губернатором. Зазвичай, до дорадчого органу входять соціальні партнери та представники професійних закладів освіти, у обов'язки яких входить розробка пропозицій та ініціатив щодо навчального змісту освітнього процесу. Необхідно зазначити, що посилення державного контролю за професійними освітніми закладами пояснюється тим, що 50% фінансування професійних освітніх закладів забезпечує місцева влада (згідно конституції (§ 10.1.2)), тому нагляд здійснюється відповідний [438].

Система щодо забезпечення та подальшого розвитку якості освіти Австрії (*нім. Qualitätsinitiative Berufsbildung, скор. QIBB*) була ініційована Австрійським федеральним міністерством освіти, мистецтва і культури. Реалізація QIBB розпочалася восени 2005 року як дослідний проєкт в технічних училищах. QIBB поєднує національні та міжнародно-визнані системи управління якістю в освітніх установах. Зокрема, QIBB враховує загальні освітньо-кваліфікаційні рамки підготовки фахівців (CQAF) для професійної підготовки (*англ. Vocational Education Training*) (далі VET), які були розроблені на європейському рівні в рамках Копенгагенського процесу.

Ініціатива створення QIBB спрямована на забезпечення якості шкільної професійно-технічної освітньої системи. Вона охоплює австрійський шкільний сектор професійної освіти і призначена для формування спільної основи для забезпечення і подальшого розвитку якості освітніх послуг [236]. QIBB складається з декількох частин, які характеризуються систематичним плануванням і узгодженістю цілей, регулярним оцінюванням, результативними і предметно-орієнтованими відгуками на різних рівнях управління. Крім того, QIBB використовує ідеї Загальної системи забезпечення якості (CQAF) і передає їх на національному рівні.

Цікавий той факт, що в Австрії не дозволено відкривати свою справу без

отримання атестата професійної зрілості (*нім. Mature*). Екзамен на його отримання введений із 1997 року. Він передбачає складання іспиту з німецької мови, англійської (або іншої іноземної) мови, математики та іспиту за фахом. Інший документом, що дає право на управління підприємством, введений із 2004 року – це сертифікат на право управляти підприємством (*нім. Befähigungsnachweis*), який підтверджує, що особа компетентна у справі, якою бажає займатись. У 2006 році він був визнаний кращою практичною розробкою в Євросоюзі. Іспит на отримання даного сертифікату передбачає тестування з 4-х модулів: основи економічних знань, знання основ народного господарства, фундаментальні економічні знання, поглиблені господарсько-економічні знання, необхідні для відкриття власного бізнесу. Таким чином, високі вимоги щодо рівня освіти, які держава ставить перед підприємцями, допускають в бізнес лише професіоналів своєї справи, які вміють знайти вихід із кризових ситуацій і націлених на якісну роботу.

Отже, проаналізувавши систему державного регулювання туристичної галузі Австрії, можна стверджувати, що окрім чіткого розподілу повноважень між федеральними та регіональними інститутами влади, що дозволяє повністю контролювати галузь і вирішувати нагальні питання та проблеми розвитку туризму в країні, значною підтримкою туристичної галузі Австрії є створення фінансового центру, який опікується питаннями фінансування галузі та покращує умови ведення туристичного бізнесу всередині держави та залучає інвестування ззовні. Щодо професійної підготовки фахівців туристичної галузі, необхідно відзначити ретельний контроль за якістю надання професійної освіти освітніми закладами, а також чіткі освітні вимоги щодо майбутніх фахівців туристичної галузі, що забезпечує країні висококваліфіковану робочу силу, яка, в свою чергу, є запорукою економічного зростання.

Не менш успішною країною щодо розвитку туристичної галузі є Швейцарія, яка неодмінно заслуговує нашої уваги.

Швейцарія є федеративною державою, до складу якої входять 26 кантонів (20 кантонів та 6 напівкантонів), з яких кілька німецькомовних (Гарус, Тургау,

Цюрих, Шаффгаузен, Швіц), кілька франкомовних (Во, Женева, Лозанна, Невшатель, Юра) і один італомовний (Тічино). Деякі кантони двомовні (Берн, Вале, Фрібур) – де розмовляють французькою та німецькою мовами, а в кантоні Граубюнден розмовляють одразу трьома мовами (німецька, ретороманська та італійська).

Кантони та напівкантони мають свою конституцію, парламент, уряд і суд, а також широкі права в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, управління земельними ресурсами, охорона правопорядку та судові організації, що стало традиційною рисою німецькомовних держав Західної Європи. Кантони поділяються на громади (комуни), що мають більшу чи меншу ступінь автономії залежно від кантону. Для Швейцарії характерним є різноманіття форм місцевого самоврядування (гетерогенність). Кожен кантон самостійно визначає питання організації місцевого самоврядування, тому практично в кожному кантоні своя система і свої особливості. Всього в Швейцарії близько 2900 громад з різним статусом. Фактично громади – це утворення з обмеженою автономією. Вони підпорядковуються законодавству відповідного кантону і федерації. На громади покладаються всі ті завдання, які з вагомих причин не відносяться до компетенції більших політичних одиниць.

Конфедерація несе відповідальність за всі сфери національних інтересів, тобто оборону, закордонні справи, валюту, поштові послуги і залізницю. Розподіл обов'язків між Конфедерацією і кантонами фіксується Конституцією. Однак Конфедерація та кантони тісно співпрацюють і надають один одному взаємну підтримку. Наприклад, кантони проводять консультації щодо деяких федеральних проєктів, зокрема тих, які пов'язані із затвердженням законів [454].

Основними тенденціями розвитку індустрії гостинності на сучасному етапі є поглиблення спеціалізації підприємств та формування готельних і ресторанних ланцюгів. У Швейцарії зафіксована найбільша кількість готельних ланцюгів в Європі [466]. Швейцарська міжнародна готельна організація (*англ. Swiss Quality Hotels International*) є найбільшою некомерційною організацією та

готельною мережею в Швейцарії, представлена 82 готелями в 52 містах Швейцарії. Слід зазначити, що готелі в країні класифікуються Швейцарською готельною асоціацією і повинні пройти експертну оцінку Програмою швейцарської якості туризму (*нім. Qualitäts-Programm des Schweizer Tourismus*) [470].

Дослідження історії розвитку сфери туризму в Швейцарії показало, що туризм як сукупність занять, послуг та підприємств створює величезну кількість робочих місць. При цьому досягнення ефективності функціонування господарської одиниці відбувається не стільки завдяки її кількісним параметрам, скільки якісним – кваліфікаційному рівню її фахівців [361].

Швейцарія – один з лідерів на міжнародному ринку туризму, а завдяки своїм дивовижним пейзажам, культурним традиціям, відмінній інфраструктурі і якості надання послуг, Швейцарія вважається лідером туристичних відвідувань з великим потенціалом економічного зростання. Перш за все, розвитком туризму, як для місцевого населення, так і для іноземних туристів займається федеральний уряд Швейцарії (*нім. Bundesverwaltung*), який орієнтований на стратегічне управління проблемами сфери туризму, яке полягає в тому, щоб спочатку окреслити проблему і, далі, конструктивно співпрацювати з відповідними партнерами задля її вирішення.

Варто зауважити, що істотну фінансову підтримку галузі надає федеральний уряд, а також залучені фонди з членськими внесками, які забезпечують додаткове фінансування сфери туризму.

Зупинимось детальніше на структурі сучасної системи регулювання туристичної галузі Швейцарії. По горизонталі існують 3 рівноправні, відносно незалежні гілки (субсистеми) інститутів, що регулюють туристичне виробництво: органи державної влади та місцевого самоврядування; приватні інститути; приватно-правові об’єднання, спілки.

Вертикальна ієрархія системи регулювання туризму має 3 основні рівні: федеральний, кантональний і локальний. У деяких кантонах існують також регіональні об’єднання в справах туризму.

Співпраця регіональних і кантональних інститутів в межах регулювання туристичного ринку є особливістю Швейцарії. Поряд з адміністративним поділом на кантони, в Швейцарії існує система туристичних регіонів, яка була запропонована Центральним відомством у справах туризму (далі ЦВТ) (*нім. Schweiz Tourismus)*. Туристичні регіони не обов'язково співпадають з адміністративними межами кантонів. На 25 кантонів припадає 11 туристичних регіонів, з них лише 4 співпадають з кантоніальними одиницями. Межі цих регіонів встановлювались на основі визначення спільних інтересів та потреб окремих адміністративних одиниць. Існуючі регіональні туристичні організації виконують функції «зв'язкового» між національним рекламним агентством з туризму, яким є ЦВТ, і значною кількістю туристичних підприємств.

Вертикальний зв'язок інститутів системи регулювання в туристичній галузі побудований за так званим «принципом конвергенції». Його сутність полягає в наступному: весь інформаційний потік здійснюється по вертикалі від верхніх рівнів до базового (рівня підприємства). На федеральному рівні розробляється національна концепція розвитку туристичної галузі (або її окремого аспекту), яка являє собою комплексний розгляд проблем галузі у взаємозв'язку з встановленими системами суспільного буття: економікою, навколишнім середовищем, соціальним життям суспільства. Діяльність інститутів туристичної політики на кантональному рівні (федерації) базується на кантональному законодавстві туризму, яке, в свою чергу, є основою для статутів місцевих і регіональних інституцій туристичної галузі. Останні, в свою чергу, є провідниками загальнодержавної політики в галузі туризму на місцевому рівні з врахуванням інтересів безпосередніх виробників.

Державна політика Швейцарії в галузі туризму ґрунтується на принципі поділу функцій і координації діяльності всіх відповідальних структур. В ієрархічній системі державного регулювання зростає роль відповідних інститутів як інформаційно-консультативних та координаційних центрів. Порівняємо функції окремих інститутів різних рівнів системи регулювання ринку туризму.

На національному рівні кожен з федеральних департаментів Швейцарської Конфедерації розглядає окремі аспекти туристичного виробництва в межах своєї компетенції. Так, Департамент фінансів (*нім. Eidgenössische Finanzdepartement, скор EFD*) опікується питаннями експертної оцінки фінансування заходів, спрямованих на розвиток туристичної сфери діяльності; Департамент зі статистики (*нім. Bundesamt für Statistik*) відповідає за організацію регулярного статистичного звіту з туризму і здійснює розрахунок національного туристичного балансу; Департамент народного господарства (*нім. Bundesamt für Landwirtschaft*) здійснює та контролює фінансування в межах регіонального планування розвитку туризму, надає інвестиційну допомогу та кредити підприємствам туристичної сфери діяльності, проводить заходи щодо вдосконалення професійної підготовки кадрів для туріндустрії та ін.

У системі державного регулювання галузі Центральне відомство у справах туризму відповідає за напрацювання основоположень туристичної політики уряду країни, а також тісно взаємодіє з усіма туристичними організаціями Швейцарії.

Функціональна децентралізація неминуче обумовлює необхідність існування органу, що координує дії усіх структурних елементів системи регулювання туристичної галузі держави. Подібним органом в Швейцарії є Дорадча комісія у справах туризму (*нім. Schweizer Tourismus-Verband*), яка об’єднує представників 5 федеральних міністерств, які будь-яким чином пов’язані з туристичною сферою діяльності, а також Швейцарське Центральне відомство у справах туризму, Товариство з кредитування готельного господарства *(нім. Schweizerische Gesellschaft für Hotelkredit)* та 12 найбільших туристичних спілок і підприємств країни. (див. рис. 1.5)

Рисунок 1.5 Структура державного регулювання туристичної галузі Швейцарії

Джерело: розроблено автором

Напрацювання Федеральним урядом загальної концепції ведення політики в туристичній галузі є прерогативою Державної служби у справах економіки (*нім. Staatssekretariat für Wirtschaft, скор. SECO*) при Федеральному департаменті економіки, освіти та досліджень (*нім. Eidgenössisches Departement für Wirtschaft, Bildung und Forschung, скор. DWBF*). У коло її завдань входять співпраця та підтримка в відкритті туристичного підприємства, реклама туризму, участь в діяльності міжнародних туристичних організацій. Разом з тим, Федеральна служба координує діяльність федеральних відомств, а також федеральних органів, туристичних підприємств та організацій.

Дорадча комісія у справах туризму при Федеральному уряді координує діяльність усіх зацікавлених федеральних відомств, а також організацій, що надають турпослуги. Дорадча рада остаточно визначається з формулюванням

федеральної концепції розвитку туристичної галузі, яка є основою кантонального туристичного законодавства та регіональних програм розвитку галузі. Організація має своє друковане медіа-джерело – журнал «*Hotel + Touristikrevue*», у якому публікує інформаційні бюлетні про діяльність федерації та ведення політики в туристичній галузі держави [236].

Найважливішими джерелами надання фінансової підтримки підприємствам сфери туристичних послуг є державні та приватні туристичні інститути, які частково субсидуються федеральним урядом. Йдеться, перш за все, про Швейцарське центральне відомство у справах туризму, Швейцарське товариство з кредитування готельного господарства та Державної служби у справах економіки.

Швейцарське центральне відомство у справах туризму – це найбільше національне рекламне агентство, основною метою якого є залучення в країну іноземних туристів і пожвавлення туристичного попиту всередині країни. Діяльність цієї організації в значній мірі фінансується Федеральним урядом. Найважливішими функціями відомства є: стимулювання попиту на туристичні послуги за кордоном і всередині Швейцарії; координація маркетингової діяльності регіональних і кантональних Союзів у справах туризму (*нім. Verkehrsvereine*); ринкові дослідження та інформаційні послуги.

Приватні туристичні інститути також мають чітко виражену функціональну спеціалізацію. Одним із таких установ є Спілка швейцарських власників готелів (*фр. Hotelleriesuisse*), яка фінансує систему підготовки та перепідготовки кадрів для готельного господарства. Інтереси власників середніх, сімейних готельних комплексів представляє Швейцарська спілка власників сімейних готельних підприємств *(нім. Hotels und Ferienhäuser für Gruppen).*

Підсумовуючи вищесказане, необхідно наголосити, що ієрархія відомств різних рівнів – це логічна схема, яка не має підрядний характер. Кожне об’єднання у справах туризму на національному, комунальному чи іншому рівні є самостійним, незалежним господарським суб’єктом діяльності,

підзвітним лише своїм засновникам. Координація діяльності всіх ланок системи регулювання туристичної галузі Швейцарії значною мірою побудована на принципі економічної доцільності і розумінні необхідності об'єднання зусиль навколо спільної мети, яка полягає у покращенні умов надання туристичних послуг.

Дослідивши структуру регулювання туристичної галузі Швейцарії, вважаємо необхідним розглянути деякі нормативні документи, які розроблялись на середньострокову та довгострокову перспективу:

1. Концепція розвитку туризму Швейцарії *(фр. Conception suisse du tourisme, 1979).* Одним із стратегічних завдань даної концепції є координація інтересів розвитку економіки туризму з громадськими інтересами та поліпшенням екології навколишнього середовища [464].

2. Стратегія розвитку туризму в Швейцарії на 2012-2015 рр. *(нім. Wachstumsstrategie für den Tourismusstandort Schweiz)*

Таким чином, політика в галузі туризму базувалась на чотирьох основних стратегіях:

1) ідентифікація та опрацювання проблеми на ранньому етапі (стратегічне управління проблемою) ;

2) посилення координації та співробітництва;

3) збільшення привабливості швейцарського туристичного продукту;

4) закріплення присутності Швейцарії як туристичної країни на лідируючих позиціях у світі [420].

Науково-практичний інтерес викликає програма стимулювання політики в сфері туризму на 2016-2019 рр. [488], яка спрямована, зокрема, на підтримку туристичної галузі. Крім того, вона сприяє вирішенню проблем, пов'язаних з високою вартістю швейцарського франка. Програма включає в себе чотири напрями:

– модернізація готельної індустрії;

– покращення та закріплення якості надання туристичних послуг;

– оптимізація структури та посилення співпраці;

– просування та популяризація швейцарського туристичного продукту у світі [488].

Необхідно відзначити, що керівні принципи державної політики у сфері туризму характеризують Швейцарію як успішну і привабливу туристичну країну, так само як найбільш конкурентоспроможну в світі. Зрозуміло, що розвиток та процвітання туристичної галузі держави залежить не лише від регулюючих органів, але й від забезпечення висококваліфікованих кадрів, які в змозі забезпечувати надання туристичних послуг на високому рівні.

Саме якість професійної підготовки, яка є сукупністю особистісних та ділових рис фахівця, що виявляються у процесі праці та охоплюють: професіональну компетентність, загальне світобачення, рівень інтелектуального та культурного розвитку, здатність адаптуватися, мобільність, умотивованість, інноваційність, самостійність, відповідальність, ініціативність, творчість у праці, старанність, сумлінність, дисциплінованість, комунікабельність, активність, підприємливість – набуває особливого значення в умовах глобалізації ринкової економіки, стає необхідним фактором рентабельності виробництва, визначає конкурентоспроможність підприємства

Варто зазначити, що державне регулювання системи професійної освіти базується на традиціях, яким понад 100 років. Воно розпочалося в 1884 році із прийняттям закону, який стосувався фінансової підтримки професійно-технічних училищ [303]. У наступні десятиліття різні кантони затвердили кантональні закони про професійну освіту, в яких містилися положення, що стосувалися захисту молодих людей, або визначали кількість обов’язкових годин, відведених на професійно-технічне училище.

У 1930 році був вперше прийнятий федеральний закон про професійну освіту, який поєднав попередні закони, забезпечуючи їх рівномірне регулювання. Цей закон був переглянутий у 1963 і 1978 роках. Чинний закон передбачає, що федеральний уряд відповідає за регулювання структури і змісту підготовки учнів, а реалізація основоположень закону покладається на кантони, які є провінціями Швейцарії. Разом з кантональним законом Акт регулює також

фінансову підтримку уряду системи професійної освіти на федеральному і кантональному рівнях. Таким чином федеральний уряд вирішує, що буде викладатися впродовж професійної підготовки за системою учнівства. Ця влада поширюється не тільки на навчання за місцем роботи, а також навчання в професійно-технічних училищах і центрах для вступних курсів. Федеральна влада також встановила найбільш важливі цілі для безперервної освіти, що досягаються завдяки тісній співпраці з промисловістю і торгівлею, в особі промислових організацій [308].

За допомогою фінансових внесків федеральний уряд і кантони підтримують та контролюють навчання і підвищення кваліфікації у професійних школах та навчальних центрах; приймають та затверджують трудові договори; залучають відповідних фахівців, інспекторів та комісії, які контролюють навчання на підприємствах і в школах готельного менеджменту та туризму; відповідають за проведення іспитів. Слід додати, що значна частина договору (але не заробітної плати) повинна бути схвалена кантональним урядом для того, щоб контракт набув юридичної чинності. У той же час влада визначає, чи підприємство виконує усі умови, що є необхідними для проведення навчання [306].

Туристична освіта зазнала суттєвих трансформацій впродовж наступних років. Новий федеральний закон, що містив постанову про професійну підготовку (*нім. Neues Berufsbildungsgesetz, nBBG*), вступив в силу, починаючи з 1 січня 2004 року [244]. Реорганізація освіти стала необхідною у зв’язку з складністю структури, викликаною неузгодженістю розвитку різних освітніх закладів, а також швидкістю змін в економіці, які вимагали нових компетенцій. Нова структура туристичної освіти вводить обов’язкову виробничу практику у систему підготовки майбутніх фахівців сфери туризму.

У 1993 році був уведений освітній кваліфікаційний рівень «професійний атестат» (*англ. vocational matura*), який на сьогодні називається «федеральний професійний бакалавр» (*нім. Federal professional baccalaureate*). Основною ідеєю цього нововведення було створення через надання додаткових інструкцій

паралельно з професійною освітою, національно регульованих засобів доступу до установ вищої освіти, а саме до Університетів прикладних наук [295].

Останній закон був прийнятий і введений в дію у 2004 році, згідно з ним кожен законодавчий акт можна розглядати як відповідь на нові виклики та запити суспільства. Внесені зміни були призначені для підтримки і розширення професійної підготовки при збереженні існуючого різноманіття [303]. Вихід за межі протистояння між школою та навчанням на робочому місці згадується в новому законодавстві стосовно третього типу навчального середовища, як ідея синтезу навчання і роботи, як засобу підсилення переваг професійної підготовки і аудиторного навчання. Крім того, майже для всіх професій з прийняттям закону функціонують вступні курси для молодих людей, які починають професійне навчання [298].

Відповідно до статистичних даних Організації економічного співробітництва та розвитку (*англ. The Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) у порівнянні з Австрією та Німеччиною, Швейцарія має дуже низький відсоток здобувачів на академічному середньому рівні і на академічному рівні вищої освіти, але відносно високий відсоток на рівні докторантури [428]. Це означає, що Швейцарія має досить ґрунтовну академічну кар'єрну піраміду, крім того уряд країни сприяє розвитку неперервної освіти в сфері туризму.

З'ясовано, що зміцнення репутації швейцарської готельної індустрії та професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму відбулося завдяки створенню Асоціації швейцарських готельних шкіл (*англ. The Swiss Hotel Schools Association*, *ASEH)* [337]. Федеральне відомство з питань професійної освіти і технологій (*англ. The Federal Office for Professional Education and Technology, OPET*) має на меті контроль якості освітніх стандартів, прийнятих різними членами ASEH. ASEH слугує для доповнення процедури OPET про надання федерального визнання професійним коледжам третього рівня типу Б (вищого неуніверситетського), які реалізують національно-узгоджені навчальні плани. Суворий контроль якості освітніх стандартів, прийнятих швейцарськими

установами, які працюють з освітніми закладами вищого рівня типу А (університетського) за кордоном стосовно присудження ступеня бакалавра та магістра, є ще одним позитивним аспектом діяльності асоціації [384].

У 1998 році Швейцарія підписала Лісабонську конвенцію і ратифікувала її в 1999 році, що забезпечило довгострокову перевагу, участь і довершеність системи вищої освіти країни. Станом на 2001/2002 навчальний рік швейцарські заклади вищої освіти пропонували програми підготовки бакалаврів і магістрів. У 2008 році близько 85% усіх програм були структуровані відповідно до нової двоступеневої системи бакалавр-магістр, завершення якої відбулося у 2012 році. [384].

У листопаді 2009 року, Національна конференція ректорів, до якої входять кантональні університети, університети прикладних наук та університети педагогічної освіти, затвердила Рамку кваліфікацій швейцарського простру вищої освіти (*nqf.ch-HS*). Nqf.ch-HS взяла на себе дескриптори Європейського Простору вищої освіти (*QF-EHEA*) і виокремила три освітньо-кваліфікаційні рівні, а саме: Етап 1 – бакалавр, Етап 2 – магістр і Етап 3 – доктор. У червні 2011 року Швейцарська конференція університетів перейняла nqf.ch-HS та почала застосовувати її в програмах підготовки [303].

Політика підвищення досконалості у сфері освіти вимагає тіснішої співпраці, проте в той же час створює значну конкуренцію між університетами. Національний центр компетенції в галузі наукових досліджень (*англ. The National Centres of Competence in Research*), який є частиною Швейцарського Національного наукового фонду (*англ. Swiss National Science Foundation*), є добрим прикладом такого процесу. Для досягнення цієї мети були запропоновані фінансові стимули. Відповідно до нового Федерального закону про допомогу університетам та співробітництво в галузі вищої освіти, який вступив в силу в 2000 році, якість послуг є вирішальним фактором для надання федеральних субсидій кантональним університетам [304].

Таким чином, обсяг фінансових коштів, що виділяється на освіту, залежить від числа зареєстрованих здобувачів вищої освіти. Варто зазначити,

що кількість іноземних здобувачів є особливо важливим фактором. У сфері наукових досліджень розмір субсидій залежить від кількості коштів, яку виділить Швейцарський національний науковий фонд, Агентство сприяння інноваціям (*англ. Commission for Technology and Innovation, CTI*), міжнародні програми (особливо в межах ЄС) та приватні джерела [308].

Заслуговує на увагу той факт, що новий Федеральний закон про допомогу університетам покращив співпрацю між Конфедерацією і кантонами шляхом створення Швейцарської конференції університетів (*англ. Swiss University Conference, SUC*). Ця спільна асоціація Конфедерації та кантонів визначає і здійснює загальну політику щодо закладів вищої освіти на національному рівні. Наділений владою приймати рішення в межах певних секторів, SUC відіграє важливу роль у створенні мережі серед вузів відповідно до принципів співробітництва і конкуренції. Асоціація відповідає за прийняття директив, що стосуються терміну навчання та визнання отриманих знань, а також здійснює сертифікацію установ і курсів, керує Центром з акредитації і забезпечення якості швейцарських університетів [313].

Конфедерація також надає фінансову підтримку проєктам, які мають загальнодержавне значення. До них належать співпраця університетів та інноваційні проєкти, а також фонд «Наука і Місто» (*фр. Science et Cité*), який сприяє діалогу між наукою і суспільством. Федеральний департамент внутрішніх справ *(англ. Federal Department of Home Affairs, DHA)* і Федеральний департамент економіки *(англ. Federal Department of Economic Affairs, DEA)* несуть відповідальність за процес реалізації освітніх реформ та тісно співпрацюють у визначенні та здійсненні політики в галузі науки. Державний секретаріат з освіти та досліджень *(англ. State Secretariat for Education and Research, SER)*, який працює в межах DHA, є компетентним органом для вирішення всіх національних і міжнародних питань, пов’язаних з освітою в цілому, університетською освітою, фундаментальними і прикладними дослідженнями.

На національному рівні SER допомагає кантональним університетам,

інститутам та сприяє науковим дослідженням, зокрема Швейцарському національному науковому фонду *(англ. Swiss National Science Foundation, SNF)*, а також близько 20 дослідницьким інститутам. Міжнародна діяльність секретаріату включає в себе фінансування наукової діяльності в межах міжнародних дослідницьких організацій, таких, як ESA та CERN і участь у міжнародних освітніх та дослідницьких програмах, особливо в країнах ЄС. Більше того, SER розробляє двосторонні зв'язки Швейцарії для науково-технічного співробітництва за допомогою швейцарського наукового консульства і мережі науково-технічних консультантів [303].

У межах функціонування DEA, діє Федеральне відомство з професійної освіти і технологій *(англ. Federal Office for Professional Education and Technology, OPET)*, яке є компетентним органом Конфедерації стосовно всіх питань, що стосуються професійної освіти і підготовки, діяльності університетів прикладних наук та інноваційної політики держави. Агентство сприяння інноваціям *(англ. Innovation Promotion Agency, CTI)* є філією даного відомства [282].

Федеральна комісія Університетів прикладних наук *(англ. Federal Commission for Universities of Applied Sciences, FCUAS)*, також є частиною DEA. Це консультативний орган Ради Федерації з усіх питань, що стосуються університетів прикладних наук, особливо питань щодо офіційного затвердження UAS та визнання їх дипломів [356]. Швейцарська науково-технічна рада *(англ. Swiss Science and Technology Council, SWTR)*, складається з визнаних учених і виступає в якості незалежного консультативного органу Ради Федерації з усіх питань, що стосуються науки, освіти, досліджень і технологій. Слід додати, що її члени обираються безпосередньо Радою Федерації [334].

Варто зазначити, що кантони та університети створили необхідні органи для забезпечення національної координації в їх зоні відповідальності, а також щоб бути в змозі прийняти єдину позицію з питань політики у галузі науки. Кантони мають спільну організацію, яка носить назву – Швейцарська конференція кантональних міністрів освіти *(англ. Swiss Conference of Cantonal*

Ministers of Education, EDK), основним завданням якої є координація та гармонізація кантональної політики на рівні початкової і середньої освіти. EDK сама створила свою власну Раду з питань вищої освіти в якості органу з координації UAS та університетів педагогічної освіти [302].

З метою заохочення кооперації та захисту своїх інтересів, університети створили Конференцію ректорів швейцарських університетів *(англ. Rectors' Conference of Swiss Universities, CRUS)*, де представлені всі ректори і президенти університетів. CRUS бере участь у координації та співпраці в галузі освіти, досліджень і послуг. У її завдання входить стратегічне планування та управління університетами, а також погодження реалізації Болонської декларації в цих установах. Слід додати, що операційні директори семи університетів прикладних наук приєдналися та утворили Швейцарську конференцію університетів прикладних наук *(англ. Swiss Conference of Universities of Applied Sciences)*, яка наділена подібними повноваженнями.

Метою Швейцарського Центру забезпечення якості та акредитації у вищій освіті (OAQ) є забезпечення та підвищення якості викладання та наукових досліджень в університетах Швейцарії. Центр працює незалежно і будує свою роботу відповідно до міжнародної практики та результатів досліджень; організовує діяльність згідно з положеннями свого статуту і має власний бюджет.

Громади також відіграють важливу роль у процесі професійного становлення майбутніх фахівців туристичної галузі. Їхнє завдання полягає в організації навчального процесу у державних освітніх установах. Громада не може встановлювати навчальну програму в цілому, але вона вільна у виборі вчителів, складання розкладу уроків, заробітної плати, а також у будівництві шкільних закладів [281].

Аналізуючи наші дослідження можна зробити висновок, що проблемі державного регулювання туристичної галузі та професійної підготовки фахівців туристичних спеціальностей у таких країнах Західної Європи як Німеччина, Австрія та Швейцарія приділяється багато уваги як вітчизняних, так і

зарубіжних науковців, вважаючи їх впливовими європейськими державними суб'єктами світової економіки. Своєрідно виглядає на їх фоні Люксембург. Беручи до уваги загальні аспекти європейського розвитку, Люксембург, незважаючи на скромні демографічні (462 тис.чол.) та територіальні ресурси (2586 кв. км.), можна з впевненістю назвати однією з найуспішніших та найрозвиненіших економічних держав Європейського Союзу. Варто зауважити, що література з проблем даної країни представлена передусім довідковими виданнями, тож актуальність проблеми та її недостатня вивченість створюють підстави для відповідної наукової розвідки.

Велике герцогство Люксембург *(фр. Grand-Duché de Luxembourg)* є парламентарною державою, яку очолює монарх, що разом з урядом становить виконавчу владу. В адміністративному відношенні, Люксембург поділяється на 3 округи (Люксембург, Дікирш, Грєвенмахер), які складаються з 12 кантонів, а ті, в свою чергу, включають в себе 105 міських та сільських комун. Згідно діючої конституції (1868) представницьких органів в адміністративних одиницях немає, функції місцевої адміністрації виконуються вищими посадовими особами, що призначаються Урядом: в округах – комісарами, в кантонах – бургомістрами [66].

Люксембуржці, що мають кельтське коріння з домішкою французького та німецького етносу, розмовляють трьома мовами (французькою, німецькою та місцевою мовою – люксембурзькою). Формально існує мовна рівноправність, хоча у законодавчій сфері пріоритет закріплений за французькою мовою [80].
Люксембург був одним із засновників Європейського Союзу. Країна знаходиться у мейнстримі політики ЄС, беручи участь у всіх заходах і новаціях – від впровадження євро до новітніх соціально-економічних та політичних ініціатив.

Люксембург є однією з найбільш економічно розвинених країн світу. Основу економіки формує сфера послуг, що є характерною ознакою розвинених країн на сучасному етапі. На послуги припадає близько 83% ВВП країни, з них 2,9% (8 млрд. євро) забезпечує туристична галузь країни, яка

налічує 7 000 працівників, що становить 3,9% від загального обсягу ринку праці [372].

Щодо регулювання туристичної галузі, необхідно відзначити, що так само, як і в Німеччині, Австрії та Швейцарії, цими питаннями опікується Міністерство економіки (*фр. Direction générale du tourisme*) (див рис. 1.6).

Рисунок 1.6 Державне регулювання туристичної галузі Люксембургу

Джерело: [372]: систематизовано автором

Організація «Люксембург для туризму» (*англ. Luxembourg for Tourism, LFT*) була створена при Міністерстві економіки у 2015 році. Це новий державний орган, який займається просуванням та рекламуванням Люксембургу як туристичної країни на національному та міжнародному рівні. У січні 2016 р. «Люксембург для туризму» замінив раніше діючий Національний офіс у справах туризму (*фр. Office National du Tourisme*), який також займався маркетингом туристичної галузі. LFT значною мірою фінансується урядом. Кожен округ має також відповідний орган, Регіональний офіс у справах туризму (*англ. Regional Offices for Tourism*), який займається проблемами туристичної сфери на окружному рівні. Перші туристичні офіси

регіонального значення з'явились у 2008 році. Завданням Регіональних туристичних офісів є покращення стандартів туристичної галузі та координація дій організацій та спілок, задіяних у організації туризму в державі.

Національні та регіональні органи державного регулювання туризму Люксембургу регулярно співпрацюють з інформаційними центрами, туристичними асоціаціями та зацікавленими приватними організаціями у питаннях фінансування, обміну інформацією, законодавчого регулювання, просування та управління якістю надання туристичних послуг.

Велике князівство Люксембург має значний потенціал, щоб бути привабливим світовим туристичним напрямком, але міжнародна репутація держави як туристичної ще не настільки міцно встановлена, як у інших німецькомовних держав (Німеччина, Австрія, Швейцарія). Тому уряд регулярно вживає заходів для покращення умов перебування іноземних туристів у Люксембурзі, а також намагається підкреслити та прорекламувати численні історичні пам'ятки країни, звертаючи увагу на її привабливість як місця рекреації.

У 2016 році Уряд Люксембургу прийняв Середньострокову стратегію розвитку туризму до 2020 року. Пріоритетними напрямками реалізації політики уряду є:

–підвищення якості туристичних продуктів, стимулювання й субсидування інвестицій суб'єктами туристичної сфери діяльності, спрямованих на поліпшення якості надання туристичних послуг, а також розвиток знаку якості обслуговування;

– утворення відділу організацій виставок, зібрань, ярмарків і конференцій (Meetings, Incentives, Conferences and Exhibitions (MICE) sector), в тому числі створення MICE групи за участі успішних туристичних організацій з метою розробки іміджу Люксембургу як привабливого місця для проведення відповідних заходів;

– диверсифікація туристичних продуктів і розвиток активного туризму, а саме пішохідні, велосипедні прогулянки та винні тури. Це передбачає розробку

нового туристичного продукту, особливо в рамках роботи регіональних офісів туризму, а також розвиток та рекламування окремих видів рекреації в межах LFT;

– полегшення доступу до інформації щодо туристичних послуг країни з допомогою підходу *Design for All*, який передбачає ознайомлення та зацікавлення європейських інвесторів туристичною країною Люксембург, а також розробку програми *EureWelcome*, яка передбачає залучення інвесторів у туристичну галузь Люксембургу;

– покращення роботи щодо ведення статистичних даних у сфері туризму;

– урегулювання вимог щодо класифікації туристичних розміщень, яка передбачає модернізацію системи класифікації, з метою забезпечення більш прозорих пропозицій, захисту споживачів послуг, стимулювання належної конкуренції між установами туристичної сфери діяльності та стимулювання інвестування задля поліпшення якості їх пропозицій [400].

Необхідно зазначити, що в країні не існує єдиного закону, що регулює туристичну галузь Люксембургу. Законодавче регулювання туристичної сфери діяльності складається з декількох законів, а саме: Закон щодо інвестування коштів у інфраструктуру туристичної сфери діяльності, Закон щодо регулювання діяльності готельних господарств, Закон щодо регулювання зеленого туризму; Закон, який контролює переміщення туристів по закладах надання туристичних послуг [400].

Отже, Люксембурзька держава посіла одне з найвищих місць серед країн Євросоюзу щодо економічного розвитку. Такі здобутки викликані низкою чинників, серед яких і стратегічні зусилля уряду. Аналізуючи стан туристичної галузі країни, можна зробити висновок, що уряд Люксембургу робить впевнені кроки до поліпшення своєї позиції на світовому туристичному ринку, адже згідно світового рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності у секторі подорожей і туризму у 2015 році [471], Люксембург зайняв 26 позицію, тоді як Німеччина – 3, Швейцарія – 6, Австрія – 12. На нашу думку, причиною цього є зосередження керівництва країни на більш вигідній ланці економіки –

фінансово-банківському секторі – та використання інтеграційного фактору, максимально задіявши торговельний потенціал відкритої економіки. Не дивлячись на це, уряд Люксембургу намагається виправити ситуацію, яка склалась у туристичній галузі, приймаючи цілий ряд стратегічних дій, спрямованих на виведення країни у Європейські лідери на міжнародному ринку туризму.

Враховуючи те, що Люксембург твердо крокує у напрямку нарощування конкурентоспроможності на світовому туристичному ринку, питання підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної галузі набуває неабиякої актуальності, адже саме формування професійного потенціалу нової якості, що відповідає концептуальним засадам соціально-економічного розвитку країни, є рушійною силою реалізації організаційно-економічних засад державного регулювання.

Система освіти Люксембургу формується на основі політичних, економічних, демографічних та лінгвістичних особливостей країни, а також врахування невеликої території, багатонаціональності, багатомовності населення та робочої сили. В першу чергу особливістю національної освіти є багатомовність, яка спричинена тим, що в країні три офіційних мови – люксембурзька, німецька та французька. У той час як німецька мова є основною мовою навчання в системі початкової та середньої освіти, більшість освітніх закладів спеціалізованої та вищої освітньої ланки проводять навчання французькою мовою. Наразі, число шкіл, які пропонують навчальні програми як французькою, так і німецькою мовами зростає. Люксембурзька мова (третя офіційна мова) в основному використовується в якості розмовної мови в початковій школі.

Конституція держави гарантує усім громадянам безкоштовну обов’язкову освіту. Стаття 23 Конституції Люксембургу наголошує: «Держава забезпечить отримання початкової освіти всім жителям держави, яка буде обов’язковою і безкоштовною. Держава створить необхідні середні освітні заклади і курси вищої освіти, а також створить професійні навчальні курси, які будуть

проводитися безкоштовно» [507].

Державне регулювання освітньої системи Люксембургу перебуває у компетентності декількох міністерств. Так, Міністерство національної освіти, дітей і молоді *(фр. Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse*) опікується обов'язковою освітою (9 років навчання у школі) для населення держави, в тому числі професійною підготовкою. Головними завданнями міністерства є планування та адміністрування навчального процесу у державних школах; розробка та затвердження навчальних програм та дипломів; забезпечення доступності державних шкіл усім верствам населення; призначення кадрового складу шкіл.

Міністерство вищої освіти та наукових досліджень (*фр. Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche*, *MESR*) регулює систему вищої освіти країни. Інші відомства, які здійснюють освітню політику Люксембурга включають:

1. Вища рада у справа національної освіти (*фр. Conseil supérieur de l'Éducation nationale*) є консультативним органом Міністерства національної освіти, дітей і молоді, який має рекомендаційний характер з усіх питань, пов'язаних з реформою освіти, викладанням і навчанням.

2. Національна шкільна комісія *(фр. Commission scolaire nationale)*, в яку входять представники мерій, вчителів, батьків, районних адміністрацій, профспілок вчителів, а також представники Міністерства національної освіти, дітей і молоді, розробляє пропозиції щодо реформ, наукових досліджень і підготовки вчителів до роботи в Міністерства національної освіти, дітей і молоді.

3. Національні комісії з розробки програмам (*фр. Commissions nationales des programmes*) складаються з окремих комісій з кожної окремої дисципліни чи предмету, які викладаються в середніх школах. Кожна школа має власного представника у кожній комісії. Національні комісії з окремих дисциплін відповідають за внесення пропозицій до шкільної програми та навчальних матеріалів.

4. Служба координації науково-освітніх та інноваційних технологій (*фр. Service de Coordination de la Recherche et de l'Innovation pédagogiques et technologiques*) – це спілка, яка підзвітна Міністерству національної освіти, дітей і молоді, реалізовує педагогічні та технологічні інновації, наукові дослідження, забезпечує якість освіти в школах і коледжах, а також відповідає за безперервне навчання для вчителів та інших педагогічних працівників.

5. Колегія інспекційних груп *(фр. Services d'inspection)*, в яку входить 21 інспектор, проводять зустрічі кожні два тижні для обговорення та обміну думок щодо проведення національних реформ та освітньої політики по відношенню до основних шкіл. Крім того, Колегія директорів шкіл (*фр. Collège des Directeurs)* проводить регулярні зустрічі з директорами та їх заступниками, на яких обмінюються інформацією та обговорюють питання реалізації національної освітньої політики.

6. Національний інститут розвитку неперервної професійної освіти (*фр. Institut national pour le développement de la formation professionnelle continue*, INFPC) є державною установою, що знаходиться при Міністерстві національної освіти, дітей і молоді. Його основними цілями є: сприяння навчанню шляхом розробки різних інформаційних інструментів і робота з соціальними партнерами VET сектора [376].

7. Вищу освіту в Люксембурзі забезпечує Університет Люксембургу (створений в 2003 році) та кілька приватних і державних науково-дослідних інститутів, в яких можна отримати вищу академічну освіту, а також технічні середні школи, які надають професійно-технічну освіту.

Університет Люксембургу має високу автономію і управляється кількома органами та комітетами. Управлінська рада приймає рішення щодо загальних питань ведення політики ЗВО і стратегії розвитку університету, а також контролює його діяльність. Виконавчі рішення приймаються Ректоратом за підтримки Наукової консультативної комісії та Радою університету.

Університет Люксембургу надає освітні послуги безкоштовно та в основному фінансується державою. Обсяг державного фінансування

університет отримує в залежності від чотирирічного плану, встановленого в університеті. Виділені кошти включають базове фінансування, фінансування на основі цілей і фінансування на основі інновацій. Крім того, університет отримує дохід з інших джерел, таких як освітня та науково-дослідна діяльності або пожертвування [495].

Після закінчення початкової школи кожен учень має право вибору між навчанням у звичайних чи спеціалізованих (технічних) старших класах. Навчання у звичайних старших класах націлює учнів до вступу в університет, тоді як навчання у спеціалізованих класах, в залежності від обраної професії, готовить вузькопрофільних фахівців з можливістю вступу до спеціалізованих закладів вищої освіти.

Таким чином, майбутні фахівці туристичної галузі розпочинають професійну підготовку в старших класах середньої школи та мають можливість продовжити навчання у спеціалізованих закладах вищої освіти, або ж отримати кваліфікацію по завершенню навчання у школі. Необхідно зазначити, що освітній процес як у спеціалізованих старших класах, так і в спеціалізованих закладах вищої освіти ґрунтується на дуальній системі професійної підготовки.

Як вже зазначалось, Міністерство національної освіти, дітей і молоді опікується початковою, середньою та професійною освітою. Співпраця між державою та соціальними партнерами є ключовим принципом організації фахової підготовки майбутніх фахівців. Так, Міністерство тісно співпрацює з профільними палатами, які надають консультації щодо питань фахової підготовки та мають значний вплив на її розвиток. Загалом у державі налічується п’ять професійних палат: Торгово-промислова палата *(фр. Chambre de Commerce)*, Торгова палата *(фр. Chambre des Métiers)* та Сільськогосподарська палата *(фр. Chambre d’Agriculture)*, що представляють інтереси роботодавців; Робітнича палата *(фр. Chambre des Salariés)*, Палата цивільних і державних службовців *(фр. Chambre des Fonctionnaireset Employés Publics)* представляють інтереси найманих працівників.

Усі палати діють як незалежні інститути, мають право брати участь в

законодавчих процедурах і надавати офіційні консультації з освітніх питань. На відміну від профспілок і об'єднання роботодавців, членство в професійних палатах обов'язкове (з річною передплатою) для всіх співробітників і приватних компанії.

Професійні палати були створені в 1924 році законом (SCL, 1924) і в 1964 році було засновано Палату цивільних і державних службовців (SCL, 1964). Вони є державними установами, юридичними особами, що регулюються цивільним законодавством. Незважаючи на те, що професійні палати знаходяться під контролем міністерств, вони користуються фінансової автономією. Починаючи з 1929 року, палати були залучені до вирішення освітніх питань, особливо щодо питань професійної підготовки майбутніх фахівців [276].

Профільні палати також мають істотні повноваження щодо учнівства; у 1945 році їх сфера компетенції була розширена та передбачає створення, контроль і припинення учнівських договорів (укладання договору між учнем та підприємством передбачає дуальний освітній процес). Із прийняттям Закону щодо реформування професійної освіти Люксембурга (SCL, 2008a і 2008b), повноваження палат були посилені. Їх участь у професійній підготовці включає:

– визначення навчальних потреб;

– керівництво та донесення інформації щодо освітнього процесу;

– визначення переліку професій (спеціальностей), що пропонуються;

– підготовка пропозицій;

– організація навчання;

– розробка рамок навчальних програм;

– оцінка навчальних програм і системи підготовки кадрів;

– перевірка рівня підготовки та надання кваліфікацій. Таким чином, суттєво розширено вплив на добір кадрів та організацію освітнього процесу.

Своєрідною особливістю професійної освіти Люксембурга є те, що Торгово-промислова палата та Торгова палата мають учнівських консультантів,

кожен із яких закріплений за окремою професією. Їхнє основне завдання полягає в тому, щоб інформувати компанії та практикантів у питаннях професійної підготовки (законодавство, організація, програми та інш). Крім того, вони допомагають підприємству та майстрам в практичному процесі фахової підготовки, а саме:

– виступити в якості посередників в разі виникнення розбіжностей чи конфліктів між компанією та школою чи учнем;

– брати участь в організації проміжних тестів і підтримувати відносини між школою та компанією в разі виникнення труднощів;

– допомагати учням, які вирішили переорієнтуватися, знайти відповідний напрямок навчання;

– стежити за успішністю учнів і, в разі необхідності, брати участь у класних зборах і дисциплінарних радах;

– повідомити компетентні органи в разі порушення законодавства щодо професійної підготовки учнів [405].

З перерахованих напрямків стає зрозумілим, що поза увагою суб'єктів державного впливу не залишаються питання зовнішнього контролю, мета яких – унеможливлювати дисциплінарні порушення та забезпечити виконання угод.

Після закінчення спеціалізованих класів середньої школи та отримання кваліфікації, учні можуть залишатись працювати на підприємстві, або ж продовжити навчання у коледжах на рівні вищої освіти. Сертифікат вищої технічної освіти (*фр. brevet de technicien supérieur, BTS; ISCED 550, EQF 5)* отримують здобувачі вищої освіти, які закінчують два роки навчання за одним із таких напрямків:

(A) прикладне мистецтво;

(Б) торгівля;

(C) здоров'я;

(D) промисловість;

(E) надання послуги;

(E) ремесло.

Таким чином, освітня система Люксембургу, незважаючи на давні традиції, знаходиться у стані реформування. Підтвердженням цьому є: відкриття першого університету в країні у 2003 році, ухвалення Закону про реформування професійної освіти у 2008 році, внесення значної кількості поправок до Конституції країни щодо початкової та середньої освіти, а також створення та організація роботи профільних палат у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців. Можна стверджувати, що попри все, професійна освіта та підготовка фахівців у державі перебуває на досить високому рівні та користується популярністю серед учнівства Люксембургу. Про це свідчать останні дані щодо вибору учнями напряму подальшого навчання у старшій школі (частка учнів, які обрали загальну середню та спеціалізовану освіту становить близько 32–33% і 66–67% відповідно) [405]. Це підтверджує високу зацікавленість учнів у робітничих професіях та правильний напрямок ведення державної політики щодо реформування освіти, а саме професійної освіти.

Отже, проаналізований матеріал дає змогу зробити певні висновки стосовно спільних ознак державного регулювання професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Німеччині, Австрії, Швейцарії та Люксембургу. До таких ознак варто віднести:

– створення спеціальної законодавчої бази (Закон про професійну освіту), яка регламентує процес професійної підготовки майбутніх фахівців, в тому числі фахівців туристичної сфери діяльності;

– чіткий адміністративний поділ повноважень, щодо регулювання діяльності спеціалізованих освітніх закладів (спеціалізовані освітні заклади II рівня – уряди земель, кантонів, округів; ЗВО III рівня – федеральний уряд з наданням значної автономії управління освітніми закладами);

– участь Торгово-промислових палат і громадських галузевих спілок в процесі організації та контролю практичного навчання майбутніх фахівців;

– створення спеціальних органів контролю якості професійної освіти та визначення відповідних кваліфікаційних вимог.

Розроблені стратегії й прийняті рішення регулювання професійної освіти

базуються на реальному досвіді, традиціях і потенціалі національних освітніх систем держав Західної Європи. Забезпечення високої якості освіти у фахових вищих школах є вагомим чинником економічного розвитку держав, адже успішна професійна підготовка фахівців туристичної галузі гарантує збільшення шансів забезпечення майбутнього як для молоді, так і для економіки. Тому, політика уряду Німеччини, Австрії, Швейцарії та Ліхтенштейну щодо регулювання професійної освіти, яка виконує державне замовлення на підготовку фахівців, спрямована на задоволення потреб суспільства та забезпечення економіки держави висококваліфікованою робочою силою. Таким чином, ЗВО, будучи в ролі виробника інтелектуальної продукції на рину освітніх послуг, стають суб'єктами ринкової економіки. Отже, розвиток ринку освітніх послуг вищої школи є не лише економічно доцільним, а постає важливим і необхідним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Детальний огляд державного регулювання туристичної галузі німецькомовних держав Західної Європи дає змогу структурувати основні подібні та відмінні ознаки систем державного регулювання туристичної галузі (див. табл. 1.12)

Таблиця 1.12

Система державного регулювання туристичної галузі німецькомовних країн Західної Європи

	Німеччина	**Австрія**	**Швейцарія**	**Люксембург**
Тип моделі державного регулювання	III	III	III	II
Управління на федеральному рівні	Федеральне міністерство економіки та технології	Міністерство економіки, науки та досліджень	Федеральний департамент економіки, освіти та досліджень	Міністерство економіки
Управління на регіональному рівні	Уряди федеральних земель	Уряди федеральних земель	Уряди кантонів	Регіональні офіси у справах туризму

Продовження таблиці 1.12

	Німеччина	**Австрія**	**Швейцарія**	**Люксембург**
Громадське управління (провідна установа)	Німецька туристична асоціація	Австрійська торгово-промислова палата; Австрійська спілка готельних господарств; Асоціація австрійських туристичних агентств і туристичних операторів, і ін.	Дорадча комісія у справах туризму	Громадські туристичні організації
Фінансове забезпечення	Федеральний уряд, громадські організації	Австрійський банк розвитку туризму	Швейцарське центральне відомство у справах туризму, Швейцарське товариство з кредитування готельного господарства та Державної служби у справах економіки	Уряд Люксембургу, громадські організації
Маркетингова діяльність	Туристичний центр Німеччини	Австрійський національний туристичний офіс	Швейцарське центральне відомство у справах туризму	Люксембург для туризму
Законодавче регулювання				
Уніфікована законодавча база	-	-	-	-

Продовження таблиці 1.12

	Німеччина	**Австрія**	**Швейцарія**	**Люксембург**
Наявна законодавча база	Цивільний кодекс; Закон про перебування в країні; Закон про статус іноземних громадян; Положення про підприємництво; Закон про підприємства громадського харчування;	Закон здійснення комерційної діяльності; Закон про робочий час; Закон про працю, відпочинок, дітей та молодь; Закон про зайнятість; Закон про захист екології;	Конституція Швейцарії; Концепція розвитку туризму Швейцарії; Стратегія розвитку туризму в Швейцарії на 2012-2015 рр.,	Закон щодо інвестування коштів у інфраструктуру туристичної сфери діяльності; Закон щодо регулювання діяльності готельних господарств;
Наявна законодавча база	Закон про регулювання ринку інформаційно-комунікаційних послуг; Положення про інформування про ціни.	Міжнародні договори.	Програма стимулювання політики в сфері туризму на 2016-2019; Програмою швейцарської якості туризму.	Закон щодо регулювання зеленого туризму; Закон, який контролює переміщення туристів по закладах надання туристичних послуг.

Джерело: розроблено автором

Отож, туристична галузь є пріоритетною складовою розвитку економіки німецькомовних країн, адже саме міністерства економіки займаються регулюванням туризму в Німеччині, Австрії, Швейцарії та Люксембурзі. Враховуючи те, що розглянуті німецькомовні країни мають федеральний устрій державного управління, значна частина повноважень щодо регулювання означеної сфери діяльності покладена на регіональні уряди, які приймають

законодавчу базу розвитку місцевого туризму. Необхідно підкреслити, що лише в Люксембурзі створені профільні департаменти регіонального рівня, які безпосередньо займаються питаннями туризму в округах. В інших державах органи федерального і регіонального рівня розділяють сферу впливу на туристичну галузь між декількома департаментами.

Позитивним моментом є активна співпраця урядів та міністерств держав з громадськими організація, особливо якщо створюється громадський координуючий орган співпраці держави з туристичними організаціями (Німеччина, Австрія, Швейцарія). Такий координаційний центр сприяє дослідженню реального стану туристичної галузі в регіонах, виокремленню нагальних питань і донесення інформації до федеральних органів, які в змозі вплинути на покращення ситуації та вирішення окреслених проблем.

Варто зауважити, що усі вищезгадані країни приділяють значну увагу створенню позитивного іміджу країни як привабливого туристичного центру на національному та світовому туристичних ринках, створюючи окремий підрозділ, що розробляє маркетингову стратегію розвитку туризму. Також, на нашу думку, ще однією з переваг державного регулювання туристичної галузі є створення фінансового центру, який розподіляє, спрямовує та контролює фінансування туризму, що робить туристичну сферу привабливішою та надійнішою. На даний момент, такий центр створено лише в Австрії, але вже визнаний Євросоюзом як один із найуспішніших проєктів, що сприяє розвитку туристичної галузі.

Необхідно зазначити, що жодна німецькомовна країна не має уніфікованої законодавчої бази туристичної галузі, в більшості випадків вона регулюється законами суміжних галузей. Цікавим є випадок із законодавчим регулюванням туристичної галузі в Швейцарії, основу якого складають статті Федеральної Конституції, що регулюють економічну діяльність в країні. Стратегію розвитку туризму визначає Федеральний уряд, який приймає для цього необхідні концепції та постанови.

Таким чином, регуляторна політика туристичної галузі й туристичної

освіти, як система методів і заходів економічного, політичного, соціального, правового, освітнього характеру, що здійснюються як державними, так і недержавними органами, відповідальними за туристичну діяльність і освіту формує передумови створення дієвої системи регулювання та координації галузі в німецькомовних країнах Західної Європи.

1.4. Стратегічні орієнтири реформування туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи

Загальні тенденції соціально-економічного розвитку будь-якої держави визначають рівень функціонування та реформування системи освіти, зокрема професійної. Відомі своїми освітніми здобутками високорозвинені країни світу займають провідне місце за рівнем життя населення: соціального, економічного, культурного, політичного та, звичайно, освітнього розвитку.

Незадовільний стан системи вищої освіти в Україні, невідповідність суспільним потребам, соціально-економічному розвитку та світовим досягненням людства потребують досконалого вивчення освітніх реформаторських тенденцій провідних країн Західної Європи, які орієнтовані на високоефективний розвиток економіки, безперервний потік інновацій та виробництва інноваційної продукції, що потребує високоінтелектуального потенціалу нації, провідне місце у формуванні якого займає вища освіта. Сьогодні особливо зміцнюється співпраця в освітній галузі України з країнами Західної Європи, зокрема німецькомовними країнами, тому їх досвід у реформуванні освітньої галузі є значимим для визначення пріоритетних тенденцій розвитку вітчизняної освітньої галузі.

Особливої уваги заслуговує досвід Німеччини, яка доводить, що її освітня система є однією з найбільш продуктивних і високоякісних серед країн Західної Європи, в тому числі і у туристичній сфері.

Враховуючи демографічні зміни в країні, зростаючу потребу в висококваліфікованих працівниках, а також виклики, спричинені

глобалізаційними процесами у світі та тривалою міграційною кризою, Німеччина прикладає значних зусиль щодо розвитку та реформування національної освітньої системи. Важливо зазначити, що нагальні освітні запити обговорюються як на місцевому, так і на Федеральному рівні, адже Німеччина є федерацією із 16 федеральних одиниць, які називають «землями». Показовим є рішення щодо Кваліфікаційної ініціативи Німеччини (*нім. Qualifizierungsinitiative für Deutschland*) «Успішність крізь освіту» (*нім. Aufstieg durch Bildung*), прийняте у процесі обговорення головою Федерального уряду Німеччини та головами урядів федеральних земель 22 жовтня 2008 року у м. Дрезден [238]. Результатом зустрічі було узгодження нагальних цілей і заходів, які охоплювали всі освітні рівні – з раннього дитинства до неперервного навчання та мали бути реалізовані найближчим часом, а саме:

– освіта має бути найвищим пріоритетом для Німеччини;

– кожна дитина має бути забезпечена найкращими умовами для освітнього старту;

– кожна людина має мати можливість отримати атестат зрілості (*нім. Hauptschulabschluss*) та професійну кваліфікацію;

– кожна людина має отримати можливість продовжувати навчання;

– заохочувати молодь для отримання вищого освітнього ступеня;

– стимулювати населення країни до отримання наукових і технічних професій;

– збільшити кількість людей, які скористалися можливістю неперервної освіти [480].

Можна констатувати, що завдання в галузі освіти визначені як досить конкретні і такі, що охоплюють різні вікові групи.

У межах реалізації заходів, узгоджених у ході затвердження Кваліфікаційної ініціативи Німеччини, Федеральний Уряд і уряди земель також активізували свої фінансові зобов’язання в сфері освіти. Вони узгодили збільшення частки витрат на сферу освіти, науки та досліджень до 10 відсотків від ВВП до 2015 року [238]. У 2014 році частка витрат на освітню галузь

становила 9,1% від ВВП Німеччини та склала 265,5 мільярдів Євро (2012 рік – 9,1% (251,9 млр. Євро); 2013 рік – 9,1%. (257,4 млр. Євро)) [252].

Успішною виявилась реалізація Кваліфікаційної ініціативи щодо 40-відсоткової частки вступників ЗВО, адже у 2014 році кількість вступників в межах однієї вікової категорії не лише досягнула запланованої межі, але й значно перевищила та склала близько 50%. В той же час кількість бажаючих навчатись в умовах неперервної освіти склала 51% працюючого населення. Великий прогрес був досягнутий також в зниженні показників відсіву: кількість випускників шкіл без атестата зрілості в 2014 році становила лише 5,8%, а молоді без професійної кваліфікації – 13% [469].

У березні 2011 року було прийнято заключну угоду про Національну кваліфікаційну систему неперервного навчання (*нім. Deutscher Qualifikationsrahmen, DQR*), яку розробляла спеціально створена робоча група у 2006 році. У цей період Федеральне міністерство освіти і наукових досліджень (*нім. скор. BMBF*) та Постійна конференція міністрів освіти і культури земель домовилися спільно працювати над створенням Національної кваліфікаційної системи як необхідної передумови становлення Європейського освітнього простору. Після проведення підготовчої роботи, в лютому 2009 році було опубліковано пропозицію щодо створення Національної кваліфікаційної системи Німеччини. Це стало основою численних досліджень, результати яких були враховані на етапі кінцевого затвердження та впровадження задекларованих інновацій. Пілотний проєкт (Травень–Жовтень 2009 р.) включав кваліфікації з чотирьох секторів (IT, метал, охорону здоров’я і торгівля), як «основу» для створення загальнонаціональної кваліфікаційної системи. Зацікавлені сторони, до яких входили шкільні експерти, представники професійних шкіл, закладів вищої освіти, профспілок, роботодавців, співпрацювали задля внесення необхідних коректив та пропозицій. На зустрічі високого рівня, яка відбулась 31 січня 2012 року, зацікавлені сторони розширили угоду узгодженням важливих кваліфікацій у професійній та вищій освіті. Варто зауважити, що на даний момент до Національної кваліфікаційної

системи Німеччини не включені загальноосвітні рівні, такі які дають атестат зрілості [396].

Уряд Німеччини не вважає такі позитивні зміни достатніми і продовжує працювати над вирішенням означених проблем, оскільки здобутий освітній рівень не завжди гарантує належне працевлаштування. Тому, країни-члени ЄС спільно працюють над координацією зусиль з метою сприяння зайнятості молоді в Європі. В рамках загальноєвропейських рекомендацій щодо здійснення, так званої, молодіжної гарантії, держави-члени отримують підтримку в реалізації таких ініціатив, як, наприклад, боротьби з високим рівнем безробіття серед молоді за допомогою Фонду солідарності країн-членів ЄС. Показовою в цьому сенсі є координація зусиль провідних країн Євросоюзу. Такий підхід відображає інтеграційні тенденції як вияв потреби населення глибокого знайомства з соціальним, політичним, культурним надбанням інших народів і створює надійний фундамент для розвитку туристичної галузі.

Незважаючи на те, що Німеччина має низький рівень безробіття серед молоді порівняно з іншими країнами-членами ЄС, у квітні 2014 року Федеральний уряд затвердив національний план реалізації програми «Гарантії молоді ЄС» в Німеччині. Національний план спрямований на підтримку молодих людей віком до 25 років, які бажають інтегрувати в освітній і професійній підготовці, а також у питаннях працевлаштування. Метою даного проєкту є розвиток існуючих інструментів ринку праці та досягнення структурних покращень в процесі переходу від загальноосвітньої школи до професійної підготовки та трудової діяльності. Він також передбачає конкретні заходи, спрямовані на підтримку молоді в процесі опанування професією як нового інструменту сприяння зайнятості, подальше розширення молодіжних кар'єрних агентств (*нім. Jugendberufsagenturen*) і запуск ESF – спільної фінансово-моніторингової системи, яка уможливлює перехід до ринку праці (*нім. Berufseinstiegsbegleitung*) [309].

Можна констатувати, що розуміючи важливість професійної освіти для майбутнього економічного зростання країни, Німеччина невпинно працює над

покращенням стану та якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Так, у кінці 2014 року Федеральний уряд, Федеральне агентство зайнятості (*нім. Bundesagentur für Arbeit – BA*), профспілки і правління федеральних земель підписали «Альянс щодо основної та неперервної професійної освіти 2015-2018» (*нім. Allianz für Aus- und Weiterbildung 2015-2018*). Альянс замінив Національний пакт щодо підготовки та розвитку кваліфікованих кадрів в Німеччині (*нім. Nationaler Pakt für Ausbildung und Fachkräftenachwuchs in Deutschland*) і діяв до кінця 2018 року.

Особливістю даного документу є те, що він об'єднує зусилля партнерів щодо вдосконалення процесу дуального професійного навчання та підсилює рівнозначність професійної і академічної освіти. За допомогою конкретних заходів, партнери Альянсу хочуть дати можливість більшій кількості молодих людей отримати професійну освіту та сприяти активному залученню компаній до корпоративного навчання [309]. Такі тенденції визнаються прогресивними, оскільки відповідають вимогам ринку і гарантують працевлаштування більшій частині випускників освітніх закладів різних рівнів.

У березні 2015 року Постійна конференція міністрів культури земель Німеччини (*нім. Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland*) затвердила нову угоду про професійні освітні заклади (*нім. Rahmenvereinbarung über die Berufsschule*). Причиною оновлення рамкової угоди (1991) послугувала необхідність кращого реагування на вимоги глобалізованого ринку праці, можливість отримання професійної освіти за кордоном і покращення умов професійної підготовки майбутніх фахівців на національному рівні.

Насамперед зміни спрямовані на розширення та поглиблення іншомовної компетенції, яка є необхідною складовою становлення майбутнього фахівця. Крім того, сертифікат рівня володіння іноземною мовою, який видається Постійною конференцією є можливістю продемонструвати рівень іншомовної компетенції відповідно Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (*скор. англ. CEFR*).

Реформаторські ідеї значною мірою потребують і мають фінансову підтримку. Так, з 2015 року із внесенням 25-ої поправки до Федерального закону щодо стимулювання освіти (*нім. Bundesausbildungsförderungsgesetz, BAföG*), Німеччина взяла на себе повне фінансування професійної підготовки майбутніх фахівців. Також були внесені зміни щодо окремих положень змісту Федерального закону, а саме: грантова допомога здобувачам вищої освіти, заробітна плата педагогічним працівникам, які залучені до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, виплати після завершення навчання та при звільнені були збільшені на 7%. У 2017 році Німецький уряд виділив більш ніж 500 мільйонів Євро з бюджету країни для реалізації Федерального закону щодо стимулювання освіти в цілому. Окрім того, Кредитна спілка відновлення (*нім. Kreditanstalt für Wiederaufbau, KfW*) для сплати навчальних стипендій майбутнім фахівцям (близько 325 млн. Євро), на реалізацію реформаторського закону Німеччина виділяє 825 млн. євро щороку [309].

Названі нововведення є частиною загальної стратегії реформування вищої освіти Німеччини.

Реформаторські тенденції у вищій освіті Німеччини були задекларовані ще у 1998 році, коли виникла необхідність оновити, модернізувати Рамкову угоду щодо здобуття вищої освіти. Основні зміни стосувались виключення положень щодо організаційної складової та менеджменту вищої освіти. Це надало значної автономії університетам у формуванні власних профілів і самоврядування. Заклади вищої освіти отримали право опікуватись такими питаннями, як визначення юридичної форми, взаємодія з урядом, управління фінансами, кадрова політика, структурування управління, можливість підвищувати гнучкість процесу зарахування до вишів, навчання, розвиток якості надання освітніх послуг, сертифікації та організації наукових досліджень. Завдання адміністрації університетів значно ускладнювалися. Вони мали створювати оптимальні умови для проведення досліджень і підготовки висококваліфікованих кадрів, інтернаціоналізувати діяльність освітньої установи, створювати умови для ефективного засвоєння знань майбутніми

фахівцями та контролювати рівень набутих компетенцій випускниками освітніх установ.

Упровадження задекларованих реформаторських тенденцій потребувало подолання певних перепон. Так, у 2011 році університети закликали земельні уряди провести правовий контроль за дотриманням рамкових умов щодо їх автономії, виділити кошти з бюджету землі як глобального бюджету для подальшого перерозподілу та накопичення ресурсів. Причиною таких вимог стала необхідність консолідувати інститути права найму та створення нових посад, які будуть відповідати за процес викладання і проведення наукових досліджень, а також контролювати якість надання освітніх послуг. Досягнуті домовленості між університетами та землями підтверджувались довготривалими цільовими угодами та контрактами [415].

Таким чином, університети намагались підкреслити необхідність збільшення автономії вишів, для того, щоб ефективно реалізовувати завдання, які ставила перед ними держава, а саме підготовка висококваліфікованих фахових кадрів та здійснення ефективних та продуктивних наукових досліджень.

Усе ж, Федеральний уряд Німеччини у співпраці з земельними урядами намагаються частково приймати участь у діяльності закладів вищої освіти країни задля економічного розвитку та стабільності в державі.

Зокрема, у грудні 2014 року Федеральний уряд та керівництво земель прийняли рішення про подальшу співпрацю та розвиток Пакту про вищу освіту. З допомогою Пакту Федерація та федеральні землі тісно взаємодіють у вивченні та дослідженні проблем та потреб, вирішення яких сприятиме якісному оновленню вищої освіти Німеччини. У грудні 2014 року було затверджено третій і заключний етап Пакту вищої освіти. Окрім існуючих угод, було визначено додатковий перелік навчальних курсів, які забезпечать 760000 нових здобувачів вищої освіти та гарантовано безкоштовне навчання до 2023 року. Фінансування даної угоди становить понад 19 млрд. євро, з яких 9,9 млрд.

євро надає Уряд Німеччини і 9,4 млрд. євро забезпечують федеральні землі.

Пакт Вищої освіти також гарантує цільове фінансування заходів, які забезпечують здобувачам вищої освіти успішне отримання кваліфікації. Крім того, федеральні землі зобов'язуються надавати грантову підтримку більшій кількості осіб, що мають професійну кваліфікацію та бажають продовжити навчання у закладах вищої освіти [309].

Як відомо, професійна підготовка фахівців різних профілів не виключає, а передбачає розвиток наукових досліджень, якими зайняті як «класичні» університети, так і університети прикладних наук, які окрім наукових досліджень забезпечують економіку держави якісними фаховими кадрами. Різниця полягає в тому, що в класичних університетах фундаментальна наука є одним із незалежних напрямів роботи. Сфера діяльності обох типів університетів охоплює широке коло завдань: від викладання і наукових досліджень до перенесення знань в подальшому на виробництво та упровадження інновацій.

У цьому процесі виокремлені прикладні дослідження, якими у Німеччині займаються вищі школи прикладних наук (*нім. Fachhochschule*), освітній процес при цьому вибудований на дуальній системі професійної підготовки. Сьогодні існує тенденція серед вишів прикладних наук перейменовуватись на університети прикладних наук (*англ. University of Applied Sciences*). Незважаючи на те, що статус фахової вищої школи прирівнюється в Німеччині до статусу університету, все ж, абітурієнти, в першу чергу, звертають увагу на офіційну назву освітнього закладу. Особливо це питання стало актуальним із збільшенням мобільності здобувачів вищої освіти та вступу до німецьких вишів іноземних абітурієнтів із Східної та Західної Європи.

Сьогодні класичне розуміння університету, в якому представлені всі фундаментальні науки, стає все більш розгалуженим під впливом процесів адаптації освітніх закладів до потреб ринку праці і необхідності підготовки вузькопрофільних фахівців окремих галузей. Водночас, існує небезпека нівелювання відмінностей між класичним університетом і університетом

прикладних наук, в тому числі тих, які займаються дослідженнями і науковими розробками. Наразі у Німеччині триває складна дискусія щодо доцільності переформатування класичної системи освіти, що є своєрідною ознакою реформаторських тенденцій.

Класичні університети та університети прикладних наук є складовими однієї освітньої ієрархії, але відрізняються своєю суттю та цілями. Обговорення є процесом оцінки ефективності наукової діяльності університетів. Ситуація загострюється на тлі дискусії щодо можливості отримання докторського ступеня в університеті прикладних наук. Насамперед, відповідальність за присвоєння докторського ступеня несе професорсько-викладацький склад університету, а також факультет, який надає можливість захистити дисертацію. Згідно із положеннями «Пакту закладів вищої освіти – 2020», в умовах відсутності кваліфікованого персоналу в Федеральному уряді та земельних органах, держава намагається розширити кількість університетів, які здатні в майбутньому забезпечити країну науковим потенціалом. Водночас демографічна криза (зниження фертильності) передбачає скорочення робочих місць, але реформа Федерального міністерства оборони і скасування обов'язкової служби в армії стимулювала додаткове навантаження на бюджет освіти (близько 50 тисяч чоловік додатково). В той же час, Німеччина прагне реалізувати цілі «Загальноєвропейської стратегії модернізації вищої освіти», яка передбачає до 2020 року підвищення відсотку молодих людей (30–34 р.) з вищою освітою до 40% від загальної чисельності населення країни.

З огляду на вищезазначене стає зрозумілим, що останнім часом діяльність німецьких університетів зазнала значних реформаторських змін. Домінуючий раніше академічний підхід до університетів як незалежних центрів наукових досліджень та надання освітніх послуг відійшов у далеке минуле. Ідентичним є ставлення до автономії закладів вищої освіти, що обмежувалась академічною діяльністю, як наприклад, складання графіку занять і екзаменів, кооптація членів факультету. Питаннями адміністрування та фінансування закладів вищої освіти займалася переважно держава. Обережні реформи лише частково

покращували ситуацію. Бюрократія держави та відсутність готовності керівного складу вишів до проведення змін призвели до зниження інтересу щодо розвитку індивідуального підходу до освітнього процесу та зосередились на результатах, які потребували тривалої професійної підготовки і характеризувались численним відсіюванням здобувачів вищої освіти [485].

Варто зазначити, що актуальні економічні і політичні умови сьогодення визначають дедалі суворіші критерії відбору конкурентоспроможних закладів вищої освіти. Хоча, індикатори, що використовуються у даному процесі, не завжди відображають повною мірою складність та неоднозначність дослідницького і освітнього процесу установи.

Намагання юридично унормувати реформаторські тенденції є постійними. Так, у 2005 році Федеральний уряд Німеччини та уряди федеральних земель анонсували проєкт «Excellence Initiative (2005-2017)». Мета проєкту передбачала відбір та реалізацію передових наукових досліджень, підвищення якості діяльності німецьких університетів і наукових установ як дослідних інститутів, а також забезпечення Німеччині іміджу країни з привабливим науково-дослідницьким кліматом. Зокрема, ініціатива була спрямована на створення «елітних» університетів, які б займались дослідженнями в межах певної наукової галузі [314]. В той же час в межах проєкту в багатьох університетах почали створювати кластери (*англ. clusters of excellence*), що розробляють окремі наукові напрями досліджень. Якщо представлені наукові доробки університетів викликають зацікавленість з боку держави, вони отримують значне фінансування для продовження роботи у окресленому спрямуванні. Окрім зазначеного, кожні п’ять років за умовами проєкту визначають кращі університети Німеччини, які отримують звання «елітних». У 2012 році статус «елітних» отримали 11 університетів Німеччини. Наступний етап підведення підсумків відбувся вже восени 2017 року. Як зазначала Федеральний міністр освіти і наукових досліджень, Йохана Ванка, у боротьбі мали взяти участь не лише відомі класичні університети Німеччини, але й менші за розмірами наукового потенціалу освітні заклади, а також ЗВО

прикладних наук, адже Німеччина має значний університетський потенціал із цікавими науковими дослідженнями різних напрямів, в тому числі і туристичного [314].

Отже, подальший розвиток проєкту «Excellence Initiative» спрямований, перш за все, на покращення якості досліджень на університетському рівні, розвиток науки та наукових досліджень у закладах вищої освіти Німеччини, і тим самим підвищення потенціалу національної дослідницької системи в цілому.

Реформаторські тенденції охоплюють і трансформацію системи освіти, п'ятнадцятирічний досвід поступових перетворень, зважаючи і на упровадження ідей Болонського процесу, ще й досі зазнає достатньої критики. В основному це пов'язано зі змістом нових освітніх стандартів, незрілості багатьох програм з точки зору скорочення навчального часу, а також недостатньою кількістю місць в аспірантурі, мобільністю в межах шестимісячного навчання на бакалавраті та труднощі з визнанням нових кваліфікацій на світовому ринку праці. Висока бюрократизація процесу акредитації в сфері вищої освіти, значні відмінності в доступі до освіти для різних груп населення, терміни проведення дослідження на бакалавраті і в магістратурі, професійна та фінансова нестабільність здобувачів – все це потребує вирішення у майбутньому, що декларує основні завдання реформування вищої освіти в Німеччині [304]. Адже, незважаючи на досить успішні кроки реформування освітньої галузі, Німеччина не зупиняється на досягнутому та поступово намагається знайти вирішення нагальних проблем у освітній галузі держави.

Дослідивши реформаторські освітні тенденції Німеччини, можна говорити про те, що реформування професійної освіти здійснюється за трьома основними напрямами, а саме:

1. Соціальний: заохочення населення до отримання освітніх ступенів задля забезпечення високого рівня освіченості в Німеччині; залучення населення до неперервного навчання як запорука успішного працевлаштування

та саморозвитку майбутніх фахівців.

2. Економічний: сприяння Німеччини у працевлаштуванні молоді всередині країни та закордоном у співпраці з країнами-членами ЄС; залучення промислових та торговельних підприємств до процесу професійної підготовки майбутніх фахівців з метою покращення якості робочої сили; надання фаховим вишам як структурним елементам освітньої системи Німеччини університетського статусу задля адаптації закладів вищої освіти до потреб ринку праці та підвищення наукового потенціалу держави.

3. Фінансовий: фінансове стимулювання освітніх проєктів Федерацією та федеральними землями задля забезпечення держави високоякісною робочою силою; державна фінансова підтримка закладів вищої освіти у розробці та впровадженні проєктів наукового та соціально-економічного розвитку, що забезпечує Німеччині привабливий науково-дослідний клімат та формує позитивний імідж на міжнародному ринку освітніх послуг.

Отже, реформування професійної освіти Німеччини здійснюється у тісній взаємодії трьох основних структурних елементів: Федерація – землі – освітні установи. Перші два елементи (Федерація та землі) характеризуються суб'єктивною реформаторською діяльністю, спрямованою на збільшення освітньо-наукового потенціалу Німеччини та забезпечення якісних кадрів для економіки держави. Третій структурний елемент (освітні заклади) є об'єктом процесу реформування освітньої галузі, який під впливом глобалізаційних чинників всередині країни та у світі в цілому коригує, реорганізовує та удосконалює освітню діяльність задля забезпечення якісно академічної та професійної підготовки майбутніх фахівців.

Загалом сучасні реформаторські тенденції професійної освіти Німеччини спрямовані, насамперед, на:

1. Забезпечення якісної професійної освіти та підготовки майбутніх фахівців, відповідно до потреб національного та світового ринку праці;

2. Заохочення суспільства до неперервної освіти як запоруки професійного зростання та конкурентоспроможності;

3. Гарантування державної підтримки молоді в процесі фахової підготовки та працевлаштування;

4. Децентралізацію закладів університетської освіти задля забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців та розвитку наукового потенціалу держави;

5. Державна підтримка закладів вищої освіти у розробці та втіленні значущих наукових проєктів задля поліпшення науково-дослідного клімату Німеччини.

Таким чином, досвід Німеччини в реформуванні професійної освіти є багатогранним і успішним, що підтверджено результатами міжнародного рейтингу освітніх систем (*англ. QS Higher Education System Strength Rankings), в* якому Німеччина посіла третє місце серед 50 країн світу [469], і може бути успішно використаний іншими країнами, в тому числі і нашою.

Усе ж, незважаючи на досить успішні кроки реформування освітньої галузі, Німеччина не зупиняється на досягнутому та поступово намагається знайти вирішення нагальних проблем у освітній галузі держави.

Подальше дослідження систем професійної освіти німецькомовних країн засвідчило, що найвищий показник залучення учнів старших класів первинної освітньої ланки до професійного навчання має Австрія, а саме 69,8 % станом на 2014 рік, в той час, як Німеччина – 47,8%, Ліхтенштейн – 67,1%, Люксембург – 59,8%, Швейцарія – 65,7%.

Близько 80% випускників обов’язкової школи Австрії продовжують навчання у професійних освітніх закладах, а саме у професійних закладах вторинного рівня – професійні середні школи (*нім. Berufsbildende mittlere Schule*), професійні вищі школи (*нім. Berufsbildende höhere Schule*), та професійних освітніх закладах третинного рівня – університети прикладних наук (*нім. Fachhochschulen*), професійні коледжі (*нім. Akademien*), професійні курси (*нім. Kollegs*).

Необхідно зазначити, що у Австрії останніми роками спостерігається тенденція до збільшення бажаючих отримати вищу професійну освіту, але у

порівнянні з кількістю учнів, які отримують середню фахову освіту та в подальшому займаються професійною діяльністю, показники ще досить низькі. Це є однією із причин, які покладені в основу реформування освітньої системи Австрії.

У Австрійській стратегії досліджень, технологій та інновацій, яка опублікована в 2011 році, визначається перелік цілей, серед яких тривале реформування освітньої системи за рахунок оптимізації умов для проведення наукових досліджень, технологій та інновацій; зміцнення зв'язку між освітою та інноваційними системами; підвищення кількості та якості освіченого людського потенціалу для реалізації необхідних для державного розвитку проєктів, є пріоритетними. Останнім часом в австрійській системі професійної освіти з'явилась значна кількість нововведень, що відображають стратегію реформування в освітній галузі. Одним із таких є модуляризація декількох (в основному технічних) професій і можливість «подвійного» учнівства, яке дає змогу отримати дві окремі професійні кваліфікації (що займають разом не більше чотирьох років навчального часу).

Соціально незахищені або академічно неуспішні здобувачі вищої освіти мають змогу приймати участь в інтегративній професійній підготовці, яка дає можливість подовжити термін підготовки або частково завершити професійне навчання, та все ж отримати професійний диплом. Такий підхід вважається виправданим, оскільки в його основу покладено піклування про молодих людей і їх професійне майбутнє, а також інтереси держави у підготовці кваліфікованих кадрів.

Так, наприкінці травня 2009 року Міністерством праці Австрії було зареєстровано 245 навчальних підприємств, які проводили навчання в межах дуальної системи професійної підготовки. Для кожної окремої професії розробляється «статут», в якому описується профіль спеціальності, необхідні компетенції за роками професійного навчання та умови складання іспитів. Рамкові програми для професійних шкіл вторинного освітнього рівня розробляються паралельно зі «статутами» професій за якими здійснюється

підготовка. Статути професій та програми професійної підготовки регулярно оновлюються на вимогу соціальних партнерів, оцінюються Федеральним дорадчим органом (*нім. Bundesberufsbildungsbeirat*), до якого входять соціальні партнери та представники професійних шкіл та затверджуються Міністерством праці.

Для здійснення професійної підготовки учнів навчальні підприємства мають отримати ліцензію, яка видається Державним учнівським управлінням (*нім. Lehrlingsstellen*). Якщо вони не відповідають зазначеним навчальним стандартам (наприклад, занадто маленькі або занадто спеціалізовані, щоб забезпечити своїх учнів всебічною підготовкою), таким підприємствам надається можливість утворювати навчальні спілки (*нім. Ausbildungsverbünde*), які разом забезпечують професійну підготовку майбутнім фахівцям [346].

Сучасна тенденція має історичні передумови. Так, у 1993 році в Австрії був прийнятий Закон щодо діяльності університетів прикладних наук (*нім. FachhochschulStudiengesetz, FHStG*), що сприяло появі в державі перших університетів прикладних наук (*нім. Fachhochschule*). Це було результатом міжнародного розвитку в професійно орієнтованому напрямку, створення закладів вищої освіти не університетського сектору, які, в свою чергу, відповідають вимогам законодавства ЄС щодо діяльності ЗВО.

Уперше університети прикладних наук розпочали підготовку майбутніх фахівців за освітньою програмою в 1994 році, збільшуючи кількість нових програм фахової підготовки щороку. Відмінною рисою закладів вищої освіти такого типу, в порівнянні з класичними університетами, було те, що не існувало жодної законодавчої бази, яка б регулювала організаційну структуру вищих фахових шкіл, в той же час, освітні програми, як і самі університети прикладних наук могли бути акредитовані будь-якими юридичними організаціями (переважно приватними). У 1997 році було затверджено умови складання професійного бакалаврату (*нім. Berufsreifeprüfung або Berufsmatura*), який дає змогу здобувачам вищої освіти продовжити навчання на третинному освітньому рівні (вища професійна школа чи університет). Професійний іспит

передбачає оцінювання за такими предметами, як німецька мова, математика, іноземна мова та фах. У 2014 році 85,8% випускників професійних коледжів, які успішно склали професійний іспит, продовжили навчання у спеціалізованих закладах вищої освіти [346]. З 2008 року здобувачі вищої освіти отримали можливість поєднувати учнівство з підготовкою до професійного бакалаврату (*нім. Lehre mit Matura*). Доступ до підготовчих курсів та іспитів став безкоштовним [346].

З появою перших освітніх програм підготовки майбутніх фахівців була створена Рада університетів прикладних наук (*нім. Fachhochschulrat*) як орган, який акредитував та оцінював освітні програми вищих фахових шкіл. У 2012 році повноваження Ради були передані у компетентність Австрійського агентства із забезпечення якості і акредитації (*нім. Agentur für Qualitätssicherung und Akkreditierung Austria, AQ Austria*). У 2002 році були внесені зміни до Закону щодо діяльності університетів прикладних наук, що уможливило підготовку майбутніх фахівців за ступеневими освітніми програмами – бакалаврська програма фахової підготовки (*нім. Bakkalaureat (FH)*) і магістерська програма фахової підготовки (*нім. Magister (FH)*) як нова освітня можливість для університетів прикладних наук. Тобто майбутні фахівці отримували диплом бакалавра та магістра, в якому було зазначено тип освітнього закладу, який здійснював підготовку спеціалістів, а саме абревіатура вищої фахової школи – FH, що й відрізняло їх від дипломів класичних університетів, в яких такі позначки були відсутні. У 2006 році програми бакалаврату та магістратури університетів прикладних наук були прирівняні до відповідних програм класичних університетів, тобто позначка FH зникла з дипломів, які видавались фаховими вищими школами.

Незважаючи на прирівнюванння університетів прикладних наук до традиційних університетів і надання закладам вищої світи фахового спрямування відповідної автономності, все ж вищі фахові школи не мають права готувати фахівців за докторськими програмами, що є відмінною рисою від традиційних університетів. Варто зазначити, що на сьогоднішній день, як і в

Німеччині, це питання викликає багато дискусій та розмов.

Необхідно також зауважити, що до 2002 року навчання в усіх ЗВО Австрії було безкоштовне, тобто фінансувалось державним коштом, але, після тривалої дискусії, в 2002 році. Федеральним урядом було прийнято рішення ввести плату за надання освітніх послуг у закладах вищої освіти, в тому числі в університетах прикладних наук, винятком були лише здобувачі, які потребували державної соціальної підтримки [318].

Законом про вищу освіту (2002) було визначено основне завдання модернізації австрійської вищої школи, а саме її інтеграцію в європейські та світові освітні структури. У результаті ключовими стратегіями реформування процесу професійної підготовки фахівців в університетах прикладних наук стали: узгодження тривалості та структури навчання; впровадження англомовних програм підготовки майбутніх фахівців; посилення міжнародних і глобальних аспектів фахової діяльності у змісті освіти; зростання мобільності викладачів і здобувачів вищої освіти тощо [257].

Останнім часом Австрійський уряд приділяє все більшу увагу якості професійної освіти, яку забезпечує професійна школа та навчальне підприємство в межах дуальної системи підготовки. Улітку 2012 року, було прийнято рішення переформатувати загальноосвітні випускні іспити та ввести стандартизований і професійно орієнтований випускний іспит, іспит на отримання атестату зрілості, випускний іспит у гімназіях (*нім. AHS*) та коледжах (*нім. BHS*) для подальшого вступу до професійного закладу вищої освіти. Перші іспити AHS були проведені у 2014/15 навчальному році, BHS – у 2015/16 навчальному році. Нова модель стандартизованих професійно орієнтованих випускних іспитів була розроблена фахівцями освітньої галузі з метою домогтися більшої об’єктивності і прозорості оцінювання знань майбутніх фахівців, а також збільшити доступ випускників обов’язкових та професійних шкіл до отримання вищої освіти [257]. Подібне реформування орієнтоване на запити держави та європейські тенденції.

Як у відповідь на впровадження Європейської кваліфікаційної рамки

(*скор. англ. EQF*), Австрія розробила національну систему кваліфікаційної рамки (*скор. англ. NQF*) зі структурою з восьми рівнів. Вона включає кваліфікації з усіх освітніх підсистем і форм навчання (формальна, неформальна і неофіційна). Після декількох років підготовки з залученням зацікавлених сторін та експертів, австрійський парламент схвалив Федеральний закон про національну кваліфікаційну рамку в березні 2016 року [389].

Основною метою системи кваліфікаційної рамки є зіставлення національних кваліфікацій і подання їх через співвідношення один до одного. Документ не має регулятивних функцій. Його основними цілями є:

(a) зміцнити прозорість, розуміння і узгодження австрійської кваліфікаційної системи з міжнародними стандартами;

(b) сприяти міжкордонній мобільності;

(c) забезпечити доступність для громадян Австрії формальних і неформальних кваліфікацій;

(d) збільшити прозорість між формальним і неформальним секторами кваліфікаційної системи: розробляти нові напрями, відкривати нові прогресивні можливості, підтримувати навчання впродовж усього життя;

(e) мотивувати на навчальний результат;

(f) сприяти європейській інтеграції вищої освіти Австрії [242].

У березні 2009 року Головне управління професійною освітою при Федеральному міністерстві освіти, мистецтва та культури розпочало проєкт (розробка навчальних програм та результатів навчання), який спрямований на інтеграцію освітніх стандартів в навчальні програми професійної підготовки. Деякі програми професійних коледжів були переглянуті та оновлені, а результати навчання розроблено для кожного предмета окремо.

Отже, можна стверджувати, що Австрійський уряд приділяє значну увагу реформуванню та покращенню якості саме професійної освіти в державі, що сприяє її економічному та соціальному зростанню, в порівнянні з іншими країнами Західної Європи.

Ще одну з найпотужніших та найбільш ефективних систем професійної

підготовки майбутніх фахівців серед європейський країн має Швейцарія. Це сприяє зміцненню конкурентоспроможності держави, яка систематично оцінюється як найбільш інноваційна та прогресивна європейська держава за декількома останніми міжнародними дослідженнями [470]. Професійною освітою охоплені дві третини всієї молоді Швейцарії, забезпечуючи усі галузі промисловості високопрофесійним персоналом різних рівнів кваліфікації.

Близько 85% здобувачів професійних освітніх закладів навчаються та працюють у приватних або державних компаніях упродовж 3-4 років. Результатом такого підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців є низький рівень безробіття у країні в порівнянні з іншими країнами світу, відсутність напруження в системі соціального забезпечення і, як наслідок, порівняно низький рівень державних витрат на соціальну підтримку населення. За більшістю професій, внесок, який роблять молоді люди в розвиток економіки держави, явно перевищує державні витрати на підготовку в компанії, яка забезпечує практичне навчання (повернення інвестицій). Програми підготовки в професійних освітніх закладах постійно переглядають та адаптують до вимог ринку праці.

Необхідно зазначити, що освітня система Швейцарії є дуже гнучкою, що дозволяє майбутнім фахівцям навчатись на усіх освітніх рівнях. Приватний сектор економіки держави активно бере участь в практичній підготовці майбутніх фахівців, що, як правило, дає змогу молодим кваліфікованим фахівцям здійснювати миттєвий перехід від підготовки у професійних закладах вищої освіти до ринку праці, адже випускники вищого рівня (B) професійної освіти Швейцарії користуються великим попитом роботодавців не лише в країні, але й в усьому світі, особливо це стосується фахівців сфери послуг, а саме туристичної галузі.

Як ми вже зазначали раніше, професійно-технічною освітою в Швейцарії опікуються у співпраці органи влади Конфедерації, кантонів та професійні організації. Професійні організації (торгові спілки, соціальні партнери, а також приватні компанії) відіграють дуже важливу роль в системі професійної

підготовки майбутніх фахівців, оскільки саме вони ініціюють створення чи реформування кваліфікацій їхньої сфери діяльності, якщо для цього є необхідність. Саме професійні організації визначають зміст фахового навчання і процедуру становлення національних кваліфікацій, створюють локації для практичної підготовки майбутніх фахівців, забезпечують молодь професійними вміннями та розробляють за потреби нові навчальні курси.

Конфедерація відповідає за стратегічне управління та розвиток системи професійної освіти. Кантони відповідають за реалізацію професійної підготовки майбутніх фахівців на місцевому рівні, а також контролюють якість надання та засвоєння професійних знань, вмінь та навичок [471]. Федеральна конституція Швейцарії зобов'язує Конфедерацію та кантони, в межах своїх обов'язків, спільно забезпечувати високу якість і доступність усіх освітніх рівнів громадянам Швейцарії. Для забезпечення виконання визначених завдань, Конфедерація та кантони здійснюють постійний контроль за діяльністю освітньої галузі.

Визначальним у впровадженні реформаторських тенденцій в системі освіти Швейцарії, став 2011 рік, коли вперше були задекларовані спільні нововведення, які враховували як національні, так і міжнародні тенденції розвитку освіти та економіки в цілому. Цілі, визначені в декларації 2011 року, залишаються пріоритетними й сьогодні. Однак, після оприлюднення звіту щодо стану освітньої галузі Швейцарії в 2014 році, вони були дещо розширені та описані в декларації 2015 року як спільні напрями ведення політики в освітній сфері Швейцарії [471].

Декларація 2015 року зосереджена на стратегічних завданнях, які можуть бути реалізовані або досягнення яких може бути гарантоване лише на національному рівні. Виконання цих завдань є можливим лише за умови скоординованих дій Конфедерації та кантонів (міжкантональний рівень), або діяльності окремих зацікавлених сторін у відповідних сферах відповідальності [471].

Влада Конфедерації та кантонів керується в реалізації поставлених цілей

такими принципами:

– урахування особливих характеристик мультилінгвістичної країни;

– забезпечення еквівалентного соціального визнання шляхів отримання загальної і професійної освіти, та їх міжнародної відповідності, а саме системи дуальної професійної освіти, академічної освіти, а також зосередження на науково-дослідній діяльності;

– гарантування використання наявних і потенційних можливостей окремих осіб і суспільства в цілому для отримання максимально вигідного результату.

Спільні завдання представлені у такому формулюванні:

– у межах системи обов'язкової освіти визначити початковий вік, наголосити на обов'язковому відвідувані закладів початкової освіти, зазначити тривалість різних освітніх рівнів, і стандартизувати перехід від одного освітнього рівня до іншого;

– 95% усіх 25-річних громадян Швейцарії мають отримати сертифікат про закінчення вторинного освітнього рівня;

– підвищити профільні вимоги до програм третинного освітнього рівня;

– визначити заходи, які зменшать відсів здобувачів вищої освіти у швейцарських університетах;

– сприяти процесу початку, переходу та поверненню до навчання чи професійної підготовки в межах усієї освітньої системи;

– забезпечити зважений вибір майбутньої професії та освітнього закладу [471].

Можна стверджувати, що враховуючи федеральну структуру державного устрою Швейцарії, обов'язки Конфедерації та кантонів щодо регулювання освітньої галузі чітко окреслені. Це означає, що за обов'язкову освіту повну відповідальність несуть кантони, а в освітньому процесі наступних рівнів (гімназії, професійно-технічна освіта, вища освіта) на кантони і Конфедерацію покладена солідарна відповідальність.

Перспективи реформаторських тенденцій в освітньому процесі Швейцарії

представлені у документі «Регулювання питань освіти, досліджень та інновацій 2017-2020». У ньому Федеральна рада Швейцарії формулює керівні принципи, цілі та заходи спрямовані на розвиток освіти і регулювання наукової політики держави на чотири роки. У освітній галузі Федеральна рада визначила три пріоритетні напрямки:

– модернізація третинного рівня (В) професійної освіти і підготовки кадрів на основі розширення фінансування підготовчих курсів;

– збільшення наукового потенціалу країни за допомогою заходів стимулювання;

– особлива увага приділена медичній галузі, що передбачає заходи щодо підвищення рівня градації.

Таким чином, ще раз наголошено на значущості професійної підготовки, важливим етапом удосконалення якої було прийняття закону про професійно-технічну освіту і професійну підготовку майбутніх фахівців у ЗВО, який вступив в силу в 2004 році. Даний документ сприяв комплексному процесу модернізації професійної освіти, забезпечував стандартизацію і систематизацію освітніх можливостей на національному рівні. Процес реформування завершився в 2014 році. Незважаючи на це, виникла потреба додаткового реформування професійної освіти Швейцарії задля зміцнення зв’язку між професійною освітою вторинного та третинного рівнів [471].

У зв’язку з цим, а також з метою подальшого розвитку освітніх професійних програм відповідно до економічних і соціальних потреб країни, партнери альянсу щодо розвитку професійної освіти (Конфедерація, кантони та професійні організації) в березні 2014 року визначили чотири основні напрями спільних дій:

– розробити пакет заходів щодо посилення та популяризації професійної освіти в Швейцарії;

– увести в дію Федеральний професійний бакалаврат (*англ. Federal Vocational Baccalaureate*) і доступ до університетів прикладних наук: Федеральний професійний бакалаврат надає кваліфікаційну характеристику

здобувачеві для подальшого вступу до університетів прикладних наук без необхідності вступного екзаменування;

– запровадження тесту на додаткову профпридатність (*англ. «Passerelle»*), що також дає змогу вступу до університету або в федеральний технологічний інститут (*скор. англ. FIT*). При цьому наголошується на необхідності посилення позицій Федерального професійного бакалаврату, адже можливість продовжити професійне навчання у закладах вищої освіти є привабливою для багатьох молодих людей і може сприяти охватному використанню їх предметного потенціалу;

– надати можливість отримати кваліфікацію дорослим людям: тим, хто її не набув у професійних осітніх закладах вторинної освітньої ланки як нової перспективи в опануванні професією і розширення можливостей в освіті та на ринку праці, що підвищує професійну мобільність.

З огляду на перспективу інтеграційних процесів відмінності між різними освітніми системами в країнах Західної Європи ускладнюють можливість оцінити конкретну програму навчання чи професійної підготовки, або ж порівняти її з іншими. Тому важливість професійного навчання та практичної підготовки майбутніх фахівців для Швейцарії, а також значна кількість людей, задіяних у таких програмах потребує того, щоб визначені професійні кваліфікації були більш прозорими і адаптованими до міжнародного визнання. Це стало можливим лише після створення Національної рамки професійних кваліфікацій та подальшої її адаптації до Європейської кваліфікаційної рамки, а також імплементацією додатку до сертифіката та додатку до диплома щодо отримання професійної кваліфікації на певному освітньому рівні. Такі додаткові документи дають змогу роботодавцю швидко переглянути задекларований рівень набутих компетенцій фахівців під час прийому на роботу не лише в Швейцарії, але й за кордоном [471]. Це пришвидшує процес працевлаштування випускників професійно-технічних освітніх закладів та сприяє професійній мобільності, що для туристичної галузі є особливо відчутним.

Для наближення Швейцарських професійних кваліфікацій (2-3 рівня) до тих, які визнані у інших європейських країнах, а також сприяння мобільності робочих місць, в серпні 2014 року Федеральна рада прийняла рішення ввести національну систему кваліфікацій для професійної освіти 2-3-рівнів разом з одночасною видачею додатків до сертифікатів і дипломів.

Заслуговують на увагу реформаторські тенденції в системі вищої освіти. Як підписант Болонської декларації, Швейцарія зобов'язалася сприяти створенню Європейського простору вищої освіти. Основною вимогою створення Європейського освітнього простору є введенням трициклової системи вищої освіти (бакалавр, магістр і доктор), введення європейської трансферно-кредитної накопичувальної системи (ECTS), а також співробітництво в галузі забезпечення якості освіти.

У 2005 році міністри освіти країн, які підписали Болонську декларацію розробили рамки кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (*скор. англ. QF EHEA*) та зобов'язались створити відповідні національні рамки професійних кваліфікацій на основі QF EHEA. Швейцарія одна із перших країн розпочала підготовку до процесу створення національної рамки професійних кваліфікацій.

У вересні 2005 року колишній Державний секретаріат з питань освіти і наукових досліджень (*скор. англ. SER*), з урахуванням федеральних структур і автономії університетів, запросили Конференцію ректорів швейцарських університетів (*скор. англ. CRU*) до спільної роботи над формуванням рамки професійних кваліфікацій для здобувачів вищої освіти в Швейцарії (*скор. англ. nqf.chHS*) у співпраці з Конференцією ректорів швейцарських університетів прикладних наук (*скор. англ. KFH*), Швейцарською конференцією ректорів університетів педагогічної освіти (скор. *англ. COHEP*), Швейцарським центром з акредитації та забезпечення якості вищої освіти (*скор. англ. OAQ*) та іншими партнерами.

Кваліфікаційна рамка Швейцарського простору вищої освіти описує і визначає рівні вищої освіти на основі загальних характеристик: вимоги до

вступу, навчальне навантаження (кредити ECTS) і кваліфікації.

Оскільки Швейцарська рамка професійних кваліфікацій базується на Європейській кваліфікаційній рамці, то можна стверджувати про реалізацію Швейцарією основоположень Болонської реформи, а саме:

– сприяти розробці університетами власних програм ступеневої підготовки;

– популяризувати швейцарську систему вищої освіти;

– прирівнювати Швейцарські професійні кваліфікації до Європейських, що робить їх зрозумілішими та прозорими.

Після схвалення Швейцарської кваліфікаційної рамки для здобувачів вищої освіти спільним керівним комітетом трьох Конференцій ректорів (CRUS, KFH і COHEP) на засіданні, яке відбулося 23 листопада 2009 року, його члени зобов'язалися використовувати її за основу в проєктуванні навчального процесу в ЗВО Швейцарії. На рівні вищої освіти Швейцарії кваліфікаційна рамка була затверджена 30 червня 2011 року для університетів, що входять до Швейцарської конференції університетів.

Кантональний координаційний орган (Рада університетів прикладних наук), який представляє інтереси університетів прикладних наук і університетів педагогічної освіти до 31 грудня 2014 року не затверджував Національну кваліфікаційну рамку для здобувачів вищої освіти. Причиною відтермінування цього процесу стало очікування вступу в силу прийнятого Федерального закону про фінансування і координації сектора Швейцарської вищої освіти (*скор. англ. HEdA*). Цей закон забезпечує загальну правову основу для всіх типів закладів вищої освіти [464].

Усе ж, 1 жовтня 2014 року Федеральна рада прийняла Закон про створення рамки професійних кваліфікацій (NQF VPET). Ця структура охоплює близько 730 офіційних професійних кваліфікацій на вторинному і третинному освітньому рівні. Незважаючи на те, що була створена нова рамка професійних кваліфікацій, все ж вона доповнювала вже існуючі на той момент в системі вищої освіти професійні кваліфікації, які були сформовані в межах Болонського

процесу. Разом вони охоплюють 75% всіх професійних кваліфікацій, що користуються попитом серед населення Швейцарії, та які забезпечують освітні заклади професійної освіти 2 рівня, ЗВО професійної освіти та університети. Решта 25% складають кваліфікації, які належать до системи первинної освітньої ланки, короткострокові чи довгострокові курси, а також бакалаврат і професійна підготовка вчителів [464].

У листопаді 2015 року Державний секретаріат з питань освіти, науки та інновацій (*скор. англ. SERI*) затвердив нові англійські назви у професійній освіті та професійній підготовці майбутніх фахівців, а також назви професійних кваліфікації. Причиною такого рішення стало те, що зрозумілі на міжнародному рівні англійські назви є основою для розуміння та визнання професійної освіти і підготовки в Швейцарії і за кордоном. Також таке рішення сприяє мобільності фахівців на ринку праці. Англійські назви впроваджувалися в межах реалізації Національної рамки професійних кваліфікацій та підготовки відповідних додатків до сертифікатів і дипломів.

Англійські назви в професійній освіті є частиною стратегічного проєкту щодо зміцнення третинного рівня (B) професійної освіти і підготовки кадрів, який було прийнято в 2013 році [471].

Реформаторські перспективи проявляються в тому, що останнім часом професійна освіта Швейцарії є передумовою співпраці країни з міжнародними країнами-партнерами чи установами на двосторонній або багатосторонній основі. Так, у листопаді 2014 року Федеральна рада Швейцарії затвердила стратегічний ґрунтовний звіт про міжнародне співробітництво у сфері професійної освіти. У цій постанові розглядаються цілі та напрями міжнародного співробітництва Швейцарії у професійної освіти в різних сферах ведення національної політики, що створює основу для подальших послідовних дій різних федеральних відомств. Одна з основних цілей міжнародного співробітництва Швейцарії – це зміцнення та подальший розвиток швейцарської професійної освіти і професійної підготовки в межах світового освітнього простору. Визначені заходи передбачають сприяння міжнародній

мобільності в сфері професійної освіти, визнання швейцарської професійної кваліфікації, а також ознайомлення з швейцарським досвідом професійної підготовки майбутніх фахівців іншими країнами.

Правове забезпечення нововведень закріплене постановою про професійно-технічну освіту і навчання, що набула чинності в січні 2016 року Завдяки цьому, проєкти і заходи Швейцарських партнерів в межах міжнародного співробітництва в сфері професійної освіти і підготовки майбутніх фахівців знаходять підтримку та сприяння з боку Конфедерації [471].

Це сприяло тому, що швейцарська система дуальної професійної підготовки майбутніх фахівців може бути використана іншими країнами як ідеальна модель професійної освіти, що передбачає прийняття конкурентоспроможних, ефективних і, перш за все, ринково орієнтованих рішень, які необхідні для подолання економічних проблем.

Результати дослідження доводять, що реформування системи професійної підготовки майбутніх фахівців в Швейцарії відбувається у постійно змінюваній реальності. Адекватне реагування на трансформації, які складаються на внутрішньому та зовнішньому ринку праці, необхідність адаптації вітчизняної освіти до Болонського освітнього простору сприяють покращенню якості надання освітніх послуг ЗВО Швейцарії.

Необхідно зазначити, що Швейцарія значною мірою впливає на розвиток освітньої системи Ліхтенштейну, адже країни мають тісні як економічні, так і соціальні зв’язки. Над вирішенням певних проблем в галузі освіти Швейцарія та Ліхтенштейн працюють спільно.

Варто зауважити, що у Ліхтенштейні відсутня всеохоплююча національна освітня стратегія. Ключові питання реформування освіти включено в урядові програми [466].

Із моменту вступу в дію Закону про вищу освіту, від 25 листопада 1992 року, який регламентує діяльність закладів вищої освіти та науково-дослідних інститутів, Князівство Ліхтенштейн формально створило систему вищої освіти.

Систему вищої освіти Ліхтенштейну складає три визнаних державою освітні установи: Університет Ліхтенштейну і двох приватних установи: «Міжнародна академія філософії» і приватний університет в Князівстві Ліхтенштейн (*скор. англ. UFL*). Крім того, науково-дослідну діяльність країни здійснює інститут Ліхтенштейну.

З 1 вересня 2011 року вступило в дію положення про вищу освіту, що регламентувало подальші умови організації аспірантури, акредитації вузів, організації мереж університетів, види програм неперервної освіти, а також розширення положення про допуск до вищої освіти та відповідальності за надання професійних кваліфікацій в межах вищої професійної системи освіти [417].

У співпраці з деякими швейцарськими кантонами, Ліхтенштейн є членом відповідального органу Міждержавного Університету прикладних технологічних наук (*скор. англ. NTB*), який розташований у швейцарському місті Букс, а також Університету прикладних наук для особливих освітніх потреб (*скор. англ. HFH*) у місті Цюрих.

Підписавши Болонську декларацію в 1999 році, Ліхтенштейн приєднався до загального процесу створення унітарного європейського простору вищої освіти і зобов'язався виконувати рішення всіх наступних конференцій. Це стало причиною перегляду Закону про вищу освіту в 2004 році та внесення поправок від 25 листопада 2004 року, які передбачали прийняття заходів в межах проведення Болонської реформи. Такі заходи були обов'язковими для виконання всіма державними і приватними закладами вищої освіти. Необхідно зазначити, що реалізація таких Болонських інструментів, як ECTS, освітні цикли, *Diploma Supplement* в Ліхтенштейні відбувалися досить швидко, насамперед, завдяки невеликим розмірам країни.

У 2008 році Управління освіти Ліхтенштейну ініціювало розробку Національної кваліфікаційної рамки вищої освіти (*скор. англ. NQFL-HS*). У 2013 році Уряд країни затвердив звіт про її відповідність Болонським структурам, який в той же час вступив в дію у Постанові про вищу освіту. У

2011 році була прийнята постанова як додаток до Закону про вищу освіту, який регулює Національну рамку кваліфікацій, процес акредитації та відповідні стандарти якості для освітніх установ і навчальних програм, вступний процес «sur dossier», порядок визнання іноземних кваліфікацій, а також підтвердження звань і ступенів. Національна кваліфікаційна рамка вищої освіти Ліхтенштейну набула чинності в 2013 році.

У 2011 році Агентство з міжнародних справ освіти повинно було розробити Національну кваліфікаційну рамку для всієї системи освіти Ліхтенштейну. Необхідно зазначити, що освітні тенденції німецькомовних країн, особливо Швейцарії значною мірою вплинули на розробку кваліфікаційної рамки Ліхтенштейну. Поясненням даного процесу є тісна співпраця німецькомовних країн в системі освіти та інтенсивна освітня і професійна мобільність.

У процесі розробки Національної кваліфікаційної рамки Швейцарія зосередила увагу на професійних ступенях. Кваліфікаційна структура Ліхтенштейну призначалась для загальних рамок, які складаються з різних частин та були розроблені досить своєрідно. Частину, яка характеризувала професійну освіту планувалось наблизити до швейцарських професійних кваліфікацій. Це можна пояснити інтенсивною мобільністю робочої сили Ліхтенштейну саме до Швейцарії. Професійні кваліфікації Ліхтенштейну були затверджені в межах Указу про національну кваліфікаційну систему професійної освіти (*скор. англ. NQFL-BB*) [404].

Звіт щодо Національної кваліфікаційної рамки Ліхтенштейну був представлений на Консультативній раді з питань освітніх кваліфікаційних рамок в червні 2016 року і остаточно був затверджений у вересні 2016 року [404].

На сьогоднішній день ЗВО Ліхтенштейну пропонують досить обмежену кількість напрямів підготовки і місць для здобувачів, які далеко не відповідають попиту країни. Тому Ліхтенштейн уклав відповідні угоди зі Швейцарією і Австрією, які гарантують доступ до швейцарських та

австрійських закладів вищої освіти здобувачам з Князівства Ліхтенштейн [323].

Як відомо, Ліхтенштейн не має національних професійних освітніх закладів. Тим не менш, держава забезпечує доступ до відповідних установ сусідніх країн за допомогою міждержавних угод і механізмів фінансування. В основному здобувачі вищої освіти з Ліхтенштейну проходять професійну підготовку в професійних закладах вищої освіти Швейцарії та Австрії.

У 1954 році між Швейцарією та Ліхтенштейном було укладено міждержавну угоду, яка гарантує доступ здобувачам вищої освіти Ліхтенштейну до відповідних освітніх закладів Швейцарії (*англ. cf. governement decision of 1954*). Також 27 серпня 1998 року Ліхтенштейн і Швейцарія підписали Угоду міжкантоніальної вищої професійної освіти (*скор. англ. Inter-Cantonal Higher Professional Education and Training Agreement*), яка гарантувала рівні права та обов'язки здобувачам вищої освіти Ліхтенштейну у Швейцарії. Угода охоплює сектор вищої професійної освіти і підготовки, який регулює доступ, статус здобувачів та платежі установам кантонами, в яких вони проживають і навчаються. Сьогодні близько 65% здобувачів з Ліхтенштейну продовжують навчання в швейцарських університетах чи коледжах [301].

З 1981 року Ліхтенштейн є членом міжкантональної угоди про фінансування вищої освіти (з кінця 90-х років: міжкантональне об'єднання університетів або Угода коледжів) в Швейцарії. Завдяки цій угоді, здобувачі вищої освіти Ліхтенштейну забезпечені вільним доступом до усіх кантональних університетів і коледжів [417].

За прикладом швейцарських кантонів, згідно укладеного договору Ліхтенштейн також сплачує компенсацію швейцарським коледжам і університетам за кожного свого здобувача вищої освіти. Угодою також передбачено вимоги щодо надання освітніх послуг коледжами та університетами, які мають відповідати національним стандартам Ліхтенштейну. Саме це і є основною передумовою виплати компенсації закладам вищої освіти.

Сучасні реформаторські тенденції в системі освіти Князівства

Ліхтенштейн стають зрозумілішими у вимірі історичної ретроспективи. Так, у 1976 році між Австрійською Республікою і Князівством Ліхтенштейн укладено угоду, яка безперешкодно забезпечує доступ здобувачів вищої освіти з Ліхтенштейну до австрійських університетів. Оскільки Ліхтенштейн має також власний університет, то угодою передбачується й доступ австрійських здобувачів до ЗВО Князівства Ліхтенштейн [417].

У 1994 році Ліхтенштейн приєднався до Конвенції ЮНЕСКО про визнання напрямів підготовки у закладах вищої освіти, дипломів і вчених ступенів. З моменту вступу Князівства до Європейської спільноти в 1995 році Ліхтенштейн також бере участь в освітніх програмах ЄС. У 2000 році Ліхтенштейн ратифікував спільну Конвенцію Ради Європи і ЮНЕСКО, «Лісабонську конвенцію». У червні 1999 року Ліхтенштейн підписав Декларацію міністрів європейських країн щодо створення єдиного європейського освітнього простору, відому як «Болонська декларація». Болонський процес, ймовірно, є найбільш важливим реформаторським кроком Ліхтенштейну в галузі вищої освіти за останні десятиліття. З прийняттям Закону про вищу освіту в 2005 році, Ліхтенштейн створив правову основу для повної реалізації умов Болонського процесу [417].

Отже, можна говорити про те, що освітня система Ліхтенштейну тісно пов’язана з системою освіти окремих німецькомовних країн-сусідів, які забезпечують князівству професійну підготовку фахівців та роблять відповідно значний внесок у покращення соціально-економічного становища держави. Саме тому, значна частина реформ в освіті є необхідністю, або ж вимогою окремих держав Західної Європи задля наближення чи узгодження освітніх процесів в умовах співпраці.

Досліджуючи розвиток професійної освіти, її привабливість і якісні результати, а також реформи і їх вплив на економічний розвиток німецькомовних держав Західної Європи, важливо виокремлювати сучасні тенденції в національному соціально-економічному контексті. Аналіз фахової підготовки у різних типах освітніх закладів доводить, що професійну освіту в

державі лише намагаються пов'язати з дуальною системою підготовки, на прикладі Німеччини, диференційована професійна освіта Люксембургу водночас охоплює шкільні програми, що виконують певні функції фахової підготовки, як, наприклад, у Франції. Запозичення кращого досвіду інших країн та трансформація його національної освітньої системи є своєрідною ознакою цієї країни.

З початком головування Люксембургу у Раді Європи (2015) розпочинається нова фаза європейської співпраці з питань професійної освіти та підготовки (*далі англ. VET*). У червні 2015 року, міністри, які відповідають за VET, Європейська комісія та Європейські соціальні партнери схвалили нові кінцеві результати процесу покращення якості та статусу VET. Велика увага приділяється аспектам переваг та відкритості VET. Останнім часом співпраця країн Євросоюзу щодо питань VET на вторинному освітньому рівні значною мірою зменшилася, в той же час з'явилось ширше розмаїття пост-вторинних або третинних VET-орієнтованих програм.

У більшості європейських країнах термін «первинна (початкова) професійна освіта» (*англ. «initial VET»*) розуміється по-різному. Дослідивши професійну освіту Люксембургу, ми дійшли висновку, що це система, яка відображає різні підходи в навчанні, в залежності від рівня європейського розвитку окремої країни. Це також відображається у національній кваліфікаційній рамці і відповідних посиланнях на неї, або ж у проведених реформах, як, наприклад, реформування освітньої ланки Люксембургу (2008), що призвело до зосередження уваги на результатах навчання та введення модульного підходу до розробки програм, які вважаються професійно-орієнтованими.

У системі професійної освіти Люксембургу відображено кілька цілей і завдань, які країни Європейського співробітництва намагаються реалізувати, а саме: знаходження адекватного балансу між перевагами та відкритістю VET, встановлення тісніших зв'язків зі світовим ринком праці, що зробить окремі напрями професійної підготовки привабливішими, а також забезпечить доступ і

можливість прогресу професійного самовдосконалення впродовж життя, незалежно від мовного, культурного та соціально-економічного статусу. Тож не дивно, що окремі реформи спрямовані на посилення професійної зорієнтованості і прогресії, що забезпечують реалізацію потенційних можливостей. Цікавим є той факт, що в Люксембурзі рішення щодо вибору майбутньої професії приймається з раннього віку з урахуванням потреб як національного, так і європейського ринку праці, думки освітян, учнів та членів їх родин. Тому проблемам початкової професійної освіти країна приділяє чимало уваги.

Будучи невеликою за розмірами державою, Люксембург є прикладом освітньої та робочої мобільності у Європі. Навчання без кордонів, найбільш поширене в вищій освіті, також може застосовуватись в професійній освіті вторинного рівня і здійснюватись у різних формах. Окрім того, різні види співпраці в школах, які здійснюють професійну підготовку, на прикладі деяких сусідніх країнах (Німеччина, Австрія), засвідчують, що «дуальна підготовка» на окремих учнівських підприємствах може змінювати географічне положення (компанії базується в Люксембурзі, а професійна школа – в Німеччині).

Огляд результатів проведеної Люксембургом реформи в 2008 році підкреслює важливе значення питанням, які також мають відношення до дискурсу на європейському рівні: швидкі економічні зміни та кризові ситуації вимагають від політиків швидких дій і прогнозування можливих подальших кроків, адже наслідки реформ в сфері освіти стають видимими лише через декілька років після реалізації визначених завдань. Оцінка реформаторських дій задля прогнозування результатів і наслідків досягнення поставлених цілей для подальшого, в разі потреби, коригування має вирішальне значення.

Як уже було зазначено, професійна освіта та підготовка в Люксембурзі базується на дуальній системі, яка включає в себе шкільну освіту, навчання на робочому місці в приватному чи державному секторі, а також міжнародне співробітництво з сусідніми країнами.

На вторинному освітньому рівні, кількість здобувачів вищої освіти (в

основному з сімей мігрантів), які зараховані до програм професійної освіти та підготовки, значно більша в порівнянні з іншими країнами Західної Європи (середній відсоток у Люксембурзі – 60%, країни Західної Європи – 46%). У той же час, відсоток майбутніх фахівців, які завершують повний цикл професійної підготовки є низьким: 29% здобувачів вищої освіти за професійно-технічними програмами (у порівнянні із середнім показником у Західних країнах 64%).

Майбутні фахівці можуть обрати один із трьох шляхів, що призведе до здобуття ступеня вищої освіти або професійної кваліфікації майстра-ремісничої справи (*фр. maître-artisan*). На третинному рівні, професійну освіту здобувають за програмами короткострокових курсів, які забезпечують технічною кваліфікацією (*фр. brevet de technicien supérieur, скор. BTS*). Згідно зі звітом Європейської комісії (2016), професійна освіта та фахова підготовка в Люксембурзі не певною мірою узгоджена з потребами ринку праці [399].

Тому реформа професійної освіти і підготовки (2008) (з поправками в 2014 році) була спрямована, насамперед, на покращення якості надання професійно-освітніх послуг в освітніх закладах вторинного рівня. Значна частина змін включала введення фінансової компенсації впродовж стажування або учнівства на підприємстві, а також розширення базової підготовки для всіх професій. Тому тісніше співробітництво держави і бізнес-партнерів в Комітеті з питань професійної підготовки було спрямоване на забезпечення спільної розробки програм професійної підготовки майбутніх фахівців, які будуть в змозі задовольнити потреби ринку праці [399].

Реалізація основних положень реформи професійної освіти та підготовки (2008) (SCL, 2008a) здійснювалось у два етапи: 1. 2010/11; 2. 2013/14. Ключовими принципами реформи є:

(A) популяризація професійної освіти та підготовки;

(Б) підвищення якості професійної освіти та підготовки;

(C) полегшення доступу до безперервного навчання;

(D) зміцнення партнерських відносин з діловим світом;

(E) використання методів навчання і оцінювання, які базуються на

виробленні компетенцій;

(F) заміна навчання предмету навчанням блоками та модулями; кожен модуль орієнтований на конкретні професійні ситуації; результати навчання визначаються набутими компетенціями та знаннями, що перераховані для кожного окремого модуля;

(G) оцінювання та сертифікація учнівства на основі результатів навчання; оцінювання якості: в кінці кожного модуля оцінюються компетенції відповідно запланованих результатів навчання;

(H) підготовка викладачів для професійної школи;

(I) уведення поняття «вчителі для дорослих» відповідного напряму підготовки;

(J) покращення співпраці між державою та соціальними партнерами [275]. Вища освіта в Великому герцогстві Люксембург регулюється двома законами: Закон від 12 серпня 2003 року, що створює університет Люксембургу; Закон від 19 червня 2009 року, що створює національну систему вищої освіти.

Мета Закону від 12 серпня 2003 року полягає в створенні Університету Люксембург. Варто зазначити, що до 2003 року у Великому герцогстві Люксембург не було жодного університету. Закон від 19 червня 2009 року визначає юридичну основу діяльності вищої школи і створює правову базу для розробки нових курсів, що забезпечують одержання технічного диплому (*фр. brevet de technicien supérieur, BTS*), а також унормовують процес акредитації курсів, які пропонує не лише Університет Люксембургу, а й приватні чи державні установи, та надають можливість отримання технічного чи спеціалізованого диплому. Загалом, вища освіта в Великому князівстві Люксембург має структуру, що передбачена Болонським процесом, а, отже, включає початковий короткий цикл професійної підготовки, який слідує трьом університетським циклам. [419]

У 2005 році, після численних консультацій щодо затвердження Європейської рамки кваліфікацій, Велике Герцогство Люксембург прийняло

позитивне рішення, хоча були висловлені певні застереження. У письмовому зверненні до Європейської комісії наголошувалось, що відносно єдина кваліфікаційна рамка перебувала у стані напрацювання та потребувала певного часу для її завершення через проведення консультацій із країнами-партнерами з метою уточнення деталей щодо їх систем. Така позиція Люксембургу засвідчила важливість європейської освітньої співпраці та інтерес держави до такого підходу. Це можна було пояснити трьома причинами:

– можливістю орієнтуватись на компетенції як результат навчання, що має відповідати ідеї адаптації національної системи освіти і підготовки професійних кадрів в означеному напрямку;

– узгодження кваліфікаційної рамки полегшить визнання кваліфікацій, що видаються в інших державах-членах Євросоюзу;

– влада Люксембургу повинна мати справу з певними кваліфікаціями, застосовуючи процедуру їх визнання з врахуванням конкретної ситуації на ринку праці та імміграційних тенденцій.

Враховуючи підхід щодо навчання впродовж усього життя, кваліфікаційна рамка дозволить, в інтересах тих, хто навчається, враховувати кваліфікації, отримані в неформальному контексті.

Після прийняття Рекомендацій Європейського парламенту і Ради Європи від 23 квітня 2008 року щодо створення Європейської кваліфікаційної рамки неперервного навчання, Міністерство освіти і професійної підготовки спільно з Міністерством вищої освіти і наукових досліджень, надіслали проєкт національної кваліфікаційної рамки Великого Герцогства Люксембург (*скор. англ. NQFL*), який був представлений на розгляд і обговорення різними зацікавленими сторонами. Проєкт був розроблений відповідно до існуючої системи кваліфікацій, а також враховував кваліфікаційні рамки окремих європейських держав.

На початку другої половини 2009 року, проєкт був представлений на розгляд Державної ради, який потім передбачав проведення консультацій між міністерствами. Можна констатувати, що проєкт насправді деталізує систему,

яка раніше залишалася незрозумілою, і зрівнює професійну та загальну кваліфікацію, що руйнує усталені норми. Це стосується як класифікації кваліфікаційних рівнів, так і їх ранжування відносно колективних договорів, які регулюють ринок праці. З практичної точки зору, загальні кваліфікації, такі як атестат зрілості, розміщується на тому ж рівні, що й диплом технолога; аналогічно, диплом магістра ремісничої справи класифікується не лише вище рівня атестата зрілості, а й прирівнюється до диплома технолога вищого рівня. Такі наглядні приклади показують, як кваліфікаційна рамка нівелює як фіксовану прийнятну цінність даної кваліфікації, так і класифікацію кваліфікації відносно попиту ринку праці. Тому, в першій половині 2010 року, після проведених консультацій між відповідними міністерствами, структура кваліфікаційної рамки була переглянута, а дескриптори були переформульовані.

У вересні 2010 року Урядовою Радою був прийнятий кінцевий варіант документу і представлений на розгляд зацікавленим сторонам (соціальним партнерам, представникам палат, представникам середніх та професійних шкіл і Університету Люксембург) [419]. Первинний етап реформаторських рішень був унормований і було підготовлено основу для подальшої модернізації. Так, у 2013 році було затверджено та включено до Закону про вищу освіту Люксембургу Кваліфікаційну рамку вищої освіти [416]. Кваліфікаційна структура вищої освіти Люксембургу узгоджена з системою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (*скор. англ. QF-EHEA*) і є невід'ємною частиною Національної кваліфікаційної рамки Люксембургу (*скор. англ. NQFL*). Як в Австрії та Німеччині, загальна освіта не входить в національні кваліфікаційні рамки Люксембургу.

Рамкова угода щодо міжкордонної професійної освіти і навчання в Великому регіоні була підписана 13 листопада 2014 року в Люксембурзі і вступила в силу 4 грудня 2014 року Угода була підписана міністром освіти дітей та молоді, міністром праці і зайнятості, а також державними і приватними установами, які задіяні у професійній освіті Великого регіону (Люксембург,

Саар, Лотарингія, Рейнланд-Пфальц, Валлонія, французько- і німецькомовна спільнота Бельгії).

Метою даної угоди є структурування існуючих транскордонних проєктів в процесі визначення загальних цілей професійної освіти і мобільності робочої сили в Великому регіоні. Цільові дії угоди також включають неперервну підготовку і пропозиції для тих, хто прагне працевлаштуватись та низькокваліфікованих осіб, зокрема серед молоді.

Таким чином, в межах Великого регіону рамкова угода спрямована на активізацію:

– інтеграції ринку праці;

– мобільності робочої сили, особливо молодих людей;

– боротьби з безробіттям серед молоді;

– визнання кваліфікації працівників;

– інформації щодо міжкордонної професійної освіти і навчання;

– знищення регулятивних перешкод.

Регламентуванню підлягало:

– взаємне визнання дипломів і компетенцій;

– отримання диплома (ів) здійснюється в двох різних державах;

– набуття професійних навичок та вмінь в процесі стажування в іншій країні;

– створення мережі відповідних служб, таких, як міністерств, центрів зайнятості та молодіжних офісів;

– посилення підтримки міжкордонним працівникам.

У стратегії зростання та працевлаштування Європейського Союзу, Європа–2020, освіту і професійне навчання означено як ключові питання політики сприяння економічного зростання і соціальної інтеграції у Європі. Євросоюз визначив подвійну освітню мету, яка має бути реалізована до 2020 року: зменшення кількості випускників, які задовольняються лише шкільною підготовкою до 10% від загальної кількості учнівства, і збільшення принаймні

до 40% тих, хто отримав третинну або еквівалентну освіту від загальної кількості населення віком 30–34 роки. Кожна країна встановлює власні відсоткові ставки відповідно до національних цілей. Реалізація завдань проєкту Європа–-2020 контролюється Євросоюзом на основі щорічної оцінки країн-членів за основними показниками економічного зростання.

Так, європейський семестровий звіт 2016 року (*англ. The European Semester Country Report 2016*) визначив перелік ключових проблем в сфері освіти Люксембургу: успішність здобувачів вищої освіти за базовими навичками, які оцінюються відповідно до встановленого у Програмі міжнародного оцінювання здобувачів вищої освіти Організації економічної співпраці та розвитку рівня (*англ. PISA*), нижча від загальних показників країн-членів Євросоюзу з математики, читання та природничих наук.

Незадовільний результат можна пояснити, головним чином, труднощами, з якими зіштовхуються здобувачі вищої освіти, які перебувають у несприятливому соціально-економічному становищі. Соціально-економічний статус, в свою чергу, корелює з міграційним минулим. Про це свідчать не лише дані щодо отриманих базових навичок, але й відсотку випускників, які задовольняються лише первинною освітньою підготовкою, який є відносно високим серед мігрантів.

Реформа обов’язкової освіти передбачає перелік заходів, спрямованих на підтримку малозабезпечених учнів і зниження відсотка робітничої сили з атестатами зрілості. Тримовні традиції Люксембургу, здається, лише додають труднощів, з якими зіштовхуються діти з бідних соціально-економічних верств населення. Труднощі з мовою навчання можуть призвести до невдач в опануванні інших дисциплін. Щоб підвищити шанси дітей мігрантів на отримання освіти в Люксембурзі в 2015 році Рада прийняла законопроєкт про підтримку молоді, який передбачав різні заходи лінгвістичної підтримки, в тому числі мовної підготовки, починаючи з 1 до 3-річного віку. Такий крок був належним чином оцінений громадськістю і продемонстрував ще одну грань реформаторських тенденцій в сфері освітніх послуг.

Адаптація основних цілей національної системи професійної освіти до потреб нестабільного ринку праці є ще одним викликом для держави. У Люксембурзі пропонують різні шляхи отримання професійної освіти, які базуються на дуальній системі підготовки, але значна їх частина передбачає професійну підготовку в межах освітніх закладів первинної та вторинної освітньої ланки (23,5% учнів первинної професійної освіти брали участь в комбінованих програмах підготовки на підприємстві і в школі, в порівнянні з 26,5% в Європейському Союз) [275].

Люксембурзька програма гарантій молоді (2014) (*англ. The Luxembourg Youth Guarantee* (2014)) була розпочата Міністерством освіти, дітей та молоді Люксембургу за рекомендаціями Євросоюзу. Проєкт пропонує індивідуальні програми для 16–24-річних людей, з метою продовження освіти та знаходження свого місця на ринку праці. У 2015 році Люксембург, Бельгія та Нідерланди підписали угоду щодо визнання освітніх ступенів. Таким чином, випускники закладів вищої освіти за ступенем бакалавра чи магістра матимуть правову підтримку автоматичного визнання їх дипломів країнами-підписантами угоди. Це сприятиме мобільності для навчання і роботи в регіоні Бенілюкс.

Для того, щоб полегшити доступ дорослим верствам населення, які закінчили освітній заклад первинної освітньої ланки без отримання атестату зрілості необхідного для вступу в ЗВО, у 2016 році Міністерство освіти, дітей та молоді Люксембургу розробило нову програму навчання, яка прирівнюється до закінчення загальноосвітньої школи та передбачає отримання диплому-допуску до вищої освіти *(фр. Diplôme d'accès aux études supérieures, DAES)*. Такий тип диплома в Люксембурзі дозволяє отримати доступ не лише до ЗВО, але й цілого переліку професій в державному секторі, що потребує наявності атестату зрілості.

Розроблений в межах програми неперервного навчання, освітній процес розпочався в «Школі другого шансу» (*фр. École de la deuxième chance*) на початку навчального 2016–2017 року. Цільову аудиторію складають 20-річні дорослі люди, які залишили школу принаймні 2 роки тому і з досвідом роботи

не менше 12 місяців (20 годин на тиждень). Залежно від рівня освітньої підготовки майбутнього випускника, курс навчання розрахований на один або два роки, що завершує складанням обов'язкового підсумкового іспиту [324].

З метою надання підтримки здобувачам вищої освіти ЗВО Люксембургу і сприяння транснаціональній дослідницькій мобільності, Палата депутатів прийняла законопроєкт № 6975 від 30 червня 2016 року в поправці закону від 24 липня 2014 року про державну фінансову допомогу здобувачам вищої освіти.

Запропоновані поправки передбачають:

– збільшення грантів: грант мобільності складає 2 450 € в рік (замість 2 000 € раніше) і соціальний грант 3 800 € (замість 3 000 € раніше);

– індексація грантової допомоги відповідно індексації заробітної плати в державі;

– технічні поправки, а саме: семестрові гранти на розгляд адміністрації закладу вищої освіти; передбачення механізмів запобігання подвійного фінансування.

Новий закон від 23 липня 2016 року набув чинності з 1 серпня 2016 року, за винятком положень, що стосувалися індексації грантової допомоги, які були застосовані з 1 серпня 2017 року [382].

Отже, національна освітня стратегія Люксембургу полягає в тому, щоб забезпечити 66% населення у віці від 30 до 34 роки можливістю отримати вищі освітні ступені до 2020 року.

Така мета стала необхідною тоді, коли два з трьох робочих місць в Люксембурзі потребували більш високої освітньої підготовки. Впродовж останніх років, кількість осіб, які мають диплом про вищу освіту збільшився з 36% в 2006 році до понад 50% у 2015 році.

У 2013-2014 навчальному році відбулась імплементація реформи щодо державної фінансової допомоги у вищій освіті, що передбачає виділення допомоги дітям міжкордонних працівників для здобуття вищої освіти. Означена реформа була проведена в 2014–2015 навчальному році та вступила в дію в

серпні 2014 року з прийняттям закону від 24 липня 2014 року «Про державну фінансову допомогу на здобуття вищої освіти». Компонентами фінансової допомоги для навчання в університеті залишаються кредити і гранти, які поділені на різні категорії: основні гранти, гранти мобільності і соціальні гранти. На відміну від попереднього законодавства, нова система має модульну структуру, яка припускає елемент соціальної вибірковості. Значне збільшення допомоги на отримання вищої освіти у 2013–2014 навчальному році відбулось завдяки Рішенню С-20/12 Європейського суду, що вимагає надати права дітям міжкордонних працівників на отримання субсидій [388].

Іншим способом досягнення національної мети є розширення пропозиції державних і приватних вищих освітніх можливостей. У травні 2015 року були акредитовані три додаткові короткострокові професійні програми курсу на отримання технічного сертифікату (*англ. BTS technical certificate course*), в результаті чого кількість акредитованих професійних програм збільшилась до 24 у 2015-2016 навчальному році. Крім того, кількість акредитованих приватних професійних програм продовжувала збільшуватись у 2015-2016 навчальному році, та становила 32 акредитованих програми, в порівнянні з 26 в 2014-2015 роках [388].

Можна констатувати, що уряд продовжує здійснювати активну політику щодо підтримки вищої освіти і наукових досліджень з точки зору фінансових ресурсів. Державні фінансові внески на діяльність Університету Люксембургу значно зросли. Так державне фінансування університету збільшилося з 72 млн € в 2009 році до 101,6 € в 2012 році і в 2016 році становило 154,1 €. Відповідно й збільшується кількість здобувачів з 4,934 в 2009-2010 роках до 6,172 у 2015-2016 роках. [388].

Загалом реформування освітньої галузі Люксембургу зосереджено на первинному та вторинному рівні, адже в країні назріла проблема неосвіченості робітничої сили. Робітничий клас Люксембургу складають переважно мігранти, від напливу яких останніми роками потерпають усі Європейські країни, тому означені проблеми потребують нагального вирішення. Тим часом, ЗВО країни

Люксембург мають повну автономію та державну фінансову підтримку, однак через незначну їх кількість майбутні фахівців змушені навчатись в країнах-сусідах, в яких їм забезпечено рівні права та свободи.

Отже, результати проведеного дослідження сучасного стану реформування туристичної освіти в німецькомовних країнах дозволяють виділити ключові її напрями, а саме:

1. Популяризація професійної освіти серед населення країни. Результатом діяльності урядових, освітніх та соціальних установ у даному напрямку є значний відсоток залучення учнівства до професійної освіти, зокрема в Німеччині, Австрії та Швейцарії.

2. Зміцнення взаємодії освітніх установ з галузевими підприємствами у впровадженні дуальної системи професійного навчання. Аналіз системи дуального навчання в німецькомовних країнах засвідчив ефективність та рентабельність даної форми фахової підготовки.

3. Стандартизація професійно орієнтовних випускних іспитів по завершенню навчання на вторинному освітньому рівні для полегшення умов вступу до закладів вищої освіти, які мають чітке розмежування за освітніми векторами (класична та професійно-технічна освіта).

4. Розробка та впровадження програм професійного навчання та підготовки для соціально незахищених чи академічно неуспішних учнів. Такий підхід дає можливість усім верствам населення отримати освіту та професійну кваліфікацію, особливо в умовах міграційної кризи в Європі.

5. Узгодження національних кваліфікацій з Європейською кваліфікаційною рамкою, що сприяє трудовій мобільності в Європі.

Висновки до І розділу

У першому розділі монографії здійснено теоретичний аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі шляхом визначення понятійно-категоріального інструментарію в двох площинах: туризмологія і

професійна педагогіка. З'ясовано та доведено взаємозалежність трьох компонентів, зокрема туризм – педагогіка туризму – туристична освіта, які формують, корегують і оновлюють світоглядну парадигму системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Означено, що формування змісту туристичної освіти забезпечують такі складові: ЗВО як центр професійної освіти, роботодавці як споживачі результатів освітньої діяльності ЗВО та економіка як корегувальник вимог та потреб до формування нової генерації кваліфікованих кадрів туристичної галузі.

На основі вивчення наукової літератури з'ясовано, що туризм – це багатовекторне явище з розгалуженими міжпредметними зв`язками. Окреслено загальні підходи до трактування поняття «туризм», а саме: споживчий (процес користування послугами та товарами у вільний від роботи час за межами постійного місця проживання); соціокультурний (вид активного відпочинку з метою відновлення працездатності, що поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно-розважальними цілями); економічний (галузь сфери послуг, де виробляються, реалізуються та споживаються послуги, пов'язані з організацією туристичних подорожей; сукупність соціально-економічних відносин, що здійснюються на платній основі; просторова різнопланова діяльність, яка стосується багатьох аспектів життя та різних сфер економіки).

Досліджено регуляторну політику міжнародного туризму та національних туристичних систем німецькомовних країн Західної Європи. Здійснено ретельний аналіз структури державного регулювання туристичної освіти в означених країнах. Доведено, що німецькомовним країнам (окрім Ліхтенштейну) характерна третя модель державного регулювання туристичної галузі, характерною ознакою якої є створення самостійної спеціалізованої структури – Національної туристичної адміністрації в межах багатофункціонального міністерства країни.

З'ясовано, що система регулювання професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах має складну структуру,

яка базується на співпраці державних та освітніх установ, соціальних партнерів та громадських об’єднань.

Узгодження національних кваліфікацій з Європейською кваліфікаційною рамкою, створення університетів прикладних наук як освітніх центрів для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, запровадження дуального навчання як ефективної форми підготовки якісних кваліфікованих кадрів, стандартизація професійно орієнтовних випускних іспитів по завершенню навчання на вторинному освітньому рівні визначено як ефективні процеси реформування туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи. З'ясовано, що реформаторські тенденції професійної туристичної освіти німецькомовних країн спрямовані на забезпечення якісної професійної освіти та підготовки майбутніх фахівців відповідно до потреб національного та світового ринку праці; заохочення суспільства до неперервної освіти як запоруки професійного зростання та нарощуванню конкурентоспроможності; гарантування державної підтримки молоді в процесі фахової підготовки та працевлаштуванні; децентралізацію закладів університетської освіти задля забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців та розвитку наукового потенціалу держави.

Розділ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ СТУПЕНЕВОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

2.1. Ступенева туристична освіта Німеччини: соціально-економічні передумови, особливості та перспективи удосконалення

Туризм відіграє вирішальну роль у стимулюванні економіки, забезпеченні зростання та створенні нових робочих місць як в країнах, що розвиваються, так і у розвинутих країнах Західної Європи. Туристична галузь вимагає висококваліфікованої та добре освіченої робочої сили для отримання конкретного результату та досягнення бажаної мети в економічному розвитку держави. Саме тому, у Західній Європі освітні заклади туристичного профілю, які почали активно функціонувати на початку XX століття, були підпорядковані спільній меті – підготовці фахівців для сфери обслуговування, заснованої на принципах гостинності [380].

Європейські освітні програми відповідають різноманітним формам європейського туризму. За останні три століття європейська освітня система пройшла шлях від навчання ремеслу до епохи індустріалізації і глобалізації фахової підготовки. Масовий розвиток туризму у 1960–80-х роках глибоко вплинув на освіту в сфері готельного бізнесу і туризму по всій Європі та створив передумови для перегляду класичної системи університетської освіти з метою створення профільних освітніх закладів, які б забезпечували належну професійну підготовку майбутніх фахівців, в тому числі сфери туристичних послуг.

Прихід на ринок міжнародних мереж готелів, розвиток ресторанного обслуговування на підприємствах і різноманітних форм громадського харчування, необхідність адаптації до методів, систем і особливостей

виробництва, розподілу, управління та до нових технологій, а також поява потреби у висококваліфікованих менеджерах – усі ці явища стали своєрідним викликом для шкіл готельного менеджменту та туризму [346]. По всій Європі, з метою задоволення потреб ринку робочої сили, з'явилася велика кількість готельних шкіл, їх форми ставали різноманітнішими, відкривалися нові відділення та спеціалізації [147]. Так система освіти відповідала на запит практики.

У процесі дослідження виявлено, що в Європі школи готельного менеджменту та туризму виконують три функції: *комерційну* (зовнішні клієнти необхідні для розвитку у здобувача якостей, потрібних у сфері гостинності, обслуговування, поводження з клієнтами та реалізації послуг); *педагогічну* (формування умінь і практичних навичок, освоєння технологій і конкретних інструментів, необхідних для досягнення професійного успіху); *роль центру*, який надає послуги локальному та регіональному професійному середовищу. Залежно від рівня установи пропонується підвищення кваліфікації та перекваліфікація, різноманітне співробітництво, прикладні дослідження тощо [319, с. 62-63]. Даним фактом підтверджується ідея неперервності фахової підготовки як ключової тенденції професійної освіти.

Окрім того, було з'ясовано, що в Європі функціонують три основні системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму: німецька, французька і англійська [204].

Німецька система, базується на учнівстві, та за три роки дає молодим фахівцям ґрунтовну базу для засвоєння практичних навичок і прийомів. Згодом молодий фахівець не менше двох років працює на різних підприємствах сфери туризму з метою ознайомлення та дослідження виробничих процесів, методів та технологій виробництва. Після цього він може впродовж двох років відвідувати школу готельного менеджменту з метою самовдосконалення, вивчаючи такі професійні дисципліни, як фінансовий менеджмент в туризмі, фінанси та бухгалтерський облік, менеджмент сфери послуг, підприємництво в сфері туризму і гостинності, управління людськими ресурсами у сфері туризму

та інші. Ця система підготувала та сформувала серйозних практиків з чіткою операційною орієнтацією, здатних успішно конкурувати у глобальному економічному середовищі [204]. Запорукою успішного професійного становлення у цьому разі є зорієнтованість навчального процесу на предметно практичну складову. Шлях від практики до теоретичного осмислення технологічних процесів гарантує, на думку розробників, утвердження в правильності професійного вибору, успішну первинну адаптованість та підсилює мотивованість подальших професійних зусиль.

Англійська система загалом базується на академічному підході. Професійна підготовка починається з вищого рівня і залишається майже виключно теоретичним аудиторним навчанням. Так відбувається опанування навчальних дисциплін: технології харчування, організація, управління туристичною галуззю. Стажування на виробництві є доповненням до теоретичного навчання у освітньому закладі. Така освіта значною мірою орієнтована на ті позиції, які пов'язані із здійсненням контролю, організації управління. Це в основному функції менеджменту, а не технології виробництва, що утверджують операційно-виробничі посади професійного становлення [204].

Ф*ранцузька система* з самого початку свого існування орієнтована була на дві попередні системи, враховуючи їх визначальні характеристики на всіх рівнях професійної підготовки. Ця система поєднує у собі послідовність практичного стажування на виробництві та теоретичного навчання у школі готельного менеджменту як з метою підготовки практиків нижчого рівня, так і підготовки фахівців середньої ланки управління [203]. Детальніший аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Німеччині дасть змогу виокремити загальні тенденції та підкреслити своєрідні особливості, які можуть бути використані вітчизняною практикою.

Було встановлено, що певні особливості обумовлені організацією системи освіти Німеччини, зокрема: чіткою ієрархією у системі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму країни; різновидами документів, які

отримують випускники після закінчення закладів освіти на всіх рівнях і стандартизацією умов переходу з одного закладу до іншого [241].

У дослідженні ми звернули особливу увагу на кваліфікаційні свідоцтва у ЗВО. У німецьких університетах, залежно від спеціальності, здобувач може отримати: диплом, академічний ступінь магістра, або здати державний іспит у якості випускного, що вважаються рівноцінними кваліфікаційними званнями [227].

Беручи до уваги структуру освітньої системи Німеччини, а також дослідження у сфері професійної туристичної освіти країни (Л. Кнодель [147], О. Зверева [61], Д. Торопов [188]) та аналіз документації закладів освіти Німеччини, ми визначили зміст системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму. Туристичну освіту в Німеччині можна отримати у середніх професійних та у ЗВО. З'ясовано, що система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Німеччині є неперервною, оскільки приділяється велика увага підвищенню кваліфікації незалежно від рівня освіти. У процесі дослідження етапів здобуття професійної туристичної освіти нами виокремлені два основні шляхи – закінчення основної школи (обов'язкове шкільне навчання) і потім вступ до середніх професійних освітніх закладів. Пройшовши певну ієрархічну послідовність, цей шлях завершується навчанням у ЗВО; – закінчення гімназії або об'єднаної школи (включаючи старші класи) і потім вступ до ЗВО [61; 147].

Досліджено, що структурна модель німецької освіти включає 3 рівні (див. рис. 2.1): перший рівень – початкова школа; другий рівень I – основна школа, обов'язкова школа, гімназія, реальна школа; другий рівень II (професійна освіта, що здійснюється на основі дуальної системи) – професійна школа, професійна спеціалізована школа, старші класи гімназії; третій рівень (вища освіта) –професійний заклад вищої освіти, академія, спеціалізований ЗВО, ЗВО широкого профілю, університет [346].

Рис. 2.1. Система професійної освіти Німеччини

Джерело: систематизовано автором

Для продовження навчання у системі вищої освіти Німеччини після закінчення вторинного освітнього рівня (Другий рівень II), є декілька варіантів.

Після закінчення старших класів гімназії випускники отримують загальну вступну університетську кваліфікацію *(скор. нім. HZB)*, так званий, Абітур *(нім. Abitur)* – загальний атестат зрілості, або спеціалізований атестат зрілості *(нім. Fachgebundene Hochschulreife)*, в якому зазначено окремий напрям навчання у гімназії (переважно професійного спрямування). Абітурієнти із загальним атестатом зрілості мають доступ до усіх програм підготовки в університетах та фахових ЗВО. Випускники, які отримали кваліфікаційний атестат зрілості I типу *(нім. Fachgebundene Hochschulreife)* можуть вступати до фахових вишів та університетів лише на спеціальності, які суміжні із спеціалізацією, зазначеною в атестаті.

Після завершення навчання у фаховій школі вторинного освітнього рівня (професійна вища школа, професійне училище) випускники отримують кваліфікаційний атестат зрілості II типу *(нім. Fachgebundene Fachhochschulreife.*

Fachabitur), який дає змогу вступати до будь-якої фахової вищої школи, але не дає можливості продовжити навчання в університеті [238].

Усе ж, за бажанням абітурієнт з кваліфікаційним атестатом середньої освіти II типу може вступити до університету, якщо попередньо здасть додаткові іспити (переважно іноземні мови) та отримає загальний атестат зрілості [491].

Необхідно наголосити, що для навчання в ЗВО Німеччини не обов'язково потрібен загальний чи кваліфікаційний атестат зрілості. У всіх федеральних землях передбачено можливість продовжити навчання тим, хто не завершивши повний вторинний освітній цикл, працює на виробництві чи підприємстві, а саме – створено спеціальні освітні центри. Спеціально організовані освітні центри здійснюють навчальну підготовку осіб з досвідом роботи, після завершення якої вони отримують професійну кваліфікацію та можливість продовжити підготовку у спеціалізованому ЗВО. Тривалість терміну підготовки таких здобувачів визначається кожною федеральною землею індивідуально. Кожен університет встановлює свої вимоги для вступу такої групи абітурієнтів (терміни практичного досвіду роботи, вивчення курсів окремих дисциплін у освітніх центрах), тому варто попередньо визначитися з ЗВО та напрямом підготовки у ньому [491].

У процесі професійної підготовки у освітніх закладах туристичного спрямування здобувачі мають змогу отримати такі професійні кваліфікації (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Професійні кваліфікації у освітніх закладах Німеччини

Освітній заклад	Напрямок	Назва кваліфікації
Професійна школа (дворічне, трирічне училище), професійна спеціалізована школа (однорічне училище)	Готельний бізнес	• Фахівець у сфері готельного бізнесу, • Фахівець з продажу в сфері гостинності, • Асистент менеджера в сфері гостинності

Продовження таблиці 2.1

Освітній заклад	Напрямок	Назва кваліфікації
Професійна школа (дворічне, трирічне училище), професійна спеціалізована школа (однорічне училище)	Ресторанний бізнес	• Фахівець у сфері ресторанного бізнесу (громадське харчування), • Фахівець у сфері ресторанного бізнесу (адміністрація),
Професійна школа (дворічне, трирічне училище), професійна спеціалізована школа (однорічне училище)	Ресторанний бізнес	• Кухар, • Бармен, • Асистент менеджера в сфері гостинності, • Винар
	Туризм	• Фахівець у сфері міжнародного, екскурсійного туризму, • Фахівець у сфері пасажирського, міжнародного руху, • Фахівець з продажу в сфері туризму, • Фахівець з продажу в сфері повітряного сполучення
Гімназія	Готельний бізнес	• Фахівець у сфері готельного бізнесу
	Ресторанний бізнес	• Фахівець у сфері ресторанного бізнесу
Професійний коледж	Готельний бізнес	• Фахівець з організації готельного бізнесу
	Ресторанний бізнес	• Фахівець з організації ресторанного бізнесу
	Туризм	• Фахівець з організації туристичного бізнесу
Академія	Готельний бізнес	• Менеджер в сфері готельного бізнесу (спеціалізація: менеджмент гостинності, ступені: бакалавр, магістр), • Спеціаліст з економіки та організації готельного бізнесу (спеціалізація: менеджмент гостинності, ступені: бакалавр, магістр)

Продовження таблиці 2.1

Освітній заклад	Напрямок	Назва кваліфікації
Академія	Ресторанний бізнес	• Фахівець з організації ресторанного бізнесу (спеціалізація: менеджмент гостинності, ступені: бакалавр, магістр), • Спеціаліст з економіки та організації ресторанного бізнесу (спеціалізація: менеджмент гостинності, ступені: бакалавр, магістр)
	Туризм	• Менеджер в сфері туризму (спеціалізація: менеджмент туризму, ступені: бакалавр, магістр), • Фахівець у сфері спортивного туризму (спеціалізація: менеджмент спортивного туризму, ступені: бакалавр, магістр), • Фахівець у сфері культурного туризму (спеціалізація: менеджмент культурного туризму, ступені: бакалавр, магістр), • Фахівець у сфері оздоровчого туризму (спеціалізація: менеджмент оздоровчого туризму ступені: бакалавр, магістр)
Університет	Готельний бізнес	Менеджер • (спеціалізація: менеджмент гостинності, ступені: бакалавр, магістр)
	Ресторанний бізнес	Менеджер • (спеціалізація: менеджмент гостинності, ступені: бакалавр, магістр)
	Туризм	Менеджер • спеціалізація – менеджмент туризму, ступені: бакалавр, магістр • спеціалізація: індустрія туризму, ступені: бакалавр, магістр, • спеціалізація: менеджмент туризму і регіональне планування туризму, ступені: бакалавр, магістр,

Продовження таблиці 2.1

Освітній заклад	Напрямок	Назва кваліфікації
Університет	Туризм	• спеціалізація: менеджмент туризму та гостинності, ступені: бакалавр, магістр, • спеціалізація: менеджмент міжнародного туризму, ступені: бакалавр, магістр, • спеціалізація: менеджмент оздоровчого туризму, ступені: бакалавр, магістр,
		• спеціалізація: менеджмент туризму, стратегія розвитку туризму, ступені: бакалавр, магістр, • спеціалізація: менеджмент круїзної індустрії, ступені: бакалавр, магістр, • спеціалізація: культурна географія, ступені: бакалавр, магістр, • спеціалізація: культура, навколишнє середовище і туризм, ступені: бакалавр, магістр.

Джерело: [61; 346]: систематизовано автором

Таким чином, за матеріалами Таблиці 2.1 можна констатувати забезпечення неперервної професійної освіти туристичної галузі Німеччини.

Практичний інтерес викликають окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в освітніх закладах Німеччини. У результаті дослідження було виявлено, що навчання в освітніх закладах туристичного профілю здійснюється на трьох рівнях: перший рівень – початкова підготовка (теоретичні відомості основ професійного спрямування); другий рівень – ознайомлення з теоретичними і практичними аспектами споріднених професій (після закінчення дисциплін проводитися перший іспит); третій рівень – предмети зі спеціалізації, які завершуються складанням іспиту [369].

У процесі дослідження було виявлено, що процес навчання в професійних закладах здійснюється за двома напрями: 1) навчання в професійному закладі у поєднанні з практикою та стажуванням, які інтегровані в процес навчання; 2)

дуальна система (навчання в професійному закладі та освітньому підприємстві) та стажування. Учні отримують теоретичні знання у формі блоково-модульної системи [427]. Слід додати, що обидва напрями можуть бути одночасно реалізовані в одному освітньому закладі.

За дуальною системою майбутніх фахівців сфери туризму в Німеччині готують такі освітні заклади: професійна спеціалізована школа (*нім. Berufsfachschule*), старші класи гімназії (*нім. Gymnasium Oberstufe*), професійна школа, училище (*нім. Berufsschule*), професійний освітній заклад, технікум, коледж (*нім. Fachschule*), академія (*нім. Akademie*), вища школа (*нім. Hochschule*) [354].

Відповідно до закону про професійну освіту, підприємство і освітній заклад працюють спільно, щоб забезпечити високий рівень підготовки кадрів. Держава при цьому контролює процес навчання у професійній школі, а торгова, промислова та реміснича установа – навчання на виробництві. Відбір учнів здійснюють самі підприємці в навчальних центрах. При цьому беруться до уваги тести, оцінки атестату, бесіди з психологами. Навчання організовується на основі договору про виробниче учнівство. Зміст і процес навчання визначеної професії регулюють інструкції, які розробляються Федеральним інститутом професійної освіти та затверджуються відповідним галузевим міністерством [421]. Дві третини навчального плану – 75% у освітніх закладах відводяться на спеціальну теорію, а одна третина – 25% – на загальноосвітні предмети [385].

У процесі дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Німеччині було з’ясовано, що вивчення туризму, готельної та ресторанної справи у *гімназії* (старші класи) здійснюється за певною схемою: дуальна і недуальна система навчання: 1) дуальна система навчання: тип А – 1 тиждень в гімназії, 3 тижні на підприємстві, тип Б – 2/3 дні в гімназії, 2/3 дні на підприємстві, 2) недуальна система навчання: стажування (тривалістю 16 тижнів після 3 року навчання), виробнича практика, навчання відбувається у маленьких групах. Гімназія забезпечує загальну освіту, необхідну для вступу до

університету. Навчання триває 3 роки [418].

Заслуговує на увагу той факт, що у процесі вивчення туризму, готельної та ресторанної справи в *професійно-технічному освітньому закладі* (технікум, коледж) використовуються: дуальна і недуальних система навчання 1) дуальна система навчання: тип А – 1 тиждень в освітньому закладі та 3 тижні на підприємстві; тип Б – 2/3 дні в школі, 2/3 дні на підприємстві, 2) недуальна система навчання: стажування; орієнтація на практику; навчання в маленьких групах; освіта середня професійна; навчання триває 2 роки [448].

Вивчення туризму, готельної та ресторанної справи у *професійній школі* (училище), готельної та ресторанної справи у *професійній спеціалізованій школі* здійснюється за: дуальною і недуальною системами навчання 1) дуальна система навчання: тип А – 1 тиждень в освітньому закладі та 3 тижні на підприємстві; тип Б – 2/3 дні в освітньому закладі, 2/3 дні на підприємстві, 2) недуальна система навчання: стажування; орієнтація на практику; навчання в маленьких групах; освіта середня професійна; навчання 2–3 роки для професійної школи і 1 рік для професійної спеціалізованої школи [448]. Таким чином, можна констатувати логічне поєднання двох систем навчання та намір розподілити термін теоретичного вивчення фахових дисциплін і забезпечення можливості реалізувати набуті знання на практиці.

Особливістю вивчення туризму, готельної та ресторанної справи в *університетах* є великий обсяг теоретичного матеріалу, відсутність вузької спеціалізації, акцент робиться на самостійне вивчення матеріалу, при цьому приділяється велика увага науковій роботі та дослідженням. Специфікою є те, що навчання здійснюється у великих групах, передбачене стажування, а також двоступенева система навчання: бакалавр – магістр.

Щодо професійної підготовки у *професійних закладах вищої освіти,* то виявлено такі ключові характеристики: орієнтація на практику (при вивченні 10 теоретичних дисциплін в університеті у вищому професійному закладі освіти вивчається 3 предмети), приділяється велика увага прикладним дослідженням, навчання відбувається в малих групах, наявність дуального навчання: 3 місяці

навчання в закладі, 3 місяці практичної підготовки на туристичному підприємстві. До програм включено стажування, три роки навчання для отримання академічного ступеня бакалавра, від 1,5 до 2 року для магістра, оцінювання результатів відбувається за європейською кредитно-трансферною системою, партнерство з вузами інших країн, сприяння мобільності здобувачів освіти [382].

Процесу професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в *академії* характерні такі особливості: дуальна і недуальна система навчання: 1) дуальна система навчання: тип А – тиждень теоретичного навчання у академії та 3 тижні професійної підготовки на підприємстві; тип Б – 2/3 дні в академії, 2/3 дні – на підприємстві; тип В – 3 місяці в академії, 3 місяці на підприємстві, 2) недуальна система навчання: теоретичне навчання, орієнтація на практику, навчання відбувається у маленьких групах, після другого курсу здобувачі проходять обов'язкове стажування [346, с. 95–96]. Таким чином, система вищої освіти має чітко визначені компоненти, а саме: теоретичне навчання, практика, стажування, підсумковий контроль рівня професійної готовності. Змістове наповнення та різні терміни навчання становлять основну відмінність фахової підготовки у різних типах закладів освіти. Водночас, у професійних закладах вищої освіти виокремлено такий компонент як прикладні дослідження, що суттєво доповнює загальний контекст навчання.

Рішення у галузі стандартизації освіти Німеччини приймаються федеральним урядом. Для професійної освіти стандарти розробляються Міністерствами освіти земель. Об'єктами стандартизації виступають: структура професійної освіти, основи професійної освіти, класифікатор професій, тривалість підготовки, вимога до знань і вмінь (див. табл. 2.2).

За даними таблиці 2.2 можна стверджувати, що з позиції держави передбачено рівноцінне значення теоретичної і практичної складової фахової підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Закладена непропорційність теорії і практики у певних типах освітніх закладів дає можливість абітурієнтам визначатись із власними можливостями, орієнтуючись на запропоновані програми.

Таблиця 2.2.

Співвідношення теорії і практики в освітніх закладах Німеччини

Назва освітнього закладу	Теорія	Практика
Університет	75%	25%
Академія	1. a) 50%; b) 5% 2. 98%	50%; 95% 2%
Вищий професійний освітній заклад	1. a) 50% b) 5% 2. 98%	50% 95% 2%
Гімназія Професійна школа (училище), Професійна спеціалізована школа	1. a) 50%; b) 5% 2. 98%	50%; 95% 2%

Джерело: [346]

На сьогоднішній день у Німеччині ступеневу професійну підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі здійснює 50 ЗВО (Додаток Б). Беручи до уваги структуру туристичної вищої освіти Німеччини, напрями навчання у вишах можна поділити на декілька категорій: туризм (*англ. Tourism*); туризм і менеджмент туризму (*англ. Tourism and Travel Management*); туристична діяльність (*англ. Tourism Industry*); розвиток туризму (*англ. Tourism and Destination Development*); міжнародний менеджмент гостинності (*англ. International Hospitality Management*); міжнародний готельний менеджмент (*англ. International Hotel Management*) та міжнародний туризм (*англ. and International Tourism Studies*). Також представлені декілька підкатегорій, що належать до основних напрямків, але вказують на конкретні сфери професійної діяльності, такі як управління послугами (*англ. Service Management*), управління транспортом (*англ., Transport Management*), управління авіацією (*англ. Aviation Management*), оздоровчий туризм (*англ. Health Tourism*), управління круїзним туризмом (*англ. Cruise Tourism Management*), географія (*англ. Geography*), ландшафтний розвиток та охорона природи (*англ. Landscape Development and*

Nature Conservation), інновації та підприємництво у сфері туризму (*англ. Innovations and Entrepreneurship in Tourism*) [339]. Задекларовані напрями навчання загалом охоплюють запити роботодавців і дають можливість абітурієнтам визначитись із професійним вибором, орієнтуючись на потреби ринку.

Варто зазначити, що у Німеччині існує всього чотири типи закладів вищої освіти, які забезпечують академічну освіту майбутніх фахівців галузі туризму:

1. Університети з спеціалізаціями туристичного напряму *(нім. Universität).*

2. Державні університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule*).

3. Професійні академії (*нім. Berufsakademie*), університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule*) з програмою дуальною навчання.

4. Приватні університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule*) [340, с.24]. Вказані заклади вищої освіти в основному задовольняють потреби держави у підготовці фахівців туристичної сфери.

Зауважимо, що багато років тому німецькі університети та професійні коледжі, а також університети прикладних наук започаткували спеціалізовані ступені з туризму. Більшість із цих ступеневих програм спрямовані на отримання бізнес-ступенів та передбачають вивчення менеджменту туризму. Це найпоширеніший спосіб підготовки здобувачів до роботи у різних сферах туристичної галузі Німеччини [375, с.24].

Загалом, зміст навчальних дисциплін в державних університетах прикладних наук, професійно-технічних академіях, університетах прикладних наук з програмою дуального навчання та приватних університетах прикладних наук більше пов’язаний з туристичним бізнесом і практикою, аніж освітній процес в класичному університеті, та об’єднує комерційне ноу-хау з специфічними вимогами індустрії туризму, а, отже, краще орієнтований на потреби туристичного ринку [375, с.24].

Загальнонаціональне введення ступеневої освіти у ЗВО Німеччини мінімізувало відмінність між випускниками класичних університетів та

університетів прикладних наук, а, отже, ступінь бакалавра в університеті прикладних наук теоретично можна прирівняти до бакалавра туризму у класичному університеті [375, с.24]. Такі пошуки були новаторськими і ставлення до них було неоднозначним.

Тому, щоб забезпечити високу якість надання освітніх послуг відповідно зростаючої пропозиції на ринку праці Німеччини, у 2005 році було створено «Фонд акредитації навчальних програм». Даний Фонд має законне право організувати систему забезпечення якості освіти через акредитацію навчальних програм [375, с.24].

У Німеччині нараховується 5 університетів, які пропонують програми за напрямом Туризм, зокрема Університет Пассау (*нім. Uni Passau*)), Трирінський університет (*нім. Uni Trier*), Роштокський університет (*нім. Uni Rostock*), Університет Айхштет-Інгольдсштат (*нім. Universität Eichstätt-Ingolstadt*) та Льойфана Люненбурзький університет (*нім. Leuphana Universität Lüneburg*). Трирінський університет є одним із перших університетів, який розпочав підготовку фахівців за туристичними спеціальностями.

Проте існують і програми, які менш орієнтовані на туризм, а зосереджені на регіональний розвиток, культуру та навколишнє середовище регіону, та не є комерційними, але науково-орієнтованими. Університет, на відміну від університету прикладних наук, не націлений на конкретну професію в галузі туризму (наприклад, управління готелем або управління круїзними кораблями), а навпаки, спрямований на надання здобувачам академічних та, в більшості випадків, наукових навичок. Усі університети Німеччини є державними; приватних туристичних університетів в країні не має. Як правило, університетська освіта закінчується ступенем магістра. Здобувачі вищої освіти в університетах навчаються на індивідуальних курсах у великих групах (до 1000 здобувачів), і мають самостійно складати навчальний план на відміну від здобувачів освіти у вузах прикладних наук [375, с.24].

Навчання в університетах, як і в інших вишах, відбувається за дворівневою моделлю підготовки майбутніх фахівців відповідно до

«Болонської моделі»: 6 семестрів триває навчання для отримання ступеня «бакалавр» та 4-5 семестрів – на здобуття ступеня «магістр».

Вищезгаданих чотири університети пропонують такі 3 ступеневих програми/спеціальності, які дають можливість отримати ступінь бакалавра: Соціально-економічна географія, спеціалізація Географія відпочинку та туризму; Географія туризму; Менеджмент, спеціалізація Менеджмент туризму [375, с.24].

Зокрема, програма бакалаврату спеціальності Географія/Соціально-економічна географія, передбачає вивчення таких дисциплін, як загальна та фізична географія, культура, навколишнє середовище, соціальна та економічна географія, регіональне та місцеве планування. Також вивчаються основи комерції, економіки та індустрії туризму, основи менеджменту.

Крім того, пропонується 3 магістерських програми (магістратура) у 3-х університетах, які вимагають для вступу відповідного ступеня бакалавра (наприклад, з економіки чи географії), а саме: Менеджмент та маркетинг, спеціалізація Менеджмент туризму; Географія, культура, навколишнє середовище та туризм; Соціально-економічна географія, спеціалізація Географія відпочинку та туризму [375, с.25].

Магістерські програми базуються на отриманих ступенях бакалавра та поглиблюють зміст курсів з маркетингових, ділових та управлінських дисциплін, таких як, наприклад, Маркетинг послуг, Дослідження ринку, Міжнародний маркетинг, Управління відносинами з клієнтами. Така дисципліна, як Географія в магістерських програмах орієнтована на вивчення культурної та екологічної географії, регіональних досліджень та аналізу туризму [375, с.25].

Принагідно варто зазначити, що університети не співпрацюють з представництвами туристичної галузі в контексті навчальних програм так активно, як університети прикладних наук чи професійно-технічні академії. Все-таки туристична галузь не відіграє особливо важливої ролі в університетській освіті. Також не передбачено обов’язкових робочих місць або

іншого необхідного професійного досвіду роботи для здобувачів освіти в університетах. Таким чином, випускники університетів не мають відповідного практичного досвіду роботи в галузі туризму. Саме тому, з метою забезпечення якості надання освітніх послуг, всі курси німецьких університетів повинні бути акредитовані Фондом акредитації навчальних програм.

У зв'язку з відсутністю практичного навчання на туристичному підприємстві або безпосередньої співпраці між туристичною галуззю та університетами, єдиним способом для адаптації здобувачів до ринку праці є участь у навчальних проєктах та семінарах професійного спрямування [375, с.25]. Це ще одне підтвердження намірів держави забезпечити умови для реалізації неперервної професійної освіти фахівців туристичної сфери.

Провідними закладами вищої освіти для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі є висококваліфіковані державні університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule*). У Німеччині налічується 21 університет прикладних наук, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі (загалом станом на 2016 рік в Німеччині зареєстровано 232 державних університети прикладних наук різних напрямів підготовки) [289]. Найбільшими факультетами туризму в Європі вважаються факультети при Університеті прикладних наук в Мюнхені (*нім. Munich University of Applied Sciences, MUAS*) та Штральзунді (*нім. Hochschule Stralsund (HOST) – University of Applied Sciences*). У даних закладах вищої освіти готують фахівців за такими спеціальностями, як готельне господарство та управління, управління круїзним туризмом, екотуризм.

Загалом, усі навчальні курси орієнтовані на здобуття ступеня основ ведення бізнесу, який розширюється вивченням спеціалізованих дисциплін. Концепція підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в університетах прикладних наук орієнтована на практику, яка тісно пов'язана з туристичною сферою діяльності та розглядає державну економіку як постачальника необхідних імпульсів та тренінгових партнерів. Навчання організовується відповідно до затверджених навчальних планів і проводиться у невеликих

групах за фіксованим розкладом занять [375, с.25].

Туристична галузь відіграє важливу роль у професійній підготовці майбутніх фахівців в державних університетах прикладних наук. Здобувачі вищої освіти потребують знайомства із практичною діяльністю на підприємстві або в туристичній організації, а також на 5-му семестрі у компанії з, так званим, обов'язковим тимчасовим працевлаштуванням/ стажуванням. Таким чином, компанії беруть на себе роль «інструктора» («наставника»), а здобувачі – «учня» на період практичного навчання. Як стажери, здобувачі також повинні оновлювати «ноу-хау» туристичної сфери діяльності та ділитися із компанією сучасними знаннями, які вони отримали в університетах. Упродовж стажування вони виконують окремі завдання відповідно до своєї спеціалізації (наприклад, управління бронюванням готельного комплексу за програмою навчання менеджменту готельного та ресторанного господарства).

На етапі теоретичної підготовки зі здобувачами працюють викладачі, які мають досвід роботи безпосередньо в туристичній галузі та навчають веденню бізнесу (наприклад, представники компанії *DER Touristik* на факультеті туризму в Мюнхені) або проводять семінари з окремих предметів. Таким чином, фахівці туристичної галузі Німеччини долучені до викладацької діяльності.

Так, наприклад, факультет Мюнхена забезпечує дуже міцні стосунки з окремими компаніями туристичної галузі, які виступають в ролі безпосередніх «партнерів». Такі компанії, як *Motel One*, *Accor Hotel Group* та німецький туроператор *FTI Group* пропонують здобувачам посади для стажування, навчання та допомогу у їхніх практичних починаннях та розвитку. Консультативна рада, що складається з представників провідних організацій туристичної галузі, консультує факультет з технічних питань та забезпечує практичну актуальність роботи університету прикладних наук [386].

Тісне співробітництво з бізнес-спільнотою (партнерами), участь у роботі провідних підприємств туристичної галузі та розробка власних навчальних проєктів зі спеціальності забезпечують безпосередній зв'язок здобувачів з ринком праці. Варто зауважити, що нерідко здобувачі вищої освіти працюють

упродовж всієї програми професійної підготовки на одному підприємстві (стажування, робочий здобувач тощо), та після завершення навчання компанія молодому фахівцю пропонується продовжити професійну діяльність на постійній основі.

Також необхідно зауважити, що у професійному закладі вищої освіти здійснюється підготовка для складання іспиту на звання майстра, де обов'язковою умовою є наявність професійної освіти і досвіду роботи не менше трьох років. Фахівець, який отримав звання майстра, має право відкрити свою справу і брати участь у дуальній системі навчання як власник підприємства партнера освітнього закладу туристичного профілю, або як інструктор, чи наставник в процесі навчання на підприємстві [427, с. 290]. Це ще одне підтвердження визнання державою необхідності неперервної професійної освіти фахівців туристичної сфери.

Іншою формою підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у закладах вищої освіти Німеччини є дуальна програма навчання в державних і приватних професійних академіях *(нім. Berufsakademie)* та приватних університетах прикладних наук *(нім. Fachhochschule)*.

Дуальна система підготовки набула значної популярності в країнах Західної Європи за останні роки. Все більше і більше випускників шкіл та майбутніх здобувачів обирають поєднання практичних етапів навчання на підприємстві та теоретичних лекцій у університетах прикладних наук чи професійно-технічних академіях. У період з 2006 по 2012 роки кількість програм дуального навчання в Німеччині зросла більш ніж на 50%. Програма дуального навчання була вперше використана у місті Баден-Вюртемберзі (Німеччина) та стала німецькою (і навіть європейською) історією успіху професійної освіти [499].

У Німеччині налічується 18 приватних та державних професійних академій та приватних університетів прикладних наук, які пропонують різні ступеневі програми дуальної підготовки і мають подібні ознаки, а саме:

– значна практична складова в навчальному процесі та можливість

отримувати досвід роботи одночасно з теоретичними знаннями;

– оплачуване підприємством практичне навчання;

– тісна співпраця професійної академії/університету прикладних наук та підприємства забезпечує якісне викладання теоретичного матеріалу відповідно до практичних вимог.

Навчання в академії побудовано за принципом кар'єрних щаблів: державно перевірену професійну кваліфікацію асистента з економіки здобувачі отримують після другого семестру навчання; державно акредитовану міжнародного рівня кваліфікацію асистента в сфері туризму/гостинності – після четвертого семестру навчання; академічну ступінь бакалавра гуманітарних наук у сфері міжнародного бізнесу зі спеціалізацією менеджмент туризму/гостинності, професійну кваліфікацію менеджера здобувачі отримують після шостого семестру навчання; ступінь магістра гуманітарних наук у сфері міжнародного бізнесу зі спеціалізацією менеджмент туризму/гостинності, професійну кваліфікацію менеджера – після дев'ятого семестру навчання [391, с. 60].

Загалом, існує чотири різних моделі дуального навчання. Перші дві моделі підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі розраховані на випускників шкіл, які бажають продовжити навчання на бакалавраті. Два інших варіанти узагальнені. Вони цікаві тим, хто вже отримав спеціалізацію у галузі туризму/менеджменту туризму та бажають здобути академічний ступінь. Пропонуємо розглянути детальний опис моделей підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі.

(1) Модель: програма професійної підготовки/навчання, яке поєднує дуальну програму навчання.

Незважаючи на назву, це типова дуальна програма професійної підготовки, яку найчастіше обирають школярі/майбутні здобувачі вищої освіти. Необхідною умовою вступу на навчання є сертифікат про закінчення середньої школи *(нім. Abitur)* або рівень А/диплом середньої школи *(англ. A-levels/high school diploma)*. Дана модель професійної підготовки дає змогу випускникам

окрім ступеня «бакалавр» в професійній академії або університеті прикладних наук водночас отримати кваліфікацію на підприємстві. Так, наприклад, за програмою дуального навчання здобувач отримує ступінь бакалавра в галузі управління туризмом, одночасно отримуючи професійний сертифікат комерційного клерка у сфері туризму Торговельно-промислової палати.

(2) Модель: дуальна програма навчання з практичним інтегруванням.

Модель практично інтегрованого навчання спрямована на здобувачів, які у змозі працювати як постійні стажери на підприємстві чи як волонтери. Варто зауважити, що практичні етапи навчання та лекції чергуються переважно кожні три місяці, існує тісний зв'язок між теоретичним навчанням в університеті прикладних наук та практичним навчанням на підприємстві.

(3) + (4). Модель: професійно інтегрована або заочна дуальна навчальна програма.

Якщо професійна підготовка (наприклад, для комерційного клерка сфери туризму) вже завершена, тоді молодий фахівець може обрати одну із цих моделей дуальної підготовки для продовження академічної освіти. У професійно інтегрованій програмі подвійного навчання здобувач переходить від штатного до неповного робочого дня та завершує навчання у вільний від роботи час. Ще одна програма дуального навчання дає змогу здобувачу продовжувати працювати повний робочий день, відвідуючи школу один раз на тиждень, і самостійно опановувати теоретичний матеріал за навчальним планом, затвердженим професійною академією як програма дистанційного навчання. Найчастіше роботодавці підтримують таких здобувачів, наприклад, пропонуючи звільнення від роботи на окремі інтенсивні фази навчання [401].

Структура дуальної навчальної програми передбачає дворівневу модель професійної підготовки у відповідності до «Болонської моделі»: 6 семестрів необхідні для завершення бакалаврату та 4-5 семестрів для отримання ступеня «магістр». Планування практичних і теоретичних періодів навчання та тривалість навчання різниться залежно від університету або від федеральної землі, в якій знаходиться ЗВО. Тривалість програми навчання може також

розтягуватись, залежно від ступеневої програми підготовки, від 6 до 10 семестрів. Зазвичай, етапи практичного та теоретичного навчання чергуються тримісячним терміном. На відміну від звичайних загальноосвітніх закладів, здобувач дуальної програми підготовки не має тривалих канікул, але відпустка залежить в основному від річних днів відпочинку, узгоджених з підприємством.

Важливими механізмами забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах дуальної підготовки є те, що:

– навчальні програми мають бути акредитовані Фондом акредитації навчальних програм;

– підприємства безпосередньо впливають на підготовку майбутніх фахівців та можуть перевіряти якість отриманих освітніх послуг та їх практичну значимість;

– оцінювання здобувачами якості надання освітніх послуг в рамках навчальної програми [375, с.30].

У Німеччині налічується 35 акредитованих державою приватних університетів прикладних наук, які пропонують ступеневі програми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Приватні університети прикладних наук характеризуються міцною практичною складовою процесу фахової підготовки та прямою співпрацею з провідними підприємствами держави; викладачами є працівники туристичної галузі або представники промислових асоціацій; реальною практикою, яка завершується випускними проєктами на теми, які запропоновані безпосередньо підприємством, агенцією чи асоціацією; високою платою за навчання та полегшеним доступом до отримання освітніх послуг, у порівнянні з державними університетами прикладних наук; легким та надійним доступом до мережі з посиланнями на будь-яку галузь країни; «Ексклюзивність» через залучення іноземних партнерів до університетів прикладних наук; персональною підтримкою здобувачів та індивідуальними навчальними програмами; викладанням в невеликих групах; тісним взаємозв’язком теорії та практики; можливістю корегувати терміни бакалаврських та магістерських програм підготовки [375, с.31].

Терміни навчання в приватних університетах прикладних наук можуть змінюватися і вони є, як правило, коротшими, аніж у державних університетах. Термін навчання для отримання ступеня «бакалавр» може охоплювати шість семестрів, включаючи захист дипломної роботи. Практичний семестр навчання також коротший за тривалістю, аніж у державних вищих фахових школах, і триває лише 12 тижнів замість 26 тижнів. Здобувачі приватних університетів навчаються відповідно до «Болонської моделі»: 6 семестрів необхідні для завершення ступеня «бакалавр» та 4–5 семестрів для отримання ступеня «магістр».

Приватні університети прикладних наук в Німеччині пропонують 8 різних бакалаврських програм, які охоплюють сферу туристичної діяльності, а саме: менеджмент туризму; готельний менеджмент; управління охороною здоров'я та туризмом; оздоровчий туризм; міжнародний менеджмент туризму; туризм та організація дозвілля; управління туризмом, готелями та організація заходів; різні навчальні програми бізнес-адміністрування, що спеціалізуються на туризмі; міжнародна культура та менеджмент – туризм, менеджменті гостинності та організація заходів.

Ступеневі програми приватних університетів прикладних наук також орієнтовані переважно на основи ведення бізнесу та менеджмент, і в цілому еквівалентні державним ступеневим програмам, та більш зосереджені на маркетинг, готельне управління, аспекти здорового і *Wellness* туризму та інноваційних технологій в туризмі.

У приватних університетах прикладних наук представлено більше бакалаврських програм підготовки майбутніх фахівців, аніж магістерських курсів. Однак, в Німеччині налічується 4 приватних університети прикладних наук, а саме Університет прикладних наук малого та середнього бізнесу *(нім. Fachhochschule des Mittelstandes)*, Академія Ангель (*нім. Angell Akademie)*, Європейська школа управління *(англ. European Management School)*, Кельнська бізнес-школа *(англ. Cologne Business School)*, які пропонують такі 5 магістерських програм в галузі туризму: міжнародне управління гостинністю;

туризм, готельна справа та організація заходів; міжнародний менеджмент туризму; маркетинговий менеджмент в туризмі; менеджмент екотуризму [375, с.32].

Туристичні підприємства працюють як партнери з приватними університетами прикладних наук, які не в змозі самостійно організувати дуальне навчання та підготовку майбутніх фахівців. Їх роль обмежується співпрацею та передачею практичних знань та навичок. На відміну від отримання подвійного ступеня в державних університетах прикладних наук (академічний ступінь і робітнича кваліфікація), здобувачам приватних вишів пропонують короткострокове стажування. Вони отримують практичний досвід лише завдяки реалізації практичних навчальних проєктів, які розробляються підприємствами. Таким чином, зростають контакти з ринком праці, але все ж спостерігається обмежений практичний досвід і відсутній прямий доступ до ринку праці майбутніми фахівцями туристичної галузі.

Варто зауважити, що визнання та акредитація приватних університетів прикладних наук у Німеччині регулюється Федеральним рамковим законом про вищу освіту. Інституційну акредитацію надає Німецька Наукова Рада. Акредитацію окремих ступеневих програм, як і в державних університетів прикладних наук, регулює та гарантує Рада з акредитації (Фонд акредитації курсів у Німеччині) (див. розд. 1.2).

Підсумовуючи, можна зазначити, що базові елементи конкурентоспроможності майбутнього фахівця підпорядковуються певній логіці, а саме: визначені об’єкти освоєння в процесі підготовки; передбачені вимоги до особистісних якостей майбутнього фахівця та його умінь, навичок і здатності до практичної діяльності. У процесі дослідження ми виявили основні тенденції професійної туристичної освіти у Німеччині: підготовка нової генерації фахівців, які відповідають запитам сучасного ринку; розширення спектра пропонованих спеціальностей; диференціація професійної підготовки; інтернаціоналізація професійної туристичної освіти; інтеграція в єдину світову систему; орієнтування на забезпечення неперервної професійної освіти як у

державних, так і приватних закладах вищої освіти.

Основними принципами професійної туристичної освіти в Німеччині на основі аналізу соціально-економічних підстав розвитку туризму та оцінки рекреаційних туристичних ресурсів у Німеччині є: міждисциплінарний принцип, що передбачає взаємозв'язок предметів; принцип цілісності, що включає неперервність, наступність у професійній туристичній освіті; принцип гуманітаризації, що сприяє зміцненню етичних і духовних цінностей фахівця; принцип академічної свободи, який передбачає самостійність у виборі навчального та наукового спрямування; принцип іншомовної професіоналізації, який реалізовується через володіння іноземними мовами і принцип інтернаціоналізації, що передбачає інтеграцію освіти в єдину світову систему [61, с. 27], принцип неперервності професійної освіти, що розкриває можливості для професійно-особистісного саморозвитку.

Незважаючи на досить якісно налагоджену систему професійної освіти майбутніх фахівців туристичної галузі, Німеччина з року в рік зіштовхується з проблемою нестачі висококваліфікованої робочої сили у сфері гостинності.

Варто нагадати, що у туристичній галузі Німеччини працює близько 2,9 млн. людей, що сприяють зростанню економічного добробуту країни. Сфера гостинності охоплює найбільшу кількість осіб, які працюють у загальнодержавному масштабі, і становить понад 2,040,754 фахівців, а саме: готельний сектор 70,4% (2,040,754); туризм та спорт 4,3% (124,613); обслуговування заходів 2,8% (82,922); турфірми та туроператори 2,3% (67,230) [286].

Враховуючи таке різноманіття можливостей у сфері туризму не завжди вдається передбачити пріоритетні тенденції туристичної освіти. Зауважимо, що такий бурхливий розвиток туристичної галузі Німеччини дає додаткові можливості для створення нових професійних напрямів, як, наприклад, останнім часом набувають популярності такі сфери діяльності, як медичний або круїзний туризм, що є відносно новими спеціалізаціями туристичної сфери діяльності [375, с.3]. Згідно заяв Федерального агентства зайнятості (*нім.*

Bundesagentur für Arbeit) та Федерального міністерства економіки та енергетики (*нім. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie BMWI*), «туризм не належить до національного списку офіційних «вузькопрофільних професій»» [273].

Тим не менш, туристична галузь все ще має проблеми заповнення вакансій у конкретних секторах сфери гостинності. Вивчення стану туристичної галузі Федеральним міністерством економіки та енергетики Німеччини щодо ринку праці та спеціалістів у сфері гостинності (2013-2014 рр.) показало, що в усіх секторах половина (52,8%) опитаних підприємств має незаповнені вакансії, а саме: 56,9 % готельний сектор; 52,4% гастрономія та 44,6% культура та дозвілля [375, с.4]. Демографічні зміни є також однією з найбільших проблем розвитку економіки держави та Європи в цілому, оскільки кількість потенційних стажерів та здобувачів час від часу зменшується. Спостерігається тенденція надання переваги академічній освіті випускниками шкіл, а також зниження зацікавленості підприємств навчити нове покоління майбутніх фахівців.

Ураховуючи все це, уряд Німеччини постійно працює над вирішенням означених проблем. Так, на національному рівні Федеральне міністерство економіки та енергетики Німеччини *(скор. нім. BMWI)* бере на себе значну частку відповідальності і активно координує політику в галузі туризму. Міністерство має спеціальну раду, яка налагоджує контакти і веде постійний діалог з усіма офіційними представниками туристичної галузі, включаючи членів асоціацій та палат. У 2014 році Федеральне міністерство економіки та енергетики ініціювало проєкт «Професіонали для туристичної галузі» для вирішення проблем недостатньої кількості фахівців у сфері гостинності. Крім того, з метою покращення професійної освіти в Німеччині, у грудні 2014 року федеральний уряд разом з представниками земель та членів профспілок створив новий альянс для розробки та оновлення програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації. Партнери альянсу означили спільну мету, яка полягає у подальшому вдосконаленні програм дуального професійного навчання в Німеччині та популяризації професійної освіти серед молоді як запоруки

працевлаштування та кар'єрного зростання.

Таким чином, економічні асоціації, бізнес, профспілки, федеральна та земельна влада активно прагнуть заохочувати та підтримувати програми професійного навчання, щоб зорієнтувати майбутніх здобувачів та суспільство загалом на особистісні та соціально-економічні перспективи від отримання професійної освіти. Ідея неперервної професійної освіти в галузі туризму займає ключові позиції.

У процесі дослідження ми виявили основні тенденції ступеневої туристичної освіти у Німеччині: підготовка нової генерації фахівців, які відповідають запитам сучасного глобального ринку; розширення спектра пропонованих спеціальностей; диференціація професійної підготовки; інтернаціоналізація професійної туристської освіти; інтеграція в єдину світову систему; орієнтування на забезпечення неперервної професійної освіти як у державних, так і приватних закладах вищої професійної освіти.

2.2. Особливості австрійської системи туристичної освіти та її сучасна інтерпретація

Австрія – це країна, в якій доходи від туристичної галузі на кожного жителя країни найвищі у світі. Вона займає другу позицію за якістю функціонування туристичної індустрії і 10 місце у світі, як туристичний напрямок. Основу для таких високих міжнародних оцінок гарантує система освіти та підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму [365].

Варто зазначити, що в Австрії професії сфери туризму є особливо привабливими для молодих людей. Серед десяти найбільш популярних професій на рівні учнівства, три знаходяться в туристичному секторі [456]: за системою подвійного учнівства (*англ. double apprenticeship*) проводиться підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня: фахівець ресторанного бізнесу – обслуговування/кухар, а за системою одиночного учнівства (*англ. single apprenticeships*): фахівець ресторанного бізнесу – обслуговування, кухар,

помічник керівника підприємств готельно-ресторанного бізнесу [408, с. 13].

За даними Федеральної палати економіки Австрії (*нім. Wirtschaftskammer Österreich*) 2016 року у навчальний процес підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі були задіяні 9207 учнів, що становить 8,6% всього учнівства Австрії. Тому туризм в Австрії вважається одним із найважливіших напрямів професійної підготовки для економіки держави [366].

Загалом, проаналізувавши статистичні дані, які представлені департаментом статистики Австрії (*нім. Statistik Austria*) [457], станом на 2017-2018 навчальний рік, кількість учнів та здобувачів вищої освіти загалом та безпосередньо задіяних у процесі професійної підготовки на різних освітніх рівнях щороку збільшується. Нашу увагу привернули дані щодо професійної підготовки економічного спрямування, до якої ми відносимо і туристичну освіту, особливо економічна освіта в університетах, в якій, як виявилося, задіяні 97% усіх здобувачів ЗВО. Розглянемо кількість учнів та здобувачів за типами закладів вищої освіти Австрії у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Кількість учнів/здобувачів вищої освіти у освітніх закладах Австрії станом на 2016-2017 н. р.

Освітній заклад	**Загальна кількість учнів/здобувачів**	**Кількість учнів/здобувачів за економічними спеціальностями (%)**
Середня загальна школа	204 024	-
Середня професійна школа	74 905	-
Вища професійна школа, коледж	134 802	27 243 (20%)
Університет	342 943	332 688 (97%)
Університет прикладних наук	48 051	19 727 (41%)

Джерело: систематизовано автором

** Можливості для спеціалізації*

*** Сертифікат повної середньої освіти (A-level) та диплом професійної освіти*

**** Диплом професійної освіти*

Рисунок 2.2 Система туристичної освіти Австрії

Джерело: систематизовано автором

Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Австрії містить три освітніх рівні, а саме: середній рівень (II), рівень вищої освіти, післядипломна освіта (див. рис. 2.2).

Варто зауважити, що в Австрії учні, закінчивши восьмий клас загальної середньої школи, мають можливість обирати, чи продовжувати їм відвідувати вищу загальноосвітню школу, чи зосередитися на професійному навчанні у спеціалізованих професійних закладах освіти.

Система учнівства у спеціалізованих професійних закладах освіти, на відміну від шкільної освіти, вирізняється такими характеристиками [322, с.7]:

1. Учні отримують практичну підготовку на робочому місці та вивчають теоретичні аспекти своєї професії у професійно-технічному училищі.

2. Учні працюють на підприємстві, в туристичній та готельно-ресторанній індустрії, а також у сфері торгівлі або комерційної діяльності. Частково вони отримують звільнення від роботи для того, щоб мати можливість відвідувати професійно-технічне училище.

3. Учні є практикантами та працюють відповідно до угоди про виробниче навчання – і, отже, є захищеними законодавством, що гарантує забезпечення права громадян на працю.

Освітня ціль трирічної середньої школи готельного господарства та громадського харчування – надання здобувачам базових професійних знань та навичок, що дозволяє їм відразу ж здійснювати професійну діяльність у сфері громадського харчування, з особливим акцентом на готельний бізнес. Навчання завершується випускним іспитом [303, с.14].

Упродовж трирічного навчання вивчаються такі обов’язкові предмети: німецька мова, англійська мова ділової комунікації, французька мова ділової комунікації, історія, географія, цивільне право, юриспруденція, туризм, технологія приготування їжі, ресторанний менеджмент, технологія обслуговування в підприємствах харчування, готельний менеджмент (комерційна кореспонденція, гігієна праці), бухгалтерський облік, стенографія, фізична культура, виробниче навчання та практика [421].

Курс підготовки у фаховій школі готельного господарства для лижного відпочинку у місті Зальцбург (*англ. Ski Hotel School, Salzburg*) триває впродовж чотирьох років та базується на навчанні техніки лижної підготовки. Умовами прийому є успішне завершення восьми класів обов'язкової шкільної освіти (загальної середньої школи або молодших класів професійної середньої загальноосвітньої школи), доказ лижної майстерності, який передбачає складання обов'язкового вступного іспиту з лижного спорту та моторики, наявність медичного обстеження та тестування рухових здібностей.

Чотирирічна програма навчання передбачає розвиток та вдосконалення особистісних професійних навичок та вмінь у лижному спорті. У поєднанні з практичними тренуваннями здобувачі отримують базову освіту в сфері туризму та гостинності. Загальноосвітні знання, основи туризму, ділове управління та маркетинг також є частиною навчального курсу, як і вивчення двох іноземних мов, основ комунікації та права. Практичні заняття, тренінги в навчальному готелі, робота над проєктами та екскурсії готують майбутніх фахівців до якісного виконання професійних завдань в галузі туризму та гостинності [431].

Курс навчання у фаховій школі ресторанного бізнесу міста Відень (*англ. Gastronomy school, Vienna*) триває впродовж трьох років. Після закінчення першого року підготовки учням надається можливість обрати один із напрямків: технологія приготування їжі або обслуговування. Навчання поділяється на теоретичний та практичний компонент, кожен з яких охоплює 50% навчального часу. Учням пропонують вивчення таких предметів: загальноосвітні предмети (наприклад, німецька мова), основи туризму, основи ведення комерційної діяльності, іноземні мови (англійська, французька, можливо також італійська), а також обов'язкова практика на виробництві (6 місяців). Учням також пропонують додаткові навчальні курси, після завершення яких учні отримують додаткові сертифікатами за спеціальностями: молодший сомельє в Австрії (протягом третього року навчання), експерт по роботі з сирною продукцією в Австрії, молодший бармен (протягом третього року навчання), барист, молодший кондитер, фахівець

веганського/вегетаріанського харчування [504].

Фахова школа ресторанного бізнесу Санкт-Пельтен (*англ. Gastronomy school, St. Polten)* відрізняється від інших професійно-технічних училищ туристичного спрямування наданням переваги практичному компоненту (додатково 25% практичної підготовки), а також інтенсивним навчанням іноземних мов за професійним спрямуванням для сфери обслуговування. Умови прийому: 14-річний вік, закінчення восьми класів обов'язкової шкільної освіти та позитивний результат вступного іспиту [516, с.14].

Навчання у фаховій школі туристичного менеджменту (*нім. Tourismusfachschule*) триває протягом трьох років. Школа готує фахівців середньої ланки сфери туризму і відпочинку, зокрема для роботи в адміністрації і в туристичних агентствах. Після проходження професійної практики, випускник може виконувати обов'язки керівника середньої ланки в компанії і може очолювати підприємство малого та середнього бізнесу в індустрії туризму. Професійна підготовка в школі включає в себе дві обов'язкових практики на виробництві в період шкільних канікул між першим і другим курсом та другим і третім курсом. Умовою допуску є завершення восьми класів обов'язкової шкільної освіти [385, с. 98].

По завершенню навчання у середній школі готельного господарства та громадського харчування здобувачі мають можливість продовжити професійну підготовку за фахом у вищому технічному та професійно-технічному училищі (*нім. Berufsbildende höhere Schulen, BHS*).

Вищі технічні і професійно-технічні училища (*нім. Berufsbildende höhere Schulen, BHS*) (далі BHS) включають в себе фахові школи готельного господарства, фахові школи ресторанного бізнесу і туристичні фахові школи. BHS надають вищу загальну та технічну освіту, яка триває протягом п'яти років, а також забезпечують фаховими базовими знанням та навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності у сфері туризму [327, с. 67].

Після успішного завершення навчання, здобувачі складають випускний

іспит (*нім. Reifeprüfung*) та отримують диплом (*нім. Matura*), що надає їм право вступу до університету. Невід'ємною частиною освітньої мети вищої школи даного типу є отримання вищої кваліфікації для просування на керівні посади в туристсичній та готельно-ресторанній індустрії.

Упродовж п'яти років навчання вивчаються такі обов'язкові предмети: німецька, англійська та друга іноземна мова, історія, культура, біологія, екологія, математика, географія туризму, туризм і маркетинг, транспорт, ділове адміністрування, менеджмент, економіка, ресторанний менеджмент, облік і аудити, економічна інформатика, комп'ютерна обробка текстів, право, дієта і харчування, меню та напої, фізична культура, спортивна анімація, виробниче навчання (практика). Окрім того, залежно від спрямованості навчання, передбачені окремі додаткові дисципліни: третя іноземна мова, економіка, готельний менеджмент, туристичний менеджмент, культурна анімація. Перед початком останнього п'ятого року навчання передбачена обов'язкова практична підготовка [327, с. 98-99].

Необхідно відмітити, що деякі туристичні заклади освіти Австрії пропонують професійну підготовку майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності з гнучким переходом між освітніми рівнями в межах одного освітнього закладу (Школа туризму м. Блуданц (*нім. Tourismusschulen Bludenz*), Школа економіки м. Бецауер (*нім. Bezauer Wirtschaftsschulen*), Професійна школа м. Вайєр (*нім. Berufsbildenden Schulen Weyer*), Школа економіки та туризму імені Херти Фірнберг (*нім. Hertha Firnberg Schulen für Wirtschaft und Tourismus*) та інш.). Так, наприклад, Школа економіки та туризму імені Херти Фірнберг пропонує учням 3-річну професійну підготовку у фаховій школі готельного господарства. За умови успішного завершення навчання у середній фаховій школі учні мають можливість продовжити навчання у вищій школі туризму за спеціальностями Міжнародний бізнес та туризм, або ж Маркетинг та туристичний менеджмент. Професійна підготовка у вищій школі триває 5 років, з яких 32 тижні відводиться на практичну діяльність (практику), завершується здачею випускного іспиту та отриманням диплому фахівця [332].

Важливо наголосити, що навчання за спеціальністю Міжнародний бізнес та туризм здійснюється англійською мовою, що на сьогоднішній день є типовою особливістю професійних освітніх закладів німецькомовних країн Західної Європи.

Ще однією особливістю навчання у професійних школах німецькомовних країн є договірна система навчання. Так, основою для професійної освіти в Австрії слугує навчальний договір, що укладається між викладачем та учнем. Учень отримує відповідну заробітну плату, розмір якої регулюється колективним договором. Ця форма освіти завершується екзаменом на отримання відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Деякі вищі професійні школи у співпраці з університетами пропонують своїм випускникам 2–семестрове навчання на здобуття освітнього ступеня «бакалавр». Так, Міжнародний коледж туризму та менеджменту у м. Відень пропонує своїм випускникам, а також випускникам інших туристичних коледжів, можливість продовжити професійну підготовку майбутніх фахівців сфери гостинності протягом 2 семестрів в коледжі та отримати освітній ступінь «бакалавр ділового адміністрування в міжнародному управлінні». Продовження професійного навчання проводитися у співпраці з Європейським університетом (Іворне, Швейцарія). Мова навчання – англійська [303, с. 43].

Щодо вищої освіти третинного рівня, варто зауважити, що у Австрії існує трициклова система навчання: завершена бакалаврська освітня програма може продовжитись навчанням на здобуття освітнього ступеня «магістр». Після цього існує можливість вступу до докторантури, однак, така освітня можливість надається лише університетами. Передумовою для навчання у спеціалізованих ЗВО або в університетах є отримання сертифікату про середню академічну освіту (*нім. Matura (Reifeprüfung)*) чи професійну освіту (*нім. Berufsmatura (Berufsreifeprüfung)*), або ж успішна здача спеціалізованого іспиту, який дозволяє продовжити навчання у ЗВО за окремим напрямом (*нім. Studienberechtigungsprüfung*). Окрім того, деякі фахові заклади вищої освіти надають додаткові можливості для вступу, а саме: тестування і проходження

співбесіди, особливо це є актуальним для абітурієнтів, які мають кваліфікацію та досвід роботи за спеціальністю, навчання за якою бажають продовжити у подальшому [303, с. 44].

З'ясуємо основні характеристики професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму на вищому рівні професійної освіти і підготовки (*англ. Tertiary Vocational Education and Training, TVE*). Вища освіта надається наступними спеціалізованими закладами вищої освіти та університетами.

Спеціалізовані заклади вищої освіти пропонують навчальні курси з туристичних спеціальностей за програмою бакалаврів (шість семестрів), які слугують базою для продовження навчання за програмою магістратури (від двох до чотирьох семестрів). Ці освітні заклади надають фундаментальні наукові та практично-професійні знання на університетському рівні, що закріплюються впродовж професійної практики на виробництві. Навчання завершується написанням бакалаврської чи магістерської роботи [365, с. 193].

Слід зазначити, що значна увага в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в освітніх закладах Австрії приділяється міжнародним перспективам та вивченню іноземних мов. Спеціалізовані ЗВО пропонують здобути практичний та міжнародний досвід роботи за кордоном відповідно до програм обміну здобувачами вищої освіти.

У університетах пропонуються університетські навчальні програми для здобуття кваліфікації бакалаврів, магістрів та докторів. Існують чотири- та п'ятисеместрові навчальні програми для спеціальностей у сфері туризму. Окрім цього, існує можливість навчання на спеціалізації Туризм в процесі вивчення звичайних економічних дисциплін. Навчання завершується захистом бакалаврської, магістерської чи докторської роботи [365, с. 193].

Функціонують окремі університетські програми для вивчення спеціальностей у сфері туризму: університетський курс вивчення туризму, університетський курс вивчення економіки туризму, університетський курс вивчення туристичного менеджменту, поглиблений курс вивчення менеджменту туризму – магістерська програма (*англ. Master of Advanced*

Studies, MAS), магістерська програма ділового адміністрування (*англ. Master of Business Administration, MBA*), університетський курс підготовки фахівців сфери туризму та індустрії дозвілля – магістерська програма (*англ. Executive MBA*).

Подамо перелік університетів Австрії, які готують майбутніх фахівців сфери туризму:

1. Альпен-Адріа-університет м. Клаґенфурт – Університет економіки (*нім. Alpen-Adria-Universität Klagenfurt – Institut für Wirtschaftswissenschaften*);

2. Університет імені Йоганнеса Кеплера м. Лінц – Інститут соціальної та економічної історії (*нім. Johannes Kepler Universität Linz – Institut für Sozial – und Wirtschaftsgeschichte*);

3. Університет імені Париса Лодрона м. Зальцбург (*нім. Paris Lodron-Universität Salzburg*);

4. Бізнес-школа Університету м. Зальцбург (*нім. University of Salzburg Business School, SMBS*);

5. Університет імені Леопольда Франца м. Іннсбрук – Інститут підприємництва, туризму та сфери послуг (*нім. Leopold-Franzens-Universität Innsbruck – Institut für Unternehmensführung, Tourismus und Dienstleistungswirtschaft*);

6. Віденський економічний університет – Інститут туризму (*нім. Wirtschaftsuniversität Wien – Institut für Tourismus*).

Перейдемо до аналізу туристичної освіти на університетському рівні на прикладі наступних закладів освіти туристичного профілю.

Навчальний курс у Віденському економічному університеті триває чотири семестри і в цілому спрямований на людей з професійним досвідом в індустрії туризму, а також на здобувачів інших навчальних курсів і випускників середніх загальноосвітніх та професійних шкіл і коледжів туристичного спрямування. Курс навчання складається з таких основних дисциплін: туризм і економіка, фінансовий менеджмент, управління маркетингом, ділове адміністрування, інформаційні технології, право; додаткові курси: Е-маркетинг, інформаційні технології та туризм, готельний менеджмент,

спеціальні сегменти туризму (управління авіації, менеджмент заходів, охорона здоров'я та оздоровчий туризм). Здобувачі також мають можливість обрати один із запропонованих елективних курсів: ділова англійська мова, німецька, французька, іспанська [347, с. 42].

Курс «Менеджмент та організація туристичного бізнесу» в Університеті економіки міста Клаґенфурт спрямований на передачу майбутнім фахівцям управлінських «ноу-хау», необхідних для здійснення успішної кар'єри у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Крім того, вивчаються проблеми управління місцевими і регіональними туристичними організаціями. Здобувачі отримують ґрунтовні знання у сфері управління бізнесом, щоб зрозуміти існуюче міжнародне співробітництво в туристичній галузі. Університет готує молодших менеджерів готелів і ресторанів та нове покоління управлінських кадрів туристичних організацій, які мають намір продовжити кар'єру в сфері менеджменту туризму.

Після успішного завершення програми підготовки, здобувачі отримують звання «Сертифікований фахівець у сфері туризму» (*нім. «Akademische/r Tourismusmanager/in»*). Отримавши диплом, здобувачі повинні пройти як мінімум два роки стажування у туристичному агентстві.

З 1994 року в Австрії почали функціонувати університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule, FH*) (далі FH), що є закладами освіти неуніверситетського типу. Завдяки короткому терміну навчання та професійному спрямуванні FH доповнюють вищу освіту університетського типу.

Як правило, навчання у фахових вищих школах за туристичними спеціальностями передбачає вивчення широкого спектру бізнес-адміністрування, підприємницьких *Know-how* та набуття практичних навичок управління у сфері туристичної діяльності. Окремі курси навчання пропонують різні напрями та можливості для подальших досліджень, наприклад, готельний менеджмент та менеджмент гастрономії, санаторно-курортний туризм, підприємництво, організація заходів, охорона здоров'я та управління охороною

здоров'я і ін. Впродовж дослідницької діяльності у вищих фахових школах велике значення приділяється реалізації економічно вигідних проєктів, формування соціальної компетенції, а також поглиблене вивчення іноземних мов [303, с. 45].

Навчальний курс у FH завершується написанням дипломної роботи та усним іспитом перед спеціальною комісією. Успішне завершення FH дає право випускникам здобути вчений ступінь магістра *(нім. Magister/Master*), або титул дипломованого інженера (*нім. Diplomingenieur*).

До спеціалізованих закладів вищої освіти, які готують майбутніх фахівців сфери туризму, належать: Університет прикладних наук міста Кремс (*нім. Fachhochschule Krems, IMC*), Університет прикладних наук Зальцбурга (*нім. Fachhochschule, Salzburg*), Університет прикладних наук Йоганнеум Бад Гляйхенбергу (*нім. Fachhochschule Joanneum Bad Gleichenberg*), Центр менеджменту Іннсбрука (*нім. Management Center Innsbruck, MCI*), Університет прикладних наук м. Куфштайн (*нім. Fachhochschule Kufstein*), навчальні курси у спеціалізованому закладі вищої освіти туристичного менеджменту Відня (*нім. Fachhochschul-Studiengänge für Tourismus-Management Modul Wien*).

Розглянемо детальний перелік спеціальностей туристичного спрямування, які пропонують вищезгадані заклади освіти (див. табл 2.4):

Таблиця 2.4

Туристична освіта в університетах прикладних наук Австрії

Фахові вищі школи	**Спеціальність/ Спеціалізація**	**Освітній ступінь**
Університет прикладних наук м. Кремс	Менеджмент туризму та дозвілля	Бакалавр (BA)/ Магістр (MBA)
Університет прикладних наук Зальцбурга	Менеджмент та інновації в туризмі Менеджмент та інновації в туризмі	Бакалавр (BA) Магістр (MA)
Університет прикладних наук Йоганнеум Бад Гляйхенбергу	Менеджмент оздоровчих закладів у сфері туризму	Бакалавр (BA)/ Магістр (MA)

Продовження таблиці 2.4

Фахові вищі школи	**Спеціальність/ Спеціалізація**	**Освітній ступінь**
Центр менеджменту Іннсбрука	Туристичний бізнес Підприємництво та туризм/Стратегічний менеджмент і туризм; Маркетинговий менеджмент і туризм	Бакалавр (BA) Магістр (MA)
Університет прикладних наук м. Куфштайн	Менеджмент спортивних, культурних та виставкових заходів	Бакалавр (BA)/ Магістр (MA)
Спеціалізований вищий освітній заклад туристичного менеджменту м. Відень	Туризм Менеджмент туризму	Бакалавр (BA) Магістр (MA)

Джерело: систематизовано автором

Аналіз туристичних програм підготовки на рівні університетів прикладних наук свідчить про ґрунтовну професійну спрямованість підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, набуття ними необхідних професійних компетенцій, що збільшують конкурентоспроможність майбутніх працівників туристичної галузі на ринку праці в умовах динамічних коливань та змін у світовій економіці не лише в межах країни, але й у світі.

У сфері туризму величезна увага приділяється постійному вдосконаленню, підвищенню кваліфікації та здобуттю додаткових спеціальностей, щоб бути підготовленим до повноцінної діяльності у динамічному секторі ринкової економіки, а саме туристичної сфери діяльності. Установи, які пропонують післядипломну освіту та підготовку кадрів у сфері туризму – це інститути економічного зростання; інститути професійного зростання; Австрійська асоціація готельєрів.

Інститути підвищення кваліфікації пропонують навчальні програми і курси професійного вдосконалення. В Австрії функціонують наступні програми

підвищення кваліфікації: курс системної гастрономії, курс гастрономічного менеджменту, курс менеджменту страв та напоїв, економіка, під час яких здобуваються такі спеціальності у сфері туризму: шеф-кухар, кухар-дієтолог, кондитер, фахівець з приготування закусок та сирів, сомельє (фахівець з вин), бармен, дипломований бармен, експерт з кейтерингу, менеджер з питань гігієни, асистент з маркетингу у сфері туризму, менеджер індустрії розваг та дозвілля, консультант з питань харчування та піклування, менеджер біо-віталь (*англ. Bio-Vital*), експерт з питань відмінного здоров'я (*англ. Best Health*) [282, с. 152].

Окрім того, функціонують короткострокові курси для здобуття спеціальностей у сфері туризму: гід, керівник туристичної групи, супровід туристичних груп, бортпровідник, адміністратор, адміністратор у готелі, бармен та персонал з обслуговування, покоївка, асистент з маркетингу туристичної галузі, тренер з тенісу, гольфу, вітрильного спорту, серфінгу, дайвінгу, катання на лижах та сноу-бордах, провідник у горах, тренер з активних видів спорту на відкритому повітрі, тренер з велнесу, масажист, косметолог, організатор культурних заходів (аніматор), диск-жокей, обслуговування підйомників, капітан корабля [282, с. 99-100].

Доречно зауважити, що післядипломна освіта в сфері туризму в Австрії тільки недавно почала розширюватися, при цьому вона характеризується відсутністю певної організаційної структури. Правила щодо постачальників освітніх послуг, вимоги до вступу, сфери дослідження відрізняються один від одного. Навчання триває від двох до чотирьох семестрів.

Підвищення кваліфікації та підготовка кадрів (неперервна освіта) розглядає широке коло питань і тем загальної освіти, професійного життя, саморозвитку та адаптації до мінливого світу професій і ринку праці.

Один із особливо важливих сегментів подальшої освіти та професійної підготовки в Австрії становлять курси, що підвищують майстерність і завершуються складанням іспиту на майстерність (*англ. mastership examinations*) або іспиту на професійні здібності (*англ. professional ability*

examinations) [322, с. 165].

У Австрії туристичні освітні програми класифікуються відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (*англ. International Standard Classification of Education, ISCED*). Однак, в межах даного аналізу, було здійснено попереднє вирівнювання відповідно до Європейської кваліфікаційної рамки (*англ. The European Qualifications Framework, EQF*).

Таблиця 2.5 і детальна класифікація кваліфікацій фахівців сфери туризму в Австрії (Додаток В) відображають систему професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Австрії відповідно до ISCED і EQF [282, с. 153].

Таблиця 2.5

Туристична освіта в Австрії відповідно до ISCED і EQF

Вид навчання	**ISCED**	**EQF**
Виробниче навчання (учнівство)	3 B	3 або 4
Базова професійна освіта		
Середні професійні школи	3 B	3 або 4
Вищі технічні або професійні коледжі	4 A	5
Інші курси вищого рівня	5	5
Вища професійна освіта		
Університети прикладних наук	5 A	6 (BA) або 7 (MA)
Університети	5 B	6 (BA) або 7 (MA)

Отже, проаналізувавши систему професійної освіти Австрії, можна констатувати, що туристична освіта університетського рівня постійно корегує та вдосконалює зміст та методи професійної підготовки задля відповідності сучасним вимогам світового ринку праці та під впливом економічних змін, що вимагають від фахівців інноваційних знань, вмінь та навичок.

Австрійська система професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі надає значні можливості вибору професійного спрямування

у сфері гостинності, а також можливість отримати суміжну кваліфікацію, що розширює можливості кар'єрного зростання.

Система дуальної підготовки у освітніх закладах вторинного рівня та значна практична складова системи підготовки у ЗВО туристичного спрямування третинного рівня свідчить про гнучкість та відкритість професійної освіти, а також її наближеність до реалій національного та світового ринку праці. Традиційна концепція професійної освіти, що передбачає набуття ґрунтовних теоретичних знань майбутнім фахівцем з подальшим набуттям практичних навичок, замінена інноваційним підходом з поступовим збагаченням теоретичних та практичних знань та навичок професійної діяльності, тобто не поділом теоретичного та практичного навчання, а їх поєднанням, а також надає можливість отримати закордонний досвід професійної підготовки, що підвищує конкурентоздатність майбутнього фахівця на світовому ринку праці. Тобто, можна говорити, що туристична освіта в Австрії є діяльнісно-орієнтованою, що вирізняє її від більшості освітніх систем в інших країнах, зокрема в Україні.

Аналізуючи навчальні плани підготовки бакалаврів та магістрів туристичних спеціальностей, нашу увагу привернула значна кількість годин, що виділяється на проєктну діяльність майбутніх фахівців, а також залучення здобувачів до тренінгових занять, що свідчить про намагання обмежити фронтальну взаємодію викладача та здобувача вищої освіти, і надання переваги розвитку творчого, креативного та критичного мислення у майбутнього фахівця.

Останнім часом зростає значення неперервної освіти. Як зазначав німецький дослідник-суспільствознавець Ульріх Бех «Освіта пропонує ключі від вхідних дверей, але той, хто бажає пройти до вітальні – що асоціюється з успішною позицією на ринку праці – має отримати додаткові ключі, якими і є неперервна освіта» [368, с.191]. Саме подальше навчання забезпечує майбутніх фахівців вміннями швидко, гнучко та ефективно реагувати на нові виклики, що спричинені глобалізаційними процесами в світовій економіці.

2.3. Система професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в Швейцарії

Світовим лідером профільної освіти у цій галузі є Швейцарія: саме тут розташовані найпрестижніші та привілейовані університети, що спеціалізуються на готельно-ресторанному та туристичному бізнесі. Варто наголосити, що Швейцарія – одна з тих країн, в якій туризм та готельна справа із самого початку своєї появи вважались як одна з основних та самостійних галузей економіки. Перша школа готельно-ресторанної справи з'явилась більш 100 років тому. Сьогодні таких шкіл у країні налічують десятки, і всі вони пропонують широкий спектр вибору навчальних програм – сертифікаційні, дипломні, програми на отримання ступеня бакалавра, магістра та доктора наук. Особливістю навчання у таких закладах освіти є значна кількість годин, які відводяться на виробничу практику та стажування: перш ніж стати кваліфікованим фахівцем, здобувачі крок за кроком навчаються обраній спеціальності. Дуже часто здобувачі працюють безпосередньо в університетському містечку, де відбувається їхнє теоретичне навчання, тобто школи гостинності розташовують безпосередньо в готелях провідних світових мереж.

Отже, система вищої професійної освіти Швейцарії – це сукупність закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців різних освітніх рівнів для професійної діяльності за туристичними напрямками на основі базової професійної освіти та підготовки. Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму Швейцарії, як складова системи освіти країни, – це сукупність шкіл готельного менеджменту і туризму та ЗВО, які забезпечують професійно-практичну та фундаментальну наукову підготовку фахівців, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх інтересів, удосконалення наукової та професійної підготовки, що відповідає запитам та вимогам суспільства.

Ґрунтуючись на структурі освітньої системи Швейцарії, а також

дослідженнях в сфері професійної освіти країни (Т. Біґер, А. Інверсіні, Ф. Ґонон, Л. Кантоні, Р. Маджі, П. Паоліні, Р. Шеґ, Т. Штайнер) та аналізі документації освітніх закладів туристичного спрямування, були виокремлені структурні компоненти системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії, траєкторія здобуття професійної туристичної освіти, види закладів освіти, складено спектр професійних кваліфікацій, напрямків, спеціальностей, спеціалізацій, ступенів, виявлено ключові моменти підготовки фахівців у освітніх закладах (див. табл. 2.6).

Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії має такі конститутивні характеристики: диверсифікація освітніх закладів, всеосяжний вибір освіти з акцентом на неперервність і сучасність, конкурентноспроможна якість викладання та наукових досліджень, полікультурність і міжкультурна комунікація в умовах глобалізації.

Таблиця 2.6

Професійні кваліфікації, освітні заклади та сфери діяльності майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії

Рівень кваліфікації відповідно до ISCED	**Кваліфікація**	**Освітній заклад**	**Сфера діяльності**
Базова професійно-технічна освіта і підготовка (Учнівство)			
3A, 3B, 3C / 4A 4B	Вищий державний диплом / професійний бакалавр / вищий державний сертифікат / базовий державний сертифікат	Учнівство / навчання на виробництві / професійно-технічна школа Спеціалізована середня школа	Персонал переднього краю, службовці. Готельна індустрія: адміністратор, покоївка, черговий по поверху, порт'є, швейцар, консьєрж. Сфера громадського харчування: кухар, шеф-кухар, офіціант, бармен, технолог, сомельє, пекар. Сфера туризму та відпочинку: помічник менеджера туристичного агентства, аніматор, організатор подій

Продовження таблиці 2.6

Рівень кваліфікації відповідно до ISCED	Кваліфікація	Освітній заклад	Сфера діяльності
Вища професійна освіта і підготовка (неуніверситетський сектор)			
5B	Державний професійний диплом у сфері управління туризмом / вищий державний сертифікат.	Вищі професійні школи / школи готельного і туристичного менеджменту	Фахівці середньої ланки управління, інспектори. Персонал в готелях і підприємствах громадського харчування: метрдотель, старша покоївка, банкетний менеджер, Фахівець у сфері туризму, відпочину, адміністрація, рекреаційні установи: менеджер з кадрів / громадських зв'язків, агент з туризму.
Вища освіта (університетський сектор)			
5A	Бакалавр наук в сфері ділового адміністрування / управління / туризму	Університети / Університети прикладний наук.	Фахівці вищої ланки управління Керівні посади в готелях і підприємствах громадського харчування: менеджери (управителі) в готелях та інших місцях розміщення,
	Магістр наук в галузі ділового адміністрування / економіки.		менеджери (управителі) у закладах ресторанного господарства Керівні посади в сфері туризму: менеджери (управителі) туристичних агентств та бюро подорожей.
Післядипломна освіта та підвищення кваліфікації			
6	Доктор наук Магістр наук у галузі ділового адміністрування. Магістр /диплом / сертифікат неперервної освіти.	Університети Університети прикладний наук. Вищі спеціалізовані школи готельного менеджменту та туризму.	Фахівці у сфері громадського харчування, індустрії гостинності, туризму, відпочину, рекреаційні установи: асистент з маркетингу, менеджер індустрії розваг, консультант з питань харчування, експерт з кейтерингу, керівник туристичної групи, адміністратор, шеф-кухар.

Джерело: [59]

У системі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії встановлено такі освітньо-кваліфікаційні рівні (див. табл. 2.7) [59]:

– перший, який прирівнюється до рівня молодшого фахівця, на основі вищої середньої освіти (базової професійної освіти та підготовки) забезпечує набуття спеціальних професійних знань, умінь і навичок, достатніх для здійснення виробничих функцій та підтверджується федеральним дипломом про вищу середню професійну освіту і підготовку чи федеральним сертифікатом про професійну освіту і підготовку: покоївка, черговий по поверху, портьє, швейцар, консьєрж, оператор канатної дороги, шеф-кухар, офіціант, бармен, технолог, сомельє, пекар, помічник менеджера туристичного агентства, аніматор, організатор подій;

– другий, який на основі завершеної середньої освіти веде до отримання ступеня бакалавра та передбачає формування фундаментальних і спеціальних знань і умінь, достатніх для виконання завдань та обов'язків для фахівців середньої ланки управління: фахівець з готельного обслуговування (керівник відділу), фахівець з ресторанної справи (керівник відділу), супервізор у сфері туризму, інспектор канатної дороги, ресторатор, кухар-технолог, супервізор з питань громадського транспорту;

– третій, який на базі освітнього ступеня «бакалавр» дозволяє здобути ступінь магістра, забезпечуючи можливість розвитку фахових умінь і навичок, достатніх для виконання фахових завдань творчого та інноваційного характеру у вищій ланці управління: менеджер (управитель) ресторану, менеджер (управитель) туристичного агентства та бюро подорожей, менеджер (управитель) готелю та інших місць розміщення;

– четвертий, який веде до здобуття ступеня магістра ділового адміністрування, отримання сертифікату про поглиблений курс навчання, диплому про поглиблений курс навчання у сфері туризму та передбачає спеціалізоване вдосконалення освіти й професійної підготовки фахівця шляхом поглиблення, розширення і оновлення його професійних знань, умінь, навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-

кваліфікаційного рівня та практичного досвіду: асистент з маркетингу, менеджер індустрії розваг, консультант з питань харчування, експерт з кейтерингу, керівник туристичної групи, адміністратор;

– п'ятий, який на основі освітнього ступеня магістра передбачає глибоке вивчення наукових основ обраного фаху з метою здійснення дослідження та отримання ступеня доктора філософії у галузі ділового адміністрування, доктора філософії у галузі економіки та фінансів, доктора філософії у галузі управління, доктора філософії у галузі міжнародних відносин та політичної економіки.

Таблиця 2.7

Кваліфікації фахівців сфери туризму в Швейцарії на різних освітніх рівнях

Абревіатура	**Назва кваліфікації (нім. мовою)**	**Назва кваліфікації (укр. мовою)**
Кваліфікації сфери туризму за системою учнівства		
EFZ	Fachmann/Fachfrau Hauswirtschaft	Фахівець у сфері домоведення
EBA	Hauswirtschaftspraktiker/in	Практик у сфері домоведення
EBA	Hotellerieangestellte/r	Працівник індустрії гостинності
EFZ	Hotelfachmann/Hotelfachfrau	Фахівець у сфері готельної індустрії
EFZ GHT	Kaufmann/Kauffrau Branche Hotel-Gastro-Tourismus	Закупівельник (постачальник) у сфері готельного господарства, кейтерингу, туризму
EFZ	Koch/Kochin	Шеф-кухар / Кухар
EBA	Kuchenangestellte/r	Працівник кухні
EBA	Restaurationsangestellte/r	Фахівець з ресторанного обслуговування
EFZ	Restaurationsfachmann/Restaurationsfahrau	Експерт (інспектор) з ресторанного обслуговування
Вища освіта рівень B		
BP	**Berufsprüfung**	**Професійний іспит**
	Bereichsleiter/-in Hotellerie-Hauswirtschaft mit eidg. Fachausweis	Керівник (управляючий) у сфері готельного господарства + Федеральний професійний сертифікат

Продовження таблиці 2.7

Абревіатура	Назва кваліфікації (нім. мовою)	Назва кваліфікації (укр. мовою)
	Restaurationsleiter/-in mit eidg. Fachausweis	Керівник (менеджер) ресторану + Федеральний професійний сертифікат
	Chefköchin/-koch mit eidg. Fachausweis	Шеф-кухар / Кухар + Федеральний професійний сертифікат
	Chef de Réception mit eidg. Fachausweis	Офіс-менеджер + Федеральний професійний сертифікат
	Gastro-Betriebsleiter/-in mit eidg. Fachausweis	Менеджер у сфері громадського харчування + Федеральний професійний сертифікат
	Führungsfachfrau/-mann mit eidg. Fachausweis	Фахівець з управління + Федеральний професійний сертифікат
HFP	**Höhere Fachprüfung**	**Вищий професійний іспит**
	Leiter/-in Hotellerie-Hauswirtschaft mit eidg. Diplom	Директор (менеджер) закладу готельного господарства + Федеральний диплом
	Leiter/-in Restauration mit eidg. Diplom	Директор (менеджер) ресторану + Федеральний диплом
	Küchenchef/-in mit eidg. Diplom	Шеф-кухар +Федеральний диплом
	Leiter/-in Gemeinschaftsgastronomie mit eidg. Diplom	Директор (менеджер) закладу громадського харчування + Федеральний диплом
	Dipl. Restauratrice / Dipl. Restaurateur	Диплом ресторатора
HF	**Höhere Fachschule**	**Вища професійна школа**
	Dipl. Hôtelière-Restauratrice	Диплом фахівця готельно-ресторанного бізнесу
	Dipl. Hôtelier-Restaurateur	Диплом готельєра-ресторатора

Продовження таблиці 2.7

Абревіатура	Назва кваліфікації (нім. мовою)	Назва кваліфікації (укр. мовою)
Вища освіта рівень А		
FH	**Fachhochschule**	**Університет прикладних наук**
BSc HES-SO	Bachelor's degree in Hospitality Management	Ступінь бакалавра в галузі готельного менеджменту
BSc HES-SO	Bachelor's degree in Business Administration, Major in International Management	Ступінь бакалавра в галузі ділового адміністрування, спеціальність «Міжнародний менеджмент»
BSc FHO	Bachelor's degree in Tourism	Ступінь бакалавра в галузі туризму
MSc HES-SO	Master's degree in Business Administration, Major in Entrepreneurship	Ступінь магістра в галузі ділового адміністрування, спеціальність «Підприємництво»
MSc HSLU	Master's degree in Business Administration, Major in Tourism	Ступінь магістра в галузі ділового адміністрування, спеціальність «Туризм»
EMBA HES-SO	Executive Master of Business Administration in Hospitality Administration	Виконавчий магістр ділового адміністрування в індустрії гостинності
FIF	Universitat Bern: Forschungsinstitut Freizeit und Tourismus	Бернський університет: Науково-дослідний інститут відпочинку та туризму
	Bachelor of Science in Economics	Бакалавра наук в галузі економіки
	Master of Science in Economics	Магістр наук в галузі економіки
IDT	**Universitat St. Gallen: Institut fur offentlich Dienstleistungen und Tourismus**	Університет Санкт-Ґаллена: Інститут сервісу та туризму
BWL	Bachelor of Arts in Betriebswirtschaft	Бакалавр мистецтв у галузі управління бізнесом
	Master of Arts in Marketing	Магістр мистецтв у галузі маркетингу
	Universite de Lausanne: Institut de Tourisme	Університет Лозанни: Інститут туризму

Продовження таблиці 2.7

Абревіатура	Назва кваліфікації (нім. мовою)	Назва кваліфікації (укр. мовою)
	Bachelor of Science in Management	Бакалавр наук в галузі управління
	Master of Science in Management	Магістр наук в галузі управління
USI	**Universita della Svizzera italiana, Lugano**	Університет Луґано (Університет італійської Швейцарії)
	Master of Arts in Economics and Communication, Major in International Tourism	Магістр мистецтв в галузі економіки та комунікацій, спеціальність «Міжнародний туризм»
ETH	Eidgenössisch technische Hochschule	Швейцарський федеральний інститут технологій
MSc ETH MTEC	Master of Science in Management, Technology and Economics	Магістр наук в галузі управління, технології та економіки
MSc ETH MTEN	Master of Science in Management, Technology and Entrepreneurship	Магістр наук в галузі управління, технології та підприємництва
	Advanced training (studies)	Підвищення кваліфікації
CAS	Certificate of Advanced Studies in Hotel- und Tourismusmanagement	Свідоцтво про поглиблений курс навчання в галузі готельного та туристичного управління
CAS	Certificate of Advanced Studies in Event Management	Свідоцтво про поглиблений курс навчання в галузі подієвого менеджменту
DAS	Diploma of Advanced Studies in Hotel- und Tourismusmanagement	Диплом про поглиблений курс навчання у галузі готельного та туристичного управління
NDS HF	Dipl. Hotelmanager/-in	Дипломований менеджер готелю
MAS FHO	Master of Advanced Studies in Hotel- und Tourismusmanagement	Диплом магістра про поглиблений курс навчання в галузі готельного та туристичного управління
MBA-HSG	Master of Business Administration (University of St.Gallen)	Магістр ділового адміністрування (Університет Санкт-Ґаллена)
MBA	Master of Business Administration in Hospitality Management (Les Roches)	Магістр ділового адміністрування в галузі готельного менеджменту (Les Roches)

Продовження таблиці 2.7

Абревіатура	Назва кваліфікації (нім. мовою)	Назва кваліфікації (укр. мовою)
MBA	Master of Business Administration in International Hospitality & Service Industries Management (Glion)	Магістр ділового адміністрування в галузі міжнародної гостинності та управлінні сферою послуг (Glion)
EMBA	Executive Master of Business Administration	Виконавчий магістр ділового адміністрування
DBA	Doctorate in Business Administration	Доктор філософії в галузі ділового адміністрування
PEF	Doctorate in Economics and Finance	Доктор філософії у сфері економіки та фінансів
PMA	Doctorate in Management	Доктор філософії в галузі управління
DIA	Doctorate in International Affairs and Political Economy	Доктор філософії в галузі міжнародних відносин і політичної економіки
EDBA	Executive Doctor of Business Administration	Виконавчий доктор філософії в галузі бізнес-адміністрування

Джерело: [246;459;59]

Якість вищої освіти Швейцарії стає очевидною при погляді на ряд провідних посад, які займають освітні та науково-дослідницькі співтовариства в міжнародній статистиці і рейтингах. Показником відкритості Швейцарії до світу, як центру вищої освіти, є адаптація університетських програм до загальноєвропейських реформ стандартизації освітніх систем, тобто введення ступеня бакалавра, магістра та доктора філософії, які мають вирішальне значення для полегшення академічної мобільності на міжнародному рівні [443].

Вища освіта в Швейцарії працює відповідно до подвійної (бінарної) системи, в якій проводиться відмінність між академічною освітою і вищою професійною освітою (Додаток Г).

Середня освіта поділяється на нижчу середню (12–15 років) і вищу середню (13/14–16/17 років). На вищому рівні загальної середньої освіти

(шкільний атестат зрілості) тривалість професійної підготовки, як правило, становить від 3 до 5 років, залежно від кантону. Навчальна програма зазвичай починається в 9 або 10 класі (у віці 13 або 14) і охоплює чотири роки. У німецькомовних кантонах цей тип освіти може починатися з сьомого класу загальною тривалістю шість років [439 с. 74–76].

У процесі виявлення траєкторії здобуття професійної туристичної освіти в Швейцарії та видів освітніх закладів, що пропонують таку освіту, встановлено: професійна підготовка майбутніх фахівців сфери туризму починається в середній школі вищого рівня (*англ. upper secondary level*) та проходить у формі учнівства. Повний курс навчання розрахований на 3–4 роки. Зазначимо, що після завершення обов'язкової середньої освіти нижчого рівня (2A відповідно до ISCED) для учнів відкриті чотири типи освітніх траєкторій:

1. Дві третини учнів обирають учнівство, що включає навчання за місцем роботи та теоретичні курси у професійно-технічному училищі. Після закінчення цього виду професійної освіти та підготовки випускники отримують федеральний диплом про вищу середню професійну освіту і підготовку/диплом фахівця сфери туризму.

2. Під час або після учнівства здобувачі можуть відвідувати додаткові курси, щоб претендувати на здобуття ступеня професійного бакалавра (*англ. professional baccalaureate*). На підставі цього сертифікату вони можуть бути прийняті до університетів прикладних наук без складання вступного іспиту. Склавши додатковий іспит, можна навчатися в одному із кантональних університетів.

3. *Matura schools* (назви в Швейцарії варіюються залежно від кантону: кантональна школа, гімназія, ліцей) дають учням загальну базову освіту з 7 основних предметів. Після закінчення випускники отримують державний атестат зрілості (*англ. Matura*). Цю освітню траєкторію обирають ті, хто бажає вступити до кантонального університету.

4. Спеціалізовані середні школи, в яких учні вивчають як загальні, так і професійні предмети, готують фахівців у сфері готельного господарства та

громадського харчування. Випускники отримують ступінь професійного бакалавра/державний сертифікат спеціалізованої середньої школи.

Після закінчення обов'язкової 9-річної початкової та середньої освіти нижчого рівня учні можуть вибрати програму професійної освіти в одному із професійно-технічних училищ, яка триває три роки. Освітня програма, що складається виключно з професійної освіти, дає можливість отримати свідоцтво середньої професійної школи/спеціалізований бакалаврат/федеральний сертифікат. Проте слід зауважити, що ці документи не забезпечують прямий доступ до ЗВО. Учні повинні завершити додаткову освітню програму тривалістю не більше одного року [295, с. 143].

Функціонують також різні програми навчання, що складаються із загальних та професійних дисциплін тривалістю 4 роки. Ці освітні програми надаються середніми професійними школами, спеціалізованими школами та середніми спеціалізованими школами бакалаврату. Загальна освіта складається із таких дисциплін: мова, математика, природничі науки, соціальні, музика та спорт. Успішне завершення цих програм навчання дає можливість отримати професійний атестат зрілості/ступінь професійного бакалавра. Ці сертифікати забезпечують доступ до вищої професійної освіти на неуніверситетському рівні в одному із професійних коледжів [270].

З'ясовано, що швейцарська система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму здійснюється у федеральних рамках, залишаючи кантонам велику свободу щодо організації навчання і підготовки. Високорозвинена професійна підготовка та учнівство базуються на партнерстві, у якому активну участь бере федеральний уряд, викладачі та сфера туризму [291].

Школи готельного менеджменту на післясередньому рівні освіти пропонують програми в сфері готельного та туристичного управління тривалістю у три роки. Ці освітні установи забезпечують неуніверситетську професійну підготовку, за винятком Школи готельного менеджменту Лозанни, оскільки це єдиний приватний ЗВО, визнаний федеральним урядом країни як

такий, що має статус університету прикладних наук. Слід зазначити, що більшість приватних шкіл готельного менеджменту не визнаються швейцарським федеральним урядом. Деякі приватні установи акредитовані урядами місцевих кантонів [248].

Для того, щоб отримати акредитацію швейцарського федерального уряду, школа готельного менеджменту та туризму повинна забезпечувати освітніми програмами однією із офіційних мов Швейцарії та мати дозвіл на видання федеральних дипломів: ресторатора-готельєра, (*нім. «Restaurateur-Hotelier HF»*), готельєра-ресторатора (*нім. «Hotelier-Restauranteur ES»*) або управителя ресторану (*нім. Ristoratorealbergatore SSS*).

Усі приватні школи готельного менеджменту працюють на основі швейцарської моделі освіти, що поєднує в собі якісну теоретичну освіту і обов'язкову практику в діючому готелі. За три роки навчання здобувачі отримують три міжнародні кваліфікації – швейцарський диплом вищої освіти з готельного менеджменту, американський диплом (AH&LA) і ступінь бакалавра (подвійний диплом) у сфері ділового адміністрування й управлінні готелями, ресторанами і курортами. Здобувачам, які мають вищу освіту, пропонується післядипломна річна програма *«Postgraduate»* [256].

Атестат зрілості (*нім. Maturitätszeugnis*) надає доступ до всієї системи вищої освіти. У деяких випадках ЗВО можуть також запроваджувати додаткові вимоги до кожної окремої програми навчання. Атестат про середню освіту повинен бути акредитований як урядом Конфедерації так і Швейцарською конференцією кантональних міністрів освіти (*EDK/CDIP*). Атестат про середню освіту, акредитований лише урядом кантонів (*нім. Kantonale Maturität*) не забезпечує таких прав, як федеральний атестат. Ступінь професійного бакалавра забезпечує доступ лише до вищої професійної освіти та надає можливість навчатися в Університетах прикладних наук [302].

Як вже зазначалося вище, Швейцарія має бінарну систему вищої освіти. Університети прикладних наук забезпечують вищою професійною освітою, в той час як кантональні університети та Федеральні інститути технологій

забезпечують академічною освітою. Швейцарські ЗВО користуються великим ступенем автономії. Саме тому, освітні програми початкового рівня, вимоги та процедури прийому, як правило, відрізняються між собою у різних кантонах. Таким чином, освітні програми в німецькомовних кантонах різняться від тих, які передбачені у франкомовному регіоні з точки зору тривалості і змісту.

У 2001/2002 навчальному році швейцарські ЗВО завершили процес адаптації своїх освітніх програм відповідно до Болонської декларації та почали здійснювати підготовку бакалаврів і магістрів. Проте необхідно зазначити, що і досі здобувачі навчаються відповідно до традиційних програм ліценціату. Номінальна тривалість цих традиційних програм становить від 4 до 6 років, залежно від програми. Після першого та другого року здобувачі, як правило, складають комплексний проміжний іспит. Програма підготовки на цьому рівні зазвичай складається з 2–річної базової програми навчання і 2–річної поглибленої програми з більш глибоким акцентом на предметний зміст. Протягом останнього року здобувачам відводиться один семестр, щоб написати дипломну роботу [436]. Успішне закінчення програми веде до отримання диплому або ступеня ліценціата залежно від спеціалізації і типу програми. Програми ліцензіату спрямовані на отримання однієї головної спеціалізації та двох додаткових, або двох основних спеціалізацій. Натомість дипломовані програми орієнтовані на здобуття однієї головної спеціалізації.

Номінальна тривалість програм підготовки бакалаврів (програми першого циклу) в університетах і федеральних інститутах технологій становить 3 роки (180 ECTS). Успішне завершення програми веде до одержання ступеня бакалавра мистецтв у галузі ділового адміністрування, бакалавра мистецтв у галузі економіки, бакалавра мистецтв у галузі міжнародних відносин.

Програми підготовки магістрів (другий цикл програм) триває від 1 ½ до 2 років (90–120 ECTS). Другий цикл програм акцентує увагу на предметному змісті та спирається на знання, отримані під час першого циклу. Програми закінчуються написанням магістерської роботи. Успішне завершення програми дозволяє здобувачам отримати ступінь магістра мистецтв у галузі стратегії та

міжнародного менеджменту, магістра мистецтв у галузі міжнародних відносин та управління, магістра мистецтв у області маркетингу, обслуговування і управління зв'язком, підприємництва та міжнародного туризму [459].

Університетська освіта третього циклу здійснюється виключно в університетах і федеральних інститутах технологій. Умовою зарахування на докторську програму є наявність ступеня магістра з хорошими результатами. Більшість програм тривають від 3 до 4 років, і включають у себе незалежні наукові дослідження, які можуть або не можуть бути поєднані з освітніми програмами. Після офіційного захисту дисертації докторанти отримують ступінь доктора філософії у галузі ділового адміністрування, доктора філософії у галузі економіки та фінансів, доктора філософії у галузі управління, доктора філософії у галузі міжнародних відносин та політичної економіки [240].

У Швейцарії вища професійна освіта у сфері туризму здійснюється професійними коледжами та університетами прикладних наук. Освіта, що надається у цих установах, практико-орієнтованого та професійного спрямування, тривалістю 3–4 роки. Програми надають доступ до ринку праці, магістерських програм або поглиблених магістерських програм.

З'ясовано, що у швейцарській системі вищої освіти існують такі типи освітніх установ, які готують майбутніх фахівців сфери туризму. До них належать: кантональні державні університети (*англ. Cantonal Universities / нім. Universitaten*); університети прикладних наук (*англ. UAS, Universities of Applied Sciences / нім. FH, Fachhochschulen*); федеральні інститути технологій (*англ. Swiss Federal Institutes of Technology / нім. ETH, Eidgenössische Technische Hochschule*); вищі професійні школи (*англ. Colleges of higher vocational education and training / нім. HF, hohere Fachschulen*) [59].

Основною сферою діяльності кантональних університетів є фундаментальні дослідження економічних, управлінських, географічних та політичних аспектів туризму. Туристична освіта в Швейцарії на рівні бакалаврату (180 ECTS) пропонує тільки деякі спеціалізації у вигляді окремих курсів (лекції і семінари), програми магістратури (90–120 ETCS) надають

можливість здобути ступінь магістра наук у галузі економіки і менеджменту. Вимоги щодо вступу до університету: наявність швейцарського атестату зрілості (*англ. Swiss Matura certificate*) або професійного атестату зрілості при умові успішного складання додаткових вступних іспитів [56].

Університети прикладних наук пропонують практичні дослідження та можливості реалізації результатів фундаментальних розробок з тематичних напрямків вивчень. Загальні вимоги до навчання в UAS: наявність диплома професійного бакалавра, або державного атестата зрілості та сертифіката, що засвідчує професійне стажування у сфері туризму [56].

Навчання на університетському рівні триває чотири-шість років залежно від факультету. У кінці навчання надається ступінь бакалавра та магістра. Наступний освітньо-кваліфікаційний рівень – докторант (PhD), що вимагає ще трьох років навчання.

Вищі професійні школи готельного менеджменту та туризму (HF) забезпечують теоретичну та практичну підготовку, яка безпосередньо пов'язана з туризмом, їх мета – формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Щоб продовжити вищу професійну освіту в HF необхідно успішно закінчити середню школу та, як правило, рік практичного досвіду в області, пов'язаної із відповідним робочим середовищем [56].

У Швейцарії функціонують десять державних кантональних університетів та два федеральних інститути технологій: Базельський університет, Бернський університет, Університет Женеви, Університет Луґано, Університет Лозанни, Університет Люцерна, Університет Нашателя, Університет Санкт-Ґаллена, Університет Фрібура, Цюрихський університет, Швейцарський федеральний інститут технології Лозанни та Швейцарський федеральний інститут технології Цюриха (Додаток Д).

Університет Берну [493]: Науково-дослідний інститут мистецтв і туризму *(нім. Universitat Bern: Forschungsinstitut Freizeit und Tourismus (FIF)* готує бакалаврів наук в області економіки. Після першого року (60 ECTS) вивчення економіки навчання може бути поглиблене з можливістю вивчати

близько 30 із 120 кредитів. Навіть при непрофесійних предметах з економіки, деякі ETCS кредити нараховуються завдяки вивченню основного предмету, наприклад, географії та спортивних наук. Програма підготовки магістрів наук у галузі економіки охоплює 90 кредитів, з яких 30 кредитів становлять спецкурси, такі як: «Економіка туризму», «Політика у сфері туризму».

Університет Санкт-Ґаллена [497]: Інститут суспільних послуг і туризму *(нім. Universitat St. Gallen: Institut fur offentlich Dienstleistungen und Tourismus, IDT)* готує бакалаврів мистецтв в області ділового адміністрування (BWL) та магістрів в області маркетингу, послуг і зв'язку. Основні навчальні курси: «Туристичні системи», «Управління послугами», «Customer Value».

Університет Лозанни [492]: Інститут Туризму *(фр. Universite de Lausanne: Institut de Tourisme)* готує бакалаврів наук в галузі управління та магістрів наук у галузі управління. Основні навчальні курси: «Міжнародна економіка туризму», «Управління туризмом», «Промислові туристичні організації».

Університет Луґано [489; 490] *(італ. Universita della Svizzera italiana, Lugano)* готує лише магістрів економіки і комунікацій, спеціалізація «Міжнародний туризм». Програма підготовки характеризується міждисциплінарним змістом, оскільки економічні, управлінські та комунікаційні питання стосовно ролі туризму пов'язані між собою. Основні навчальні курси: «Історія культури туризму», «Управління та маркетинг».

У Швейцарії функціонують такі Університети прикладних наук: Бернський університет прикладних наук, Університет прикладних наук Північно-західної Швейцарії, Університет прикладних наук Східної Швейцарії, Університет прикладних наук і мистецтв Люцерна, Університет прикладних наук Центральної Швейцарії, Університет прикладних наук Західної Швейцарії, Університет прикладних наук італійської частини Швейцарії, Університет прикладних наук Цюриха (Додаток Е).

Університет прикладних наук Люцерна [336]: факультет Економіки *(нім. Hochschule Luzern – Wirtschaft)* готує бакалаврів наук в області ділового

адміністрування. Програма бізнес-адміністрування починається із загальних дисциплін управління і маркетингу й забезпечує формування управлінських та соціальних навичок комунікації. Поглиблене, профільне навчання починається на другому курсі. Однією із семи спеціальностей є «Туризм + мобільність», що пропонує навчання та дослідження у сфері мобільності та управління бізнесом. Вимоги до вступу: професійний атестат зрілості й не менше одного року досвіду роботи у сфері туризму та гостинності. Основні навчальні курси: «Природа і суспільство», «Мобільність», «Поведінка в соціальній системі».

Університет здійснює підготовку магістрів наук в області ділового адміністрування за спеціалізацією «Туризм», поєднуючи туризм та освіту у сфері управління. Основна увага акцентується на розвитку стратегій в галузі туризму, навколишнього середовища, міжнародного туризму, бізнес-моделей у туристичній галузі, маркетингу та комунікацій в індустрії туризму. Навчання здійснюється протягом двох років, практика становить майже 50%. Особливість полягає у тому, що курси викладаються англійською мовою, письмові роботи повинні бути написані німецькою мовою.

Університет прикладних наук Східної Швейцарії [334]: Вища школа технології та бізнесу Хур *(нім. Hochschule fur Technik und Wirtschaft HTW – Chur)* готує бакалаврів наук в галузі туризму та пропонує окремі спеціальності: Спортивний менеджмент, Індустрія відпочинку, Туристичний маркетинг, Міжкультурна компетенція. Основні навчальні курси: «Туристичний маркетинг», «Людські ресурси». Університет готує магістрів наук в області ділового адміністрування за спеціалізацією «Туризм», забезпечує вищу освіту в галузі ділового адміністрування, економіки, підприємницького права та туризму. Основні навчальні курси: «Управління в кризових ситуаціях», «Альпійський менеджмент».

Швейцарська школа туризму Університету прикладних наук Західної Швейцарії (нім. Schweizerische Tourismusfachschule (Siders) der Fachhochschule Westschweiz – HESSO) [447] готує бакалаврів наук в галузі туризму. Курс триває шість семестрів та завершується семестром стажування. Випускники-бакалаври

наук в галузі туризму в змозі організувати туристичні продукти у сфері спорту, маркетингу, розвивати культурний, оздоровчий та бізнес-туризм. Навчання складається з модулів у таких п'яти областях: туризм та індустрія туризму; управління та фінансування в сфері туризму; маркетинг, комунікації та міжкультурні питання. Основні напрямки діяльності у п'ятому семестрі: відпочинок, спорт та оздоровчий туризм, діловий та культурний туризм, а також електронний туризм. Вимоги до абітурієнтів: закінчення середньої школи плюс один рік стажування в індустрії туризму. Здобувачі працюють над особистим проєктом, дослідження триває протягом усього навчального курсу.

Особливістю програми є те, що навчання ведеться французькою, німецькою, чи англійською мовами (при вступі необхідне володіння мовами на рівні В 2). Далі здобувачі мають можливість розширити мовленнєву компетентність під час професійної підготовки шляхом вивчення арабської, китайської, іспанської, італійської або російської мови.

Школа готує магістрів наук у галузі ділового адміністрування, стратегічного планування і у сфері створення доданої вартості в індустрії гостинності та туризму. Здобувачі здобувають знання та навички, необхідні для успішної кар'єри у сфері туризму та індустрії гостинності. Основними модулями навчальної програми є: ринок і бізнес-аналітика готелів і туризму, управління бізнес-можливостями, ланцюг вартості у секторі туризму, управління змінами в індустрії гостинності та туризму. Вимоги до кандидатів: наявність диплома бакалавра / диплома коледжу швейцарського університету прикладних наук в області ділового адміністрування, туризму, готельного бізнесу та комп'ютерних наук, або диплома бакалавра університету в галузі економіки, управління бізнесом, фінансами або бізнес інформатики та принаймні одного року професійного досвіду. Тривалість навчання охоплює два роки з можливістю працювати неповний робочий день. Викладання основних модулів здійснюється французькою мовою, в той час як спеціалізованих дисциплін – англійською мовою.

Вища школа туризму міста Люцерн (нім. Hohere Fachschule fur

Tourismus, Luzern – HFT) Спеціалізація Менеджмент туризму. У центрі уваги професійної підготовки, яка триває два роки, навчальні курси з управління, інтенсивні семінари за кордоном та проєктне навчання [341].

Необхідні умови вступу до HFT: завершене навчання в акредитованій середній школі вищого рівня та наявність відповідних документів, а саме: свідоцтво про присвоєння професійної кваліфікації фахівця у сфері комерційної освіти, професійний диплом, державний диплом фахівця у сфері професійної освіти та технологій (BBT), або диплом вчителя. Кандидати, які мають базову підготовку, або низьку успішність з англійської мови, фінансів та бухгалтерського обліку – повинні пройти вступні іспити з цих предметів.

Вища школа туризму Академії Engiadina, місто Самедан *(нім. Hohere Fachschule fur Tourismus der Academia Engiadina in Samedan / Grison College of Tourism Management, St. Moritz – Samedan)*. Після закінчення професійної програми підготовки здобувачі отримують диплом фахівця у сфері управління туризмом. Курс навчання охоплює три роки та передбачає вивчення загально-професійних і спеціальних дисциплін, зокрема: економіки, маркетингу, комунікації, психології та права. Десять місяців стажування протягом другого року навчання сприяють формуванню практичних здібностей здобувачів. Третій рік підготовки включає роботу над проєктом, де необхідно проявити здібності та вміння стратегічного і творчого мислення. На третьому курсі здобувачі обирають одну з трьох спеціальностей: «Управління якістю турпродукту», «Маркетинг», «Комунікації та засоби масової інформації», у яких вони можуть здобути на додаток до диплому фахівця в сфері туризму інший диплом. Обравши такі спеціальності, як «Управління якістю турпродукту» та «Маркетинг», здобувачі відповідно до вимог програми повинні скласти додаткові професійні іспити. Для допуску до іспиту та отримання кваліфікації – менеджер із формування турпродукту (*SAWI / HFT*) або спеціаліст з маркетингу, необхідний практичний досвід роботи у відповідній сфері. Обравши спеціальність «Комунікації та засоби масової інформації», можна отримати прямий доступ до державного іспиту, тому що

навчання в вищій школі туризму характеризується професійною спрямованістю та прирівнюється до набуття практичного досвіду роботи [339].

Для того, щоб навчатися у вищій школі туризму, необхідно пройти принаймні три роки професійної підготовки. Абітурієнти повинні володіти дипломом середньої школи, технічного коледжу, дипломом *Matura* або еквівалентним дипломом та здобути один рік професійного досвіду.

Міжнародна школа туризму, Цюрих [352] *(нім. Internationale Schule fur Touristik, Zurich / англ. The International School of Tourism Management (stock corporation) – IST).* Варто зазначити, що IST проводить підготовку фахівців та експертів у галузі туризму протягом десяти років. Швейцарська Конфедерація визнає міжнародну школу як провідний коледж туризму. IST вважається найбільшим навчальним центром підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії. Здобувачами IST є як швейцарці, так і іноземці. Що стосується питань концепції побудови навчального плану, то IST надає великого значення універсальній освіті у галузі управління та у сфері в'їзного і виїзного туризму. Програма підготовки по спеціальності «Менеджмент туризму» включає повний робочий день (6 семестрів, у тому числі один рік обов'язкового стажування) або неповний робочий день (5 семестрів). Програми підготовки бакалаврів охоплюють 180 європейських кредитів або 120 американських кредитів. Програми підготовки магістрів охоплюють 60 європейських кредитів і тривають один навчальний рік (9 місяців) очного навчання. Загальна кількість аудиторних годин складає п'ятсот сорок. Здобувачі повинні пройти 27 навчальних курсів, що становить 54 кредити та написати дисертацію (6 кредитів).

Профільними дисциплінами є: основи туризму, політика, маркетинг та географія. Елективні курси вибираються відповідно до обраної спеціальності. Навчання проводиться німецькою мовою.

Для того, щоб навчатися у IST, необхідний федеральний сертифікат (*нім. Maturitat*) або сертифікат вчителя чи професійний сертифікат. Необхідно пройти професійне учнівство на виробництві. Мінімальний вік: 19 років.

Якість та сервіс є основними елементами, які складають основу будь-якої галузі економіки, перш за все у сфері послуг, зокрема у сфері туризму та індустрії гостинності. Людські ресурси є ключовим фактором у бізнесі, а також мотивація співробітників, професійна компетентність і творчість є елементами, які виходять на перший план. Це відбувається на всіх рівнях, від керівництва до співробітників. Саме тому була створена *Державна школа готельного і туристичного менеджменту, Беллінцона (фр. Scuola superiore alberghiera e del turismo, Bellinzona – SSAT / англ. State Tourism and Hotel Management School, Bellinzona)*.

Мета SSAT – підготовка висококваліфікованих фахівців для роботи на керівних посадах у сфері туризму та індустрії подорожей. Школа пропонує дві різні програми: одна у галузі туризму та друга у сфері готельного менеджменту. Випускники отримують диплом бакалавра ділового адміністрування у галузі управління туризмом (BBA), диплом фахівця у сфері управління туризмом. Навчальний план складається з основних та професійних предметів: географія, управління бізнесом, управління туризмом, маркетинг, юриспруденція, комунікаційні технології, інформатика та управління персоналом.

Навчання триває три роки, на другий рік є обов’язковим стажування. Для того, щоб навчатися у школі без вступних іспитів, необхідно врахувати такі вимоги: володіння професійним дипломом, державним атестатом зрілості (*нім. Abitur*), або дипломом, що визнається Асоціацією шкіл готельного менеджменту.

На думку Йозефа Відмера, заступника директора Швейцарського державного секретаріату з питань освіти, дослідження та інновації (скор. SERI), фахівці, які відвідують один із 450 навчальних курсів у Швейцарських закладах вищої освіти, значно поліпшують свої кар’єрні перспективи. Адже якість підготовки, яку вони отримують поєднує інноваційні практичні вміння та глибокі теоретичні знання [344].

Підтвердженням слів швейцарського посадовця є результати Всесвітнього рейтингу університетів за напрямами 2017 року, який досліджує

університетську освіту країн світу за такими показниками, як освітня репутація, репутація серед роботодавців та науковий рейтинг.

Так, відповідно до рейтингу університетів, які спеціалізуються на підготовці майбутніх фахівців за напрямом «Туризм та готельно-ресторанний менеджмент», серед 20 найкращих університетів світу, 6 знаходяться у Швейцарії, а саме: (2) Школа готельного менеджменту Лозанни (*фр. Ecole hôtelière de Lausanne*), (4) Міжнародна школа готельного менеджменту Ле Рош (*англ. Les Roches International School of Hotel Managemen*), (8) Швейцарська школа готельного менеджменту (*англ. Swiss Hotel Management School*), (15) Швейцарський інститут готельного менеджменту та менеджменту туризму (*англ. HTM – Hotel and Tourism Management Institute Switzerland)*, (17) Швейцарський міжнародний інститут менеджменту (*англ. International Management Institute Switzerland*), (20) Університет Гліон (*англ. Glion Institute of Higher Education*) [343].

Варто зауважити, що усі вищі школи туризму та готельного менеджменту, які входять до рейтингу найкращих, є приватними ЗВО, які не мають державної підтримки та визнання, окрім Школи готельного менеджменту Лозанни, якій держава надала статус державного ЗВО. Тобто вважаються закладами освіти не університетського рівня. Незважаючи на це, вищезгадані ЗВО співпрацюють з найкращими готельними мережами світу, забезпечуючи відмінний практичний досвід своїм здобувачам, а також співпрацюють з провідними ЗВО інших країн, які здійснюють підготовку бакалаврів та магістрів сфери гостинності, що дає змогу здобувачам отримати ґрунтовні теоретичні основи майбутньої професійної діяльності як у Швейцарії, так і за кордоном. Такі приватні ЗВО забезпечують своїх здобувачів професійним дипломом, або ж ступенем бакалавра чи магістра.

Так, *Міжнародна школа готельного менеджменту Ле Рош*, яка розташована у кантоні Во, Швейцарія, проводить підготовку майбутніх фахівців у двох кампусах, які представляють собою готельно-ресторанні комплекси, а саме Leysin Campus і Caux Campus. Тобто навчальні аудиторії

шкільного кампусу одразу налаштовують майбутніх фахівців до роботи у готелях чи ресторанах. Дивіз міжнародної школи звучить так «Навчання практикою» (*англ. «Learning By Doing»*), що й пояснює її розміщення.

Міжнародна школа готельного менеджменту Ле Рош у співпраці з Університетом Дербі (Великобританія) здійснює підготовку бакалаврів за двома спеціальностями (Бакалавр ділового адміністрування за напрямом «Готельно-ресторанна справа»; Бакалавр ділового адміністрування за напрямом «Менеджмент організації заходів») та магістрів за трьома спеціальностями (Магістр ділового адміністрування за напрямом «Міжнародний готельний менеджмент»; Магістр ділового адміністрування за напрямом «Міжнародний готельно-ресторанний менеджмент»; Магістр ділового адміністрування за напрямом «Міжнародний менеджмент гостинності») [463].

Програма бакалаврату триває 3 роки (4 семестри по 5 місяців навчання) та завершується написанням наукового проєкту. По завершенню здобувачі отримують диплом професійного бакалавра (федеральний сертифікат), або ж подвійний диплом бакалавра (BA) (Швейцарія/Великобританія) у випадку, якщо здобувач закінчив навчання з відзнакою. Терміни навчання у магістратурі різняться залежно від спеціальності. Так, навчання за спеціальністю готельний менеджмент триває 9-11 місяці, з яких 1 семестр (5 місяців) передбачає теоретичне навчання та підготовку наукового проєкту, 4–6 місяців практичне навчання у одному з провідних готелів світу [462].

Навчання за спеціальністю готельно-ресторанний менеджмент триває 18-22 місяці. Перший семестр навчання триває 5 місяців і пропонує здобувачам підготовку за 3 спеціалізаціями (Готельний менеджмент та управління заходами; Готельний менеджмент; Готельно-ресторанний менеджмент), 4-6 місяців триває практичне навчання у провідному професійному закладі за спеціалізацією. По завершенню 1 року підготовки здобувачі отримують професійний диплом за спеціалізацією. Другий семестр триває 5 місяців, передбачає теоретичне навчання за такими напрямами: ресторанний менеджмент; Welness менеджмент; менеджмент організації заходів. Наступні

4–6 місяців здобувачі працюють над науковими проєктами, після розгляду яких вони отримують ступінь магістра міжнародного бізнесу у готельно-ресторанному менеджменті з зазначеною спеціалізацією [462].

Підготовка магістрів ділового адміністрування за напрямом «Міжнародний менеджмент гостинності» триває 2 семестри: 1 семестр (5 місяців) – теоретичне навчання за спеціальністю; 2 семестр (6 місяців) – самостійне навчання, написання наукового проєкту [462].

Необхідно згадати, що Міжнародна школа готельного менеджменту Ле Рош налагодила зв'язки з найвідомішими роботодавцями сфери гостинності у світі, а саме: мережа готелей Fairmont, RitzCarlton, Amatheus, 4 Seasons, IHG, Six Senses, Hilton, Marriott International, Accor, Beau-Rivage, Relais et Chateau, Swissotel, Shangri–La, Kempinski; авіакомпанії Emirates, Swiss Airlines та багато інших, що дає змогу успішно здійснювати підготовку та працевлаштовувати своїх випускників незалежно від освітнього ступеня [462].

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що системі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії притаманні певні характеристики, одна з яких – *міжнародна акредитація* навчальних закладів як засіб вимірювання якості туристичної освіти та забезпечення міжнародного статусу школи. Асоціація шкіл та коледжів Нової Англії, Швейцарська асоціація готельних шкіл, Швейцарський центр акредитації і забезпечення якості вищої освіти, Швейцарська готельна асоціація забезпечують підвищення якості викладання та наукових досліджень у освітніх закладах Швейцарії. Вони працюють незалежно, і будують свою роботу відповідно до міжнародної практики і запитів ринку праці. Акредитація у системі туристичної освіти Швейцарії має особливе значення, вона замінює систему державного контролю за рівнем підготовки фахівців, комплектуванням науково-викладацького складу, діяльністю університетів і шкіл готельного менеджменту та туризму.

Другою ознакою туристичної освіти є *переважаюча кількість недержавних закладів освіти* у порівнянні з урядовими. На відкриття приватної школи готельного менеджменту та туризму не потрібний дозвіл Федеральної

ради Швейцарії. Школа повинна бути акредитована Асоціацією шкіл і коледжів Нової Англії, або Міжнародною асоціацією шкіл готельного менеджменту.

Третьою ознакою системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в країні, як і всієї вищої освіти, є *самостійність закладів освіти*, яка проявляється у підходах до формування їх організаційної структури, визначення мети діяльності, розробки навчальних планів підготовки, робочих навчальних програм дисциплін. Керівництво системою освіти в країні є децентралізованим, оскільки, відповідно до Конституції Швейцарії, вся система освіти підпорядкована органам управління окремих кантонів. Через такі обставини, система туристичної освіти вирізняється розмаїттям освітніх закладів, освітньо-професійних програм і форм підготовки у порівнянні одного кантону з іншим.

2.4. Наукові основи ступеневої туристичної освіти Люксембургу та Ліхтенштейну

Освітню систему Великого герцогства Люксембург можна охарактеризувати як чітко організоване, послідовне, неперервне та тримовне навчання. Вона поділяється на 4 основних цикли: початкова освіта, середня освіта I рівня, середня освіта II рівня, вища освіта.

У процесі дослідження особливо цікавим виявився факт тримовності в освітній системі Люксембургу. Як вже раніше згадувалось, у Люксембургу статус «національної» мають три мови: люксембурзька, німецька та французька. Отож, для того, щоб у дорослому віці діти могли вільно володіти державними мовами, уряд Люксембургу чітко встановив мовні пріоритети за освітніми циклами. Таким чином дошкільна освіта здійснюється виключно люксембурзькою мовою, початкова освіта – німецькою мовою, середня I циклу – французькою, середня II циклу – німецька та французька мови, вища освіта – німецька, французька, англійська мови. Тобто, вступаючи до ЗВО абітурієнти не мають жодних мовних перешкод і обирають спеціальність не за мовним аспектом, а за покликанням. Щодо іноземних учнів чи здобувачів (варто

зазначити, що більшість освітніх закладів Люксембургу зорієнтована на іноземних абітурієнтів), то при закладах освіти усіх рівнів діють підготовчі мовні курси, які надають необхідні мовні знання для отримання освіти у бажаному закладі.

Професійне становлення майбутніх фахівців туристичної галузі розпочинається на вторинному освітньому рівні. Так, наприкінці початкової школи дитина отримує характеристику вчителя, яка базується на академічних результатах. За результатами навчальних успіхів дитини та характеристики вчителя, батьки мають визначитись із подальшим освітнім напрямом дитини: класичний ліцей (*фр. lycée classique*) чи технічний ліцей (*фр. lycée technique*). Незалежно від обраного напряму, випускний сертифікат середнього освітнього закладу того чи іншого типу дає змогу продовжити навчання у будь-якому виші країни. Професійно-технічні освітні заклади пропонують підготовку майбутніх фахівців та курси підвищення кваліфікації за такими спеціалізаціями, як бухгалтерський облік, міжнародна торгівля, менеджмент, маркетинг, туризм і готельно-ресторанна справа. Слід зазначити, що уряд країни налаштований на концепцію неперервної освіти, а подальше навчання на робочому місці та в приватних коледжах є особливість національного життя [250] (рис. 2.3).

Можна констатувати системність і послідовність усіх освітніх ланок, що оптимізує процес професійного становлення майбутніх фахівців туристичної галузі.

Отже, у віці 12 років учні обирають напрям освітньої підготовки відповідно професійної зорієнтованості на майбутнє, який триває 6–7 років в залежності від обраної освітньої програми. Класична середня освіта забезпечує учнів загальноосвітнім навчанням. Вони отримують загальні знання з гуманітарних наук та літератури, а також вивчають математику та природничі науки. Такий освітній напрям готує учнів до навчання у ЗВО та опанування університетських програм підготовки. Після завершення класичної середньої освіти учні отримують атестат про закінчення середньої школи (*фр. diplôme de fin d'études secondaires*) [468].

Рис. 2.3 Система освіти Люксембургу

Джерело: систематизовано автором

Середня технічна освіта передбачає, насамперед, підготовку до професійної діяльності та забезпечує можливість вступу до ЗВО. Існує три види технічної середньої освіти:

1. Загальна технічна освіта, в результаті якої учні отримують атестат закінчення технічної середньої школи (*фр. diplôme de fin d'études techniques*).

2. Спеціалізована технічна освіта, яка завершується отриманням технічного атестату (*фр. diplôme de technicien, DT*);

3. Професійна освіта, яка гарантує отримання кваліфікаційного сертифікату (*фр. certificat de capacité professionnelle, CCP*) або кваліфікаційний диплом (*фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, DAP*).

Варто підкреслити зацікавленість організаторів освіти у тому, щоб учні мали доступ до освітніх закладів міжнародного рівня. Так, окремі коледжі/ліцеї (заклади середньої освіти II рівня) пропонують програми, успішне завершення яких дає випускникам можливість отримати професійний диплом міжнародного рівня (*англ. International Baccalaureate, IB*). Такі програми розраховані на учнів 16-19 років. Навчання здійснюється французькою або ж англійською мовою. При цьому міжнародний бакалаврат передбачає 2-річну програму підготовки, яка забезпечує міжнародне визнання кваліфікаційного диплому для продовження навчання на третинному рівні. У Люксембурзі міжнародний бакалаврат прирівнюється до атестату середньої освіти [311].

Таким чином, туристична освіта у Люксембурзі як спеціалізована професійна підготовка, розпочинається у старших класах середнього технічного закладу освіти. Отже, на етапі середнього освітнього рівня I учні навчаються за єдиною загальноосвітньою програмою. На етапі середнього освітнього рівня II відбувається розшарування навчальних напрямків: класична чи технічна освіта. Наприкінці 9-го класу учні отримують рекомендації відповідно їхньої успішності щодо того, чи варто продовжувати технічне або професійне навчання за обраним напрямом: готельно-ресторанна справа/ туризм. Підкреслимо, що навчання є обов’язковим до 16 років.

Професійна підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі

завершується отриманням кваліфікаційного сертифікату (*фр. certificat de capacité professionnelle, CCP*) або кваліфікаційного диплому (*фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, DAP*). Кваліфікаційний сертифікат є документом про отримання базової професійної освіти та передбачає продовження фахової підготовки у закладах вищої освіти. Кваліфікаційний диплом свідчить про отримання фахової кваліфікації та дозволяє здійснювати професійну діяльність, або ж продовжити навчання у ЗВО.

Науково-практичний інтерес представляють два заклади вторинного освітнього рівня, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі: Технічний Коледж Alexis-Heck (*фр. Lycée Technique Hôtelier Alexis-Heck, LTHAH)* та Технічний коледж Бонвуа (*фр. Lycée Technique de Bonnevoie, LTB)***.** Вступ до коледжу вимагає, принаймні, успішного завершення 9-го класу середньої загальноосвітньої чи технічної школи.

Детальний перелік спеціальностей та узагальнення особливостей підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у закладах середньої освіти II рівня (див. табл. 2.8) дає можливість порівняти перелік спеціальностей, термін підготовки, стажування, мову та результат навчання. Якщо за основу взяти термін підготовки, то найтривалішою є підготовка адміністраторів готелю (4 р); 3 роки здійснюється підготовка повара/помічника повара, при цьому термін стажування становить 20 тижнів на рік. Названі факти поєднання теоретичної і практичної складової професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери. Чільне місце у цьому процесі відведене опануванню мовами, хоча перевага, все таки, надається французькій мові. І цьому факту є історичне та соціально-економічне пояснення.

Вагому інформацію про особливості професійного становлення майбутніх фахівців туристичної сфери дає аналіз системи вищої освіти. У Великому герцогстві Люксембург діє багатоступенева система вищої освіти, яка передбачає підготовку за програмами бакалаврату, магістратури та докторантури. Університетська освіта зосереджена в Університеті Люксембурга, який було створено у 2003 році та наразі зарекомендував себе як

один із найкращих і перспективних вузів світу. Згідно Рейтингу молодих університетів світу (2017) (*англ. Young University Rankings 2017*) [477] Університет Люксембургу посідає 11 місце, що свідчить про стрімке світове визнання університету як освітнього та наукового центру підготовки майбутніх фахівців.

Таблиця 2.8

Перелік спеціальностей у закладах середньої освіти ІІ рівня для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі

Назва освітнього закладу	**Спеціальність**	**Термін підготовки (р.)**	**Термін стажування на підприємстві (тиж./рік)**	**Мова**	**Результати навчання**
Технічний коледж Alexis-Heck *Lycée Technique Hôtelier Alexis-Heck (LTHAH)*	**Повар/ помічник повара** *(фр. Cuisinier/ Cusinier consomitant)*	3	20	фр.	**Диплом професійної кваліфікація** *(фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, (DAP))*
	Адміністратор готелю *(фр. Hôtelière)*	4	10	фр.	**Технічний диплом** *(фр. Diplôme de technicien)*
	Ресторатор *(фр. Restaurateur)*	3	10	фр., нім., англ.	**Диплом професійної кваліфікація** *(фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, (DAP))*
	***Адміністратор готельно-ресторанного комплексу** *(фр. Hôtelier-restaurateur)*	1	10	фр., нім., англ.	**Диплом професійної кваліфікація** *(фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, (DAP))*

Продовження таблиці 2.8

Назва освітнього закладу	Спеціальність	Термін підготовки (р.)	Термін стажування на підприємстві (тиж./рік)	Мова	Результати навчання
Технічний коледж Alexis-Heck *Lycée Technique Hôtelier Alexis-Heck (LTHAH)*	**Турагент** *(фр. Tourisme)*	2	10	фр., нім., англ.	**Технічний диплом** *(фр. Diplôme de technicien)*
Технічний коледж Бонвуа *Lycée Technique de Bonnevoie (LTB)*	**Офіціант** *(фр. Serveur de restaurant)*	2	10	фр.	**Диплом професійної кваліфікація** *(фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, (DAP))*
	Повар *(фр. Cuisinier)*	2	10	фр.	**Диплом професійної кваліфікація** *(фр. Diplôme d'aptitude professionnelle, (DAP))*

***** Додаткова спеціалізація, яку учні отримують після успішного завершення навчання за спеціальністю «Ресторатор»

Джерело: [268]: систематизовано автором

Незважаючи на те, що у Люксембурзі знаходиться лише один державний заклад вищої освіти, деякі приватні виші (переважно філії закордонних ЗВО) також надають освітні послуги на території герцогства. Так, у Люксембурзі представлено 5 приватних ЗВО, які готують майбутніх фахівців за програмами бакалаврату та магістратури економічного спрямування, а саме: Школа готельно-ресторанного бізнесу Брюссельського інституту бізнесу, м. Вільц,

Люксембург (*англ. BBI Wiltz School for Hospitality Business*); Люксембурзький економічний інститут (*фр. ISEC-Institut Supérieur de l'Économie*); Люксембурзька школа бізнесу (*англ. Luxembourg School of Business*); Люксембурзький бізнес-коледж (*англ. Sacred Heart University*); О'бєднані інститути бізнесу, м. Вільц, Люксембург (*англ. UBI Wiltz United Business Institutes*).

Варто підкреслити, що приватні ЗВО акредитовані Міністерством освіти Люксембургу та мають дозвіл на здійснення освітньої діяльності на території Герцогства. Дипломи приватних закладів вищої освіти мають міжнародне визнання.

Висока якість освітньої та професійної підготовки майбутніх фахівців має велике значення для такої маленької країни як Князівство Ліхтенштейн, оскільки це дозволяє підтримувати інноваційний розвиток економіки держави та стимулює суспільство використовувати освітні пропозиції всередині країни. Результати дослідження PISA (*Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів, координована Організацією економічного співробітництва та розвитку* (*скор. ОЕСР*) декілька разів поспіль підтверджують, що в Ліхтенштейні сформована відмінна система освіти [435].

Національна освіта Ліхтенштейну забезпечує загальною та професійною навчальною підготовкою учнів, здобувачів і слухачів, яка є необмеженою та безкоштовною. Освітня система гарантує надання учням та здобувачам доступу до професійної освіти на основі їх здібностей та інтересів. Значна увага приділяється вивченню майбутніми фахівцями іноземних мов, що сприяє становленню готовності до вимог професійного зростання на міжнародному рівні. Держава надає великого значення неперервній освіті, мотивуючи суспільство з раннього віку до навчання протягом усього життя.

Враховуючи невеликий територіальний розмір держави, Ліхтенштейн не може запропонувати цілком досконалу систему вищої освіти в межах своїх кордонів. Зважаючи на історичний розвиток Князівства Ліхтенштейн, держава має тісні освітні та наукові зв'язки з сусідніми країнами, Австрією та, зокрема,

з Швейцарією, які забезпечують країну необхідними освітніми пропозиціями. Зокрема це стосується професійно-технічної середньої освіти, професійної освіти університетського рівня та підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, а також їх інституційної реалізації.

Як вже згадувалось раніше, освітню систему Ліхтенштейну регулює уряд країни та Національне міністерство освіти. Також вони здійснюють фінансову підтримку освітньої системи в межах держави та забезпечують освітню підготовку громадян країни за кордоном; укладають навчальні програми та контролюють процес акредитації всіх освітніх закладів в межах країни [451].

Рисунок 2.4 Структура освітньої системи Ліхтенштейну

Джерело: систематизовано автором

Освітня система Ліхтенштейну складається з початкової, середньої освіти I рівня, середньої освіти II рівня та вищої освіти (див. рис.2.4).

Загальна освіта в Ліхтенштейні є обов'язковою для усіх дітей у віці від 6 до 15 років. Загальноосвітні школи стимулюють учнів продовжувати навчання у ЗВО країни та країнах-партнерах для підвищення наукового потенціалу країни.

По завершенню початкової школи учні продовжують обов'язкове навчання у середній школі, яке триває чотири роки. Заклади середньої освіти I рівня здійснюють підготовку учнів за двома напрямами: загальний та професійно-орієнтований. Середню освіту I рівня (обов'язкова освіта) в Ліхтенштейні забезпечують три види шкіл:

1. Загальноосвітня школа I (*нім. Oberschule*) – тип освітнього закладу (6–9 класи), який здійснює підготовку учнів до професійної діяльності або переходу до спеціалізованої вищої школи. У освітньому закладі учні вивчають такі предмети, як німецька мова, математика, інформатика, природничі науки, англійська мова, текстильний та технічний дизайн, релігія, музика, образотворче мистецтво, життя та спорт. Крім того, пропонуються різні факультативи, такі як геометричний малюнок і іноземні мови (італійська, іспанська чи французька).

2. Загальноосвітня школа II (*нім. Realschule*) – це ціленаправлений вид середньоосвітнього закладу, який характеризується вимогливою системою учнівства. Такий освітній заклад готує учнів до старших класів гімназії (*нім. Gymnasium Oberstufe*) або професійно-технічного училища (*нім. Berufsmaturitätsschule*). Навчання триває шість–дев'ять років. До навчального процесу залучають предметних фахівців в якості педагогів. У школі викладаються такі обов'язкові предмети, як німецька, англійська, французька, математика, інформатика, біологія, природничі науки, візуальний дизайн, музика, текстильний та технічний дизайн, релігія та спорт. Крім того, пропонуються різні факультативні курси.

По завершенню навчання у загальноосвітній школі I чи II типу учні за

бажанням можуть продовжити навчання у спеціалізованому 10 класі (*нім. Freiwilliges 10. Schuljahr*). 10-тий навчальний рік є останнім роком обов'язкової освіти і побудований в значній мірі на критеріях освіти для дорослих. Молодь навчають розвивати свою особистість та розширювати вміння та навички. Залежно від особистих цілей учнів, які ретельно досліджуються в процесі прийому на навчання, пропонують різні напрями підготовки, а саме: цілеспрямований розвиток особистості, підготовка до професійної діяльності, розширення загальноосвітніх компетенцій [440].

3. Гімназія (*нім. Gymnasium*) – метою та завданням освітнього закладу є навчання учнів в межах наукового дискурсу з розвитком незалежного мислення та суджень, введення їх у методику здійснення наукових досліджень і підготовка до вищої освіти. Важливою вимогою навчання у гімназії є самостійна відповідальність учнів за особисте навчання. Учні мають можливість формувати свою шкільну програму підготовки, обираючи спеціалізацію та заняття, що пропонуються у вигляді вибіркових та факультативних курсів.

По завершенню навчання у молодших класах гімназії (*нім. Gymnasium Unterstufe*), яке триває 3 роки, учні переходять до навчання у старших класах гімназії (*нім. Gymnasium Oberstufe*), що свідчить про перехід на інший освітній рівень, а саме середню освіту II рівня. У старших класах гімназії учні мають можливість обрати один із 5 запропонованих навчальних напрямів, відповідно до власних інтересів та освітніх перспектив, а саме: філологія; іноземна філологія; мистецтво, музика та педагогіка; економіка та право; математика та природничі науки. По завершенню навчання у гімназії учні отримують атестат про повну середню освіту (*нім. Maturazeugnis*), що дає можливість вступити до ЗВО Ліхтенштейну, Австрії та Швейцарії. Отож, по завершенню обов'язкового навчання вторинного рівня учні мають зробити вибір між складанням випускних екзаменів, що дає їм право вступати до університету чи обранням професійного шляху, який в майбутньому також може бути продовжений професійним бакалавратом.

Послідовність переходу в заклади різних освітніх рівнів є важливим принципом освітньої системи Ліхтенштейну, яка, насамперед, характеризується гнучкістю та можливістю вибору відповідно до особистісних потреб. Часто такою особливість освітньої системи держави користуються учні загальноосвітніх шкіл, які мають можливість переходу від одного до іншого типу шкіл, незважаючи на рік підготовки.

Професійна освіта вторинного рівня в Ліхтенштейні базується на практичних методах навчання майбутній професійній діяльності, які розроблені у партнерстві з діловими установами. Середню професійно-технічну освіту у Ліхтенштейні забезпечує професійно-технічні училища (*нім. Berufsmaturitätsschule*). Незважаючи на відсутність вузькопрофільних напрямів підготовки у освітніх закладах середньої освіти, майбутні фахівців туристичної галузі Ліхтенштейну мають можливість розпочати професійну підготовку в професійно-технічному училищі. Професійно-технічне училище пропонує навчання за такими напрямами, як техніка, архітектура, хімія, соціальні науки; економіка та сфера послуг; дизайн та мистецтво; здоров'я і соціологія.

В основу базової професійної освіти вторинного рівня покладено дуальний або триальний підходи. Дуальний підхід, відомий як подвійна система навчання, поєднує в собі професійну діяльність учня в компанії та відвідування спеціальної професійної школи. Триальний підхід включає ці два елементи, а також додаткові курси, спрямовані на навчання та подальший розвиток практичних навичок майбутніх фахівців. По завершенню професійної освіти вторинного рівня здобувачі мають змогу продовжити підготовку за програмами вищої професійної освіти третинного рівня.

Успішне завершення навчання дає можливість отримати професійний атестат середньої освіти (*нім. Berufsmaturitätszeugnis, Berufsmatura*), який дозволить здійснювати професійну діяльність або ж продовжити навчання у ЗВО Ліхтенштейну, Австрії або професійних закладах вищої освіти Швейцарії, зокрема у Швейцарських вищих школах туристичного та готельно-

ресторанного спрямування [440]. Будучи членом Європейської економічної зони, Ліхтенштейн також бере активну участь у програмах професійного навчання ЄС, які дають можливість молодим людям отримати міжнародний досвід після закінчення учнівства [370].

Загалом, освітній процес в Ліхтенштейні характеризується одним із найнижчих у світі кількісних показників співвідношення «учень-педагог», тобто на одного вчителя розраховано близько 10 учнів. Відомо, що розмір навчальної групи відіграє важливу роль у освітніх результатах, особливо в перші навчальні роки, оскільки матеріал, що вивчається, є основою для вивчення майбутніх навчальних предметів. Невеликі навчальні групи можуть покращити процес формування некомпетентних навичок, таких як самоконтроль, мотивація, наполегливість та реляційні навички. Такі групи також дозволяють вчителям працювати більш зосереджено з учнями, які можуть мати труднощі у навчанні, такі як дислексія [323].

Ще однією особливість навчального процесу у Ліхтенштейні є те, що учні та здобувачі витрачають близько 4 годин в тиждень на виконання домашнього завдання. Тобто, замість того, щоб змушувати здобувачів витрачати години на виконання домашнього завдання, система освіти в Ліхтенштейні пропонує широкий спектр позааудиторних заходів, які спрямовані на підвищення рівня соціальних навичок дітей. Це дозволяє заохотити здобувачів до здорового та збалансованого способу життя [323].

Найменші країни світу завжди обмежені у своїй здатності створити різноманітність вибору освітніх можливостей, не виключенням є Князівство Ліхтенштейн. Якщо країна змогла забезпечити власних громадян якісними національними освітніми закладами початкової та середньої освіти, то професійна та вища освіта майже повністю здобувається за кордоном. За таких умов уряд Ліхтенштейну змушений вибудовувати свою освітню політику таким чином, щоб інтенсифікувати співпрацю в освітній галузі з країнами, які надають безперешкодний доступ громадянам Ліхтенштейну до вищої освіти на їх території, що свідчить про захист національних інтересів Князівства.

Як свідчить дослідження, більшість здобувачів Ліхтенштейну, які отримали атестати про середню освіту навчаються за кордоном у Фрібурзі, Санкт-Галлі, Бернському університеті в Швейцарії чи Австрії в галузі медицини, права та економіки. У Німеччині ліхтенштейнським здобувачам, що бажають отримати вищу освіту, надаються індивідуальні навчальні програми у кожному окремому випадку від урядів німецьких земель [301].

Незважаючи на це, система професійного навчання Ліхтенштейну щорічно забезпечує 330 випускників шкіл (70–75% від загальної кількості випускників) можливістю отримати професійну освіту. 700 державних підприємств пропонують фахову підготовку за 80 різними напрямами, яка триває 3–4 роки. Витрати держави на професійне навчання складають від 8 до 10 мільйонів швейцарських франків на рік. Також Князівство Ліхтенштейн надає можливість своїм здобувачам брати участь в програмах Європейського співтовариства з професійного навчання. Це, в першу чергу, програми *MOJA, Echange, FAMOUS* і *CEDEFOP*. Спеціально створений Центр професійного навчання (*англ. The Vocational Guidance Center*) спільно з Центром планування кар'єри (*англ. Career Information Center*) пропонує здобувачам широкий спектр послуг консультаційного характеру, що допомагають їм обрати професію і знайти шляхи продовження навчання.

У Князівстві Ліхтенштейн налічується лише 3 заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців за ступеневими програмами, а саме:

1. Університет Ліхтенштейну (*нім. Universität Liechtenstein*).

2. Міжнародна академія філософії (*англ. International Academy of Philosophy*).

3. Приватний університет Князівства Ліхтенштейн (*нім. Private Universität im Fürstentum Liechtenstein*).

Варто зауважити, що отримати ступінь «бакалавр» чи «магістр» майбутні фахівці туристичної галузі мають можливість лише в одному ЗВО Ліхтенштейну, а саме в Університеті Ліхтенштейну.

Університет Ліхтенштейну [494] є провідним університетом

міжнародного рівня. ЗВО забезпечує особистий розвиток, критичне та творче мислення майбутніх фахівців. Науково-дослідна діяльність освітньої установи відповідає міжнародним стандартам викладання та здійснення наукових досліджень в університетах.

Університет складається з 5 інститутів: Інститут архітектури та територіального розвитку, Інститут господарчого права, Інститут кібернетики, Інститут фінансів, Інститут підприємницької діяльності. Не зважаючи на те, що туристичних спеціальностей в Університеті не передбачено станом на зараз, все ж майбутні фахівці туристичної галузі можуть здобути ступінь «бакалавра» за спеціальністю «Ділове адміністрування», або ж ступінь «магістра» за спеціальністю «Підприємництво». Загалом абітурієнти, які бажають отримати якісну туристичну освіту, вступають до провідних вузів Швейцарії та Австрії. Адже між країнами укладено договір про освітню співпрацю і абітурієнти з Люксембургу мають однакові права вступу у вузи дружніх країн з швейцарськими та австрійськими абітурієнтами.

Отже, дослідивши сучасний стан освітньої системи Люксембургу та Ліхтенштейну, можна зробити висновки, що сучасні системи освіти держав реалізують поставлені перед ними цілі та завдання в рамках свідомої співпраці, що організується з іншими країнами. Незважаючи на обмежену кількість закладів середньої професійної та вищої освіти, а також невеликий вибір вузькопрофільних спеціальностей для підготовки майбутніх фахівців і відсутність туристичних напрямів підготовки, що і є об’єктом нашого дослідження, нами було виокремлено певні переваги, які, на нашу думку, характеризують ці країни з високим рівнем освіченості населення, зокрема:

1) Гнучкість освітньої системи, що забезпечує право вибору та дозволяє зміну закладів середньої освіти за вподобанням та майбутніми намірами учнів.

2) Спрощена процедура вступу до ЗВО, у порівнянні з іншими німецькомовними країнами.

3) Зменшене навчальне навантаження учнів та здобувачів у позааудиторний час, що дозволяє зосередитись на розвитку особистісних якостей.

4) Великий вибір додаткових освітніх можливостей для особистісного та професійного зростання (тренінги, факультативи, курси), що характеризує освітню систему Ліхтенштейну як триальну.

5) Всебічна державна підтримка здобувачів, які бажають отримати вищу освіту за кордоном.

6) Надання можливостей (вибіркові курси) ЗВО для всебічного розвитку та особистісного становлення майбутніх фахівців.

Незважаючи на позитивні моменти системи підготовки майбутніх фахівців у Люксембурзі та Ліхтенштейні, нами були виокремленні певні недоліки, які, на нашу думку, обмежують можливість досконалої професійної підготовки майбутніх фахівців, а саме: обмежена кількість закладів професійної середньої і вищої освіти; недостатній вибір вузькопрофільних спеціальностей для підготовки майбутніх фахівців і відсутність туристичних спеціальностей на середньому і вищому освітньому рівні; неактивна співпраця ЗВО із закордонними освітніми закладами у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, окрім освітніх установ німецькомовних країн-партнерів; недостатня кількість практичних тренінгів на підприємствах країни та відсутність закордонного навчального стажування; неактивна участь промислових підприємств, компаній, торгових організацій у процесі професійного становлення майбутніх фахівців та впродовж формування навчальних програм та випускної атестації здобувачів, що активно практикується у інших німецькомовних країнах.

Висновки до ІІ розділу

Глобальні перетворення в суспільстві та економіці впливають значною мірою на побудову освітньої політики в контексті неперервності, зокрема туристичної освіти. Виходячи з цього, одним із стратегічних завдань туристичної освіти упродовж життя в німецькомовних країнах Західної Європи

є прагнення досягти кращих світових взірців у сфері туристичної освіти, інтеграція у світове освітнє співтовариство.

Детальний аналіз системи вищої освіти німецькомовних країн дозволяє стверджувати, що у провідних німецькомовних країнах (Німеччина, Австрія, Швейцарія і Люксембург) туристична освіта здійснюється за змішаною системою, яка включає елементи німецької та англійської моделі професійної підготовки, в якій поєднується теоретичне навчання у вищій школі з практичним стажування на виробництві, що сприяє формуванню практичних навичок і вмінь у процесі професійної підготовки. Загалом туристична освіта німецькомовних країн є діяльнісно-орієнтована, якій характерна ступенева система професійного становлення з дворівневою моделлю на університетському рівні.

У результаті дослідження визначено типи закладів вищої туристичної освіти та означено напрями підготовки за туристичними спеціальностями. Так, встановлено, що найтиповішими закладами вищої туристичної освіти є університети прикладних наук (Німеччина, Австрія), фахові вищі школи (коледжі) (Швейцарія) та класичні університети (Люксембург, Ліхтенштейн). Означені заклади вищої освіти користуються великим ступенем автономії в межах національних систем освіти.

Уперше введено поняття «трилінгвальна туристична освіта», що є характерною для системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в Люксембурзі.

Означено, що перевагою діяльності закладів вищої туристичної освіти окремих німецькомовних країн (Німеччина, Австрія та Швейцарія) є тісне співробітництво з бізнес-спільнотою (партнерами), залучення до освітнього процесу провідних підприємств туристичної галузі та співпраця в розробці навчальних проєктів зі спеціальності, що забезпечує безпосередній зв’язок здобувачів з ринком праці.

Встановлено, що між закладами вищої туристичної освіти німецькомовних країн налагоджена тісна співпраця задля задоволення запитів на отримання

ступеневої вищої туристичної освіти від країн-сусідів, які цього потребують (Ліхтенштейн, Люксембург).

Теоретичне обґрунтування неперервної професійної освіти фахівців туристичної сфери у німецькомовних країнах Західної Європи дозволяє виділити певні її характеристики, а саме: *неперервність,* завдяки узгодженню змісту і координації навчання на різних освітніх рівнях; *відкритість і доступність,* що передбачає вільний вибір громадянами профілю навчання відповідно до їх здібностей та інтересів; *гнучкість* завдяки її варіативності і постійному оновленню; *науковість*, оскільки забезпечує можливість здобути наукові знання про суспільство та конкретну сферу його діяльності; *інтеграцію науки та виробництва* задля забезпечення конкурентоздатності її випускників; *полікультурність* і *полімовність* як невід'ємні складові національних освітніх систем окремих країн (Швейцарія, Люксембург, Ліхтенштейн).

Розділ 3.

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

3.1. Узагальна характеристика професійної підготовки фахівців туристичної сфери у ЗВО німецькомовних країн Західної Європи

Розвиток системи професійної туристичної освіти як запорука успішного становлення туристичної галузі в XXI столітті характеризується як визначальний вектор розвитку національної і світової економіки, а також значний соціокультурний феномен міжрегіонального та міжнародного співробітництва. Зростаючі вимоги до кадрового потенціалу обумовлюють необхідність виявлення спільних рис і відмінностей у розвитку вітчизняних і зарубіжних закладів туристичної освіти. Професійна туристична освіта як багатовимірна безперервно формуюча система потребує розробки наукових основ неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Разом з тим окреслені загальнонаукові підходи повинні стати не перешкодою, а раціональною основою для розвитку різних наукових шкіл, зберігаючи тим самим їх національні особливості і ментальну культуру. Все це дозволить зміцнити систему взаємодії різних суб’єктів і наукових шкіл в єдиному світовому туристичному просторі.

Характерною особливістю вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи є її бінарна структура, в якій традиційний університетський сектор (університети) існує паралельно зі сектором неуніверситетської вищої освіти (фахові вищі школи, професійні академії, вищі школи готельно-ресторанного та туристичного менеджменту). Розрізняють програми з поглибленим теоретичним курсом, спрямованим на ґрунтовний науковий пошук та програми професійного навчання високого рівня. У

традиційному університетському секторі переважає академічна освіта майбутніх фахівців, в неуніверситетському – професійно орієнтований підхід до навчання з залучення профільних організацій та підприємств.

У процесі дослідження виявлено, що заклади туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи виконують такі функції: *комерційну* (зовнішні клієнти необхідні для розвитку у здобувача професійних якостей сфери гостинності, обслуговування, поведінки з клієнтами та реалізації послуг); *педагогічну* (формування умінь і практичних навичок, засвоєння технологій і конкретних інструментів, необхідних для досягнення професійного успіху); *соціальну* (формування і розвиток інтелектуального, наукового та кадрового потенціалу суспільства); *економічну* (забезпечення економіки держави кваліфікованою робочою силою та якісними управлінськими кадрами в сфері туризму); культуротворчу (забезпечення процесу всебічного розвитку майбутнього фахівця з допомогою елективних курсів та тренінгових занять); *координаційну* (забезпечення співпраці закладів туристичної освіти з профільними організаціями та соціальними інститутами задля підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі відповідно до потреб національного ринку праці); *міжкультурну* (забезпечення обов'язкового стажування, або ж семестрового навчання у закордонних освітніх закладах чи провідних світових туристичних компаніях для розширення світогляду та підвищення професійних навичок та вмінь у майбутніх фахівців туристичної галузі); *практичну* (забезпечення можливостей для розвитку та набуття практичних навичок професійної діяльності на провідних туристичних підприємствах); *науково-дослідну* (надання можливості актуалізувати професійно-значущі знання майбутніх фахівців, їх відтворення та перенесення в нові професійні ситуації, використання з метою встановлення зв'язку з навчальним матеріалом, що підлягає засвоєнню).

Як було з'ясовано, в Європі функціонують три основні системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму: німецька, французька і англійська [208]. Ретельний аналіз системи туристичної освіти в

німецькомовних країнах дає змогу стверджувати, що у провідних німецькомовних країнах (Німеччина, Австрія, Швейцарія і Люксембург) туристична освіта здійснюється за змішаною системою, яка включає елементи німецької та англійської моделі професійної підготовки. Так, на вторинному освітньому рівні майбутні фахівці туристичної галузі здійснюють підготовку за німецькою освітньою моделлю, яка базується на учнівстві, і за три роки дає молодим фахівцям ґрунтовну базу для засвоєння практичних навичок і прийомів реалізації поставлених професійних завдань. Після завершення вторинного рівня професійної освіти переважна більшість вищих закладів освіти не вимагає від майбутніх здобувачів обов'язкового професійного досвіду за спеціальністю, що передбачено німецькою освітньою системою. Так, наприклад, Університет Штральзунду (Німеччина) пропонує бакалаврську програму підготовки за спеціальністю «Менеджмент туризму та індустрії розваг» за наявності загального атестату зрілості чи професійного атестату, професійної кваліфікації, або ж проходження вступних іспитів. Окремі заклади вищої туристичної освіти вимагають професійний досвід роботи за спеціальністю для вступу на магістерську програму підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Так, Швейцарська вища школа готельного менеджменту пропонує магістерську програму підготовки за спеціальністю «Міжнародний бізнес» зі спеціалізацією «Готельний та курортний менеджмент» за наявністю ступеня «Бакалавр» із суміжної спеціальності та 3 роки професійного досвіду на управлінських заклад вищої освіти також пропонує магістерську програму підготовки за спеціальністю «Міжнародний менеджмент готельного бізнесу» за наявності ступеня «Бакалавр» із суміжної спеціальності без обов'язкового досвіду професійної діяльності. Це свідчить про диверсифікацію освітніх пропозицій вищими закладами туристичної освіти в німецькомовних країнах, що можна пояснити наданням їм ширшої автономії та можливості корегувати умови вступу на окремі програми підготовки відповідно до їх попиту.

Загалом заклади вищої туристичної освіти в німецькомовних державах

зорієнтовані на англійську систему професійної підготовки, в межах якої стажування на підприємстві є доповненням до теоретичного аудиторного навчання. Вища туристична освіта значною мірю орієнтована на ті позиції, які пов'язані із здійсненням контролю та організації управління. Це в основному функції менеджменту, а не технології виробництва, що утверджують операційно-виробничі засади професійного становлення. В той час як заклади туристичної освіти вторинного рівня орієнтовані на предметно-практичну складову навчального процесу, освіта третинного рівня використовує академічний підхід до навчання у поєднанні з нетривалим практичним стажуванням. Виключенням є окремі приватні заклади вищої туристичної освіти, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі за дуальною системою навчання (наприклад, Баден-Вюртенберзький університет дуального навчання «Равенсбург» (Німеччина).

Тому це дає підстави стверджувати, що туристична освіти в німецькомовних державах Західної Європи здійснюється за англо-німецькою системою підготовки, поєднуючи практично орієнтований та академічний підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі на різних освітніх рівнях.

Досліджено, що структурна модель туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи включає 3 рівні (Додаток Є): перший рівень – початкова туристична освіта; другий рівень – середня туристична освіта; третій рівень – вища туристична освіта.

Початкова туристична освіта в німецькомовних країнах передбачає фахову підготовку майбутніх фахівців нижчої ланки у спеціалізованих закладах середньої освіти або спеціалізованих класах загальноосвітньої середньої школи. На даному етапі підготовки майбутні фахівці туристичної сфери діяльності отримують базові професійними знання та навички у поєднанні з загальноосвітньою підготовкою. Початкова туристична освіта здійснюється за дуальною системою підготовки, забезпечуючи майбутніх фахівців практичними навичками на туристичному підприємстві, яке є безпосереднім учасником

освітнього процесу. В процесі базової професійної підготовки учні вивчають спеціалізовані предмети в залежності від обраного напряму підготовки у поєднанні з загальноосвітніми дисциплінами.

Середня туристична освіта передбачає підготовку майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності середньої ланки, а також управлінських кадрів середньої ланки та здійснюється у спеціалізованих закладах туристичної освіти. Заклади туристичної освіти даного рівня забезпечують майбутніх фахівців ґрунтовними фаховими знанням та практичними навичками, необхідними для виконання професійних завдань у сфері туризму. Середня туристична освіта, як і початкова, здійснюється за дуальною системою навчання, в якому значна частка освітнього процесу відбувається на туристичному підприємстві. Варто зауважити, що деякі спеціалізовані середні заклади туристичної освіти розміщенні у готельно-ресторанних комплексах, що забезпечують академічну та практичну освіту в межах одного закладу, наприклад Понтресінська професійна школа готельно-спортивного типу (*нім. Schulhotel Sporthotel Pontresina*) (Швейцарія), готельно-навчальний комплекс Regina Interlaken (*нім. Schulhotel Regina Interlaken) (Швейцарія*), фахова школа готельного господарства для лижного відпочинку м. Зальцбург (*англ. Ski Hotel School, Salzburg*) (Австрія) тощо.

Вища туристична освіта здійснюється в університетах або вищих спеціалізованих закладах освіти, в яких готують майбутніх управлінських кадрів вищої ланки за спеціальностями туристичного спрямування. Переважна більшість таких закладів технічного або економічного спрямування, які пропонують спеціалізовані напрями підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Винятком є лише Швейцарія, яка відома у всьому світі закладами вищої освіти туристичного спрямування. Тим не менш, вища туристична освіта в усіх німецькомовних країнах Західної Європи, включаючи Швейцарію, є менеджмент орієнтованою, забезпечуючи майбутніх фахівців управлінськими знаннями та навичками у сфері туризму.

На відміну від початкової та середньої туристичної освіти, в якій

переважає практична складова освітнього процесу, вища туристична освіта характеризується академічним спрямуванням, яке час від часу змінюється практичним навчанням (стажуванням) на підприємствах Європи та світу. Важливо зазначити, що у Європі відбувається інтенсивна інтернаціоналізація вищої туристичної освіти, що відображено у впровадженні обов'язкового семестру чи року навчання за спеціальністю у закордонному вузі-партнері, або ж проходженні навчальної практики на міжнародному туристичному підприємстві в іншій країні.

Відповідно до структурної моделі туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, нами було проаналізовано кваліфікаційні документи, що дозволяють майбутнім фахівцям туристичної галузі підійматись освітньо-кваліфікаційною вертикаллю або здійснювати професійну діяльність (Додаток Ж).

Отож, по завершенню першого рівня туристичної освіти (початковий), майбутні фахівці отримують загальний або професійний атестат зрілості, що видається загальноосвітніми чи спеціалізованими середніми закладами освіти. Обидва документи засвідчують повну середню освіту майбутнього фахівця і забезпечують доступ до закладів туристичної освіти середнього рівня. Варто зазначити, що атестат зрілості також уможливлює доступ до бакалаврської програми підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності у деяких закладах вищої туристичної освіти, але за умови наявності професійного досвіду роботи за спеціальністю, або ж успішної здачі додаткового професійного іспиту.

За умови продовження професійного навчання за туристичною спеціальністю у закладі туристичної освіти середнього рівня, майбутній фахівець отримує професійну кваліфікацію, яка дає змогу займатись професійною діяльністю, або ж продовжити фахову підготовку на вищому рівні туристичної освіти (третинний рівень).

Незважаючи на відмінність у назвах кваліфікаційних документів початкового та середнього рівня туристичної освіти у німецькомовних країнах,

їх зміст та можливості подальшого освітнього просування майбутніх фахівців туристичної галузі вважаються рівноцінними. Аналізуючи кваліфікаційні документи вищого рівня туристичної освіти, можна говорити про завершення адаптації вищої освіти німецькомовних країн до вимог Болонського процесу, одним із положень якого є трициклова система університетської освіти перший (бакалавр), другий (магістр), третій (доктор філософії). Отож, вищий рівень туристичної освіти в німецькомовних країнах забезпечує майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності академічним ступенем «бакалавр», а в подальшому – «магістр».

Досліджуючи системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в німецькомовних країнах Західної Європи було встановлено 4 освітньо-кваліфікаційні рівні в вищій туристичній освіті:

I. Неповна вища туристична освіта: кваліфікація «молодший спеціаліст/ кваліфікований фахівець» на базі повної загальної чи професійної середньої освіти здобувається впродовж 1–2 років, на базі базової загальної середньої освіти з одночасним здобуттям повної загальної чи професійної середньої освіти – 3–4 роки. Випускники, які успішно пройшли державну атестацію, отримують Диплом молодшого спеціаліста або Диплом кваліфікованого працівника**,** що надає право на здійснення професійної діяльності або вступу на програму підготовки бакалавра. Перший освітньо-кваліфікаційний рівень в туристичній освіті забезпечує майбутніх фахівців спеціальними професійними знанями, уміннями і навичками, достатніми для здійснення виробничих функцій та підтверджується державним дипломом про вищу середню професійну освіту чи професійним кваліфікаційним сертифікатом.

II. Базова вища туристична освіта передбачає отримання ступеня «бакалавр» на основі повної загальної чи професійної середньої освіти, або ж наявності першого освітньо-кваліфікаційного рівня вищої туристичної освіти. Нормативний термін навчання зазвичай становить 3–4 роки, але вказані терміни є умовними і залежать від успішності засвоєння навчального матеріалу (180 кредитів ЄКТС). Випускники, які успішно пройшли державну атестацію,

отримують Диплом бакалавра, що надає право на здійснення професійної діяльності та право вступу на програму підготовки магістрів.

Базова туристична освіта передбачає формування фундаментальних і спеціальних знань і умінь, достатніх для виконання завдань та обов'язків для фахівців середньої ланки управління в туристичній сфері діяльності.

III. Повна вища туристична освіта є завершальним циклом освітньої підготовки управлінських кадрів вищої ланки в туристичній сфері діяльності і передбачає здобуття ступеня магістра. Вступ на програму підготовки ОС «магістр» потребує наявності диплому бакалавра. Нормативний період підготовки зазвичай становить 1–2 роки та може коливатись в залежності від успішності засвоєння навчального матеріалу (120 кредитів ЄКТС). Магістерські програми підготовки забезпечують можливість розвитку фахових умінь і навичок, достатніх для виконання професійних завдань творчого та інноваційного характеру у вищій ланці управління, або поглиблення, розширення і оновлення професійних знань, умінь, навичок та отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Завершений цикл вищої туристичної освіти дає можливість здійснювати професійну діяльність управлінських кадрів найвищого рівня в туристичній галузі, або ж уможливлює глибоке вивчення наукових основ обраного фаху з метою здійснення дослідження та отримання ступеня доктора філософії у галузі ділового адміністрування, доктора філософії у галузі економіки та фінансів, доктора філософії у галузі управління, доктора філософії у галузі міжнародних відносин та політичної економіки, що характерно освітньо-науковому рівню туристичної освіти.

Проаналізувавши структуру туристичної освіти у німецькомовних країнах Західної Європи, напрями навчання у освітніх закладах можна поділити на окремі категорії та підкатегорії.

Огляд освітніх пропозицій у закладах початкової та середньої туристичної освіти, а також аналіз кваліфікацій туристичної сфери діяльності

дозволяє виділити такі категорії: туризм, готельний бізнес, ресторанний бізнес, готельно-ресторанний бізнес. Кожна категорія охоплює узагальнений перелік кваліфікацій, які здобуваються у закладах туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи (див. табл. 3.1.).

Детальний аналіз закладів вищої туристичної освіти німецькомовних країн та спеціальностей підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі на отримання ступеня «бакалавр» та «магістр» дозволяють виділити такі категорії: туризм і розвиток туризму; менеджмент туризму; готельно-ресторанний менеджмент; міжнародний менеджмент туризму та готельно-ресторанної індустрії. Деякі категорії можуть поділятися на підкатегорії, які звужують професійні інтереси за окремими спеціальностями, а саме: менеджмент туризму управління авіацією (Додаток З).

Таблиця 3.1

Категоріальний поділ кваліфікацій майбутніх фахівців в межах неповної вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи

Категорія напряму підготовки	**Назва кваліфікації (укр.м.)**	**Назва кваліфікації (нім.м.)**
Готельний бізнес	Фахівець у сфері готельного бізнесу	*Hotelfachmann/Hotelfachfrau*
	Фахівець з продажу в сфері гостинності	*Kaufmann/Kauffrau Branche Hotel-Gastro-Tourismus*
	Фахівець з організації готельного бізнесу	*Hotel-Kommunikationsfachfrau/-mann*
	Асистент менеджера в сфері гостинності	*Hotellerieangestellte/r*
	Фахівець у сфері домоведення	*Fachmann/Fachfrau Hauswirtschaft*
	Практик у сфері домоведення	*Hauswirtschaftspraktiker/in*

Продовження таблиці 3.1

Категорія напряму підготовки	Назва кваліфікації (укр.м.)	Назва кваліфікації (нім.м.)
Ресторанний бізнес	Фахівець у сфері ресторанного бізнесу (громадське харчування) Фахівець у сфері ресторанного бізнесу (адміністрація)	*Restaurationsfachmann/Restaurationsfahfrau* *Restaurationsangestellte/r*
	Кухар Шефкухар Офіціант Бармен Сомельє Експерт у сфері системної гастрономії	*Koch/Kochin* *Chefkoch/Chefköchin* *Kellner/in* *Fachkraft im Gastgewerbe* *Sommelière* ***Systemgastronomiefachfrau/ Systemgastronomiefachmann***
Готельно-ресторанний бізнес	Фахівець в сфері готельно-ресторанного бізнесу та торгівлі	*Hotelbetriebswirt/in*
Туризм	Фахівець у сфері міжнародного туризму Фахівець у сфері пасажирського руху Фахівець з продажу в сфері туризму Фахівець з продажу в сфері повітряного сполучення Фахівець з організації туристичного бізнесу Помічник менеджера туристичного агентства	*Internationale/r Touristikassistent/in* *Fachmann/-frau öffentlicher Verkehr* *Tourismuskauffrau/-mann* *Luftverkehrskaufmann/Luftverkehrskauffrau* *Touristikassistent/Touristikassistentin* *Assistent/in - Tourismusmanagement*

Джерело: систематизовано автором

Отож, узагальнений аналіз напрямів підготовки та кваліфікацій майбутніх фахівців туристичної галузі у закладах туристичної освіти німецькомовних країн дає підстави стверджувати, що туристична освіта неуніверситетського рівня забезпечує майбутніх фахівців туристичної галузі фундаментальними та прикладними основами професійної діяльності, в той час як університетська туристична освіта переважно менеджмент орієнтована та має міждисциплінарний характер, формуючи в майбутніх фахівців управлінські якості, вміння успішного ведення бізнесу, критичне мислення, комунікативні та іншомовні навички.

Можна припустити, що основними постачальниками кваліфікованої робочої сили в туристичну галузь німецькомовних країн є саме заклади середньої туристичної освіти, випускники яких у подальшому можуть продовжити навчання у закладах вищої туристичної освіти для набуття управлінських знань, вмінь та навичок, що сприяє кар'єрному зростанню та можливості працевлаштування за кордоном, адже у більшості німецькомовних країн середня туристична освіта орієнтована на внутрішній ринок праці, в той час адаптація туристичної освіти університетського рівня до вимог Болонської декларації розширює кордони працевлаштування для своїх випускників.

У процесі дослідження навчальних планів у закладах туристичної освіти німецькомовних країн практичний інтерес викликають окремі аспекти професійної підготовки в закладах неуніверситетської туристичної освіти (середня туристична освіта).

У результаті дослідження було виявлено, що навчання в середніх освітніх закладах туристичного профілю здійснюється на трьох рівнях: перший рівень – *фундаментальна підготовка* (теоретичні відомості основ професійного спрямування); другий рівень – *міждисциплінарна підготовка* (ознайомлення з теоретичними і практичними аспектами споріднених професій); третій рівень – *вузькопрофільна підготовка* (поглиблене вивчення основ професійної діяльності, що завершується складання кваліфікаційного іспиту). Терміни практичного навчання можуть коливатись в залежності від типу освітнього

закладу та спеціальності. Професійна підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі, що триває 6 семестрів, передбачає 2–3 семестри практичного навчання на підприємстві.

Аналізуючи навчальні плани закладів туристичної освіти університетського рівня, нами було встановлено, що у переважній більшості бакалаврських та магістерських програм підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності спостерігаються закономірні ознаки, що відповідають створенню європейськими державами єдиного простору вищої освіти. Зокрема, бакалаврські програми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі передбачають такі дисциплінарні рівні професійного становлення: *фундаментально-професійний*, *функціонально-професійний* і *предметно-орієнтований*.

Фундаментально-професійний рівень підготовки охоплює перший рік навчання (1–2 семестр), впродовж якого майбутні фахівців знайомляться з основами ведення бізнесу, підприємницькою діяльністю, особливостями туристичної діяльності тощо. Здобувачі вивчають такі дисципліни, як основи підприємницької діяльності, основи менеджменту, бухгалтерський облік, основи туристичної діяльності, правознавство, економіка, маркетинг тощо.

Функціонально-професійний рівень підготовки охоплює другий рік професійної підготовки (3–4 семестр) та передбачає подальше вивчення економічних дисциплін, збільшення дисциплін управлінського спрямування з поступовим поглибленням у фах, зокрема: управління людськими ресурсами, управління бухгалтерською звітністю, маркетингові дослідження, особливості діяльності туристичних агенцій, менеджмент транспортних перевезень, сталий розвиток туризму, менеджмент організації туристичних заходів тощо. У більшості закладів вищої освіти туристичного спрямування практичне навчання на підприємстві, яке передбачає 1–2 семестри професійної підготовки розпочинається на функціонально-професійному рівні туристичної освіти.

Предметно-орієнтований рівень вищої туристичної освіти є завершальним етапом професійної підготовки майбутніх управлінських кадрів

в туристичній галузі та охоплює останній рік (або 1,5 р.) навчання (5–6 (7) семестр). Впродовж даного періоду здобувачі набувають концептуальних знань та умінь щодо розв'язання складних професійних завдань, застосування інноваційних підходів у реалізації загальних професійних функцій шляхом здійснення переважно організаторських, операційних та евристичних процедур, а також прийнятті оперативних рішень в межах своєї професійної компетенції. Предметно орієнтований рівень туристичної освіти передбачає вивчення таких дисциплін, як логістика туристичної галузі, контролінг, стратегічний менеджмент в туризмі, консалтинговий менеджмент, спеціалізований туризм (культурний, курортно-оздоровчий, спортивно-оздоровчий, тощо), економіка туризму тощо.

Окремої уваги заслуговує формування іншомовної компетенції у майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності в закладах вищої освіти німецькомовних країн. Аналіз навчальних програм дозволяє стверджувати, що вивчення іноземних мов є пріоритетним завданням закладів вищої туристичної освіти. Впродовж усіх семестрів професійної підготовки майбутні фахівців туристичної сфери діяльності вивчають принаймні дві іноземних мови. Окрім того, здобувачам пропонують перелік іноземних мов, які вони можуть обрати для вивчення в майбутньому як першої, так і другої іноземної мови, зокрема китайська, французька, італійська, іспанська, російська тощо.

Предметно-орієнтований рівень бакалаврської підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі завершується підготовкою науково-практичного дослідження та його публічним заслуховуванням.

Аналіз навчальних планів магістерських програм підготовки управлінських кадрів туристичної галузі в закладах вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи дозволяє виділити такі рівні в системі підготовки ОС «магістр» туристичного спрямування: *предметно-орієнтований*; *практично-прикладний* і *науково-дослідний*.

Враховуючи загальний термін підготовки за програмами ОС «магістр» (1,5–2 роки (3–4 семестри) (120 кредитів ЕКТС)), предметно-орієнтований

рівень охоплює перший рік навчання та передбачає поглиблене вивчення основ майбутньої професійної діяльності, зокрема таких дисциплін, як стратегічний менеджмент в туризмі, маркетинговий менеджмент в туризмі, лідерство, сталий розвиток туризму, інвестпланування, міжнародне планування та управління тощо.

Практично-прикладний рівень магістерської підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності передбачає автоматизацію набутих раніше фахових знань та їх практичне застосування у спроектованих професійних ситуаціях. Окрім того, даний рівень професійного становлення передбачає набуття, розвиток та вдосконалення вмінь і навичок критичного та творчого мислення, глобального аналізу, синтезування й обґрунтування інформації, пошуку компромісного вирішення поставлених професійних завдань. Практично-прикладний рівень підготовки проходить у формі семінарів, тренінгових занять з використанням кейс- та коучинг-методів, підготовкою презентацій та розробкою інноваційних проєктів професійного спрямування.

Науково-дослідний рівень є завершальним етапом навчання, що передбачає здійснення наукового дослідження у сфері туризму та публічне представлення його результатів і охоплює останній семестр підготовки за програмою.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що структура туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи сприяє не лише зростання освітнього (загального і професійного) потенціалу майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності, а також уможливлює ефективну міграцію в інші освітні галузі і професійну діяльність.

Система туристичної освіти побудована на основі гармонійного поєднання інтересів і особливостей двох галузей: освіти і туризму. Незважаючи на швидкі темпи розвитку туризму у світі та консервативний характер освітньої галузі, професійну освіту майбутніх фахівців у заклади туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи намагаються адаптувати до

глобалізаційних процесів в світовій економіці, оновлюючи застарілі навчальні програми та створюючи інноваційні напрями підготовки, які відповідають запитам сучасності.

3.2. Генеза туристичної освіти у ЗВО німецькомовних країн Західної Європи та етапи її розвитку

Туризм німецькомовних країн Західної Європи як економічна галузь має давні традиції. Перші кроки його становлення були зроблені в XIX столітті. Поява індустріалізації, інтенсифікація мобільності населення світу та бажання пізнати нове сприяло розвитку туризму як важливого сектору національної економіки. Сьогодні туристична галузь забезпечує левову частку ВВП окремих німецькомовних країн Західної Європи. Так, наприклад, у Австрії туризм становить 18,6 відсотків загальної кількості експортного доходу і забезпечує робочими місцями близько 500 000 громадян держави. У Швейцарії туризм забезпечує населення країни 163 750 робочими місцями. Основними роботодавцями туристичної сфери діяльності в німецькомовних країнах є готельно-ресторанні підприємства та пасажирські перевезення [466].

Загалом, проаналізувавши дані Світової туристичної організації щодо кількості туристичних прибуттів до німецькомовних країн за 2017 рік, можна говорити про повільне, але збільшення кількості туристів після кризового періоду, який був спричинений Глобальною фінансовою кризою 2008–2009 років у світі (див табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Кількість туристичних прибуттів до німецькомовних країн Західної Європи у 2012-2016 рр. (тис.)

Країна / *рік*	**Австрія**	**Німеччина**	**Швейцарія**	**Люксембург**	**Ліхтенштейн**
2012	24.152	30.411	8.566	950	62
2013	24.813	31.545	8.967	945	60

Продовження таблиці 3.2

Країна / *рік*	**Австрія**	**Німеччина**	**Швейцарія**	**Люксембург**	**Ліхтенштейн**
2014	25.291	32.999	9.158	1.038	61
2015	26.728	34.970	9.305	1.090	57
2016	28.121	35.555	10.402	1.054	69

Джерело: [498]: систематизовано автором

Аналіз кількості туристичних прибуттів дає підстави стверджувати, що серед німецькомовних країн Західної Європи, саме Німеччина, Австрія та Швейцарія є основним осередком розвитку туризму, що потребує нашого досконалого вивчення. Особливої уваги потребує Швейцарія, яка є взірцем розвитку закладів туристичної освіти та якісної підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності у світі.

Варто зауважити, що туризм Швейцарії невпинно успішно розвивався починаючи з XIX століття. Кількість місць для ночівель у сфері гостинності Швейцарії збільшилася втричі до 211 000 з 1880 по 1912 роки, тому цей період також називають «*Belle Epoque*» [478].

Значну частку прибутку туристичної галузі Швейцарії забезпечувала готельна індустрія. Оскільки в той час, як і сьогодні, Швейцарія була нейтральною та мирною країною, відмінна туристична інфраструктура та залізничні дороги робили державу дуже популярним туристичним центром серед аристократичних верств населення Європи. Впродовж, а також після Другої світової війни, Швейцарія, єдина країна Центральної Європи, якої не торкнулися бойові дії, набула статусу найважливішого туристичного осередку світу, що позначалось на кількості туристичних відвідувань країни [253]. Кількість місць, які надавались готельною індустрією, лише в той час збільшився до 258 700. Сьогодні ця цифра становить понад 273 507. Значну частину туристів щороку Швейцарія, як і Австрія, зустрічає з Німеччини (3853), а також США (1739) та Великобританії (1640) [464].

Незважаючи на стале туристичне зростання в Швейцарії, останніми

роками країна переживає певні труднощі щодо лідерства як світового туристичного центру. Причиною цього послугувала ревальвація швейцарської валюти (швейцарський франк) на 30% у 2015 році та відносна девальвація європейського євро. Це спричинило незначну, але все ж відчутну для Швейцарії зміну туристичних потоків у Європі та безпосередньо в Швейцарії (див. табл. 3.3), які перенаправились у країни з більш доступним валютним середовищем (Австрія, Франція, Італія), оскільки значну частину туристів Швейцарії становили європейці.

Таблиця 3.3

Аналіз статистичних даних щодо здійснення подорожей до Швейцарії (1998 - 2017 рр.)

	1998	**2003**	**2008**	**2009**	**2013**	**2014**	**2015**	**2017**
Тривалі подорожі (тис.)	20 484	17 872	20 069	17 183	22 755	21 159	22 217	21535
Одноденні подорожі (тис.)	73 267	87 218	78 654	75 451	79 660	75 780	76 447	77378

Джерело: [407;408;409]: систематизовано автором

Із подібною проблемою зіштовхнулась Австрія у 1992 році, коли спостерігалось неабияке зниження туристичних потоків. Ослаблення валюти на початку 1990-х років вплинуло на зниження австрійських туристичних потоків з США, Італії, Іспанії та Великобританії. На туристичну галузь Австрії також негативно вплинуло зростання конкуренції з Східної Європи та відродження туризму в республіках колишньої Югославії [511]. Все це свідчить про неабиякий вплив на розвиток туризму не лише в німецькомовних країнах Західної Європи, а й у світі загалом, зовнішніх чинників, про які часто згадують вітчизняні та зарубіжні вчені, які досліджують туризм як окрему наукову проблему.

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення щодо терміну туризм.

Вітчизняні та зарубіжні вчені трактують його по-різному. Так, у дослідженнях вітчизняних науковців туризм трактується як соціальне явище, яке охоплює всі сфери суспільства й характеризується сукупністю специфічних відносин, процесів, явищ, що супроводжують людину під час подорожей, які вона здійснює з різною метою [26].

У провідних зарубіжних дослідженнях туризм тлумачать як дослідження особистості (туриста), який перебуває далеко від звичного середовища проживання, туристичної структури та механізмів, що відповідають потребам туристів, стандартного (домашнього) та нестандартного (туристичного) світів і їх діалектичної взаємодії [360]. Таке концептуальне визначення дає можливість зрозуміти туризм вцілому як окреме явище.

На думку іспанської дослідниці Анни Марії Мунар [228], туризм як діяльність міг би існувати навіть за відсутності вчених чи дослідників, які його вивчали, тому це не так «вивчення», як «існування» визначеної людської діяльності, яка формує туризм. Якщо говорити про «вивчення», то таке визначення краще застосовувати для характеристики не самого туризму, а туристичної освіти як підсистеми туризму.

Отож, дослідження туризму – це один з компонентів різностороньої людської взаємодії, пов’язаної з туристичною діяльністю. Туризм, в свою чергу – це складна система економічних, соціальних, культурних та політичних процесів, що створюються для чи під впливом туристів.

Створення туристичної освітньої системи, адаптованої до динамічних змін, що відбуваються у туризмі в умовах інноваційної економічної формації, стало пріоритетним завданням більшості країн Європи. Туризм як унікальний вид діяльності, який відрізняється глобальністю, сталим розвитком та позитивними економічними результатами час від часу змінює вимоги до туристичної освіти. Тому, для ретельного аналізу становлення туристичної освіти, ми маємо дослідити процес розвитку туризму в німецькомовних країнах.

Досліджуючи етапи розвитку туризму як соціально-економічного та

культурно-освітнього явища, вияснилось, що його формування відбувалось під впливом чинників, що сягають історією давніх епох. Це пояснюється намаганням людини пізнати навколишній світ, встановити торговельно-економічні відносини з іншими народами, культурні й інші зв'язки. Перші ознаки туризму прослідковуються у глибокій давнині й тісно пов'язані з подорожуванням як головним засобом пізнання довкілля.

У наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних дослідників представлені різні критерії періодизації туризму. Найпоширенішим є окреслення чотирьох етапів історії розвитку європейського туризму, хоча їх терміни можуть дещо відрізнятись. Так, англійські вчені Ю. Лікоріш і К. Дженкінс [357] першу з чотирьох стадій формування сучасного європейського туризму пов'язують з тривалим періодом, що охоплює найдавніші часи аж до XVIII століття, а українські дослідники І. Беліков, Л. Устименко й І. Афанасьєв продовжують її майже до середини XIX століття, а точніше – до 1841 року. На наш погляд, завершення першого періоду розвитку туризму збігається з роками розгортання Першої промислової революції, яка спричинила відчутні зміни у суспільному житті людства. В основу даної періодизації покладено техніко-економічні та соціальні передумови, а також цільові функції туризму на різних етапах розвитку.

Отже, назвемо чотири основні стадії (етапи) в історії розвитку туризму.

Перша – від найдавніших часів до кінця XVIII - початку XIX століття.

Друга – початок XIX століття. до кінця Першої світової війни.

Третя – з 1918 року до кінця Другої світової війни.

Четверта – з 1945 року до наших днів [154].

Перший етап розвитку туризму називають передісторією туризму. Початок цього етапу сягає античного періоду (Давня Греція та Рим), коли основними мотиваторами подорожей були торгівля, паломництво, лікування, освіта. У цей період зародилися спортивні поїздки. Наприклад, учасники і глядачі Олімпійських ігор добиралися до місця змагань з найвіддаленіших куточків Греції. Пізніше, в середні віки, стимулом до подорожей стає

релігійний фактор – поклоніння святиням християнства і мусульманства. Епоха Відродження послаблює релігійні мотиви і підсилює індивідуальний характер подорожей.

В епоху «Просвітництва» (епоха «Відродження») подорожі мали освітню спрямованість. Наприклад, молоді дворяни відправлялися в своєрідний «Гранд-тур» по Європі для того, щоб отримати престижну освіту, що забезпечувало правом займатися політичною або громадською діяльністю. У Великобританії такий маршрут починався в Лондоні, потім здобувачі вирушали в Париж, після чого продовжували свою освіту в Генуї, Мілані, Флоренції та Римі, зворотний шлях пролягав через Швейцарію, Німеччину та Нідерланди. Таким чином, освітні мандрівки сприяли туристичному розвитку, дослідженню нових територій та формуванню туристичних потоків в європейських країнах.

До середини XIX століття подорожі характеризувались такими особливостями: по-перше, засоби пересування були примітивними; по-друге, подорож була не самоціллю, а необхідною умовою і засобом досягнення будь-якої іншої мети (наприклад, торгівля, лікування, освіта тощо).

Розвиток мануфактурного виробництва і промисловий переворот XVIII–XIX століття в провідних європейських країнах внесли зміни в економічне життя суспільства. У результаті розвитку соціальної продуктивності відбувається зменшення робочого часу, збільшення вихідних днів для робітників і, як наслідок, введення обов’язкових (спочатку неоплачуваних, а згодом і оплачуваних) відпусток. У Німеччині, наприклад, вперше відпустки були встановлені законом про державних службовців у 1873 році. Це створювало передумови для другого етапу розвитку туризму.

Другий етап розвитку туризму називають елітарним туризмом. Саме на цьому етапі починають створюватися перші спеціалізовані підприємства з виробництва туристичних послуг. Найважливішу роль на цьому етапі відіграли революційні зміни в транспорті. Змінилися засоби доставки і пересування. У 1807 р. винахідником Фултоном був сконструйований і побудований перший пароплав. Перший паровоз був створений Стефенсоном в 1814 році.

Вдосконалювалися шляхи доставки поштових відправлень, розширювалися мережі доріг. Все це зумовило набагато більшу надійність і швидкість пересування. При цьому витрати на подорож знижувалися за рахунок економічніших засобів пересування. У середині XIX століття виникають перші пароплавні компанії, які здійснювали доставку переселенців із Європи до берегів Північної і Південної Америки [10].

Значний поштовх розвитку туризму дало будівництво залізничної дороги у Європі. Перша парова залізниця Ліверпуль-Манчестер була відкрита в 1830 році. З того часу розпочався швидкий розвиток залізничного транспорту. Так, у 1835 році в Німеччині було сконструйовано першу залізничну дорогу «Фюрт-Нюрнберг» протяжністю лише 7 км, а вже у 1860 році в країні було збудовано 9,5 тис. км залізничного полотна. У 70–80-ті роки XIX століття обсяги залізничного будівництва продовжували зростати. У 1880 році найбільшу протяжність залізничних колій в Європі мала Німеччина – 33 838 км, Австро-Угорщина (сучасна Австрія) – 19 512 км. Загалом, у Західній Європі в передвоєнні роки найбільшу густоту залізничної мережі мали Великобританія, Франція, Бельгія, Голландія, Данія, Німеччина, Чехословаччина, Австрія та Швейцарія. Днем народження електричної залізничної дороги прийнято вважати 31 травня 1879 р. Саме в Берліні (Німеччина) на промисловій виставці продемонстрували першу електричну залізницю довжиною 300 м, збудовану німецьким інженером, винахідником і ученим Вернером Сіменсом [483]. Науково-технічний прогрес і соціальна боротьба робітничого класу за свої права, а також зростаючий добробут суспільства сприяли доступності подорожей для більшості простих людей. Підвищення якості та надійності транспортних перевезень поряд із їх здешевленням обумовили істотне збільшення потоків подорожуючих. Виникли перші підприємства, що спеціалізувалися на обслуговуванні тимчасових відвідувачів. На зміну скромним пансіонам з’являються перші готелі. Варто наголосити, що перші готельні підприємства з’явились на території німецькомовних країн. Так, у 1801 році в Німеччині (м. Баден–Баден) відкрився готель «Бадіше–Хоф». У

1812 році в Швейцарії вступає в дію готель «Риги–Клештерле», в 1832 році побудований готель в місті Фаульхорн. У місті Інтерлакен (Швейцарія) в 1859 році був побудований «Гранд–готель Швайцерхоф». У Німеччині на межі XVIII – XIX століть виникають перші курорти мінеральних вод – в Хайлігендаме, Нордернее і Травемюнде. Розкішні готелі, насамперед, обслуговували представників аристократії, але в другій половині XIX століття індустрія відпочинку розширює сферу надання послуг, що сприяє залученню різних верств населення. До підприємств готельного господарства додаються перші бюро подорожей, в завдання яких входила організація туристичних поїздок і реалізація їх споживачеві.

Прикладом першого пекідж-туру (*англ. package tour*) (комплекс туристичних послуг, який продається за єдиною ціною) може слугувати груповий тур на відпочинок, організований Томасом Куком у 1841 році. Комплекс послуг включав в себе двадцятимильну поїздку залізницею, чай, булочки і духовий оркестр. Вся поїздка коштувала кожному пасажиру всього один шилінг. Природно, що Т. Кук переслідував не комерційні, а, скоріше, соціальні цілі. Він прагнув подібною акцією привернути увагу до можливостей доцільного використання вільного часу.

Упродовж наступних 20 років в Європі виникає безліч нових бюро подорожей, а також створюються організації та спілки, які займаються залученням суспільства до рекреаційної діяльності. Так, однією із перших таких спілок у 1857 році став альпійський клуб прихильників гірських подорожей Лондона. У 60–х роках подібні клуби створюються у Франції, Швейцарії, Італії, Норвегії. Саме в ці роки впроваджується термін «туризм», який починає формуватися в певну систему й поступово стає важливим соціальним явищем [10].

Починаючи з 1862 року з’являються перші каталоги туристичних поїздок, що свідчить про розширення туристичного попиту. У Німеччині перше бюро подорожей було засновано в 1863 році в м. Бреслау. Воно мало тісні контакти з пароплавними компаніями і на початку XX століття активно рекламувало і

продавало морські круїзні розважальні поїздки. Проте, в кінці XIX – початку XX століття далекі туристичні поїздки могли собі дозволити лише заможні люди.

Третій етап розвитку туризму характеризується становленням соціального туризму. Перша світова війна, економічна депресія 30-х років і Друга світова війна негативно вплинула на розвиток сфери гостинності. Разом з тим, саме в цей період з'являються елементи масового туризму, який швидко набув популярності в післявоєнні десятиліття. Наприклад, в Швейцарії виникає фірма «Отельплан», яка в даний час є одним з найбільших виробників турпослуг в цій країні. Основною ідеєю утворення турфірми в 1935 році було залучення «маленької людини» в туристичну індустрію. Таким чином, масові дешеві турпоїздки стають основним продуктом фірми. Як наслідок, вже в першому фінансовому році фірма реалізувала понад 50 тисяч туристичних путівок.

Четвертий етап ознаменувався розквітом масового туризму. Саме в цей період туризм набуває масового характеру. З предмета розкоші він стає потребою для більшості населення індустріально розвинених країн. Формується індустрія відпочинку і розваг зі своїми інститутами, продуктом, виробничим циклом, методами організації та управління виробництвом. У країнах Західної Європи в цей період активно створюються туристичні фірми, готелі, підприємства для атракціонів і розваг. Європейський туризм 50-х років був орієнтований переважно на американських туристів і був джерелом доларових надходжень у Старий світ. У 60-ті роки і до середини 70-х спостерігається швидке зростання як виїзного, так і в'їзного туризму, а також збільшення кількості туристичних підприємств і обсяг їх виробництва.

Окрім того, у XX столітті в готельний бізнес прийшли талановиті люди, імена яких у всьому світі асоціюються з високим рівнем готельного обслуговування та комфорту, такі як Елсворт Статлер, Конрад Хілтон, Ернст Хендерсон, Віллард Маріотт і інші. З появою відомих постатей у сфері гостинності готельний бізнес набуває сучасної суті і різноманітності.

У середині 50-х років XX століття революція автомобільної й авіаційної промисловості сприяла готельному буму у всьому світі. Поява широкофюзеляжних літаків, що дозволяють перевозити одночасно набагато більшу кількість пасажирів, різко знизило вартість авіаперевезень, і слугувало початком небувалого в історії туристичного буму 50-х і 60-х років. Готельна база перетворюється в цей час в абсолютно нову індустрію послуг, надаючи туристу повноцінний сервіс з розміщення, харчування, розваг, відпочинку тощо. Саме в цей час починає розвиватися сучасна індустрія туризму, на ринку праці з'являється нова професія – турагент і туристичний бізнес набуває осучаснення. Готель з будинку з мебльованими кімнатами, призначеного для тимчасового проживання людей, перетворюється в повносервісний туристичний комплекс, у якому надається безліч різноманітних послуг. Виникають готелі при аеропортах, готелі для бізнесменів в торгівельних центрах великих міст, курортні готелі, молодіжні готелі та ін. Поява нових видів транспорту змінювало напрям готельної індустрії. Розвиток залізничного полотна призвів до створення системи харчування на вокзалах, а також привокзальних готелів. Також повітряний транспорт виявився каталізатором будівництва готелів у районі аеропортів. На автошляхах стали виникати готелі для автомобілістів – мотелі.

Визначальним мотивом поведінки споживача туристичних послуг в цей період був рекреаційний аспект туризму. Відпочинок розглядався як засіб відновлення фізичних сил з метою продовження праці. Розширення обсягів попиту на туристичному ринку супроводжувалося активним ростом підприємств туризму. Туристичні послуги стандартизуються і пропонуються у вигляді комбінованих «пекідж-турів».

На межі 60–70 років ринок виробників туристичних послуг змінюється ринком споживачів. Ускладнюється мотивація туристичного попиту. Поряд із рекреаційним туризмом все більшого значення набувають освітній, комунікативний і інвестиційний аспекти туризму. Внаслідок розширення обсягів туристичного попиту і пропозиції в туристичну галузь надходить

капітал з інших сфер народного господарства. Особливу активність виявляють транспортні підприємства і торгові фірми. Таким чином, з другої половини 70-х років XX століття можна говорити про розквіт конвеєрного туризму, який передбачає відносний примітивізм, однорідність потреб і мотивацій туристів і, відповідно, знеособлений конвеєрний характер наданих послуг. В той же період конвеєрний туризм поступово трансформується в диференційований туризм, який відрізняється різноманітністю потреб і мотивацій туристів, множинністю вузькоспеціалізованих сегментів в туристичному попиті, різноманітністю пропонованих послуг і яскраво вираженою спеціалізацією туристичної пропозиції. Для диференційованого туризму характерний широкий асортимент послуг. Перехід від конвеєрного до диференційованого туризму відбувався одночасно з переходом від ринку виробника до ринку споживачів.

Отож, фактори масовості туризму, що зумовили його розвиток після Другої світової війни, можна назвати такі:

1) зростання суспільного добробуту і доходів населення;

2) скорочення робочого часу і збільшення вільного часу;

3) успіхи в розвитку автомобільного транспорту та авіабудування, засобів комунікації та інформаційних технологій;

4) урбанізація;

5) трансформація суспільної свідомості.

Сучасний етап можна охарактеризувати як глобалізація або осучаснення туризму. Науково-технічний прогрес, стрімкий розвиток інформаційних технологій та активне їх упровадження в усі сфери діяльності суспільства сприяли активізації процесу становлення сучасного туризму. Визначальною подією в історії розвитку сучасного туризму було створення Шенгенської зони в Європі. Метою Конвенції від 19 червня 1990 року щодо застосування Шенгенської угоди від 14 червня 1985 року між урядами держав Економічного Союзу Бенілюкс (Бельгія, Люксембург, Нідерланди), Федеративної Республіки Німеччина та Французькою Республікою, стосовно поетапної відміни перевірок на границях держав та утворення спільних кордонів (також відомої під назвою

Шенгенська угода, або просто Шенген) є створити зону, у якій буде відмінено процедури внутрішнього контролю і буде покращено співробітництво поліції і судової системи. Шенген може вважатись експериментом, де випробовувалось вільне пересування перед його застосуванням у всьому Європейському Співтоваристві. Спочатку до перших п'ятьох країн приєднались тільки країни, що бажали взяти участь у експерименті. Однак угода була відкрита для підписання усіма державами-членами ЄС, і інші держави могли приєднатись у найбільш прийнятний для них спосіб і час [86]. Австрія приєдналась до європейської зони вільного пересування у 1995 році, Швейцарія – у 2008 році, Ліхтенштейн – у 2011 році. Станом на 2018 р. загальна кількість членів Шенгену складає 26 держав. Створення Шенгенської зони європейськими державами дозволило значною мірою збільшити туристичні потоки в німецькомовні країни, особливо з країн-підписантів і застосовувати термін «туризм», адже отримуючи шенгенську візу, турист міг безперешкодно подорожувати країнами-підписантами Шенгенської угоди, не потребуючи додаткових документів чи дозволів.

Усвідомлення світом важливості розвитку туристичної галузі, її внесок в зростання світової економіки, інтенсифікували наукові дослідження, прогнозування, розробку перспективних планів провідними науковими та профільними організаціями, що сприяло міжнародній стандартизації норм, понять та принципів туристичної діяльності.

Наразі туризм розглядається як великий міжгалузевий комплекс, який сприяє розвитку політичних і культурних контактів, є важливим елементом економічної стратегії й вагомим чинником суспільного розвитку. Збільшення масовості та розширення кола споживачів туристичних послуг призвело до диверсифікації туристичного продукту, урізноманітнення туристичної пропозиції, а глобальне інформаційне середовище сприяє полегшенню доступу різних верств населення до туристичних послуг, тим самим змінюючи кон'юнктуру туристичного ринку. Зміна кон'юнктури туристичного ринку призводить до підвищення конкурентності, що, в свою чергу, сприяє

підвищенню якості надання туристичних послуг.

Досліджуючи питання розвитку національного туризму, цікавою виявилась класифікація етапів його становлення вітчизняного дослідника А. Шевчука [216], який поєднав розвиток світового туризму з становленням туризму в Україні. Так, дослідник пропонує до розгляду такі етапи становлення: пізнавально-торговельний, освітньо-виховний, організаційний, радянський та сучасний.

Пізнавально-торговельний етап пов'язаний із необхідністю організації спеціальних експедицій, які відкривали нові країни, вивчали культуру й традиції різних народів, формували географічні уявлення про континенти та країни. Даний етап дослідник пов'язує з просвітницькою діяльністю відомих педагогів епохи Відродження (Томас Мор, Мішель Монтень, Франсуа Рабле, Я. Коменський, Д. Писарев, К. Ушинський), які популяризували активний відпочинок та подорожі серед дітей та молоді. Як зазначає автор, саме в цей період з'являються організовані форми туризму, які розглядалися як невід'ємні складники педагогічного процесу та спрямовувалися на розумове, фізичне, патріотичне, моральне, етичне виховання.

Подальший розвиток туризму (організаційний етап), дослідник пов'язує із періодом індустріалізації європейських країн, а саме створення великих промислових центрів, що сприяло формуванню перших організаційно-управлінських структур у сфері туризму (клубів, товариств, спілок любителів подорожей).

Характеризуючи наступний етап (радянський), А. Шевчук посилається на думку Ю. Федотова й І. Востокова [216] та поділяє його на три періоди: 1918–1935 роки (зародження та формування організаційної структури туризму); 1936–1968 роки (передача сфери туризму й екскурсій профспілкам, що сприяло розвитку індустрії туризму); 1969–1992 роки (подальший розвиток туризму та перетворення його у важливу галузь обслуговування населення).

Сучасний етап розвитку туризму дослідник пов'язує зі створенням незалежних, самостійних держав колишнього Радянського Союзу, відповідним

розформуванням організаційно-управлінських структур. Звертається увага не те, що у зв'язку зі складними політичними, соціальними, економічними умовами в Україні в 90-х роках XX століття практично припинили свою діяльність численні туристичні клуби, секції, центри, що призвело до скорочення чисельності туристичних походів, подорожей, кількості туристичних маршрутів, туристичних змагань. Не дивлячись на це, відбувається коректування старих і розробка нових нормативно-правових документів та законодавчих актів. Так, у 1995 році Верховною Радою України прийнято закон України «Про туризм», що дало змогу сформувати правові, програмно-нормативні, науково-методичні та організаційні основи туризму в Україні в нових соціально-економічних умовах [216].

Отож, можна говорити, що успішний розвиток туристичної галузі безпосередньо залежить від інноваційного та глобалізаційного розвитку держави та світу, що підтверджує думку теоретиків туризму (А. Булл, А. Буркарт, К. Деаморе, С. Медлек), які переконані в тому, що туристична галузь буде розвиватися як лінійна функція, тим не менш, ті відступи від лінійного розвитку, які час від часу відбуваються в цій галузі, будуть стрімко множитися впродовж наступних десятиліть. Саме туристичні підприємства, курорти і регіони, а також громадські та державні організації, відповідальні за розвиток цієї галузі економіки, повинні усвідомлювати, що все, що відбувається в цій галузі зараз, не означає, що так буде і надалі [264].

Проаналізувавши наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників в сфері туризму, а також дослідивши процес становлення туризму в європейських країнах, пропонуємо розглянути хронологію розвитку туристичної галузі у німецькомовних країнах Західної Європи (див. табл. 3.4).

Однією із важливих складових розвитку туристичної галузі будь-якої держави світу є освіта і підготовка кадрів для сфери туризму, яка відповідно змінюється та вдосконалюється в процесі еволюції туризму у світі задля задоволення зростаючого попиту на потреби світової економіки.

Таблиця 3.4

Хронологічна періодизація розвитку туристичної галузі у німецькомовних країнах Західної Європи

Етап	Період	Назва	Характерні особливості
I	1300-1700 рр.	Початковий етап становлення туризму	1. торгівельна, релігійно-просвітницька, освітня спрямованість; 2. відсутність рекреаційної складової туристичних подорожей; 3. примітивність засобів туристичного подорожування.
II	1700-1800 рр.	Індустріальний етап становлення туризму	1. транспортний прогрес; 2. розвиток туристичних шляхів; 3.унормованість соціально-трудових відносин.
III	1800-1850 рр.	Становлення туризму як сфери діяльності	1. інтенсифікація прогресивно-технічного розвитку суспільства; 2. створення рекреаційної інфраструктури, готельних господарств; 3. організація перших туристичних перевезень; 4. поява терміну «туризм».
IV	1850-1913 рр.	Становлення туризму як рекреації	1. відкриття перших Бюро подорожей; 2. організація комплексних туристичних поїздок; 3. створення туристичних організацій та спілок;
			4. поява друкованих видань туристичного спрямування; 5. формування філософії туризму; 6. набуття туризмом ознак масовості.
V	1913-1945 рр.	Кризовий етап становлення туризму (Перша світова війна; Друга світова війна)	1. стагнація розвитку туристичної індустрії; 2. руйнування туристичної інфраструктури; 3. зниження туристичних потоків.

Продовження таблиці 3.4

Етап	Період	Назва	Характерні особливості
VI	1945-1991 рр.	Становлення сучасного туризму	1. інтенсифікація масового туризму; 2. формування конвеєрного туризму; 3. збільшення засобів та способів подорожування; 4. реалізація фінансового потенціалу туристичної галузі; 5. створення важливих інституції туризму (Всесвітня туристична організація); 6. стандартизація та нормування туристичної діяльності.
VII	1991-2008 рр.	Глобалізація сучасного туризму	1. інформаційно-технічний прогрес туристичної галузі; 2. становлення туризму як потенційно важливої галузі економіки; 3. верифікація туристичних послуг, що сприяє їх доступності усім верствам населення. 4. введення поняття «Туризм без кордонів»
VIII	2008-2009 рр.	Кризовий етап сучасного туризму (Глобальна фінансова криза)	1. зниження туристичних потоків 2. зменшення капіталовкладень у розвиток туристичної індустрії.
IX	2010-2018 рр.	Сталий розвиток сучасного туризму	1. інтернаціоналізація туризму; 2. впровадження інноваційних технологій у розвиток туристичної галузі; 3. орієнтація на якість туристичних послуг; 4. поступове збільшення туристичних потоків.

Джерело: розроблено автором

Туристична освіта є одним із основних напрямків розвитку туристичної системи і як підсистема формується завдяки людській взаємодії, яка

спрямована на вивчення, дослідження, розвиток чи передачу туристичних знань до суспільства. Суб'єктів туристичної освіти можна поділити на декілька рівнів: мікрорівень – здобувачі, викладачі, дослідники, представники державних та недержавних органів влади, тобто усі ті, хто реально впливає на стан та розвиток туризму; проміжний рівень – кафедри, факультети та дослідницькі групи, що належать до різних установ; макрорівень – установи, що забезпечують вищу освіту фахівцям туристичної галузі та науково-дослідні організації чи асоціації, що займаються відбором, аналізом та дослідженням туризму як явища, а також приватні чи громадські суб'єкти, які витрачають час та зусилля на накопичення та поширення знань, пов'язаних з туризмом. Зв'язною ланкою для усіх компонентів є туризм як феномен. В процесі дослідження даного феномена компоненти активно взаємодіють задля забезпечення зрозумілості позицій та думок окремих питань.

Теоретики туризму Г. Данн, Е. Фаус-Сола, Д. Наш, П. Пірс [281] в своїх наукових дослідженнях даної проблеми показують, що ніколи, з тих пір, як почався розвиток масового туризму незабаром після Другої світової війни, туристична індустрія не була предметом таких стрімких змін, як в наші дні. Професіоналізм і надзвичайна сегментація попиту, інтенсивне застосування нових технологій, заходи щодо захисту навколишнього середовища і, в загальному, глибоко вкорінені соціальні, політичні та економічні потрясіння в усьому світі, внесли певні зміни в фордівську парадигму активності в сфері туризму. Правила гри в масовому туризмі втрачають свою аргументованість: колись протоптана стежка в інших сферах економіки, в сфері туризму привела в тупик.

Освіта в туризмі – це «прикордонна фортеця». Мається на увазі, коли говорять про те, що освітні установи та ініціативи з підготовки фахівців в них, зроблені окремими компаніями та державними структурами зусилля, діють швидше все ще інтуїтивно та інертно, ніж під тиском обставин і потреб даного сектора економіки, як в минулому, так і в наші дні [149].

Е. Фаус-Сола зазначає, що методологія загальної якості, яка розвивається

в даному секторі впродовж останніх десятиліть і вже пустила глибоке коріння в секторі послуг, включаючи туризм, є екзотичним антикварним явищем в світі туристичної освіти. Початок розвитку індустріальної ери в багатьох випадках може бути найкращим зіставленням стану справ в сфері навчання, де існує відношення: «Головне – це робити (в даному випадку це утворення), покупець (в нашому випадку це реципієнт і роботодавець) все одно купить» [320].

На думку В. Грандоуна, майбутнє сфери туризму в цілому буде залежати більшою мірою від людського фактора, ніж від технологій. У світі, де знання є, можливо, єдиною справжньою цінністю виробничого процесу, необхідно визначитися не тільки в питаннях «скільки», «що», «коли» і «де», а й «як» – це необхідно знати [328].

К. Деаморе в своєму науковому дослідженні робить спробу пролити світло на перші три питання (що-де-коли) в сфері туризму. Він переконаний, що освіта в даній сфері допоможе зробити цей сектор економіки конкурентоспроможнішим. Для того, щоб цього домогтися, потрібно приділяти максимум уваги і поваги справжнім потребам людського капіталу, як в самій індустрії, так і в державних структурах, що буде означати пропозицію якості. Для досягнення цієї мети, потрібно економічно, тобто ефективно, розпорядитися своїми ресурсами [279].

У зв’язку з необхідністю проведення досконалого дослідження освітніх процесів в туристичній галузі у червні 1998 року при ВТО була створення фундація (*англ. The UNWTO. Themis Foundation*), яка відповідає за реалізацію програми освіти та підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в закладах вищої освіти світу з метою надання підтримки державам-членам у формулюванні та реалізації освітньої політики, планів та інструментів, які ефективно сприяють поліпшенню якості, конкурентоспроможності та стійкість сектора туризму з допомогою передового досвіду у сфері освіти та навчання [500]. Так, фундація розробила методологію «Якість туристичної освіти» (ТОК) (*Tourism – Education – Quality – TEDQUAL*) для того, щоб домогтися деякої вільної форми стандартизації у процесі оцінювання результатів в підготовці

фахівців сфери туризму в усьому світі. Дана методологія є системою сертифікації на добровільній основі, яка сприяє розвитку туристичної освіти, підготовці кваліфікованих кадрів та вдосконаленню дослідницьких програм у цій сфері. З цією метою сформульовано основні стандарти якості туристичної освіти. У першу чергу, фундація розглядає п'ять внутрішніх та зовнішніх чинників: узгодженість плану дослідження; інфраструктура та педагогічна підтримка; політика, інструменти та механізми адміністративного управління; наявність прозорих механізмів вибору педагогічних кадрів та сприятливих умов для їх професійного розвитку; актуальність змісту навчальних програм для потреб сектора туризму. Сертифікацію має змогу отримати будь-який навчальний або науково-дослідний інститут світу, який готує фахівців як мінімум за однією туристичною програмою [349]. Отож, метою програми є досягнення високої якості, як у сфері туризму взагалі, так і в розробці конкурентної системи підготовки фахівців для цієї галузі. Особлива увага при цьому приділяється застосуванню Методу Делфі, як способу досягнення консенсусу всіх явищ, що лежать в основі даної методології і дають можливість обговорення стратегій, що сприятимуть покращенню справ в цій сфері економіки в мінливих, але передбачуваних обставинах.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день сертифікацію ТОК отримали 50 спеціальностей з підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі серед європейських університетів. Щодо німецькомовних країн Західної Європи, то лише Австрія та Швейцарія пройшли відповідну сертифікацію програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, а саме: Віденський університет (Австрія) – 3; Коледж Цесар Рідж (Швейцарія) – 3; Університет прикладних наук та мистецтва Люцерна (Швейцарія) – 1 [349]. Досить часто освіта в туризмі є результатом інерції зацікавлених установ або відповіддю на особливі потреби туристичного бізнесу чи галузі. На думку Д. Чоу, адаптація професійної майстерності трудових ресурсів до нових умов ринку дозволить організувати сферу туризму і досягти стандартів якості (що відповідають реальним потребам в індустрії туризму) і високої продуктивності праці

(дослідженні можливості процесів і методів навчання матеріально-вигідних в світовому масштабі) [274].

Першим кроком у створенні схеми конкуренції в туризмі, на думку Д. Паскуаліні і Б. Джеквота, є розробка певної системи. Отже, повинна бути введена багатогранна схема управління якістю загальної підготовки, що базується на ідентифікації потреб всіх залучених в цю складну систему: роботодавці, вихованці та вихователі (учні та вчителі). Наступним кроком має бути аналіз того, як і що проводиться на даному етапі підготовки, чи відповідає потребам і очікуванням; які короткочасні прогалини існують і як якісно усунути недоліки у відповідному порядку зростання їх складності та ефективності вкладення коштів для поліпшення ситуації [405].

Як зазначає американський дослідник Д. Рітчі, вся сфера туризму відчуває нестачу трудових ресурсів. У зв'язку з цим, існує ризик того, що будуть робитися спроби ліквідувати ті прогалин, які утворилися в системі підготовки фахівців туризму за допомогою спеціалізації напрямків (організації спеціалізованих курсів). Ці курси не мають зрозумілих довгострокових цілей і раніше виявлялись неефективними через низький професіоналізм трудових ресурсів. Освіта в туризмі, як на державному рівні, так і в приватному секторі, має слідувати певним цілям з допомогою оптимізації своїх можливостей. Однак, недостатньо провести поліпшення існуючих периферійних систем освіти. Навпаки, необхідно проаналізувати дієвість методів і процесів, що використовуються та скасувати застарілі, звичні методи навчання, які є просто результатом інерції [409].

На думку американських вчених М. Райлі («Ринок праці і професійна освіта») і В. Манеш («Планування і розвиток трудових ресурсів: концентрація зусиль на відмінній якості послуг»), серед професіоналів індустрії туризму та державних структур зростає розуміння того, що необхідно гарантувати спеціальну освіту і підготовку фахівців сфери туризму для задоволення запитів клієнтів, а також щоб довести конкурентоспроможність туристичного бізнесу в регіонах [422].

На думку теоретиків туристичної освіти (А. Полиць, Д. Річі), прості запевнення в тому, що особливі зусилля, спрямовані на підготовку фахівців сфери туризму і специфічні досягнення в безпосередньому навчанні в туризмі не є, самі по собі, достатніми. Складання навчальних планів і поліпшення змісту програм навчання також повинні бути пристосовані до запиту споживачів, тобто до потреб підприємців, а також тих, хто отримує і забезпечує навчання.

Однак, існують певні методологічні труднощі, пов'язані з відтворенням того, яку освіту і яка підготовка фахівців дійсно необхідні сфері туризму [409].

Дійсно, існує цілий ряд факторів, які можуть гальмувати процес взаємодії результатів такої освіти в сфері туризму, як в даний час, так і в майбутньому.

Рисунок 3.1 Основні складові розвитку туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи

Джерело: розроблено автором

Досліджуючи процес становлення туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, ми виділили основні його складові, які взаємопов'язані та потребують комплексного дослідження та аналізу (див. рис. 3.1), а саме: економічну, інституційну, дисциплінарну та нормативну складові.

Економічна складова є однією з найважливіших у процесі становлення туристичної освіти. Так, у середині 80-х90-х років нові конкурентоспроможні суб'єкти сфери гостинності радикально змінили структуру і функціонування туристичної галузі в німецькомовних країнах Західної Європи, що призвело до появи поняття «новітній туризм», якому характерні нові форми управління. Такими суб'єктами вважаються підприємці та підприємства туристичної галузі, зокрема альпійської туристичної індустрії, яка у післявоєнні роки активно розвивалась у німецькомовних країнах, а саме в Австрії та Швейцарії.

Суб'єкти підприємницької діяльності завжди відігравали надзвичайну роль на альпійському просторі індустрії туризму. Серед випускників середніх закладів освіти та закладів вищої освіти за спеціальностями сфери гостинності, найбільший відсоток тих, хто застосовував професійні знання, вміння та навички у власному бізнесі [483].

У післявоєнні роки, з розквітом масового туризму, більшість власників земельних ресурсів в альпійських країнах змінювали сільськогосподарську діяльність на облаштування власних туристичних об'єктів, невеликих готелів, ресторанів та інших туристичних атракцій, в яких самі й господарювали. Серед них лише невелика частка була фахово підготовленими підприємцями у розумінні Джозефа Шумпетера (тобто, підприємства, які зосереджено фокусуються на розробці нових продуктів чи послуг), які були в змозі трансформувати малі туристичні атракції в мегаполіс чи курорти. Більшість новостворених одноосібних чи сімейних туристичних підприємств в Австрії та Швейцарії заходили на ринок надання туристичних послуг з відносно низьким рівнем фінансового та людського капіталу, відсутністю впровадження інноваційних технологій та управлінням ноу-хау [483].

Таким чином, поки традиційні туристичні послуги місцевих підприємств

надавались в потрібному місці і в потрібний час, існувала конкурентна рівновага. Конкурентній рівновазі сприяла занижена вартість та доступність традиційного туристичного продукту у вигляді природних атракцій і місцевої інфраструктури, а також низька вартість некваліфікованої робочої сили (як правило, некваліфіковані сезонні працівники та обізнані місцеві жителі).

Починаючи з 80-х років минулого століття, конкурентні умови, що сприяли розвитку традиційних форм туризму та гостинності, кардинально змінилися [410]. У період розквіту масового туризму недиференційованого, консервативного та економного туриста змінює вимогливий, досвідчений і свідомий індивідуаліст. Отож, до кінця 80-х років масовий туризм був змінений особистісно зорієнтованим туризмом [410].

Таким чином, поява нового споживача туристичних послуг сприяла тиску на туристичну індустрію та змусила туристичні підприємства розробляти нові продукти, послуги та використовувати інновації, що потребувало від працівників і керівництва певний обсяг знань, вмінь та навичок, які можна було отримати лише в професійних освітніх закладах.

У той самий час, провідні світові туристичні компанії розпочали активне входження на місцеві туристичні ринки країн Західної Європи, зокрема Австрії, Швейцарії та Німеччини, що також сприяло підвищенню вимог до надання туристичних послуг на місцевому рівні, тобто розбалансувало раніше звичну конкурентну рівновагу.

Таким чином, нові конкурентні умови можна інтерпретувати так: інноваційна інформація і комунікативні технології змінювали конкурентність постачальників туристичних послуг, особливо інноваційні технології у туристичній сфері діяльності, як, наприклад, у 1980-х роках введення CRS (система он-лайн бронювання) та DIS (інформаційні системи подорожей), туристичні веб-сайти тощо.

Кадровий потенціал туристичної галузі потребує фахової сили, що передбачає кваліфікований менеджмент та професійних підприємців. Як наслідок, відбулися принципові зміни в системі туристичної освіти. Місцевість

і клімат все ще залишаються важливими факторами виробництва туристичних послуг, але набувають значення й інші техногенні фактори, наприклад дизайн або розваги [407].

Тому, система підготовки фахівців туристичної сфери діяльності в альпійських місцевостях розвинулася відносно пізно. У той час, як у великих міжнародних компаніях вже діяли власні навчальні центри та програми у форматі вузів, індивідуальні туристичні підприємства мали покладатися на загальнодоступні системи навчання.

Інституційна складова розвитку туристичної освіти потребувала глибокого аналізу створення та розвитку закладів туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи, зокрема закладів вищої освіти.

Кількісний аналіз закладів туристичного спрямування у німецькомовних країнах свідчить про значне зростання кількості вищих закладів туристичної освіти у післявоєнні часи в Німеччині, причиною якого могла слугувати необхідність у висококваліфікованих фахівцях, адже в той час відбувався стрімкий ріст національної економіки, що, в свою чергу, приваблювало світових інвесторів та прихід на національний ринок провідних світових компаній.

Проаналізувавши створення закладів туристичної освіти в Австрії (Додаток Б), можна говорити про відставання від держави-сусіда на 10 років, адже інтенсивність створення туристичних спеціальностей в Австрії припадає на 90-ті роки. Причиною такого запізнення є тривала політична криза в країні (розпад Австро-Угорської монархії в 1918 році) та відновлення національної економіки держави у післявоєнний період.

Досліджуючи дисциплінарну складову розвитку туристичної освіти, ми з’ясували певну суперечність, як полягає в тому, що туризм як окрема галузь дослідження вперше з’явився більше 40 років тому, а історія вивчення туризму як навчальної дисципліни триває набагато довше, оскільки дослідження деяких його компонентів, таких як готельна справа, організація громадського харчування, дозвілля та відпочинок, можна простежити ще до початку Другої

світової війни.

Масовий розвиток туризму у 1960-х роках та ключові зміни у вищій освіті та в суспільстві загалом сприяють становленню туристичної справи як чіткої навчальної дисципліни і предмету дослідження в процесі отримання кваліфікаційних дипломів та освітніх ступенів. Тобто, можна стверджувати, що у 1960-х роках було сформовано основу для усвідомлення туризму як дискретної навчальної дисципліни та інноваційної площини дослідження для вченої спільноти. Одним з результатів такої зміни стало досить феноменальне зростання кількості бажаючих отримати туристичну освіту в країнах Західної Європи, зокрема німецькомовних країнах, яке продовжується і до сьогодні. Так, проаналізувавши статистичні дані щодо загальної кількості здобувачів, що вступили на туристичні спеціальності до закладів вищої освіти Німеччини (див. табл. 3.5), ми спостерігаємо значне їх зростання починаючи з 2000-х років, зокрема у 2000 році 2,874 здобувачі розпочали навчання за напрямом підготовки «Економіка туризму», а у 2016 році – 8,655, що свідчить про з більшення контингенту здобувачів в туристичній освіті Німеччини на 33%.

Таблиця 3.5

Кількісний склад контингенту здобувачів за напрямом підготовки «Економіка туризму» в закладах вищої туристичної освіти Німеччини (2000-2016 рр.)

Рік	**2000**	**2005**	**2010**	**2012**	**2014**	**2015**	**2016**
Кількість здобувачів (тис.)	2.874	5.102	7.251	8.235	8.794	9.256	8.655

Джерело: [258]: систематизовано автором

Причина таких змін є досить очевидною. Туризм як галузь рекреації та дозвілля продемонстрував практично безперервне зростання з 1945 року. За даними Всесвітньої туристичної організації (2017) 25 мільйонів міжнародних

прибуттів по всьому світі в 1950 році зросли до 1, 235 мільярда у 2016 році.

У той же час, кількість організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб подорожуючих, розширилися з появою деяких великих компаній, від авіакомпаній до готельних корпорацій та туроператорів. Таке зростання пропозиції разом із зростаючою необхідністю професіоналізації постачальників туристичних послуг відіграло свою роль у заохоченні освітніх закладів до задоволення потреб споживачів туристичних послуг та наданні можливостей реалізації професійних завдань туристичним організаціям на відповідному рівні.

Оскільки туристична освіта є міжгалузевою, то згідно економіки людських ресурсів, чим міцніший зв'язок освітньої програми з потребами системи зайнятості, тим більші внутрішні прибутки можуть бути очікувані для роботодавця, і тим менший результат отримання зовнішніх наслідків. Існують навіть негативні зовнішні наслідки, наприклад, коли люди з вузькими кваліфікаціями звільняються впродовж структурних змін. Тому державна професійна освіта має розглядатися як частина галузевої політики.

Нормативно-правова складова розвитку туристичної галузі потребує аналізу створення нормативної бази туристичної освіти як основи для її становлення. В контексті розгляду даної складової важливо згадати впровадження дуальної системи навчання у Європі, що є важливим етапом розвитку туристичної освіти, адже підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі (особливо в професійних закладах вторинного рівня) побудована переважно на практичній складовій процесу професійного становлення.

Варто зауважити, що Німеччина є осередком розвитку професійної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, в тому числі впровадження дуальної системи підготовки майбутніх фахівців. Так, перші ознаки дуального навчання у німецькомовних країнах, зокрема в Німеччині, з'явилися задовго до періоду Індустріалізації. Ремісничі асоціації (пекарі, ковалі та ін.) в той час регулювали практику учнів і приймали участь у випускних іспитах. Фахівці навчали учнів певній професії долучали їх до роботи у сімейних майстернях,

тим самим створюючи передумови для становлення в країні «професійної освіти» [458].

У період індустріалізації такі сімейні майстерні були витіснені виробничими підприємствами, які надавали робітникам належні умови праці, заробітну плату та можливості для професійної освіти.

Прийняття закону про захист ремісничих професій (*нім. Handwerkerschutzgesetz*) у 1897 році у Німеччині сприяло підвищенню вимог щодо якості підготовки фахівців ремісничих спеціальностей та активному залученні підприємств до процесу фахової підготовки та відбору робочої сили на виробництва [423]. Тобто традиційна в той час модель професійної освіти змінювалась інноваційним підходом до підготовки майбутніх фахівців. Ще однією рушійною силою у переформатуванні системи професійної підготовки в той час послугували освітні реформи Гумбольдта (початок XIX століття), які внесли зміни у структурну модуль загальної та професійної освіти, а також ввели випускні іспити у школах, що сприяло якіснішому відбору майбутніх працівників. У 1897 році з'явилась перша професійна школа (школа ремісничих професій), навчання в якій було побудовано на дуальній системі підготовки, що передбачало навчання в школі та на підприємстві [266].

У той час держава не відігравала значної ролі у побудові навчального процесу, що надавало освітнім закладам певної автономії у встановлені форм та методів навчання. Лише з прийняттям Закону про професійну підготовку (*скор. нім. BBiG*) 1969 року держава, нарешті, приєдналася до процесу фахової підготовки майбутніх фахівців як один із ключових учасників професійної освіти [329].

Відтоді навчання було рівномірно регульоване по всій Німеччині та забезпечувало на законодавчому рівні можливості отримання майбутньої кваліфікації не лише в межах спеціалізованої школи, але й на підприємстві. Саме з 1969 року у Німеччині регламентовано на законодавчому рівні поняття «дуальна освіта», яке й сьогодні результативно використовується у професійній підготовці майбутніх фахівців, зокрема фахівців туристичної галузі.

Австрія та Швейцарія також запозичили у Німеччини досвід використання системи дуального навчання в процесі фахової підготовки, що підтвердила свою результативність якісними професійними кадрами. Підготовка фахівців туристичної галузі в закладах освіти вторинного рівня в усіх німецькомовних країнах Західної Європи здійснюється виключно за дуальною системою професійної освіти.

Окрім прийняття важливих законів, що сприяли регламентуванню туристичної освіти в німецькомовних країнах, важливе значення становить процес створення соціальних інститутів, які також здійснили вагомий внесок у розвиток туристичної галузі і, зокрема, туристичної освіти.

Створення провідних туристичних організацій в німецькомовних країнах може свідчити не лише про усвідомлення вагомості розвитку національної туристичної галузі та профільної освіти, але й зацікавленість у даному процесі держави й суспільства в цілому. Так, Німецька туристична асоціація (*нім. Der Deutsche Tourismusverbande, DTV*) була заснована в 1902 році. Швейцарське центральне відомство у справах туризму (*нім. Schweiz Tourismus*) розпочало свою діяльність у 1917 році. Значно пізніше був створений Австрійський національний туристичний офіс (1955) і провідний туристичний центр Люксембургу, а саме Організація «Люксембург для туризму» (*англ. Luxembourg for Tourism, LFT*) (2015). Враховуючи факт значного впливу профільних організацій на організацію та якість туристичної освіти в німецькомовних країнах, можна припустити, що на початку XIX століття в Німеччині та Швейцарії розпочався процес становлення сучасної туристичної освіти як необхідної складової розвитку галузі.

Все ж, відповідно до теорії публічного вибору [253], всі державні витрати підпадають під вплив лобістських організацій і владних груп. Характеризуючи туристичну освіту, ми повинні згадати регіональних можновладців, які намагаються створити професійні школи у своєму регіоні та все ті ж профільні асоціації, які бажають отримати якомога більше спеціалізованих шкіл, для того, щоб створити необхідні умови для професійного становлення своїх членів. Не

дивлячись на це, значний вплив галузевих асоціацій призводить до становлення спеціалізованого навчання, а вплив загальнодержавної політики призводить до децентралізованого навчання. Розглядаючи впливовість профільних спілок у професійній освіті німецькомовних країн, варто наголосити, що професійні туристичні організації відіграють неабияке значення на вторинному освітньому рівні для забезпечення держави кваліфікованим персоналом нижчого рівня.

Порівнюючи сферу впливу профільних організацій в Австрії та Швейцарії, можна констатувати, що австрійські промислові спілки та асоціації працівників мають більш вагомий вплив у організації професійної освіти, аніж у Швейцарії. Міжнародний та, особливо, міжконтинентальний туризм Швейцарії, завдяки своєму нейтральному та ліберальному минулому, установив давні традиції, які не потребують зовнішнього втручання зі сторони новостворених в той час організацій. Отож можна говорити про те, що Швейцарія набагато раніше розпочала розробляти та впроваджувати міжнародні навчальні програми з підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності, аніж Австрія. Завдяки активній державній політичній підтримці та субсидіям туристична професійна освіта Швейцарії більш децентралізована. Все ж, завдяки активній участі профспілок та промислових асоціацій у Австрії інтенсивніше створюються вузькопрофільні спеціалізовані програми підготовки майбутніх фахівців.

Як вже було наголошено, важливі складові розвитку туристичної освіти тісно взаємопов’язані, унеможливлюючи їх аналіз як окремого процесу. Розвиток однієї складової провокує зміни у іншій, створюючи ланцюгову реакцію, яка й вибудовує цілісну картину процесу становлення.

На думку деяких вчених, розвиток туристичної освіти у закладах вищої освіти Західної Європи не відбувався випадково. Айрі [225] визначив три фактори, що інтенсифікували цей процес після 1960-х років. Першою передумовою визначено зростання туристичних потоків у світі та визнання туризму як важливої складової розвитку світової економіки. Другий фактор пов’язаний із зростанням важливості отримання вищої освіти як передумова

успішної реалізації професійних цілей в умовах інтенсивного економічного розвитку. Саме цей фактор і сприяв появі значної кількості університетів у європейських країнах. Третій фактор пов'язаний з потребою переформатування класичного типу отримання вищої освіти та необхідності створення програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, орієнтованих більшою мірою на практичну складову професійної освіти.

Із появою нових спеціальностей сфери гостинності та зростанню їх популярності серед абітурієнтів на тлі розвитку туристичної галузі, зростала кількість університетів, які пропонували абітурієнтам програми підготовки за напрямом «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа». Проаналізувавши заклади вищої освіти німецькомовних країн Західної Європи за роками відкриття туристичних спеціальностей (Додаток Б), можна стверджувати, що значний відсоток освітніх закладів Німеччини, Австрії та Швейцарії розпочали підготовку майбутніх фахівців туристичних спеціальностей у 90-х (38%) і 2000-х роках (42%), що засвідчує новітність туристичної освіти та актуальність її дослідження (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Відсоткове співвідношення закладів вищої освіти з туристичними спеціальностями в німецькомовних країнах Західної Європи

(за роками початку підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі)

Періодичні рамки	**Країна**							
	Німеччина		***Австрія***		***Швейцарія***		**Всього**	**%**
	кіл-сть	**%**	**кіл-сть**	**%**	**кіл-сть**	**%**		
1800–1900-ті рр.	-		-		1	4	1	2
1940–1950-ті рр.	1	4	-		1	4	2	3
1960–1980-ті рр.	7	13	-		6	26	13	15
1990-ті рр.	17	33	5	55	9	40	31	37
2000-ні рр.	26	50	4	45	6	26	36	43

Джерело: систематизовано автором

Зважаючи на те, що майбутні фахівці туристичної галузі здобувають вищу освіту переважно в університетах прикладних наук, необхідно дослідити процес створення закладів вищої освіти даного типу. Так, у 1976 році в Федеративній республіці Німеччина з'явилися перші університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule, FH*), які як в той час, так і сьогодні займаються прикладними дослідженнями та спеціалізованою професійною підготовкою фахівців [266]. Майбутні фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах мають змогу отримати вищу освіту саме в університетах прикладних наук, лише частково в класичних університетах. Отож, у післявоєнні часи з розвитком технологій, науково-технічним прогресом та відновленням економік держав, класична освіта відступає на задній план. Серед наукових дисциплін перевага надається точним і природничим наукам. Незважаючи на статус закладу вищої освіти, університети прикладних наук (особливо в Німеччині та Австрії) ще довго не займали почесне місце поруч з класичними університетами на європейському освітньому просторі. Лише нещодавно дипломи університетів прикладних наук були прирівняні до дипломів класичних університетів, що сприяло активному залученню абітурієнтів до вузькопрофільної вищої освіти, в тому числі туристичної.

Незважаючи на те, що Австрія не може похизуватись значною кількістю закладів вищої туристичної освіти в державі (у порівнянні з Німеччиною та Швейцарією), якість підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності заслуговує нашої уваги для ретельного аналізу розвитку туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи.

Туристична освіта в Австрії розпочала свій розвиток досить пізно (1990-ті роки). Системі туристичної освіти та навчання характерні наступні компоненти:

– традиційне навчання та професійна підготовка учнів (дуальна система);

– повний робочий день професійно-технічних (середніх) туристичних шкіл;

– неуніверситетські програми підготовки кваліфікованих фахівців з

повною середньою освітою: політехнічна освіта за туристичними спеціалізаціями, університетські програми навчання, туристична освіта на рівні університету.

Характерними закладами вищої туристичної освіти в Австрії є також університети прикладних наук. Розвиток університетів прикладних наук, яким характерна дуальна система підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, розпочався у 1993 році (у Швейцарії – 1995 році) з імплементацією основних положень Федерального закону щодо напрямів підготовки в університетах прикладних наук (*нім. Bundesgesetz über Fachhochschul-Studiengänge*). Вперше у 1994 році університети прикладних наук розпочали спеціалізовану підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі (Університет прикладних наук м. Відень і м. Кремс), що послугувало стартапом для створення приватного сектору вищої туристичної освіти. У 1994/95 роках Австрія запровадила повний робочий день для навчання здобувачів за різними освітніми програмами: освітня програма в університетах прикладних наук (тобто неуніверситетська освіта), якій характерний короткий термін навчання та можливість навчатись майбутній професії в межах коледжів (спеціально облаштовані лабораторії) або на навчальних підприємствах. Така програма є доповненням або ж замінником університетської освіти. З 1996 року Австрійські університети прикладних наук пропонують програми підготовки за туристичними спеціальностями для працюючої частини населення, що передбачає мінімалізацію аудиторних занять і збільшення годин для самостійної роботи.

Окрім Федерального уряду Австрії, регіональні органи, громадські організації, професійні спілки, такі як торгова палата та / або приватні фірми приймають активну участь у плануванні та здійсненні навчального процесу в університетах прикладних наук.

На сьогоднішній день всі університети прикладних наук, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі, отримали автономію від Австрійського уряду та мають право формувати програми підготовки в магістратурі, що прирівняло заклади вищої освіти даного типу до університетів.

Загалом, проаналізувавши статистичні дані щодо кількості здобувачів, що здобувають середню чи вищу туристичну освіту за останнє десятиліття (див. табл. 3.7), стає зрозумілим, що щороку збільшується відсоток здобувачів, які бажають отримати університетський рівень туристичної освіти. В свою чергу, професійні заклади туристичної освіти вторинного рівня з роками втрачають контингент здобувачів вищої освіти. Така тенденція може пояснити нестачу в Австрії кваліфікованих кадрів вищого рівня та достатньою кількістю фахової робочої сили, а також потребу в управлінських кадрах на європейському та світовому ринках праці (див. табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Контингент здобувачів в межах професійних освітніх закладів туристичної освіти Австрії

Рік / кількість здобувачів	**Загальна кількість здобувачів**	**Професійні середні школи (кількість здобувачів)**	**Заклади вищої освіти (кількість здобувачів)**
1997	11.589	2.549	5.247
1998	12.145	2.642	5.921
1999	13.031	2.804	6.623
2000	13.515	2.802	7.002
2001	13.233	2.659	7.313
2002	12.974	2.446	7.373
2003	13.330	2.396	7.137
2007	14.818	2.846	7.903
2008	14.495	2.767	8.134
2009	13.546	2.731	8.062
2010	12.552	2.609	8.169
2011	11.840	2.474	8.234
2012	11.304	2.340	7.991
2013	10.351	2.180	7.941
2014	9.646	1.989	7.676
2015	9.075	1.831	7.536
2016	8.788	1.750	7.185

Джерело: [455]: систематизовано автором.

Однак, в Австрії спостерігається не лише збільшення контингенту здобувачів в вищій туристичній освіті. Проаналізувавши дані щодо зайнятості громадян держави у сфері гостинності, ми дійшли висновку, що туризм є однією з найбільш трудомістких галузей, що підтверджують дані наступної таблиці (див. табл. 3.8):

Таблиця 3.8

Зайнятість населення Австрії у туристичній галузі (1997-2017 рр.)

Рік / %	Кількість працівників
1997	161.817
1998	163.322
1999	167.028
2000	168.806
2001	170.400
2002	173.643
2003	173.942
2008	243.963
2009	242.415
2010	260.966
2011	269.593
2013	240.420
2014	238.147
2015	243.024
2016	249.114
2017	273.798
+/- %	+59%

Джерело: [455]: систематизовано автором.

У період з 1997 по 2017 роки кількість працівників сфери туризму у Австрії зросла на 59%, що свідчить про важливість галузі для австрійської економіки та необхідність забезпечувати туристичну галузь високоякісними трудовими кадрами.

У Швейцарії останнім часом кадрова ситуація на ринку праці туристичної

галузі, на противагу ситуації в Австрії, характеризується як нестабільна.

Недостатня популяризація туристичної сфери діяльності та жорсткі умови праці призвели до уповільнення процесу залучення нової робочої сили та зменшення учнівського контингенту у професійних освітніх закладах вторинного рівня, які забезпечують туристичну галузь кваліфікованою робочою силою (див.табл. 3.9).

З одного боку, важко знайти кваліфікованих працівників для різнопланової роботи на підприємствах сфери гостинності, з іншого – недостатня кількість робочих місць для випускників вищих закладів туристичної освіти. Складається тенденція непривабливості умов праці та заниження середньої заробітної праці в порівнянні з іншими галузями економіки Швейцарії [245].

Таблиця 3.9

Кількість випускників за окремими кваліфікаціями фахівців сфери туризму в Швейцарії на різних освітніх рівнях (2005-2015)

Освітній рівень/кваліфікація	**Тип освітнього документу**	**2005**	**2009**	**2010**	**2013**	**2014**	**2015**
Базова професійно-технічна освіта і підготовка (Учнівство)							
Фахівець у веденні готельного господарства	*Федеральний професійний сертифікат*	206	33	34	74	81	66
Фахівець у веденні ресторанного господарства	*Федеральний професійний сертифікат*	-	708	660	30	30	27
Кухар	*Федеральний професійний сертифікат*	1431	1669	1809	1677	1567	1537
Фахівець у сфері громадського харчування	*Федеральний професійний сертифікат*	221	35	39	62	68	77

Продовження таблиці 3.9

Освітній рівень/кваліфікація	***Тип освітнього документу***	**2005**	**2009**	**2010**	**2013**	**2014**	**2015**
Турагент	*Федеральний професійний сертифікат*	25	174	206	47	34	44
Туристичний гід	*Федеральний професійний сертифікат*	-	-	-	22	46	5
Вища професійна освіта і підготовка (неуніверситетський сектор)							
Менеджер підприємницької діяльності у сфері громадського харчування	*Федеральний професійний диплом*	-	-	24	13	17	12
Менеджер закладу громадського харчування	*Федеральний професійний диплом*	23	14	-	-	7	1
Менеджер закладу готельного господарства	*Федеральний професійний диплом*	25	10	15	73	3	-
Менеджер ресторанного закладу	*Федеральний професійний диплом*	66	-	6	1	2	-
Менеджер у сфері туризму та дозвідлля	*Федеральний професійний диплом*	11	299	170	2	10	1
Вища освіта (університетський сектор)							
Фахівець готельно-ресторанної справи	*Диплом вищої професійної освіти*	238/ 152	140	259	436	462	417
Фахівець туристичної діяльності	*Диплом вищої професійної освіти*	360	299	170	220	206	173

Продовження таблиці 3.9

Освітній рівень/кваліфікація	***Тип освітнього документу***	**2005**	**2009**	**2010**	**2013**	**2014**	**2015**
Бакалавр готельної справи	*Ступінь бакалавра*	-	-	-	450	504	544
Магістр у галузі туризму	*Ступінь магістра*	-	-	-	300	164	191

Джерело: [444;445;446]: систематизовано автором

Аналіз кількості випускників за окремими кваліфікаціями фахівців сфери туризму в Швейцарії на різних освітніх рівнях свідчить про стрімке збільшення професійних кваліфікацій туристичного спрямування в Швейцарських закладах вищої освіти. У готельному господарстві та громадському харчуванні у 2012 році кількість випускників закладів туристичної освіти зросла до 3772 в порівнянні з 2570 в 2007 році. З 2009 року спостерігається тенденція до збільшення кількості випускників закладів вищої туристичної освіти в середньому на 5,7%.

На сьогоднішній день у Швейцарії на федеральному рівні зареєстровано 4 програми підготовки в закладах вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня), серед яких фахівець туристичної діяльності та післядипломна освіта за спеціальністю «Менеджер готельного господарства».

Необхідно також зазначити, що суттєве збільшення кількості випускників університетської програми підготовки за спеціальністю «Фахівець готельно-ресторанної справи» з 140 здобувачів у 2009 році до понад 400 – у 2015 році спостерігається більшою мірою серед абітурієнтів міжнародних закладів туристичної освіти, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців на території Швейцарії без федеральної акредитації освітньої діяльності. 95% здобувачів таких закладів вищої освіти Швейцарії складають іноземці, які здобувають туристичну освіту у ЗВО Швейцарії для подальшого просування на світовому туристичному ринку праці, адже освітні заклади готельно-ресторанного управління та туризму користуються неабияким авторитетом у світовому

освітньому просторі. Випускники таких міжнародних закладів туристичної освіти Швейцарії складають мізерний відсоток внутрішнього національного ринку праці, чим характеризують державу як центр освітнього експорту кадрового забезпечення світового туризму.

Поступове зменшення кількості випускників за спеціальністю «Фахівець туристичної діяльності» свідчить про розширення освітніх пропозицій закладами вищої туристичної освіти та посилення їх конкуренції. Введення бакалаврських програм підготовки закладами вищої туристичної освіти (університетського рівня) (з 2008 року) збалансувало можливості випускників з професійними сертифікатами та професійними дипломами отримати вищий освітній ступінь з туристичних спеціальностей. Цей факт дає змогу зрозуміти причину того, що на сьогоднійшній день ринок праці туристичної галузі Швейцарії перенасичений фахівцями з вищою туристичною освітою та суттєво потребує кваліфікаційних працівників нижчої ланки.

На думку британського вченого Ейрі [225], надзвичайне зростання кількості туристичних програм підготовки у європейських закладах вищої освіти пов’язане з структурними змінами у вищій освіті, а саме: зміст загального розвитку професійної освіти; підвищення якості освіти для втримання конкурентної переваги на європейському і світовому ринках економіки та праці; зміна ментальності здобувачів, які стали більш обізнаними щодо потенціалу зайнятості в процесі вибору напряму підготовки; певні політичні рішення, які сприяли посиленню конкуренції між закладами вищої освіти; усвідомлення закладами вищої освіти, що впровадження туристичних напрямів підготовки є легким способом збільшення кількості здобувачів у порівнянні з іншими дисциплінами; і, нарешті, стрімка популяризація туризму у всьому світу. Еволюція вищої туристичної освіти в Європі чітко прослідковується у розвитку ступеневих програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у закладах вищої освіти. Ще до початку процесу формування єдиного європейського простору вищої освіти в німецькомовних країнах спостерігається різке зростання екстенсивності в туристичній освіті. Це

зростання має як кількісний елемент (кількість спеціальностей і випускників) та територіальний елемент (кількість вузів, що пропонують освітні ступені туристичного спрямування).

Сьогодні ж масштабна глобалізація туристичної освіти потребує більшого від закладів вищої освіти, оскільки подібні програми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі з'являються у багатьох закладах вищої освіти Європи, що призводить до збільшення кількості випускників та фахівців на світовому туристичному ринку. Еволюцію інтенсивності туристичних програм, можна розглядати в двох основних напрямках: по-перше, еволюція диверсифікації навчальних програм та програм неформальної туристичної освіти, коледжів та університетських ступенів; і по-друге, в розширенні тривалості туристичної освіти, що починається з неформального та першого циклу освітніх програм до програм другого та третього циклів.

Усе ж, туристична освіта в німецькомовних країнах на рівні першого циклу до сьогодні залишається переважно державною. Суміжні або подвійні ступені існують між двома університетами різних країн, але це виключення, а не правило, тоді як найвищий освітній ступінь характеризується значною інтернаціоналізацією та спостерігається сильна тенденція до глобалізації (особливо в другому та третьому циклах програм підготовки).

Важливою особливістю програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у німецькомовних країнах Західної Європи є інтегрованість туристичної освіти у ступеневі програми з інших спеціальностей (переважно економічні) в закладах вищої освіти, що спеціалізуються на підготовці фахівців інших галузей. Тобто економічні чи технічні заклади вищої освіти пропонують окремі напрями підготовки за спеціальностями туристичного спрямування в межах отримання профільних ступенів (Німеччина, Австрія). Варто зазначити, що лише Швейцарія забезпечує фахівців туристичної сфери діяльності вищою освітою, що здобувається у спеціалізованих закладах вищої освіти туристичного спрямування чи сфери гостинності. Саме тому, ми вважаємо, що серед німецькомовних країн Західної Європи, Швейцарія є осередком

туристичної освіти, що потребує детального дослідження.

Тим не менш, незважаючи на популярність туристичних спеціальностей у закладах вищої освіти Швейцарії, все частіше туристична галузь сприймається як можливість професійного становлення для подальшого працевлаштування в інших більш прогресивних економічних галузях держави. Отримавши достатні професійні навички роботи у соціальному секторі, працівники залишають туристичну галузь, що призводить до високої міжгалузевої мобільності [465]. Як наслідок, залучення кваліфікованої робочої сили у туристичну галузь є недостатньо ефективним, що негативно впливає на якість обслуговування.

Таблиця 3.10

Статистичні дані щодо кадрового забезпечення сфери гостинності Швейцарії (2008-2016 рр.)

Рік/ к-сть (тис.)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Надання туристичних послуг	2387,8	2405,4	2431,1	2653,4	2719,3	2783,4	2808,5	2842,6	2854,5
Готельне обслуговування	67,7	67,2	68,0	68,0	66,0	65,7	65,2	63,6	64,2
Ресторанне обслуговування	115,0	115,4	118,7	124,7	121,0	119,0	120,5	119,8	119,0

Джерело: [444;445;446]: систематизовано автором

На думку швейцарського дослідника туристичної освіти Д. Стемпфлі [453], починаючи з 2002 року, спостерігається зниження притоку висококваліфікованих працівників високих і середніх кадрових позицій, як результат гнучкості процесу працевлаштування у периферійних місцевостях Швейцарії. Крім того, замість створення нових, кількість підприємств сфери гостинності в Швейцарії щороку зменшується, що й призводить до зменшення робочих місць, особливо для управлінських кадрів в сфері туризму. (див. табл. 3.11)

Таблиця 3.11

Кількість готельних підприємств на території Швейцарії (2008-2016 рр.)*

Рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Готельні підприємства (тис.)	5 582	5 533	5 477	5 396	5 257	5 191	5 129	5 055	4 949

Джерело: [444;445;446]: систематизовано автором

Необхідно відзначити, що інституційний розподіл закладів вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) за останні декілька десятиліть суттєво не змінився (Додаток И). Зміни відбуваються у кількісному та якісному змісті програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, як, наприклад, поява нових кваліфікацій (експерт з туризму (2005), фахівець з туристичного менеджменту (2006)).

Кантональні університети прикладних наук отримали ті ж освітні можливості, що й забезпечують класичні університети Швейцарії. Збільшення бакалаврських і магістерських програм підготовки за спеціальностями сфери гостинності супроводжується розширенням можливостей отримання професійної кваліфікації в межах неперервної туристичної освіти. Програми підготовки за освітнім ступенем «магістр наук (MAS)», «магістр ділового адміністрування (EMBA)», а також отримання сертифікату про завершення курсу «Ділове адміністрування (CAS)» є прикладом багатогранності поняття «Менеджмент», що активно використовується та застосовується у сучасному дисциплінарному туризмі в процесі підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності (Менеджмент туризму, Менеджмент готельно–ресторанного бізнесу, Event–менеджмент та ін.)

Загалом, показники щодо кількості випускників туристичних спеціальностей у закладах вищої туристичної освіти свідчать про постійне зростання когорти здобувачів. Якщо в 2004–2005 навчальному році загальна їх кількість налічувала 750 осіб, то в 2015–2016 навчальному році – 1331 особа,

що забезпечує збільшення якісного кадрового забезпечення туристичної галузі Швейцарії на 56%.

Незважаючи на те, що дослідження туристичної освіти як складової педагогіки туризму проводились німецькомовними вченими ще з середини XIX ст. (Л. Байєр (1980), Л. Фінгер (1975), Х. Гізекке (1965), В. Ізенберг (1986), Х. Лєнхард (1977), Х. Мюленмайстер (1992), Х. Опашовскі (1989) та ін.), поява значної кількості закладів вищої туристичної освіти сприяла збільшенню кількості наукових досліджень у сфері туризму та його вагомості в науковому дискурсі. Так, кількість наукових журналів, які спеціалізуються у дослідженнях туристичних процесів у світі, збільшилась від одного у 1970 році до більш ніж 150 у 2015 році [226].

Окрім того, у 1941 році при університеті Берна (Швейцарія) та університеті Санкт–Галена (Швейцарія) був створений науково-дослідний інститут Туризму. Діяльність центрів полягала у дослідженні туристичної галузі держави та світу, виокремленні важливих проблем та пошуку їх рішень; дослідженні тенденцій розвитку туристичної галузі; розвитку туристичної освіти з врахуванням глобалізаційних процесів у світовому туризмі; створення програм підготовки туристичної освіти та розробки кваліфікаційних характеристик фахівців туристичної сфери діяльності, а також написання наукових праць та проведення досліджень у туризмі [478].

У 80-х роках науково-дослідний інститут університету Санкт–Галена посилив наукову діяльність у розвитку маркетингової складової туризму в Швейцарії. Існує думка [478], що значною мірою завдяки переорієнтації напрямку роботи науково-дослідного інституту Туризму при університеті Санкт-Галена, на сьогодні сформувався імідж Швейцарії як одного з найкращих туристичних центрів відпочинку та отримання туристичної освіти у світі. У 90-х роках, які характеризуються як роки стагнації туристичної галузі німецькомовних країн Західної Європи, інститути Туризму активно займались пошуком вирішення проблем підвищення якості обслуговування та підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної галузі. Під керівництвом

професора Х. Мюлера, який в той час очолював науково-дослідний інститут туризму при університеті Берна, було розроблено триступеневу програму підвищення якості туризму в Швейцарії, яка з часом стала єдиним міжнародним стандартом якості надання туристичних послуг [478]. Не дивлячись на значну кількість наукових досліджень туристичної освіти у XIX столітті, педагогіка туризму як окрема наукова галузь, що вивчає процеси виховання, навчання та розвитку особистості в контексті гуманітарно-соціальних функцій туризму, сформувалась у 2000-х роках.

Важливих змін зазнав туризм і туристична освіта у 1997–1998 роках, які супроводжувались глибокими структурними змінами, спричиненими лібералізацією авіації, глобалізацією туризму з використанням всесвітньої мережі Інтернет і введення Болонської системи навчання у німецькомовних країнах, що сприяло кардинальним змінам у філософії та структурі вищої туристичної освіти.

Отже, становлення сучасної туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи розпочалось у 1999 році, з моменту підписання європейськими країнами, серед яких Німеччина, Австрія і Люксембург (з часом Швейцарія і Ліхтенштейн (2001)), спільної декларації (Болонська декларація), яка визначала принципи, цілі та зобов’язання, що мали бути досягнуті задля створення Європейського простору вищої освіти до 2010 року. Ця подія спровокувала «наймасштабніше» реформування європейської вищої освіти за останні десятиліття. Значущість таким реформам надає не лише значна кількість країн-підписантів Болонської декларації, але й кардинальні зміни на європейському, національному та інституційному рівнях вищої освіти [417].

У процесі реалізації основоположень Болонського процесу (1999–2003 роках), як результат численних дебатів впливових представництв європейського освітнього середовища, було узгоджено механізми впровадження нововведень у національні системи вищої освіти європейських країн. На рівні міжурядових декларацій усі заяви партнерів зводилися до спільної думки: стандартизація цілей та стратегій. Однак, в процесі реалізації

викладених у Болонській декларації положень на національному та місцевому рівні, можна було спостерігати не стандартизацію структури вищої освіти європейських країн, а конвергенцію, яка, навпаки, призводила до урізноманітнення освітніх систем в європейських країнах. Кожна країна розробляла своє законодавство з врахуванням місцевих соціальних та політичних реалій для адаптації національної системи вищої освіти до вимог, зазначених у декларації. Тому, національні стратегії та темп їхньої реалізації певною мірою спричиняли нестабільність у формуванні європейського освітнього простору [417]. Просування Болонського процесу створювало простір, де з'являлись як глобальні, так і місцеві виклики. Конвергенція є прикладом глокалізації [426], в якій глобальні і локальні реалії стають поступливішими і поєднуються.

Усе ж, не дивлячись на деякі труднощі з імплементацією основних пунктів Болонської декларації, на сьогоднішній день туристична освіта цілком стандартизована у закладах вищої освіти німецькомовних країн, що дозволяє створювати та реалізовувати програми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в рамках проєкту «освіта без кордонів».

Таблиця 3.12

Етапи становлення вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи

Етап	Назва	Хронологічні межі	Характеристика
I	*формуючий*	50–70-ті рр. XX ст.	– створення нормативно-правової основи функціонування туристичної освіти; – поява інституційних структур вищої туристичної освіти; – формування туризму як дискретної дисципліни.

Продовження таблиці 3.12

Етап	Назва	Хронологічні межі	Характеристика
II	*організаційний*	80–90-ті рр. XX ст.	– впровадження дуальної системи навчання як основної форми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі; – застосування особистісно-орієнтованого підходу до підготовкипрофесійних кадрів туристичної сфери діяльності; – посилення конкуренції закладів вищої туристичної освіти через стрімке збільшення їх кількості.
III	*новітній*	2000-ні рр. –до сьогодні	– оптація педагогіки туризму як окремої площини наукового дослідження; – підвищення попиту на вищу туристичну освіту.

Джерело: розроблено автором в результаті проведеного наукового дослідження

Отож, дослідивши та проаналізувавши особливості розвитку туристичної освіти, його складові та сукупність наукових, економічних, правових та соціальних факторів впливу на даний процес, ми пропонуємо розглянути основні етапи формування туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи (див. табл.3.12).

Аналізуючи становлення туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи можна говорити про те, що загалом за останні десятиліття вона зайняла лідируючу позицію в системі галузевої професійної підготовки майбутніх фахівців, пристосувавшись до вимог ринку праці та постійних змін на світовому туристичному просторі. Результатом успішного розвитку є диверсифікація освітніх пропозицій туристичного спрямування та висока якість професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі,

що підтверджується визнанням туристичної освіти в німецькомовних країнах як однієї з найкращих на світовому освітньому просторі та неабияким попитом серед іноземних здобувачів вищої освіти. Досліджуючи розвиток туристичної освіти, ми визначили основні тенденції даного процесу, а саме:

1. Створення, перегляд, оновлення чи переформатування професійних кваліфікацій та освітніх програм в туристичній освіті відповідно до вимог світового та національного туристичного ринку праці.

2. Зміцнення співробітництва між освітніми установами, галузевими організаціями та громадськістю задля успішного розвитку туристичної галузі.

3. Зниження кількості випускників закладів вищої туристичної освіти (неуніверситетського рівня) у зв'язку зі збільшенням освітніх пропозицій та становлення гнучкості вступного процесу в закладах вищої туристичної освіти (університетського рівня), що призвело до перенасичення туристичного ринку праці управлінськими кадрами та зменшення кількості робітничої сили.

4. Збільшення освітніх можливостей для неперервної туристичної освіти (освітні програми, курси, тренінги, тощо).

5. Зростання уваги з боку державних та соціальних інститутів щодо підвищення якості фахової підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі як запоруки ефективного розвитку туризму.

6. Інтегрованість туристичної освіти у ступеневі програми підготовки інших спеціальностей (переважно економічні) в закладах вищої освіти, що спеціалізуються на підготовці фахівців інших галузей.

3.3. Перспективні напрями модернізації освітньої діяльності у сфері туризму в німецькомовних країнах Західної Європи

Перспективні напрями модернізації туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи можна розглядати як назрілу необхідність вдосконалення профільної підготовки майбутніх фахівців

туристичної галузі відповідно до потреб сучасного прогресивного ринку праці.

Складна система економічних, політичних і соціальних взаємовідносин між німецькомовними країнами Західної Європи, що формувалась століттями, створення єдиного європейського простору вищої освіти окреслили векторні напрями розвитку туристичної освіти з урахуванням національних потреб та можливостей держав.

Аналіз основних тенденцій розвитку національних систем вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи свідчить про їх суттєве реформування і поступову адаптацію до глобалізаційних процесів у світовій економіці. Особливо важливими визначаються такі компоненти освітнього процесу як зміст, методи та ефективність їх реалізації. Саме вони формують освітню базу та напрями розвитку вищої школи туристичної освіти; забезпечують диференційоване тлумачення освітніх цілей на державному і регіональному рівнях, що дає змогу визначити проміжні цілі освіти з урахуванням проблем, особливостей і потреб держав та регіонів.

Модернізація туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи відбувається відповідно до нової стратегії розвитку освіти в Європі «Освіта та професійне навчання 2020» (*англ. «Education and Training 2020»*). Нова стратегічна основа для європейського співробітництва в галузі освіти та професійного навчання, була схвалена Європейською радою 12 травня 2009 року та передбачала реалізацію чотирьох стратегічних цілей, зокрема:

1) забезпечити неперервну освіту та мобільність фахівців;

2) підвищити якість та ефективність освіти та професійного навчання;

3) сприяти рівноправності, соціальній єдності та активності суспільства в освітніх цілях;

4) забезпечити розвиток творчих, інноваційних та підприємницьких якостей майбутніх фахівців на усіх освітніх рівнях. Головною метою співробітництва між європейськими країнами в галузі освіти та професійного становлення майбутніх фахівців у період до 2020 року стало забезпечення

особистого, соціального та професійного становлення всіх громадян; сталого економічного процвітання та працевлаштування з урахуванням демократичних цінностей, соціальної згуртованості, активної громадянської позиції та міжкультурного діалогу [398].

Досліджуючи проблему реформування туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, нами виділено основні напрями, які вбачаються як перспективні в процесі модернізації освітньої діяльності у сфері туризму, зокрема діджиталізація та інтернаціоналізація туристичної освіти.

Сучасні умови господарювання дедалі частіше спонукають суб'єктів господарювання до переходу на якісно інший рівень реалізації проваджуваної ними діяльності. В умовах зростаючої конкуренції традиційні методи ведення господарської діяльності сьогодні вже не можуть гарантувати збільшення обсягів виробництва, а часом неспроможні навіть забезпечити його функціонування на вже досягнутому рівні. Такий стан, поряд із прагненням зберегти свої ринкові позиції або ж зайняти панівне становище, стимулює суб'єктів господарювання наслідувати новітні тенденції здійснення господарської діяльності.

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) призвів до еволюції не лише традиційних економічних систем, але й, відповідно, визначив нові завдання для закладів професійної підготовки майбутніх фахівців. Загалом, аналізуючи технологічний прогрес у галузі туристичної освіти, можемо спостерігати певні логічні закономірності, зокрема: технологічні зміни в туризмі → структурні зміни в туристичних підприємствах → модернізація туристичної освіти → реформування або створення новітніх закладів вищої туристичної освіти → висококваліфікований фахівець нового покоління.

Лірі Андерссон, засновник консалтингової компанії *This Fluid World*, та Лудо Ван дер Хейден, професор європейської бізнес-школи (*англ. скор. INSEAD*), наводять дані проведеного в 2016 році опитування, в якому взяли участь 1 160 управлінців. Вони зазначають, що здебільшого сучасним

менеджерам бракує розуміння ситуації та знань, потрібних для того, щоб реагувати на цифрову трансформацію процесів у бізнес середовищі [48]. Цей факт засвідчує значущість і, в той же час, недопрацювання закладів вищої професійної освіти в реалізації основних положень діджиталізації, що є однією з стратегічних національних освітніх цілей сучасності для більшості європейських країн.

Оскільки процес глобалізації це континуально-безперервна трансформація інформаційного міжсередовищного простору, де переміщується інформація, стимулюючи розвиток нових форм і технологій систем управління [65], то діджиталізація, якою охоплені усі заклади туристичної освіти провідних країн Західної Європи, є її наслідком.

Термін «діджиталізація» походить від англійського «*digitalization*» і в перекладі означає «оцифровування», «цифровізація», або ж «приведення в цифрову форму». Разом із тим сьогодні вітчизняні науковці дедалі частіше послуговуються зазначеним терміном, опираючись на вимоги практичної транскрипції, а тому широкого поширення набули терміни «діджиталізація», або ж «дігіталізація». Такий підхід має низку переваг, оскільки термін «дігіталізація», на думку К. Лапіної-Кратасюк, охоплює ширший спектр значень, аніж його синонім «цифровізація». Це пов’язано з тим, що саме в європейській і американській дослідницьких традиціях наслідки переходу від аналогового до цифрового типу кодування інформації стали вивчатися не просто як технологічний, але й як соціальний, культурний та антропологічний процеси [167]. На думку К. Купріної та Д. Хазанової, діджиталізація це способи приведення будь-якого різновиду інформації в цифрову форму [87].

Дещо іншу позицію з цього питання займає О. Халапсіс, визначаючи діджиталізацію не як спосіб, а як пов’язаний із тенденцією приведення в електронний вигляд найрізноманітніших видів використовуваної людиною інформації процес, умовно названий дослідником «оцифровуванням буття» [206].

З економічної точки зору, під діджиталізацією прийнято розуміти

глибинну трансформацію, проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами. Крім того, діджиталізація формує плато конкурентних переваг підприємства: високий рівень конкурентоздатності; спрощення роботи з масивом інформації; економію коштів; лояльність клієнтів; позитивне ставлення до іміджу підприємства.

Клаус Шваб [48] переваги діджиталізації визначає таким чином:

1) безпрецедентне (по експоненті, а не лінійне) зростання інновацій, що стосується їх швидкості, об'єму та впливу. Це підвищить ефективність, продуктивність та призведе до скорочення витрат;

2) швидке зростання даних та можливостей їх використання з метою опанування новими технологіями не лише покращить, урізноманітнить залучення різних верств розробників – користувачів – клієнтів до практичної діяльності, а й сприятиме їх розвитку в інших сферах;

3) штучний інтелект стає реальністю – підтвердження знаходимо в масовій роботизації та застосуванні біотехнологій. В цілому, невблаганний перехід від простого оцифрування (третя промислова революція) до інновацій, заснований на комбінаціях технологій (четверта промислова революція), змушує компанії переглядати те, як вони ведуть бізнес. Керівники бізнесу і керівники вищої ланки повинні розуміти мінливе середовище, кидати виклик своїм операційним командам і невпинно, постійно впроваджувати інновації. Все це має враховуватись закладами вищої освіти у процесі підготовки фахових управлінців.

Світовий Давоський економічний форум в аналітичних матеріалах визначає перелік цифрових технологій, які доцільно використовувати бізнесу: хмарні та мобільні технології, блокчейн, технології віртуалізації, ідентифікації, штучного інтелекту, біометричні технології, технології доповненої реальності, аддитивні (3D-друк) тощо [43]. Саме вони дають змогу перевести бізнес-процеси на нову якість і прискорювати економічне зростання підприємств. Фактично, діджиталізація передбачає кардинальну зміну організаційного

дизайну, моделей та методів менеджменту, центрів відповідальності. Тобто, діджиталізація – це не лише використання цифрових технологій, а передусім зміна в мисленні, стилі керівництва, системі заохочення і в прийнятті нових бізнес-моделей. Водночас, наголошується, що діджиталізація передбачає інтеграцію цифрових технологій у всі сфери бізнесу, що призводить до якісних корінних змін функціонування та поведінки підприємства. По суті діджиталізація − це зміна підходу до ведення бізнесу [47]. Для того, щоб бути комерційно успішними в нових умовах загальної цифровізації, підприємству необхідно розробляти нові продукти з використанням digital-каналів підприємства. Тобто, діджиталізація, за своїм призначенням забезпечує нові види інновацій та креативність в певній галузі, а не просто вдосконалення чи підтримку традиційних методів [367]. Переважно, вчені одностайні у думці, що діджиталізація генерує нові конкурентні переваги для підприємства. В той же час В. Маркова та С. Кузнєцова стверджують, що конкурентною перевагою підприємства є його становище на ринку, яке дає змогу переборювати конкурентне протистояння та приваблювати покупців [103]. Інші вчені, переконують, що конкурентні переваги − це сукупність ключових відмінних від суперників чинників успіху, які сприяють забезпеченню підприємству стійкої лідируючої конкурентної позиції на ринку на певний період [20].

У розрізі процесів розвитку цифрової економіки сферу вищої туристичної освіти необхідно розглядати як один з основних елементів забезпечення можливості реалізації інноваційних, технологічних, соціальних, екологічних і економічних проєктів. Кожен університет, незалежно від обраної стратегії, повинен пройти цифрову трансформацію. Така трансформація полягає не тільки й не стільки в упровадженні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), скільки в цілому пов’язана з культурними та організаційними змінами в університеті [184].

Перехід до концепції *digital university (віртуального університету)* передбачає впровадження більш гнучких і безперешкодних процесів, зміну корпоративної культури, оптимізацію всіх процесів діяльності університету,

адже діджиталізація змінює вимоги до управлінських кадрів і фахівців середньої ланки як на національному, так і світовому ринку праці, сприяє оновленню кваліфікацій та корегує профілі компетентності.

На думку британських вчених (С. Раєн, Б. Скот, Х. Фрімен, Д. Патель), віртуальний університет – це освітній заклад, який забезпечує здобувачів можливістю отримати вищу освіту з використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій в освітніх програмах підготовки, а також здійснює консультативну, методичну, психолого-педагогічну, аналітичну, прогностичну, профілактичну та освітню діяльність у віртуальному середовищі. Освітні установи означеного типу також використовують інформаційні та комунікаційні технології для таких основних видів діяльності, як:

– адміністрування (наприклад, маркетингова діяльність, реєстрація користувачів, облік здобувачів, плата за навчання, і т.д.);

– розробка, видавництво та розповсюдження науково-методичних матеріалів;

– навчання та консультування;

– проміжний та підсумковий контроль знань здобувачів [427].

Отож, можна говорити про те, що сучасні цифрові технології дають нові інструменти для розвитку закладів вищої туристичної освіти, дозволяють знайти своє місце на глобальній науково-освітній карті й зберегти при цьому свої унікальні національні якості та конкурентні переваги.

Федеративна республіка Німеччина, одна з перших німецькомовних країн, означила діджиталізацію як мегатренд розвитку національної освіти та розпочала активно впроваджувати програми підтримки та сприяння модернізації системи вищої професійної освіти, зокрема туристичної, окреслюючи основні напрями її реформування.

Визначено, що для ефективного впровадження діджиталізації у систему вищої професійної освіти, перш за все, необхідно забезпечити виконання певних вимог, зокрема:

– доступ до мережі Інтернет – безперешкодний та якісний;

– комп’ютерні можливості – ширші за наявні;

– онлайн програми професійної підготовки – транскордонної координації.

Таким чином діджиталізація вищої професійної освіти визначається як віртуальний експеримент, аналіз об’ємної інформації, незалежний від місця та часу освітній процес, що пропонує здобувачам та викладачам закладів вищої професійної освіти значні можливості та потребує загальнонаціональної платформи для розвитку та використання діджиталізованої системи професійної підготовки [396].

16 червня 2016 року Федеральний уряд Німеччини в співпраці з Федеральними землями затвердив основні положення створення «Інноваційного університету» відповідно до статті 91b (1) Основного Закону про сприяння розвитку науково-дослідних ідей, знань і інноваційних технологій у німецьких ЗВО. Документом передбачається збільшення фінансування задля підтримки університетів прикладних наук та приватних університетів в сфері науково-дослідних ідей, передачі знань і технологій, підтримці регіонального укріплення університетів і сприянні інноваціям в економіці і суспільстві. Окрім того, Законом окреслено особливу значущість в університетській діяльності окрім набуття знань та освіти, ще й упровадження інновацій. Це дає змогу закладам вищої освіти посилювати свою роль як інноваційного центру регіонального та федерального значення. Окремим пунктом у документі наголошено на обов’язковому впровадженні результатів наукових досліджень у комерційну та соціальну сфери діяльності, що передбачає зближення та укріплення співпраці між освітніми, економічними та соціальними інституціями [310].

Австрійські заклади вищої професійної освіти також активно впроваджують інноваційні організаційно-дидактичні методи навчання в закладах вищої професійної освіти, зокрема в університетах прикладних наук, які дають змогу майбутнім фахівцям самостійно розподіляти свій час для навчання та професійної діяльності.

Загалом дистанційна освіта в Австрії набуває неабиякої популярності.

Дистанційне або онлайн навчання – це освітня можливість отримати вищу освіту без часткового відвідування освітньої установи. Така освітня форма забезпечує доступ до навчання у випадку, якщо джерело інформації та здобувачі розділені часом та відстанню. У дистанційному освітньому процесі Австрії, як і інших німецькомовних країнах, здобувачі спілкуються між собою та з викладачами за допомогою електронної пошти, електронних форумів, відеоконференцій, чатів, дошки оголошень, обміном миттєвими повідомленнями та іншими формами онлайн-взаємодії. Освітні програми часто передбачають онлайн-систему навчання та засоби для створення віртуального класу. Дистанційне навчання є оптимальним рішенням для працевлаштованих людей, які все ще хочуть або потребують подальшої професійної освіти.

Більшість університетів прикладних наук Австрії використовують дистанційне навчання як складову заочної форми професійного навчання. Заочна форма навчання є досить популярною серед працюючих здобувачів, що здобувають вищу освіту за магістерськими програмами підготовки. Так, відомі австрійські університети прикладних наук, зокрема Йоханеумський університет прикладних наук, Карінтійський університет прикладних наук, Інсбрукський інститут менеджменту (MCI) пропонують магістерські програми підготовки (*англ. MA, MBA*) туристичного спрямування за заочною формою навчання, яка передбачає два тижні аудиторних занять в семестр + дистанційне навчання. Загальна тривалість освітньої підготовки становить 4 семестри (120 ECTS) [232].

Епоха «Онлайн-вищої освіти» стає реальністю у більшості європейських країн, не виключенням є Німеччина та Австрія. Першим кроком на шляху діджиталізації університету є створення освітньо-наукового порталу закладу вищої професійної освіти. Освітньо-науковий портал – це корпоративний портал, який є інформаційним середовищем, що створюється для підтримки освітніх і наукових процесів у межах закладу вищої професійної освіти на основі використання сучасних інформаційних технологій і телекомунікаційних засобів [177]. Освітньо-науковий портал є складною системою, що складається

з таких підсистем, як: аутентифікація і авторизація користувачів та управління правами доступу; зовнішнього і внутрішнього пошуку; керування вмістом (контентом) порталу; завантаження і каталогізація файлів користувачів; виведення інформації про користувачів порталу; керування новинами; електронна пошта (зовнішня і внутрішня); розсилання повідомлень користувачам порталу; форум; голосування; анкетування; чат; книга для гостей; інтернет-магазин; статистика. Крім того, освітньо-науковий портал університету, повинен включати деякі додаткові компоненти, зокрема: офіційний сайт ЗВО; систему дистанційного навчання; електронну бібліотеку з каталогом наукової, навчальної та методичної літератури, а також публікацій учасників порталу; систему керування науковими конференціями [189].

Розглянувши офіційні сайти закладів вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи, можна стверджувати, що створення освітньо-наукового порталу є необхідною умовою здійснення освітньої діяльності провідним закладом професійної освіти в Західній Європі. Переважна більшість закладів вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи створюють віртуальне середовище для доповнення традиційної форми організації освітнього процесу елементами «*e-learning*».

Отже, проаналізувавши процес діджиталізації туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, можемо виділити два основних аспекти його впровадження: технічний та методичний.

Технічний аспект полягає у забезпеченні кожному здобувачеві та абітурієнту рівних можливостей доступу до освітніх послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Створення віртуальних навчальних середовищ, розробка дистанційних курсів професійного навчання та поєднання практичного навчання з «*e-learning*» – є результатом успішної імплементаціїї технічного аспекту освітньої діджиталізації.

Методичний аспект діджиталізації туристичної освіти, на нашу думку, полягає у розробці навчальних планів для підготовки майбутніх фахівців, у

яких цикл професійно-орієнтованих дисциплін включає навчальні курси з поглибленого вивчення процесу діджиталізації бізнес процесів у туристичній галузі.

Аналізуючи програми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в провідних закладах вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи, з'ясовано, що такі країни, як Німеччина, Австрія та Швейцарія вже давно використовують елементи «*distance learning*» в туристичній освіті і не лише за заочною, але й денною формами навчання для здобуття майбутніми фахівцями освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр». Все ж окремі дистанційні курси, які застосовуються сьогодні, не в змозі забезпечити цілісність та гнучкість процесу діджиталізації системи вищої туристичної освіти.

Так, дослідивши навчальні плани окремих закладів вищої туристичної освіти, ми з'ясували, що їх контент майже не змінюювався останніми роками, особливо це стосується циклу професійно-орієнтованих дисциплін. Якщо аналізувати навчальні плани підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі за наявністю осучаснених професійно-орієнтованих освітніх курсів, то можна говорити про те, що Швейцарія є лідером за кількістю оновлених та адаптованих програм підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі до сучасних глобалізаційних викликів у світовій економіці. Нами було досліджено навчальні плани підготовки за освітньою програмою бакалавр та магістр у провідних інститутах та коледжах Швейцарії (Інститут готельного господарства HIM (*англ. Hotel Institute Montreux*); Швейцарський інститут готельного менеджемнту та туризму Цезарь Рітц (*англ. César Ritz Colleges Switzerland*); Університет Лугано (*англ. University of Lugano*)) (Додатки І; К; Л). Результати дослідження показали, що дисципліни, як обов'язкового, так і елективного циклів, передбачають вивчення 1–2 навчальних курсів, пов'язаних із діджиталізацією туристичного бізнесу, зокрема: Інформаційний менеджмент, Діджитал маркетинг, Інноваційні моделі готельного господарства, Е-бізнес в туристичній діяльності, Е-туризм, Е-комерція в туристичній діяльності, Сучасні виклики в туризмі, Туризм майбутнього та ін.

Аналіз навчальних планів закладів вищої туристичної освіти Німеччини та Австрії свідчить про недостатню кількість або відсутність навчальних курсів із вивчення діджиталізованого туризму (Додаток М; Н; О), особливо така тенденція спостерігається у навчальних планах підготовки майбутніх фахівців сфери туризму за магістерськими освітніми програмами (Додаток М (Табл.2); Н (Табл.2); О (Табл.2)). Однак, окремі заклади вищої туристичної освіти повністю оновили навчальні плани туристичних спеціальностей за освітнім ступенем бакалавр і магістр, що свідчить про автономію вищої освіти в німецькомовних країнах у формуванні нормативно-правової та методичної бази забезпечення окремих спеціальностей. Так, Віденський університет менеджменту та комунікацій (*нім. Fachhochschule Wien für Management und Kommunikation*) (Додаток Н) пропонує здобувачам спеціальності Менеджмент туризму на бакалавраті вивчення таких курсів – Діджиталізація в туризмі (6 ЄКТС, 5. семестр); Сучасні виклики в туризмі (6 ЄКТС, 5. семестр); Туристичне моделювання (6 ЄКТС, 6. семестр). За магістерською програмою спеціальності Управління туризму здобувачі вивчають такі курси, як Інновації в туризмі (6 ЄКТС, 2. семестр) і Сучасні тренди управління (6 ЄКТС, 4. семестр).

Таким чином, можна говорити про незавершення процесу діджиталізації туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, адже діджиталізація туристичної освіти покликана не лише створювати інноваційні заклади професійної підготовки, але й адаптувати освітні програми до сучасних нон-стоп інновацій у туристичній галузі.

Усе ж на сучасному етапі розвитку вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, зокрема Німеччині, складається тенденція до сприйняття закладів вищої професійної освіти як освітньо-наукових центрів, що формують якісні інноваційні професійні кадри, здатні реагувати на глобалізаційні процеси на світовому ринку праці та впроваджувати інновації в національну економіку. Підтвердженням цьому є укладання між федеральним урядом Німеччини та федеральними землями Пакту про вищу освіту 2020 (*нім. Hochschulpakt 2020*) у 2005 році [259].

Основним завданням пакту є збільшення кількості бажаючих отримати повну вищу професійну освіту, забезпечення доступу до вищої освіти усім верствам населення та якісної професійної підготовки майбутнім фахівцям в закладах вищої освіти, а також сприяння обов'язковому працевлаштуванню професійних кадрів в межах держави задля попередження професійної міграції. Реалізація договору відбувається у три етапи, що передбачає поступове збільшення фінансування на федеральному та місцевому рівні. Загалом до 2023 року Федеральний уряд Німеччини планує інвестувати у проєкт 20,2 мільярди Євро, а земельні уряди – 18,3 мільярди Євро. Особливої уваги заслуговує реалізація третього етапу Пакту про вищу освіту, який розпочався з 2016 року. Означений етап передбачає фінансову допомогу активній молоді, що бажає здобути професію в університетах прикладних наук, не лише в процесі фахової підготовки, але й на початку професійної діяльності. Тобто федеральна влада забезпечує не лише безкоштовне навчання майбутніх фахівців, але й зобов'язує заклади вищої професійної освіти надавати можливість майбутнім кваліфікованим фахівцям навчатися впродовж здійснення професійної діяльності. Це пояснює появу у більшості закладів вищої туристичної освіти такої форми навчання як неповний робочий день (*нім. Berufsbegleitend*), що відповідає вечірній формі навчання. Крім того, особлива державна підтримка надається стартаперам, які прагнуть реалізувати напрацьовані в межах закладу вищої професійної освіти бізнес-ідеї.

Ураховуючи тісну освітню співпрацю між німецькомовними країнами, Австрія, в свою чергу, також активно впроваджує заходи для підтримки та розвитку науково-дослідної діяльності у закладах вищої професійної освіти. З 12 липня 2016 року Австрійський уряд запровадив інвестиційну програму з метою підготовки майбутніх фахівців в університетах прикладних наук. Кошти, виділені на освіту та науково-дослідну діяльність, використовуються з наміром створення додаткових навчальних місць для підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі STEM-освіти (S – наука (Science), T – технології (Technology), E – інженерія (Engeneering), M – математика

(Mathematics)). 2018–2019 навчальні роки означені як перша фаза освітнього інвестування, що передбачає фінансування 450 нових навчальних місць в університетах прикладних наук на федеральному рівні. Додаткові навчальні місця розраховані на існуючі або нові освітні програми в університетах, які подають заявку на участь у програмі. Розподіл бюджетних місць між закладами вищої освіти відбувається після розгляду та затвердження запитів Агентством з контролю якості та акредитації Австрії (*нім. скор. AQ Austria*).

Субсидуванню підлягають такі освітні пропозиції (див. табл.3.13):

Таблиця 3.13

Освітні програми з залученням додаткових державних коштів (Австрія)

Цільова група	до 31.12.2018	від 01.01.2019
Освітні програми, в яких технічне навчання становить понад 50 %	€ 8.850	€ 8.600
Освітні програми, в яких технічне навчання становить понад 25 %	€ 7.550	€ 7.420
Освітні програми туристичних спеціальностей	**€ 7.050**	**€ 6.950**
Інші освітні програми	€ 6.970	€ 6.850

Джерело: [232]: систематизовано автором

Метою програми інвестування STEM-освіти в університетах прикладних наук є розширення, доповнення вже існуючих курсів навчання, а також створення нових, інноваційних курсів профільного навчання з урахуванням діджиталізації (цифровізація) найрізноманітніших професійних галузей [232].

На сьогоднішній день вперше за 25 років після появи першого університету прикладних наук в Австрії, відсоток здобувачів, що вступили до закладів вищої професійної освіти означеного типу, становить 13% від загальної кількості абітурієнтів. Однією з переваг університетів прикладних наук у Австрії є надана здобувачам можливість (як і в інших німецькомовних країнах) поєднувати навчання з професійною діяльністю (форма навчання

неповного робочого дня (*нім. Berufsbegleitend*)). Австрійські заклади вищої туристичної освіти активно впроваджують інноваційні організаційно-дидактичні методи навчання, які дають змогу майбутнім фахівцям самостійно розподіляти свій час для навчання та професійної діяльності. Серед таких інновацій можна виділити онлайн курси окремих дисциплін, а також значне збільшення годин для самоосвіти, в порівнянні з аудиторною роботою здобувачів.

Створення дистанційних закладів вищої професійної освіти вже не є перспективою на майбутнє, а реальною потребою сьогодення, яка частково активно впроваджується в німецькомовних країнах Західної Європи. Так, в Німеччині 4 заклади вищої професійної освіти здійснюють підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі за дистанційною формою навчання, зокрема: Гамбурзький університет дистанційного навчання, Університет Пасау, Заарляндський економічний університет і Берлінський університет SRH. Здобувачі мають можливість дистанційного навчання або повністю онлайн, або з періодичним відвідуванням навчального кампусу. Все ж на сьогоднішній день таких пропозицій недостатньо для задоволення освітніх потреб сучасної молоді. Більшість можливостей отримання онлайн освіти стосуються окремих навчальних курсів, або ж сертифікованих програм підвищення кваліфікації.

Отже, аналіз сучасного стану діджиталізації вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи дає змогу зробити висновок про неоднозначність тлумачення концептуальних засад «діджиталізації освіти у ЗВО». Але у науковій спільноті та експертному середовищі відбувається усвідомлення наявних викликів щодо інструментів розвитку цифрової професійної освіти, необхідність набуття майбутніми фахівцями туристичної галузі цифрових компетенцій, а також визначення критичних сфер та проєктів цифровізації: стимулювання та розвиток освітніх можливостей онлайн; набуття знань та навичок використання та споживання інформаційно-цифрових технологій як каталізатора професійного зростання та розвитку економіки держави.

Саме цифровізація освітніх процесів та набуття цифрових компетенцій майбутніми фахівцями на шляху до поглиблення європейської інтеграції є важливим складником цифрової трансформації економіки будь-якої держави.

На відміну від процесу «діджиталізації туристичної освіти» в німецькомовних країнах Західної Європи, який є тривалим і досі незавершеним, «інтернаціоналізація» вищої туристичної освіти успішно впроваджується на усіх рівнях.

Термін «інтернаціоналізація» визначає різні аспекти (державної) транскордонної діяльності та співпраці. Інтернаціоналізація професійно-технічної освіти означає подальший розвиток процесів у рамках європейської освітньої політики, що передбачено затвердженими програмами та стратегіями. У зв'язку з інтенсивним демографічним розвитком та сучасними вимогами на світовому ринку праці, професійна освіта та підготовка залежать від успішної соціально-економічної інтеграції та адаптації молоді до нових умов життя та праці. Формування доброзичливої професійної культури, узгодження професійних кваліфікацій у європейських країнах, збільшення освітніх інвестицій, а також активна державна фінансова підтримка молодих фахівців і стартаперів відіграють важливу роль у становленні ефективної системи професійної освіти та підготовки.

Проблему інтернаціоналізації вищої освіти досліджували як вітчизняні та російські (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, А. Джуринський, С. Клепко, В. Кремень, О. Овчарук, О. Огієнко, В. Солощенко, І. Тагунова, В. Третько, Л. Ходов, Т. Юрченко та ін.), так і зарубіжні (У. Бек, Б. Вехтер, Д. Девіс, Дж. Едвард, Б. Кем, Дж. Найт, А. Пеллерт, С. Шпоун, та ін.) вчені. Інтернаціоналізацію розглядають як багатоаспектний феномен сучасності, що включає міжнародні програми обміну, спільні дослідницькі проєкти, спеціально сфокусовані дослідження у ЗВО іншої країни, знання іноземних мов, розвинуту мережу спілкування засобами Інтернету, інтернаціоналізовані навчальні програми (Х. де Віт); процес інтеграції, впровадження інтернаціональної перспективи до існуючої системи освіти (Б. Еллінгбо);

економічну складову успішної роботи сучасного університету, що включає отримання прибутку від освітніх послуг ЗВО, що породила глобальну освітню конкуренцію (С. Гроеннінгс, Д. Вілей); інтернаціональний, інтеркультурний, міжнародний вимір у викладанні, навчанні, наукових дослідженнях (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен); фактор конкурентної освітньої боротьби (К. Бек, Д. Девіс, А. Ольсен). Більш узагальненим є визначення ОЕСР (*англ. OECD*), за яким інтернаціоналізація освіти розуміється як процес, у якому мета, функції та організація надання освітніх послуг набуває міжнародного виміру [396].

У 2015 році за результатами міжнародної панельної дискусії щодо інтенсифікації процесу інтернаціоналізації вищої освіти в світі, у якій взяли участь провідні європейські організації, зокрема Центр інтернаціоналізації вищої освіти Католицького університету Святого Серця (Італія) (*англ. Centre for Higher Education Internationalisation*), Європейська асоціація міжнародної освіти (*англ. European Association for International Education*) і Міжнародна асоціація університетів (*англ. International Association of Universities*), було опубліковано наукову доповідь «Інтернаціоналізація освіти», у якій зміст ключового поняття дещо уточнено [396].

Отже, науковці зосереджують увагу на тлумаченні «інтернаціоналізації вищої освіти» як цілеспрямованої інтеграції міжнародного, міжкультурного чи глобального виміру у освітній процес, зокрема формування його мети та функцій, задля підвищення якості освіти та дослідження для здобувачів та кваліфікованих працівників з метою внесення вагомого внеску у розвиток суспільства [396, с.29].

Дослідники з німецькомовних країн погоджуються із запропонованими вище визначеннями «інтернаціоналізації освіти» і намагаються їх конкретизувати, розглядаючи інтернаціоналізацію вищої освіти як інноваційний стратегічний менеджмент управління системою вищої освіти та закладом вищої освіти (С. Шпоун); багатовимірний процес, що є результатом глобалізації (Б. Кем); стратегічну мету кожного освітнього закладу, що передбачає економічну, соціальну та інституційну складові (Ч. Пехар) [525].

У світовій практиці виділяють чотири стратегії інтернаціоналізації вищої освіти: стратегія узгодженого підходу; стратегія кваліфікаціонно-міграційного підходу чи залучення кваліфікованої робочої сили; стратегія отримання прибутку; стратегія розширення можливостей [179]. Стратегія узгодженого підходу базується на довгострокові політичні, культурні, академічні цілі розвитку країни; її основним принципом є міжнародна співпраця, а не конкуренція; її реалізація здійснюється через підтримку академічної мобільності, створення інституційних партнерств в галузі вищої освіти. Таку стратегію використовують в процесі інтернаціоналізації Японія, Корея, Мексика, Іспанія. Стратегія отримання прибутку характерна для Австралії, Великої Британії, США, Нової Зеландії. На думку американських дослідників, цю стратегію можна охарактеризувати як «академічний капіталізм та нова економіка» (Ш. Слотер, Дж. Рходес). Вона базується повністю на платній основі, державні дотації відсутні.

На думку О. Огієнко [525], німецькомовні країни використовують стратегію кваліфікаціонно-міграційного підходу, який спрямований на залучення висококваліфікованих фахівців та талановитих здобувачів, аспірантів, науковців до роботи у своїх країнах. Наприклад, в «Основному пакті про вищу освіту» Німеччини записано, що заклади вищої освіти повинні сприяти інтернаціоналізації, зокрема, європейської кооперації у галузі вищої освіти та обміну здобувачами та викладачами між німецькими та зарубіжними закладами освіти; вони повинні задовольняти специфічні запити іноземних здобувачів вищої освіти [438].

Велике значення у реалізації зазначеної стратегії у Німеччині, Австрії, Ліхтенштейні та Швейцарії має мережа спеціальних агентств та організацій. Наприклад, у Німеччині такими організаціями є Федеральна академічна служба обміну (DAAD), Фонд імені Олександра фон Гумбольдта, Фонд Фрідріха Еберта, Німецько-дослідницький Фонд та ін., у Швейцарії – MAROW, в Австрії – OoCD – організації, що об’єднують всі ЗВО країн та сприяють розвитку міжнародних академічних відносин та наукової кооперації [525]. Реалізація

запропонованих стратегій тісно пов'язана з формами інтернаціоналізації у ЗВО німецькомовних країн.

Найбільш поширеною формою інтернаціоналізації є академічна та наукова мобільність. Проте така форма інтернаціоналізації тісно пов'язана з мовною стратегією, яка інтенсивно впроваджується у німецькомовних країнах.

Іншою формою, феноменом інтернаціоналізації є інтернаціоналізація навчальних планів та програм. Зауважимо, що визначення терміну «інтернаціоналізований навчальний план» було запропоновано Центром досліджень та інновацій у галузі освіти (CERI), за яким – це навчальний план з міжнародною орієнтацією у змісті освіти, що спрямований на підготовку здобувачів до здійснення діяльності у міжнародному культурному середовищі [64].

Формування національної стратегії та форм інтернаціоналізації вищої професійної освіти певною мірою залежить від суспільно-політичних процесів в окремій державі. Мотиваційним вектором можуть частково слугувати одна або сукупність причин, зокрема: національна освітня конкурентоспроможність, економічний розвиток, геополітичні аспекти, або демографічні проблеми в межах країни. Окремі держави можуть бути зацікавлені у можливості залучення якісної робочої сили чи талановитих управлінських кадрів із-за кордону, або ж потребують активної співпраці з міжнародними дослідницькими організаціями для отримання додаткових коштів національними освітніми установами. Для кращого розуміння мети інтернаціоналізації вищої професійної освіти, на нашу думку, необхідно ретельно дослідити наявні національні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти кожної держави окремо. Варто зазначити, що такі німецькомовні країни, як Німеччина та Швейцарія розробили національну стратегію інтернаціоналізації освіти, які є основою для формування та реалізації освітньої політики закладами вищої професійної освіти. Австрія, Люксембург та Ліхтенштейн надали можливість вищим освітнім установам самостійно визначати вектор інтернаціоналізації та міжнародного співробітництва, а також визначати мету та обґрунтовувати цілі

для її реалізації.

Так, у Австрії важливу роль у координації міжнародної співпраці у сфері професійної освіти відіграє Центр європейських та міжнародних програм мобільності та співпраці у сферах освіти, науки та досліджень (*скор. нім. The OeAD GmbH*), який був створений у 1961 році як асоціація Австрійської конференції ректорів, а у 2009 році реорганізований у приватне товариство з обмеженою відповідальністю [392]. Центр консультує, сприяє та надає підтримку стратегічному розвитку освітніх установ, а також пропонує рекомендації щодо заходів впровадження ініціатив. Дана установа аналізує міжнародний розвиток і використовує одержану інформацію з метою формування рекомендацій та розробки програми заходів. OeAD GmbH – це недержавний проєкт для сприяння інтернаціоналізації освіти в Австрії, основними завданнями якого є: координація освітніх програм, таких як Erasmus+, CEEPUS, Citizen Science та Parkling Science; формування міжнародного іміджу привабливості вищої освіти Австрії у світі; забезпечення доступу до інформації цільовим групам з допомогою онлайн серверів (*www.grants.at* (База даних для надання грантів та фінансування наукових досліджень), *www.youngscience.at* (Інтерфейс між школами та наукою) та www.euraxess.at (Інтерфейс для науковців); управління національними координаційними, сервісними та контактними центрами для реалізації Болонського процесу, *ECVET* (Європейської кредитної системи професійного навчання та освіти), *Euroguidance, Europass, eTwinning, EPALE* та Національної рамки кваліфікацій (NQR); сприяння стратегічним завданням з реалізації програм міжнародного співробітництва між ЗВО; надання підтримки ЗВО щодо втілення політики інтернаціоналізації освіти, науки та досліджень [392]. Усі дії, заходи та рекомендації *OeAD GmbH* погоджує з Федеральним міністерством освіти, науки та досліджень (*нім. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung*) і лише після цього їх надсилають на розгляд закладів вищої освіти.

У Великому герцогстві Люксембург та Князівстві Ліхтенштейн

політикою інтернаціоналізації вищої освіти займаються провідні заклади вищої освіти в тісній співпраці з державними органами, які відповідають за розвиток освітньої сфери в країнах. Зокрема, у Люксембурзі питаннями розвитку вищої освіти займається Міністерство освіти та єдиний державний заклад вищої освіти – Університет Люксембургу. Освітні ініціативи щодо розвитку вищої освіти в державі ґрунтуються на Національній програмі реформ Люксембургу, яка, в свою чергу, передбачає реалізацію основоположень Європейській стратегії розвитку 2020.

Проаналізувавши Національну програму реформ Люксембургу «Люксембург 2020», яка була ухвалена в 2018 році, ми дійшли висновку, що на національному рівні інтернаціоналізація вищої освіти не окреслена як необхідність у майбутньому. Основні заходи у документі зосереджені на залучення дорослого населення країни до освіти впродовж життя, та збільшення відсотку тих, хто отримав вищу освіту до 66%, а також сприяння та фінансування ініціатив щодо відкриття в країні закладів вищої освіти за новими напрямами підготовки [64].

Не дивлячись на це, влада Люксембургу гарантує автономію Університету Люксембургу у визначенні і реалізації стратегічних цілей щодо розвитку вищої освіти країни. Так, у Програмі розвитку Університету Люксембург 2018–2020 [495] зазначені основні напрямки розвитку інтернаціоналізації, які, в першу чергу, спрямовані на розширення міжнародної співпраці у сфері освіти та досліджень із університетами та міжнародними організаціями. У 2018 році на базі Університету Люксембург було створено Інститут Конфуція. Це свідчить про поступову реалізацію визначених цілей, що задекларовані у програмі розвитку освітньої установи та розширення кордонів освітньої співпраці, які окрім Західних країн, на сьогоднішній день, включають країни Східної Азії.

Із метою залучення більшої кількість здобувачів з престижних університетів-партнерів по всьому світу, щоб компенсувати різницю у балансі обмінів здобувачами, Університет Люксембургу регулярно організовує

міжнародні літні освітні табори та продовжує розробляти цікаві освітні проєкти для підтримки співпраці з університетами-партнерами. У 2017 році в університеті було створено Офіс міжнародної співпраці (*англ. International Relations Office*) [495], який активізує та просуває міжнародну співпрацю освітньої установи з університетами-партнерами та міжнародними організаціями. У положенні про основні напрями діяльності офісу зазначено, зокрема, підготовка та оцінка угод з міжнародними університетами-партнерами; адміністрування та просування програми *Erasmus+*; сприяння мобільності науково-педагогічного персоналу та здобувачів; надання інформації про можливості міжнародної мобільності, реалізація стратегічного плану щодо інтернаціоналізації Університету Люксембург. На жаль, на сьогоднішній день документу про інтернаціоналізацію Університету Люксембург не представлено.

Князівство Ліхтенштейн не окреслює інтернаціоналізацію як напрям розвитку вищої освіти в державі, так само як і Університет Ліхтенштейну, який є єдиним державним закладом вищої освіти та науковим центром країни, не згадує інтернаціоналізацію у наявних нормативно-правових документах. Все ж, на офіційному сайті освітньої установи [495] зазначено про освітню співпрацю з університетами-партнерами 80 держав світу, зокрема Бельгії, Канади, Японії, Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу, Франції, США, Болгарії, Угорщини, Польщі, Росії тощо. Співпраця спрямована на забезпечення та просування освітньої мобільності здобувачів та науково-педагогічних працівників, а також участь Університету Ліхтенштейну у розвитку та реалізації міжнародних наукових та освітніх проєктів.

На відміну від вищезгаданих країн, у лютому 2017 року Федеральний уряд Німеччини у співпраці з Федеральним міністерством освіти та досліджень затвердив нову Національну стратегію інтернаціоналізації освіти, науки та досліджень, яка є продовженням Стратегії інтернаціоналізації Федерального уряду Німеччини (2008) [260]. За допомогою стратегії Федеральний уряд вперше визначив основоположення узгодженого підходу до міжнародної

співпраці в галузі науки та досліджень. Освітні та наукові організації, такі як Німецький дослідницький фонд (DFG), Товариство імені Фраунгофера (FhG), Товариство імені Гельмгольца (HGF), Асоціація Лейбніца (WGL), Товариство Макса Планка (MPG), Німецька служба академічного обміну (DAAD) та Фонд Олександра фон Гумбольдта (AvH), а також переважна більшість закладів вищої освіти Німеччини розробили власні стратегії розвитку інтернаціоналізації, які базуються на стратегії Федерального уряду, що засвідчує консолідовану позицію та тісну співпрацю державних та недержавних суб'єктів у сфері науки та освіти.

Водночас значною є фінансова підтримка Федерального уряду процесу інтернаціоналізації в освіті. Так, державні витрати на сферу освіти у період 2008–2015 роки зросли на третину, приблизно до 123,7 млрд. євро між 2008 та 2015 роками. Впродовж 2013–2017 років Федеральний уряд виділяє додатково 9 млрд. євро на освіту та науку, з яких 3 млрд. євро передбачено на наукові дослідження.

Останніми роками Федеральний уряд Німеччини в співпраці з профільними міністерствами розробили та затвердили нормативно-правову базу процесу інтернаціоналізації науки та освіти в країні, створивши міцну законодавчу основу для імплементації нововведень в освітню, наукову та економічну діяльності країни. З-поміж таких законодавчих ініціатив варто зазначити Китайську стратегію (2015–2020) (Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень Німеччини, 2015); Освітню стратегію: забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти (Міністерство економічного співробітництва та розвитку, 2015); Стратегію федерального уряду щодо сприяння розвитку європейського наукового простору (ERA – Electronic Realty Associates, 2014); Міжнародне співробітництво у професійній освіті (Федеральний уряд, 2013); Директиви федерального уряду щодо ведення політики по відношенню до Африки (Федеральний уряд, 2014); План дій з міжнародного співробітництва (Міністерство економічного співробітництва та розвитку, 2014). Означені стратегічні рішення постійно доповнюються

спільними постановами федеральної та земельної влади, зокрема, у питаннях сфери вищої освіти в «Спільній стратегії федерального та земельного міністрів науки у питаннях інтернаціоналізації закладів вищої освіти в Німеччині» (2013).

У Національній стратегії інтернаціоналізації освіти, науки та досліджень окреслено п'ять цільових напрямів розвитку, зокрема:

1. Обмін передового досвіду шляхом глобальної співпраці.

Вдосконалення наукової думки та навчальних можливостей відбувається шляхом обміну та активізації конкуренції між найкращими освітніми суб'єктами. З цією метою Федеральний уряд Німеччини ставить за мету вживати заходи для подальшого закріплення позиції країни як міжнародно-привабливого місця для освіти та здійснення досліджень. У той же час Німеччина продовжує знищувати бар'єри для міжнародної мобільності вчених. Європейський простір продовжує залишатися важливим орієнтиром для реалізації означених цілей. Крім того Федеральний уряд Німеччини продовжує активно сприяти поглибленню Європейського дослідницького простору (*англ. скор. ERA*).

Варто зазначити, що у 2014 році відсоток іноземних здобувачів серед випускників німецьких університетів складав 10,4% і 7,6% – серед випускників університетів прикладних наук. Більше третини здобувачів Німеччини провели, принаймні, семестр навчання за кордоном. Станом на 2018 рік Німеччина вже досягла рівня європейської мобільності серед випускників закладів вищої освіти в 20%, що планувалося до кінця 2020 року Федеральний уряд розраховує на тенденцію зростання освітньої мобільності здобувачів в ЗВО країни в рамках Федерального закону підтримки в освітній підготовці (Bundesausbildungsförderungsgesetz, 2015) [258]. Міжнародна наукова мобільність в Німеччині також помітно зростає. Про це свідчать дані щодо 60% німецьких вчених, які пройшли наукове стажування за кордоном впродовж 3 місяців. Водночас наголошується, що частина науковців, які стажувалися за кордоном, повернулися в Німеччину для продовження наукової кар'єри. Тому

Федеральний уряд приймає активні дії щодо заохочення наукових кадрів повертатися в Німеччину, зокрема використовуючи фінансові гранти Європейської наукової ради.

2. Розвиток інноваційної спроможності Німеччини на міжнародній арені.

Для впровадження високотехнологічних засобів у освіту та наукові дослідження важливо бути цілком інтегрованим у глобальні потоки знань та ноу-хау. Успішна міжнародна діджиталізація сприяє підсиленню конкурентноспроможності освітніх та економічних суб'єктів діяльності. Тому Федеральний уряд продовжує вдосконалювати процес діджиталізації в країні і, зокрема, підтримує малий та середній бізнес у міжнародному співробітництві у питаннях впровадження інновацій. Водночас ФРН працює над створенням найкращих рамкових умов для співпраці у таких ключових сферах, як захист інтелектуальної власності.

3. Розвиток міжнародних аспектів професійної підготовки та кваліфікації.

Значна увага Німеччини приділяється міжнародній співпраці у професійній освіті. Якісно підготовлені фахівці сприяють сталому розвитку в країнах-партнерах, а також є важливою передумовою прихильності німецьких компаній до цільових країн для здійснення інвестиційної діяльності. Федеральний уряд вживає заходи для розширення співпраці у професійній підготовці з індустріальними країнами, що перебувають у процесі розвитку, для підвищення мобільності здобувачів та подальшого спрощення процедури визнання професійних кваліфікацій, які іноземні фахівці здобули за кордоном. Боротьба з безробіттям молоді в Європі залишається важливою темою для дискусій і вимагає від провідних європейських країн активних дій.

Водночас, Федеральний уряд продовжує полегшувати доступ до німецького ринку праці для іноземців-випускників ЗВО країни, запровадивши Синю карту ЄС (the EU Blue Card) у 2012 році. З серпня 2012 року по грудень 2015 року Німеччиною було видано 37606 блакитних карток, що становить майже 90% усіх виданих блакитних карт у країнах ЄС і підтверджує, що висококваліфікованим мігрантам полегшено умови проживання та

працевлаштування в Німеччині.

Міжнародна співпраця у професійній освіті охоплює різні політичні сфери, зокрема освітню, економічну, зовнішньополітичну, та імміграційну політику. У стратегічному документі «Єдине міжнародне співробітництво в професійній освіті» (2013) [402], Федеральний уряд Німеччини у співпраці з федеральним міністерством освіти та науки, вперше визначив цілі для ефективнішого та узгодженого підходу, який було узгоджено з національними компаніями, зацікавленими в якісній професійній підготовці майбутніх фахівців.

Основними завданнями, які окреслено документом як стратегічні є – збільшити мобільність здобувачів та науковців; розширити співпрацю в галузі професійної освіти з індустріальними країнами та країнами, що розвиваються; підтримувати підготовку кваліфікованих робітників зацікавленими німецькими компаніями за кордоном; розробити платформу для спільного навчання з європейськими країнами; спростити процедуру визнання кваліфікації, що сприятиме формуванню міжнародних та європейських процесів; розробити навчальні курси за дуальною системою професійної підготовки; збільшити фінансування міжнародних компаративних досліджень в галузі освіти.

Варто зауважити, що у 2016 році було створено Європейську мережу сталого розвитку (далі ESDN), що є неформальною мережею державних менеджерів та інших експертів, які займаються розробкою стратегій сталого розвитку (далі SD) в Європі. Веб-сайт є єдиною схемою стратегій SD в Європі і є комунікаційною платформою ESDN. Крім того, на сайті створено платформи для спільного навчання [306], які сприяють обміну досвідом та передовою практикою між європейськими країнами в реалізації основоположень Порядку денного щодо сталого розвитку 2030: спільне навчання та обмін досвідом (*англ. The 2030 Agenda for Sustainable Development: Peer learning and exchange of experiences*), який було ухвалено 194 країнами світу на засіданні ООН 25 вересня 2015 року [408].

Агентство німецьких шкіл за кордоном (*нім. Deutsche Auslandsschularbeit*

international) [290], створене у 1960 році при Федеральному міністерстві закордонних справ, пропонує 445 000 здобувачам своєї цільової групи конкретні поради щодо майбутньої кар'єри та навчальних курсів, а також підтримує співпрацю з національними та міжнародними компаніями, німецькими та закордонними закладами вищої професійної освіти. Агентство зосереджує діяльність у освітньому та профорієнтаційному напрямі, допомагає абітурієнтам визначитися з майбутньою професією, а також обрати відповідний курс професійного навчання. Агентство пропонує навчання у професійних школах, які базуються на німецькій моделі дуальної системи професійної підготовки кваліфікованих працівників, у 13 країнах світу.

Програма «Професійне навчання без кордонів», яка була схвалена на засіданні Європейської конференції «Від кордонів Німеччини до Брюсселя і назад – транскордонна професійна освіта, що задовольняє європейські очікування та національні вимоги» 26–27 листопада 2015 року [247] відкриває шлях до професійної мобільності як компаніям, так і здобувачам, які мають змогу навчатися та працювати одночасно.

Міжнародне порівняння щодо загальної кількості іноземних здобувачів свідчить, що Німеччина є п'ятою найпопулярнішою країною в світі, якій надають перевагу іноземні здобувачі для отримання вищої професійної освіти та проведення наукових досліджень. У 2015 році Німеччина налічувала 320 000 іноземних здобувачів. У Стратегії інтернаціоналізації уряд Німеччини очікує збільшення їх кількості до 350 000 до кінця 2020 року. У той же час, значний відсоток міжнародних здобувачів та науковців у закладах вищої освіти має позитивний соціальний вплив на населення Німеччини, адже забезпечує їх можливістю здобути позитивний міжкультурний досвід спілкування. Так, завдяки Стипендіальній програмі допомоги DAAD (*нім. Stipendien-und Betreuungsprogram – STIBET*) Німеччина підтримує культуру вітання в закладах вищої освіти та сприяє інтеграції іноземних здобувачів, створюючи для цього кращі умови.

4. Співпраця з країнами, що розвиваються, у формуванні суспільства

глобальних знань.

На сьогоднішній день більшість країн, що розвиваються, прагнуть до освітньої, наукової та економічної співпраці з розвинутими країнами. Тому Німеччина вважає за необхідне налагоджувати співпрацю з такими країнами, створювати нові партнерські відносини для спільного проєктування глобального суспільства, яке базується на знаннях. У цьому контексті діджиталізація забезпечує необхідними можливостями для спрощення доступу до знань.

5. Співпраця з країнами-партнерами в подоланні глобальних викликів.

Глобальні виклики, такі як зміни клімату, охорона здоров'я та продовольча безпека, не зупиняються на національних кордонах будь-якої держави. Їх можна успішно стримати лише транснаціональними зусиллями на європейському та міжнародному рівнях. Освіта та наука забезпечують базу знань, необхідну для реалізації політичних рішень, які підтверджені фактами. Федеральний уряд активізує свої зусилля для подолання бар'єрів у здійсненні ефективного дослідження глобальних процесів та уможливлення тісної співпраці з зацікавленими країнами-партнерами на європейському та міжнародному рівнях для пошуку ефективних рішень.

6. На шляху до суспільства глобальних знань.

Економічні та науково-дослідні сфери з часом зближуються та сприяють розвитку суспільства глобальних знань. Кількість науково-дослідних проєктів, що фінансуються міністерством освіти та досліджень і передбачають співпрацю з міжнародними партнерами, більш ніж удвічі збільшилася в період з 2009 по 2015 роки. Останнім часом співпраця в галузі освіти, науки та досліджень особливо активізувалася в межах Європейського дослідницького простору.

Німеччина як країна з найуспішнішим досвідом впровадження системи дуальної професійної підготовки як в закладах середньої, так і вищої професійної освіти, активно пропагандує та сприяє застосуванню дуальної системи підготовки майбутніх фахівців на світовому освітньому просторі. Так, у липні 2013 року Федеральний уряд Німеччини ухвалив стратегічний

документ «Співробітництво в галузі професійної освіти та підготовки з першоджерела» (*англ. Vocational education and training cooperation from a single source*). Цей документ передбачає створення Німецького офісу з міжнародного співробітництва у сфері професійної освіти (*англ. German Office for International VET Cooperation (GOVET*)) у структурі Федерального інституту професійної освіти (*нім. Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB)*), який розглядає питання, пов'язані з міжнародним співробітництвом у сфері професійної освіти та підготовки. Головним завданням Німецького офісу з міжнародного співробітництва у сфері професійної освіти є співпраця з міжнародними освітніми та комерційними організаціями у питаннях підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної освіти, а також консультування зацікавлених сторін щодо «німецького підходу» в професійно-технічній освіті [285].

Варто зауважити, що проблема інтернаціоналізації професійної освіти Німеччини потребує обговорення та аналізу в зв'язку з неоднозначністю позицій щодо появи ризиків, які ставлять під загрозу розвиток окремих галузей національної економіки. Перш за все, мова йде про трудову міграцію, яка сьогодні набуває неабияких темпів у Західній Європі та у світі вцілому. Інтернаціоналізувавши професійну освіту, Німеччина ризикує втратити цінні вузькопрофільні професійні кадри, на які вже сьогодні зростає попит. В той же час, з'являється можливість залучити фахівців з інших держав, які мають бажання отримали вищу професійну освіту в Німеччині, або ж за німецькою системою фахової підготовки. Також викликає занепокоєння збереження основних цінностей німецької професійної освіти та підготовки, які базуються на прозорості, рівноправстві та співпраці, адже інтенсивна міжнародна співпраця може їх поступово нівелювати [247].

Швейцарія також сприяє розвитку науки та досліджень відповідно до прийнях національних стратегій, остання з яких – Стратегія міжнародного розвитку освіти, науки та інновацій (*англ. Switzerland's International Strategy on Education, Research and Innovation*) – була затверджена в липні 2018 року.

Як відомо, Швейцарія надає великого значення освіті, дослідженням та інноваціям. Національна стратегія базується на думці про те, що освіта, дослідження та інновації є основними вимогами для забезпечення добробуту населення країни, соціальної згуртованості, економічного зростання та глобального сталого розвитку усіх сфер економіки держави. Міжнародне співробітництво та конкуренція є невід'ємними елементами внутрішньої та зовнішньої політики Швейцарії щодо розвитку освіти, досліджень та інновацій (далі скор. ОДІ). Стратегія 2018 року є оновленням першої версії, прийнятої Федеральною радою у 2010 році [465]. Основні принципи та загальний розподіл завдань, закладених у початковій версії, залишаються незмінними. Оновлення стосується тематичних аспектів, таких як інновації, професійно-технічна освіта та навчання, діджиталізація, які набувають глобального значення останнім часом. Документом також визначаються функції співпраці та конкурентоспроможності з іншими країнами-партнерами як засіб підвищення якості сектору ОДІ.

Міжнародна стратегія розвитку зосереджена на 3 напрямах діяльності:

1. Утримання лідируючих позицій через оптимізацію сильних сторін.

Відповідно підсумкового звіту ОЕСР у 2017 році Швейцарія займає лідируючі позиції у використанні власних ресурсів і потенціалу для розвитку економіки держави та соціального забезпечення серед країн-членів організації. Вища освіта Швейцарії є конкурентоспроможною у світовому масштабі. Більше половини майбутніх фахівців, які навчаються на першому циклі університетської освіти, є здобувачами фахової освіти у швейцарських університетах, що входять до 100 найкращих університетів світу [219]. Швейцарія також є країною з найбільшим відсотком докторів філософії в ЗВО країни. Крім того, більшість викладачів і докторів філософії у швейцарських університетах мають іноземне походження. Випускники всіх типів закладів вищої освіти користуються попитом на ринку праці. Відсоток між зростаючою кількістю дипломованих фахівців та безробіттям, що фіксується в інших європейських країнах, не спостерігається у Швейцарії [465].

Швейцарія також займає провідні позиції в галузі досліджень та інновацій. Впровадження інновацій науково-дослідними установами, бізнесом та стартапами, є ключовим фактором розвитку держави. Як наслідок, Швейцарію часто включають у перелік найбільш інноваційних країн світу [442].

Незважаючи на те, що швейцарська система ОДІ має міцну основу, модернізована та користується авторитетом на міжнародному рівні, Федеральний уряд продовжує її підтримувати, зміцнювати та розвивати притаманну їй динамічність, що означено в Стратегії міжнародного розвитку освіти, досліджень та інновацій як одне із основних завдань з метою фундаменталізації змін у світі.

2. Нові сили – нові виміри – нові горизонти.

Діджиталізація є наслідком змін, зумовлених глобалізацією. Перед фахівцями у сфері освіти, дослідження та інновацій постало завдання виконувати ролі діджиталізованих агентів, вдосконалювати власні позиції, підвищувати обізнаність у цифровізації суспільства та економіки, а також реалізовувати можливості найкращим чином використовувати інноваційні імпульси у діяльності. Це має сприяти тому, щоб Швейцарія стала однією з провідних діджиталізованих країн світу.

Діджиталізація сприяє появі нових професії, нових методів навчання та викладання, нових галузей досліджень, знань та сфер їх застосування. До того ж це є початком нової ери економічної, транскордонної та міжкультурної комунікації. Однак, водночас з глобальними майбутніми можливостями з'являються нові виклики, такі як боротьба зі зловживаннями та кіберзлочинністю. У свою чергу, це також призводить до зростання попиту на ноу-хау, що базується на якісній освіті та дослідженнях. Саме тому питання діджиталізації є першочерговим у стратегії розвитку ОДІ Швейцарії.

3. Пошук потенціалу – попередження ризиків.

Значна частина стратегії розвитку ОДІ Швейцарії присвячена саме охороні здоров'я, розвитку досліджень і запровадження інновацій у медицині.

Наголошується, що прогностична оцінка ризиків для здоров'я підвищить якість та ефективність клінічної медицини і, таким чином, системи охорони здоров'я. Саме тому освіта та наука потребують значного фінансування, а також необхідність передбачити зростання обсягу фінансування у середньо- та довгостроковій перспективі. Це потребує розширення дослідницької інфраструктури, посилення міжнародної конкуренції та заходи, спрямовані на залучення більшої кількість здобувачів і фахівців медичних спеціальностей.

Загалом, перспективні завдання Стратегії міжнародного розвитку освіти, досліджень та інновацій означені двома напрямами, зокрема:

I. Забезпечення оптимальних рамкових умов та сприяння доступу суб'єктів у сфері освіти та науки до міжнародної діяльності:

1. Міжнародні інфраструктурні об'єкти, програми та послуги мають бути доступними для швейцарських здобувачів, викладачів та науковців, сприяти захисту і покращенню якості власної діяльності. Швейцарія продовжує міжнародну співпрацю з закладами вищої освіти інших держав і постійно розширює мобільну співпрацю. Стратегічна мета Конфедерації у цьому напряму полягає у налагодженні співпраці з освітніми установами Північної та Південної Америки, Африки та Азії.

2. Швейцарія використовує наявні можливості для транскордонного розвитку молодих фахівців та вчених. Держава забезпечує транснаціональну дослідницьку та освітню мобільність, а також міжнародне визнання швейцарських освітніх кваліфікацій та практичного досвіду діяльності.

Прозорість та сформованість міжкультурної компетентності забезпечують визнання швейцарських кваліфікацій на світовому ринку праці. Передумовою є участь Швейцарії в системі взаємного визнання професійних кваліфікацій ЄС відповідно до Угоди про вільне переміщення людей (*англ. Agreement on the free movement of persons*), яка була укладена у 1999 році. Умови щодо визнання професійних кваліфікацій мають переглядатися та забезпечувати певний рівень відповідності правовій ситуації в ЄС. Взаємне визнання кваліфікації є основною передумовою для успішної

інтернаціоналізації вищої туристичної освіти німецькомовних країн, адже забезпечує випускникам освітніх установ гарантоване місце на світовому ринку праці.

Важливо наголосити на участі Швейцарії у Рамкових програмах ЄС розвитку досліджень та інновацій. Зокрема, Горизонт 2020, Восьма Рамкова програма ЄС – є найбільшою у світі програмою щодо фінансування та інструментального розвитку впровадження наукових досліджень. Зокрема, національні програми сприяють участі у міжнародних наукових конкурсах, підтримують проєкти співпраці галузевих партнерів із закладами вищої освіти та гарантують підтримку перспективним вченим.

ІІ. Зростання міжнародної привабливості Швейцарії як однієї з провідних країн світу в галузі освіти, досліджень та інновацій

1. Значна кількість бажаючих отримати вищу освіту в Швейцарії свідчить про її високу оцінку та сприяє розвитку освітніх та науково-дослідних інститутів. Як наслідок, суспільство та економіка іншої держави отримує компетентних фахівців і менеджерів, які, здобуваючи освіту в Швейцарії, знайомляться з її особливостями та перевагами, а в подальшому сприяють її рекламуванню.

2. Швейцарія сприймається в усьому світі як привабливе місце розташування високоякісних науково-дослідних установ та інноваційних компаній. Опорою підтримки інноваційного потенціалу компаній є сформована система освіти та науки, орієнтована на ефективність та результативність; динамічна наукова спільнота, яка тісно співпрацює з приватним сектором; лідерство в захисті інтелектуальної власності; практично орієнтовану професійну освіту. Сприяючи співробітництву науки та промисловості, Конфедерація гарантує збереження міжнародної привабливості Швейцарії як місця для розвитку інновацій, забезпечуючи тим самим робочі місця в сфері національної економіки.

Міжнародне співробітництво у професійній освіті (IC-VPET) є питанням декількох галузевих напрямів діяльності федерального рівня, таких як

міжнародне співробітництво з питань розвитку, міграційна політика та зовнішня політика. Пріоритетом здійснення освітньої політики держави є підтримання космополітичного характеру швейцарської професійної освіти та підготовки, підвищення її статусу за кордоном і сприяння міжнародному обміну знаннями, досвідом, що було засвідчено на Міжнародному конгресі з питань професійної освіти та навчання у 2014 році [351] . Реалізація запланованого відбувається завдяки тісній співпраці Швейцарії з країнами, які мають бінарну систему професійної освіти та навчання, зокрема Німеччиною, Австрією та Ліхтенштейном. Співпраця з іншими країнами щодо питань професійної освіти та підготовки здійснюється на умовах, які не суперечать цілям національної системи професійної освіти Швейцарії.

У документі також зазначено створення інформаційних інтернет-ресурсів, які сприятимуть поширенню інформації про освітні пропозиції міжнародної співпраці та реалізації основоположень Стратегії міжнародного розвитку освіти, науки та інновацій. Одним із найпотужніших освітніх порталів Швейцарії, який був створений вперше у 2000 році на базі Масачусетського технічного університету та Гарвардського університету (США) є *swissnex* [470]. *Swissnex* – це швейцарська глобальна мережа, функціонування якої було ініційоване Державним секретаріатом з питань освіти, досліджень та інновацій, що є інформаційним ресурсом мережі Конфедерації за кордоном. Управлінням порталу swissnex займається Федеральний департамент закордонних справ (FDFA). Діяльність мережі swissnex базується на співпраці державних та приватних партнерств у науково-освітніх проєктах та у питаннях їх фінансування.

Окрім того, Швейцарія активно співпрацює з міжнародними організаціями з питань освіти, науки та інновацій. Так, Конфедерація застосовує власні ОДІ-ноу-хау для участі в транснаціональних заходах під керівництвом міжнародних організацій, таких як ООН, ЮНЕСКО, ОЕСР та Ради Європи. Її участь базується на солідарності та транснаціональній відповідальності, а також бажанні захищати власні інтереси. Прикладом є

активна участь Швейцарії у розробці та імплементації Програми сталого розвитку 2030 (ООН, 21 жовтня 2010 року), участь у реалізації основоположень Міжнародної програми з оцінювання освітніх досягнень учнів (PISA, OECP), та її ключову роль у підготовці Хартії Ради Європи з питань освіти для демократичного громадянства та з прав людини 2010 року.

Варто зауважити, що швейцарські заклади вищої освіти (ETHZ та EPFL, кантональні університети, університети прикладних наук, університети педагогічної освіти або інші заклади в секторі вищої освіти) розробили власні міжнародні стратегії розвитку з орієнтацією на незалежність здійснення освітньої політики. Незважаючи на самостійність, заклади вищої освіти мають враховувати у власних програмах ключові напрями розвитку Національної стратегії, зокрема освітній та науковий обмін, мобільність і розширення міжнародної співпраці. Координаційним органом міжнародної співпраці ЗВО Швейцарії є *swissuniversities*, яке було створене у 2015 році за ініціативи конференції ректорів Швейцарії. Swissuniversities має право участі при розробці та укладанні міжнародних договорів Федеральною радою в межах міжнародного співробітництва, сприяє та підтримує міжнародну освітню та наукову мобільність, участі ЗВО в міжнародних програмах та проєктах.

Ураховуючи той факт, що окрім національної стратегії кожен заклад вищої освіти в Швейцарії самостійно визначається з вектором освітнього та науково-дослідного розвитку, нами було проаналізовано нормативні документи закладів вищої туристичної освіти щодо їх сталого розвитку. Варто зауважити, що деякі освітні заклади (Бернський університет, Університет Санкт-Галлена) розробили власну стратегію інтернаціоналізації, яка повністю відображає основні положення сфери освіти та науки Національної стратегії інтернаціоналізації Швейцарії, зокрема глобальна співпраця, мобільність і популяризація освіти Швейцарії. Міжнародні заклади вищої туристичної освіти (Університет Лугано, Університет Люцерна та Лозанський коледж готельного менеджменту) визначили основні напрями процесу інтернаціоналізації освітньої установи з можливістю розробки детального плану розвитку освітньої

та науково-дослідної діяльності кожному факультету (інституту) окремо. І усе-таки, аналізуючи основні положення інтернаціоналізації освітньої та науково-дослідної діяльності закладів вищої туристичної освіти в Швейцарії, варто підкреслити такі особливості:

1) удосконалення освітньої та науково-дослідної діяльності ЗВО, зважаючи на міжнародні глобальні виклики;

2) розширення міжнародного простору співпраці з освітніми установами-партнерами та бізнес організаціями. Варто зауважити, що більша частина ЗВО Швейцарії націлена на налагодження міжнародної освітньої співпраці з країнами Північної та Центральної Америки, Південної Америки, Близького Сходу, Африки, Азії та Океанії;

3) сприяння участі ЗВО Швейцарії у міжнародних панельних дискусія та проєктах щодо вдосконалення якості освіти та науки у світі;

4) удосконалення якості освітніх послуг з метою забезпечення світового інтелектуального простору та ринку праці висококваліфікованими науковцями та вузькопрофільними фахівцями;

5) упровадження інноваційних методик викладання у ЗВО. Викладання в ЗВО Швейцарії має бути інноваційним, якісним та особливим, що враховує міжнародну різноманітність серед здобувачів та викладачів;

6) сприяння академічній та наукові мобільності, що є передумовою формування якісно нових трудових ресурсів, спроможних зайняти гідне місце, як на світовому ринку праці, так і суттєво впливати на якість трудових ресурсів національної економіки;

7) у міжкультурному середовищі ЗВО Швейцарії важливим питанням є забезпечення комунікативної, полілінгвальної підтримки іноземних здобувачів та науковців на рівні професорсько-викладацького складу та адміністративних послуг.

Варто наголосити, що полілінгвальна підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі спостерігається у кожному закладі вищої туристичної освіти. Здобувачам пропонують вивчати окремі дисципліни англійською

мовою, в той час як навчання у ЗВО передбачено німецькою мовою. Переважна більшість магістерських програм підготовки передбачено лише англійською мовою. Саме тому для вступу у ЗВО, в яких відбувається викладання англомовних дисциплін, необхідно попередньо здавати міжнародний іспит, який підтверджує володіння абітурієнтом англійською мовою на рівні *Upper-Intermediate* (вище середнього). Англізація вищої туристичної освіти найбільш поширена в Швейцарії, яка окрім англомовних магістерських програм, пропонує навчання англійською мовою на бакалавраті, що також є важливим аспектом інтернаціоналізації профільної освіти.

Отже, проаналізувавши нормативно-правову базу процесу інтернаціоналізації вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах, можна окреслити спільні аспекти, на яких зосереджена діяльність закладів вищої туристичної освіти, зокрема:

– міжнародне співробітництво (розширення співпраці університетських, промислових, дослідницьких і громадських установ);

– поглиблення інноваційного потенціалу (впровадження та фінансування міжгалузевих досліджень, освітніх ноу-хау, «ризикових» та міждисциплінарних проєктів);

– посилення уваги науково-педагогічному контингенту та контингенту здобувачів (збільшення наукової мобільності здобувачів; інтенсифікація транскордонного освітнього співробітництва.);

– зорієнтованість на англізацію фахової підготовки у сфері туризму (введення у навчальний план підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі освітнього рівня «бакалавр» окремих дисциплін англійською мовою; можливість отримати туристичну освіту англійською мовою на бакалавраті чи магістеріумі).

Висновки до ІІІ розділу

У розділі досліджено та узагальнено характерні особливості та тенденції розвитку національних систем неперервної туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи.

З'ясовано, що структурна модель туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи включає 3 рівні: перший рівень – початкова туристична освіта; другий рівень – середня туристична освіта; третій рівень – вища туристична освіта. На відміну від початкової та середньої туристичної освіти, в якій переважає практична складова освітнього процесу, вища туристична освіта характеризується академічним спрямуванням, яке час від часу змінюється практичним навчанням (стажуванням) на підприємствах Європи та світу та є менеджмент орієнтованою, забезпечуючи майбутніх фахівців управлінськими знаннями та навичками у сфері туризму.

Досліджуючи системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в німецькомовних країнах Західної Європи було встановлено 3 освітньо-кваліфікаційні рівні в вищій туристичній освіті, зокрема: І. – неповна вища туристична освіта; ІІ. – базова вища туристична освіта; ІІІ. – Повна вища туристична освіта.

Огляд освітніх пропозицій у закладах початкової та середньої туристичної освіти, а також аналіз кваліфікацій туристичної сфери діяльності дозволяє виділити такі категорії: туризм, готельний бізнес, ресторанний бізнес, готельно-ресторанний бізнес. Детальний аналіз закладів вищої туристичної освіти німецькомовних країн та спеціальностей підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі на отримання ступеня «бакалавр» та «магістр» дозволяють виділити такі категорії: туризм і розвиток туризму; менеджмент туризму; готельно-ресторанний менеджмент; міжнародний менеджмент туризму та готельно-ресторанної індустрії.

Аналіз навчальних планів для підготовки здобувачів ОС «бакалавр» в закладах туристичної освіти університетського рівня дозволив встановити такі

дисциплінарні рівні професійного становлення: *фундаментально-професійний*, *функціонально-професійний* і *предметно-орієнтований*; у системі підготовки ОС «магістр» туристичного спрямування: *предметно-орієнтований*; *практично-прикладний* і *науково-дослідний*.

Дослідження генези туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи вбачаємо не можливим без ретельного аналізу розвитку туризму як взаємозалежні складові процесу. Таким чином, встановлено хронологію розвитку туристичної галузі у німецькомовних країнах Західної Європи, яка охоплює 9 етапів, зокрема: початковий етап (1300–1700 рр.), індустріальний етап (1700–1800 рр.), становлення туризму як сфери діяльності (1800–1850 рр.), становлення туризму як рекреації (1850–1913 рр.), кризовий етап становлення туризму (Перша світова війна; Друга світова війна) (1913–1945 рр.), становлення сучасного туризму (1945–1991 рр.), глобалізація сучасного туризму (1991–2008 рр.), кризовий етап сучасного туризму (Глобальна фінансова криза) (2008–2009 рр.), сталий розвиток сучасного туризму (2010–2019 рр.).

Теоретично обґрунтовано періодизацію становлення та розвитку туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, яка охоплює три основних етапи, а саме: формуючий (50–70-ті роки XX ст.), організаційний (80–90-ті роки XX ст.) і новітній (2000–ні роки – до сьогодні).

У результаті характеристики етапів історичного розвитку і становлення систем туристичної освіти з’ясовано важливі складові цього процесу, а саме: економічну, інституційну, дисциплінарну та нормативну складові.

Для ілюстрації процесів реформування національних систем вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи проаналізовано період їхнього розвитку з усіма позитивними (поетапне, планомірне, послідовне реформування всіх освітніх органів і закладів освіти) й негативними (орієнтування в бік західних досягнень, ігнорування національних особливостей освітніх систем) результатами паралельно з проведеною хронологічною періодизацією розвитку туризму в цих країнах.

Проаналізувавши заклади вищої освіти німецькомовних країн Західної Європи за роками відкриття туристичних спеціальностей, зясовано, що значний відсоток закладів освіти Німеччини, Австрії та Швейцарії розпочали підготовку майбутніх фахівців туристичних спеціальностей у 90-х (38%) і 2000-х років (42%), що засвідчує новітність туристичної освіти та актуальність її дослідження.

Досліджуючи розвиток туристичної освіти, визначено основні тенденції даного процесу, а також з'ясовано основні напрямки модернізації системи туристичної освіти в ЗВО німецькомовних країн, зокрема діджиталізація та інтернаціоналізація як результати глобалізації освіти та економіки на новітньому етапі становлення туристичної освіти.

Розділ 4.

ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

4.1. Порівняльна характеристика загальних тенденцій і локальних особливостей організації туристичної освіти в ЗВО німецькомовних країн

Аналіз туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи дозволяє говорити про системний і послідовний характер процесів, що відбуваються у країнах майже одночасно. Такі процеси спрямовані на підвищення якості туристичної освіти завдяки інтеграції, диверсифікації та уніфікації. Це зумовлено зростаючим попитом суспільства на нові туристичні послуги. Внаслідок осучаснення споживчих потреб підвищуються вимоги до якісної всебічно збалансованої підготовки конкурентоспроможних фахівців для туристичної галузі, які володіють системою професійно важливих знань, умінь, навичок і особистих якостей відповідно до сучасних потреб світового суспільства. Тому гармонізація складових підготовки майбутніх фахівців туристичної індустрії є однією з тих цілей, які сьогодні намагаються досягнути ЗВО німецькомовних країн Західної Європи.

Необхідно наголосити, що туризм відіграє значну роль у взаємодії та взаємозбагаченні культур, соціальної та політичної інтеграції, дипломатичної уніфікації та культурного співробітництва між Німеччиною, Австрією, Швейцарією, Ліхтенштейном та Люксембургом.

Дотримання країнами міжнародних конвенцій, декларативних документів і програм розвитку професійної освіти в Європейському просторі, а також рекомендації Ради Європи щодо вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх управлінців відіграє неабияке значення у становленні й сталому розвитку туристичної освіти університетського рівня в

німецькомовному регіоні.

Важливим кроком до уніфікації випускових документів у туристичній освіті стало взаємне визнання державами дипломів ЗВО туристичного спрямування, а також затвердження національних кваліфікаційних рамок відповідно до прийнятих Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005) та Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008) як можливість полегшення трудової та освітньої міграції в межах країн ЄС. Завданням процесу ототожнення національних кваліфікацій є формування єдиної, цілісної, відкритої та гнучкої системи кваліфікацій, що охоплює всі рівні кваліфікацій і види начальної, середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної, неформальної та інформальної освіти.

Так, Німеччина одна із перших країн адаптувала національну кваліфікаційну рамку у відповідності до європейських рекомендацій (див. табл. 4.1). Деякі країни (Австрія, Люксембург) зробили це пізніше, а Швейцарія та Ліхтенштейн оновили лише Національні рамки кваліфікацій у сфері вищої освіти як підписанти Болонської декларації.

Таблиця 4.1

Особливості впровадження національних рамок кваліфікацій у німецькомовних країнах Європи

Країна	Рік впровадження	К-сть дескрипторів
Німеччина	2011 р.	8
Австрія	2015 р.	8
Люксембург	2016 р.	8
Швейцарія	2011 р.	3 (лише в межах вищої освіти)
Ліхтенштейн	2013 р.	3 (лише в межах вищої освіти)

Джерело: систематизовано автором

Отже, на сьогоднійшній день можна говорити про завершення етапу адаптації національних систем вищої освіти, зокрема вищої туристичної освіти,

до основних положень створення спільного європейського освітнього простору. Так, аналіз національних кваліфікаційних рамок німецькомовних держав показав, що етап підготовки управлінських кадрів віднесено до 6 і 7 рівнів кваліфікацій. Описова складова дозволяє виділити узгоджені професійні завдання, які майбутні фахівці, у тому числі сфери туризму, мають вирішувати. Зокрема:

1) Вирішувати складні професійні завдання на основі аналізу та оцінки можливих наслідків і ризиків.

2) Проявляти здатність до математичного мислення в процесі інформаційно-аналітичної діяльності.

3) Демонструвати високий рівень сформованості «soft skills» у процесі особистісної комунікації.

4) На основі набутих теоретичних знань і практичних умінь використовувати творчий підхід до вирішення професійних завдань, що передбачає високий рівень освітченості.

5) Оперувати digital-технологіями та інноваціями в професійній діяльності.

Система туристичної освіти в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Люксембурзі та Ліхтенштейні зазнає суттєвих змін – не лише нормативно-правових, але й кількісних і якісних. Збільшується обсяг молоді, охопленої професійним навчанням, диференціюються терміни та умови туристичної освіти для забезпечення гнучкості процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, і, відповідно, ускладнюються її завдання. Економіка цих країн потребує не лише залучення прогресивної молоді до суспільного виробництва, а й вимагає неперервного професійного навчання, післядипломної освіти з метою отримання найвищого професійного рівня. Професійна освіта сьогодні розглядається як засіб тривалого оволодіння ефективними засобами отримання інформації та набуття навичок самоосвіти.

Особливістю професійної туристичної освіти в німецькомовних країнах є практична орієнтованість процесу підготовки із активним залученням

соціальних, громадських та бізнес організацій. Поняття «дуальна система підготовки» було введене у педагогічну термінологію в середині 60-х років минулого століття у Німеччині – як нова, більш гнучка форма організації професійного навчання. Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфер із підготовки кваліфікованих кадрів певного профілю в межах організаційно-відмінних форм навчання [50].

Не дивлячись на те, що першою країною-засновником дуальної освіти вважають Німеччину, від неї цю систему перейняли Австрія, Швейцарія та Люксембург. Система дуальної підготовки користується неабиякою популярністю в процесі підготовки фахівців туристичної галузі середньої ланки, тобто майбутніх фахівців, які здобувають туристичну освіту в професійно-технічних закладах неуніверситетського рівня. Дуальна система освіти базується переважно на набутті практичних вмінь і навичок, які є цінними в наш час на ринку праці. В Німеччині, Австрії та Швейцарії здобувач професійної кваліфікації протягом чотирьох років навчання зобов'язаний працювати на підприємстві згідно з навчальною угодою між освітнім закладом і підприємством. І лише після завершення контрактного професійного навчання фахівець може працевлаштуватися або вступати до професійного ЗВО.

Із зростанням популярності дуальної системи підготовки та дефіциту управлінських кадрів у Німеччині, Австрії та Швейцарії заклади вищої професійної освіти активно почали впроваджувати дуальне навчання у освітніх програмах економічних спеціальностей, зокрема туристичної сфери діяльності. У деяких країнах навіть з`явилися ЗВО дуальної освіти, зокрема Інститут дуального професійного навчання Баден-Вюртемберг (Німеччина), який пропонує дуальне навчання за програмою підготовки здобувачів ОС «магістр» спеціальності «Бізнес адміністрування» спеціалізації «Управління туризмом та готельно-ресторанною справою» [288]. Деякі заклади вищої туристичної освіти утримують на своїй території готельно-ресторанні комплекси, які приймають туристів, а також слугують «майстернями» для формування необхідних

практичних умінь і навичок у здобувачів туристичної освіти. Такі освітні установи знаходяться, переважно, в популярних серед туристів місцевостях. Більшість закладів вищої туристичної освіти означеного типу знаходяться в Швейцарії, зокрема Коледж менеджменту готельного господарства та туризму [345], Швейцарський коледж сфери гостинності та туризму [305] тощо.

Варто відмітити, що основними постачальниками освітніх послуг для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в Німеччині та Австрії є університети прикладних наук (*нім. Fachhochschule*). Університети прикладних наук забезпечують навчання з чіткою професійною орієнтацією, неперервною фаховою освітою, прикладними дослідженнями та послугами для бізнес-сектору окремої сфери діяльності. Перший університет прикладних наук як заклад вищої освіти згадується у 1969 році в Німеччині. Університети прикладних наук в Австрії з`явилися в 1994 році. У Швейцарії та Люксембурзі професійні кадри для туристичної галузі готують коледжі, інститути, вищі школи та бізнес школи. Тому можна говорити, що локальною особливістю Австрії та Німеччини є університети прикладних наук як освітні центри підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі.

Вагомою спільною рисою німецькомовних країн, зокрема Німеччини, Австрії та Швейцарії, є децентралізація. Децентралізація сприяє тісній взаємодії закладів вищої туристичної освіти з місцевою владою, соціальними та бізнес партнерами у вирішені організаційних та прогностичних питань, зокрема при укладанні договорів про співпрацю у сфері практичного навчання, консультації щодо створення та оновлення освітніх програм відповідно до економічних потреб регіону тощо. Загалом, заклади вищої туристичної освіти означених країн мають широкі права автономії, особливо це значимо у комерціалізації результатів наукових досліджень та створенні академічних підприємств, диверсифікації джерел фінансування, кооперації з підприємницьким сектором як на законодавчому, так і інституційному рівні, співробітництві у сфері підготовки та стажуванні майбутніх кваліфікованих

кадрів та науково-педагогічного складу. Така автономія приносить синергетичний ефект і позитивно впливає на заклади вищої освіти.

Останніми роками Австрія та Німеччина активно впроваджують інновації у професійну освіту майбутніх фахівців туристичної галузі. Характерною особливістю є те, що Національна інноваційна система Німеччини, як і Австрії, має кластерну структуру, тобто складається з концентрованого об'єднання установ, поєднаних між собою певним принципом задля досягнення синергетичного ефекту. Важливу роль у діяльності інноваційних кластерів посідають недержавні наукові організації, які є науково-дослідними інститутами та виробляють значну частину наукоємного продукту. Співпраця з бізнесом відбувається як у формі виконання замовлень та продажу патентів і ліцензій, так і у формі створення спільних та дочірних підприємств [146]. Необхідно наголосити, що така співпраця стосується переважно університетів прикладних наук, адже полягає, здебільшого, у підготовці кваліфікованих працівників.

Глобальною особливістю туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи є її англізація. Англізацію професійної освіти в німецькомовних країнах ми розуміємо як цілеспрямоване впровадження системи засобів, методів та підходів до організації освітнього процесу професійного становлення майбутніх фахівців задля створення англомовного освітнього середовища, що сприятиме доступності професійної освіти на всіх її рівнях та просуватиме студентську мобільність. Важливими складовими англізації туристичної освіти є: білінгвальні освітні програми (викладання частини дисциплін англійською мовою (Німеччина, Австрія)); англомовні освітні програми (значна частина англомовних освітніх програм є магістерського освітнього рівня (Німеччина, Австрія)); глобальна англізація системи професійного становлення в межах закладу туристичної освіти (Швейцарія). Таким чином, можна говорити, що заклади туристичної освіти в німецькомовних країнах використовують гнучку мовну політику Євросоюзу, яка ґрунтується на полікультурності в освіті і багатобічному, поліпредметному і

міждисциплінарному підході до змісту професійних знань, який може сприяти глобальній самоорганізації і одночасно бути умовою входження особистості в єдиний світовий інформаційно-освітній і комунікативний простір, для залучення іноземного контингенту здобувачів освіти, тим самим розширюючи свої освітні можливості та горизонти, популяризуючи національні системи туристичної освіти.

4.2. Компетентнісна структура професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах Західної Європи

Вимоги до підготовки фахівця знаходять своє вираження у моделі фахівця, професіограмі та інваріантній складовій його підготовки, які є орієнтиром при відборі програмного змісту дисциплін та методів викладання. Саме майбутня професійна діяльність диктує зміст і форми навчальної діяльності. Одним з центральних понять педагогіки вищої школи є «модель фахівця», яке визначає вимоги до професійної підготовки [107].

Теоретичні та практичні аспекти підготовки майбутніх фахівців сфери туризму та перспективи розвитку туристичної галузі України досліджувалися у роботах вітчизняних учених: Г. Дутки [51], Н. Закордонець [59], Л. Кнодель [74], В. Лозовецької [91], В. Пазенка [201], Х. Плецан [121], М. Скрипника [120], В. Федорченка [190], В. Цибуха [210]. Дослідження науковців стосуються загальних питань і проблем підготовки кадрів туристичної галузі, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду професійної освіти. У монографіях В. Федорченка [190], Н. Фоменко [203], посібнику Л. Лук'янової [93], дослідженні Т. Сокол [172], дисертаційних дослідженнях Н. Закордонець [55] і Л. Кнодель [74] розглядається питання побудови моделі фахівця сфери туризму, досліджується система неперервного ступеневого навчання у туризмі, подається аналіз навчально-методичних комплексів спеціальності.

Модель фахівця є одним із найважливіших понять педагогіки вищої

школи і передбачає набір вимог, які висуваються до випускника в ході професійної діяльності. Найбільш важливими, на думку науковців, є *модель діяльності* та *модель підготовки* [95].

Модель діяльності орієнтована на вивчення сфери діяльності фахівця сфери туризму, зокрема: опис умов праці, необхідні знання, уміння, навички, професійно важливі якості, що визначають систему вимог до кінцевого результату професійної підготовки [106].

Модель підготовки дає відповідь на запитання, що потрібно фахівцю для успішного функціонування. Вимоги моделі фахівця є системоутворювальним фактором відбору змісту освіти та форм його реалізації у освітньому процесі, а також визначають якості, професійно важливі для всіх спеціальностей і кожної конкретної спеціальності. Необхідно зазначити, що, з одного боку, модель фахівця є основою для планування змісту та організації процесу навчання здобувачів освітнього ступеня, визначення ролі, місця та обсягу кожної дисципліни. З іншого боку, всі дисципліни, які входять у курс підготовки здобувача освітнього ступеня, повинні сприяти формуванню особистості фахівця, що володіє набором певних професійно важливих якостей, що відповідає параметрам моделі фахівця [112].

Досить ґрунтовне визначення поняття «моделі» наводить В. Штофф. На його думку, *модель* – система, що мисленнєво уявляється або матеріально реалізується, яка, віддзеркалюючи або відтворюючи об’єкт дослідження, здатна заміщувати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об’єкт [218].

Модель фахівця – багатогранний конструкт, до визначень якого існує безліч підходів, зокрема:

1) Інформаційний масив, активне засвоєння якого необхідне для ефективної роботи за фахом [171];

2) Детальний опис усіх інтелектуально-професійних і соціально-психологічних якостей фахівця; опис статистично усереднених характеристик успішного професіонала певного профілю – вік, стать, освіта, стаж роботи за фахом, володіння сучасними інформаційними технологіями, здатність

здійснювати професійно орієнтоване спілкування іноземними мовами тощо [108];

3) Формалізований перелік усіх посадових функцій, обов'язків фахівця та система навичок, що дозволяють вирішувати стандартні і нестандартні ситуації, які виникають у ході професійної діяльності [104];

4) Система навчання, що дозволяє фахівцю успішно реалізовувати усі види ділових/виробничих контактів з навколишнім середовищем (інформаційний, технологічний, кадровий та ін) [89];

5) Математичне відображення процесу взаємодії певних типів здобувачів з викладачами, технологічним середовищем навчання, штучно створеним або реальним практичним середовищем за допомогою низки факторів [60].

Об'єднує всі перераховані визначення те, що проектована модель фахівця повинна мати як мінімум чотири компоненти (рис. 4.1.) [7, с. 123–130].

Рисунок 4.1. Узагальнена модель підготовки фахівця сфери туризму
Джерело: [54]

При побудові моделі фахівця А. Маркова [102] розглядає такі варіанти:

– модель діяльності фахівця, куди може входити опис видів професійної діяльності, сфери і структури професійної діяльності, ситуації професійної діяльності і способи їх вирішення, у тому числі типові професійні завдання і функції, професійні труднощі, типові установи та робочі місця [102];

– модель особистості фахівця, куди включаються необхідні якості і властивості працівника, тобто опис сукупності його якостей, які забезпечують

успішне виконання завдань, що виникають у виробничій сфері, а також самонавчання і саморозвиток фахівця [102].

У науковій літературі висловлюються деякі міркування про різновиди моделей фахівця. Варіантом моделі фахівця є *професійно-кваліфікаційна модель*, де відображені: види професійної діяльності на різних посадах і різних робочих місцях, обов'язки та функції, особистісні якості, знання та навички. Такі моделі необхідні для підбору і розстановки кадрів, для атестації, для складання програми підготовки та перепідготовки фахівців [171].

З'ясовано, що сфера туризму охоплює 12 секторів: готелі і курорти; фірми з організації роздрібної реалізації турів; оптові тури; туристичний маркетинг; ресурси культури; природні ресурси; туристичні адміністрації; туристичний транспорт; конференції і змагання; розваги й атракціони; їжа і напої; інші (консультанти, тощо) та 4 професійних рівні: персонал переднього краю (*англ. Front Line Personnel, FLP*) – службовці з вищим ступенем взаємодії з клієнтом (офіціанти, реєстратори, портьє та інший персонал); інспектори (*англ. Supervisors, SPV*) – службовці, які керують групою працівників, але не відповідають за відділ загалом (метрдотель, сестра-господарка); середня ланка управління (*англ. Mid-level Management, MLM*) – персонал, який відповідальний за весь відділ (менеджери з громадських зв'язків у готелі, менеджери з кадрів); вища ланка управління (*англ. High-level Management, HLM*) – персонал з повноваженням стратегічних рішень (менеджери регіонального туризму) [74].

Як стверджує Н. Тализіна, першим кроком переходу від моделі фахівця до моделі його професійної підготовки слугує виділення і повний опис типових завдань, які можуть бути представлені у вигляді ієрархії, що одночасно є ієрархією цілей вищої освіти [185].

Таблиця 4.2

Професійно-кваліфікаційна модель майбутнього фахівця сфери туризму

Сфера діяльності та професійні рівні		**Особистісні якості**	**Кваліфікаційні вимоги (професійні знання та вміння для даного виду діяльності)**
Готельно-ресторанна сфера	Персонал переднього краю	Відповідальність, щирість, уміння природно поводитися у стосунках з клієнтом.	Організація контактної зони для спілкування із споживачем послуг.
Готельно-ресторанна сфера	Інспектори	Дотримання правила «тут і тепер», що зобов'язує до невідкладного розв'язання проблеми, задоволення потреб клієнта	Планування індивідуальної та спільної діяльності, раціональний контроль діяльності співробітників, керівництво колективом, мотивація працівників
	Середня ланка управління	Конкретність і чіткість. Творчий підхід	Забезпечення ефективного управління організацією підрозділів підприємств готельно-ресторанної сфери; організація проведення експертизи, діагностики, сертифікаційних випробувань різних видів послуг
	Вища ланка управління	Ефективна мотивація. Професіоналізм	Уміння організувати підготовку і прийняття рішень; удосконалення управління відповідно до тенденцій соціально-економічного розвитку
Транспортні послуги	Персонал переднього краю	Робота в команді, практичність	Забезпечення якісного сервісу
	Інспектори	Співпраця, інновації	Підбір співробітників, які мають психологічну стійкість для роботи з замовниками послуги

Продовження таблиці 4.2

Сфера діяльності та професійні рівні		**Особистісні якості**	**Кваліфікаційні вимоги (професійні знання та вміння для даного виду діяльності)**
Транспортні послуги	Середня ланка управління	Увага до підлеглих	Планування сервісної діяльності, прогнозування розвитку підприємства при зміні асортименту послуг
	Вища ланка управління	Комунікабельність, здатність установлювати контакти	Стійкість до стресу, здатність домінувати
Сфера відпочинку, розваг, культури та спорту	Персонал переднього краю	Володіння комунікативною культурою	Забезпечення комплексного обслуговування споживачів послугами у сфері соціально-культурного сервісу і туризму
	Інспектори	Компетентність, чесність	Організація контролю якості з надання послуг у сфері соціально-культурного сервісу і туризму; знання прийняття рішень у екстремальних ситуаціях, забезпечення безпеки життєдіяльності
	Середня ланка управління	Висока відповідальність, особиста гідність	Встановлення та забезпечення необхідної якості послуг; організація сервісної діяльності відділу; прийняття управлінських рішень з надання послуг
	Вища ланка управління	Гнучкість, розуміння ситуації, гостре сприйняття нових потреб, відчуття часу, подій	Системний аналіз і оптимізація сервісної діяльності; моделювання технологічних процесів надання послуг; розробка стратегії і алгоритмів обслуговування

Джерело: [55]

На першому місці у цій ієрархії стоять завдання, які повинні вміти вирішувати всі фахівці, незалежно від професії і країни проживання. Це екологічні завдання, завдання неперервної післявузівської освіти, завдання, обумовлені колективним характером більшості видів сучасної виробничої діяльності [174].

Другий рівень складають завдання, що відображають специфіку професійної діяльності в конкретній країні, облік особливостей економічного розвитку, вміння здійснювати ефективне спілкування з представниками інших культур [507]. Зрозуміло, що іншомовна компетентність стає професійно значущим компонентом процесу професійної підготовки висококваліфікованого фахівця сфери туризму. Тому необхідно розглянути детальніше кожну складову моделі професійної майстерності майбутнього фахівця (рис. 4.3) та роль іноземної мови у формуванні особистості фахівця [194].

Рисунок 4.3 Роль іноземної мови у формуванні особистості фахівця
Джерело: [55]

У процесі навчання іноземної мови, крім формування лінгвістичної компетенції, виховується прагнення особистості до самоосвіти, самостійної,

академічної та професійної діяльності.

Мовні здібності, необхідні для здійснення професійної діяльності майбутнього фахівця сфери туризму, передбачають формування професійно-орієнтованої комунікативної компетенції, складного утворення, що включає у себе лінгвістичну, комунікативну, міжкультурну і соціокультурну компетенції, які використовуються для потреб професійно-орієнтованого спілкування [39].

На думку І. Кухти [88], іншомовна комунікативна культура є важливим елементом формування професіограми майбутнього фахівця сфери туризму. Іншомовна комунікативна культура (ІКК) майбутнього фахівця туристичної сфери – інтегративна характеристика, яка визначає комунікативно-професійний статус особистості й охоплює спрямованість на комунікацію, здатність до використання іноземної мови в певному соціально-культурному середовищі, внутрішню готовність до міжкультурної взаємодії в професійній сфері. У структурі ІКК виокремлено *інформаційний* (співвідноситься з культурою мислення як формою пізнавальної діяльності, спрямованої на кодування, сприймання і творення інформації), *інтерактивний* (співвідноситься з культурою міжособистісної взаємодії, необхідною для здійснення комунікації в діяльнісно-інтеракційній парадигмі), *перцептивний* (здатність сприймати, розуміти й оцінювати культурний контекст іншомовної комунікації) і *мотиваційний* (спрямованість особистості на міжкультурну взаємодію і ставлення до опанування ІКК) компоненти, формування яких забезпечує розвиток якостей, необхідних для здійснення міжкультурної комунікації у професійній діяльності в сфері туризму [88].

Третій рівень представляють власне професійні завдання, які складають основний обсяг і перевершують перші два рівні за різноманітністю [173].

До основних завдань компетентнісного підходу віднесено: навчити особистість самостійно здобувати та ефективно застосовувати знання протягом всього життя; прогнозувати ситуацію і власну діяльність, приймати ефективні рішення відповідно до життєвого досвіду, цінностей та наявних ресурсів; планувати та контролювати власні дії; аналізувати і застосовувати здобутий

досвід. Так, компетентнісний підхід має одну надзвичайну перевагу – він передбачає розвиток фахівця з урахуванням умов глобальних ризиків та суспільних викликів, які створюють небезпеку для всього людства [55].

Компетентісна модель фахівця є результатом аналізу професійної і соціальної діяльності випускника, а формування ключових компетенцій визначає зміст професійної освіти, орієнтований на успішне виконання основних функцій фахівця, громадянина, особистості [205].

Компетенція – це загальна готовність особистості встановити зв'язок між знаннями і ситуацією, іншими словами – набір знань, умінь і навичок, необхідних для вирішення поставленої проблеми [62]. *Компетентність* – це здатність діяти на основі сформованих компетенцій, особистісних характеристик і ціннісних установок [185]. В. Крічевський [85] розглядає компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань. Тобто, компетенція – набір вимог, висунутих фахівцеві, компетентність – результат, здатність відповідати цим вимогам.

На думку Х. Плецан [121], компетентність, як і компетенція, є інтегральною характеристикою особистості, набутими нею якостями, де узагальнюючою категорією двох понять виступає діяльність. Компетенція є сферою відношень, що існують між знанням та дією у практичній, професійній діяльності фахівця. Таким чином, компетенція та компетентність є взаємодоповнюючими та взаємозумовлюючими поняттями: без знань немає компетенції, проте не кожне знання і не в будь-якій ситуації проявляє себе як компетенція.

Доповненням вищезазначеного є те, що компетенції трактуються як ресурси, що використовуються людиною для здійснення діяльності в конкретній ситуації та такі, що мають когнітивну, досвідну і поведінкову складові, що актуалізуються в діяльності та конкретному організаційному

контексті.

Проблематика компетентнісного підходу знаходиться у центрі уваги міжнародних організацій, що працюють у сфері освіти, зокрема: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва та розвитку, Міжнародного департаменту стандартів [121].

У Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року компетенції означені як сукупність знань, навичок та настанов, де: а) знання складаються з фактів і чисел, понять, ідей і теорій, які є визначені та характеризують розуміння предмета та певної сфери діяльності; б) навички визначаються як здатність діяти та використовувати набуті знання для досягнення результатів; в) уміння окреслюються як диспозиція та спрямування розуму діяти чи реагувати на ідеї, людей чи ситуації [278].

Ключові компетенції – це певні знання, вміння та навички, які необхідно людству для особистої реалізації та розвитку, працевлаштування, соціального включення, стійкого та успішного життя, свідомого самоуправління та активної громадської позиції [278].

Варто зазначити, що визначення терміну «компетенція», яке означено в ключовому документі Ради Європи щодо формування компетентнісного підходу до освітнього процесу у європейських країнах, повністю відповідає тлумаченням українських науковців. Можна говорити про те, що «компетенція» – це окрема складова формування компетентності, тобто компетентність є результатом набуття компетентностей.

У проєкті закону Кабінету Міністрів України щодо Внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», компетентність трактується як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [131]. Таким чином, у документі «компетенція» як поняття відсутнє,

замінене словами «знання», «вміння» та «навички».

В. Лозовецька стверджує, що професійна підготовка компетентних фахівців сфери послуг і туризму в ринкових умовах потребує обґрунтування психолого-педагогічних умов навчання, вибору форм та методів підготовки, спрямованих на формування компетентності [205].

На думку Х. Плецан [121], формування професійно компетентного фахівця-туризмознавця вимагає розвитку всіх компонентів особистісного потенціалу: пізнавального, ціннісного, творчого, комунікативного, соціального, які обумовлюють сформованість основного мотиву розвитку потенціалу особистості – потребу в самодіагностиці, саморозвитку та самореалізації.

Як показує практика, профіль компетентності складається з компетенцій, що стосуються: конкретної організації, професійної групи, посади, а також професійно важливих якостей особи, що обіймає цю посаду. Відповідно, до профілю компетентності включають: ключові компетенції, компетенції посади та компетенції професійного завдання. Ключові компетенції – це компетенції над-індивідуального рівня, загально необхідні всім працівникам для успішної роботи на кожній посаді. До них відносять: усвідомлення цінностей організації, її стратегічної місії, підтримка корпоративної культури. Компетенції посади, або функціональні компетенції – це характеристики, які вимагаються від працівника на конкретній посаді. Вони є спільними для групи посад певного управлінського рівня і характеризують необхідні для працівника знання, уміння та навички. Компетенції професійного завдання – це характеристики, які стосуються специфіки роботи залежно від фахової спеціалізації і забезпечують спрямованість професійної діяльності на досягнення вимірюваних результатів [121].

Галузеві стандарти освіти відображають запити виробничої сфери туристичної діяльності та мають гнучко реагувати на соціальні, правові і національні виклики. Тому системоутворюючим фактором відбору змісту освіти та форм його реалізації у освітньому процесі є параметральна модель фахівця сфери туризму як система неперервного ступеневого навчання.

Багатосегментність професійної діяльності суттєво ускладнює розв'язання даного завдання, водночас, сприяє упровадженню та апробації новацій різновекторного спрямування, що забезпечує не лише динамізм процесу професійного становлення, а й його гнучкість. У цьому сенсі ієрархія цілей вищої туристичної освіти трансформується у конкретні завдання, які визначають набір профільних дисциплін, що гарантують підготовку кваліфікованих фахівців сфери туризму.

22 травня 2018 року Рада Європи затвердила Рекомендації щодо формування ключових компетенцій майбутніх фахівців впродовж неперервної освіти [517]. У документі йдеться про необхідність формування у європейців ключових та фундаментальних умінь і навичок, щоб адекватно реагувати на сучасні глобальні виклики, підтримувати високі показники зайнятості та сприяти соціальній ідентичності та згуртованості. Ключового значення набувають означені в межах конкретної сфери діяльності навички та компетенції, адже вони сприяють особистій і професійній реалізації, здоров'ю, працездатності та соціальній активності, сприяють посиленню європейської стабільності впродовж швидких і суттєвих змін. Наголошується на тому, що економічні знання, вивчення фактів та розуміння процесів є важливим, але недостатнім для особистісного та професійного прогресу та успішності. Вміння та навички, такі як вирішення проблем, критичне мислення, вміння співпрацювати, творче та аналітичне мислення, саморегуляція важливіші є необхідними в мінливому суспільстві. Вони є інструментами для імплементації теоретичних знань у практику, генерування нових ідей, теорій, товарів та знань.

Отже, ключовою позицією Ради Європи є формування компетентнісно-орієнтованого навчання не лише в межах середньої, але й передвищої та вищої професійної освіти. Окрім формування та вдосконалення базових компетенцій, увага зосереджена на інвестування у вивчення іноземних мов, вдосконалення діджитал- та підприємницьких компетенцій, формування фундаментальних навичок для розробки та реалізації наукових проєктів в професійній діяльності. Варто наголосити, що такі німецькомовні країни як Швейцарія та Австрія

окреслюють діджитал- та підприємницьких компетенції фахівців сфери гостинності як передумову успішного становлення новітньої ери розвитку туризму в країнах, адже глобалізаційні процеси та діджиталізація призводять до появи небезпечних викликів, які стосуються невідповідності між попитом і очікуванням, можливістю та здатністю їх задоволення. Причиною є непідготовленість фахівців і управлінців сфери туризму до осучаснення туристичного ринку праці. Саме тому означені країни інтенсивно оновлюють зміст процесу підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі університетського рівня, в той час як інші німецькомовні країни, зокрема Німеччина, ретельно аналізують нововведення та притримуються послідовного осучаснення курикулумів.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що кожна із німецькомовних країн Європи має характерні особливості побудови моделі фахівця сфери туризму з урахуванням традицій національної вищої школи, економічних вимог та сучасних інноваційних тенденцій.

Означено, що для реалізації інноваційної діяльності у сфері туризму сучасні фахівці мають володіти спектром таких компетенцій:

1. *Професійні компетенції*: розуміння сутності інновацій та особливостей інноваційних процесів; розуміння ролі інновацій, як основного чинника ринкової вартості підприємств; знання теоретичних основ, методів та моделей інноваційного маркетингу та стратегічного менеджменту; знання правових основ інтелектуальної власності [513].

2. *Ділові компетенції*: знання законів ринку; вміння проводити аналіз можливостей застосування інновацій; володіння навичками оформлення контрактів, у тому числі зовнішньоекономічних; володіння іноземними мовами та інші [507].

3. *Функціональні компетенції*: уміння формувати команду; здатність ефективно працювати у групах; ініціативність, мобільність, цілеспрямованість, системне мислення, комунікабельність, уміння звітувати про результати роботи

і тримати увагу аудиторії тощо [360].

4. *Соціально-комунікативні компетенції*: інноваційний світогляд; віра в успіх; здатність до управління конфліктами; вміння слухати [340].

Володіючи зазначеним набором компетенцій, майбутній фахівець сфери туризму може ефективно здійснювати управління туристичною діяльністю і реалізувати себе у сфері сучасної економіки, на підприємстві чи в структурах та організаціях сфери туризму, що забезпечують інноваційний процес та його підтримку.

На думку Н. Закордонець [55], модель фахівця сфери туризму, що є відображенням мети і результату його професійної підготовки, є проєктом накопичувальної системи знань, умінь і навичок, а також способів їх використання в різних видах туристичної діяльності в освітньому просторі під впливом формувальних факторів. Науковець переконана, що до структурних компонентів моделі фахівця належать: *навчальний, діяльнісний, особистісний, компетентнісний, кваліфікаційний*, які охоплюють характеристики професійного середовища, специфіку туристичної діяльності, професійні завдання, особистісні детермінанти, компетенції та компетентності майбутнього фахівця сфери туризму (рис. 4.4).

Не викликає заперечень те, що модель фахівця сфери туризму є нормативом очікуваних професійних якостей випускника, зокрема, сформованості комунікативної культури та іншомовної професійної компетентності, обізнаності у теоретичних питаннях туризму та економіки, вміння самостійно й оперативно приймати рішення з урахуванням інноваційних процесів та новітніх тенденцій розвитку промисловості, професіоналізму та здатності працювати в команді.

Ми поділяємо думку Н. Закордонець [55], яка виділяє 4 принципи побудови моделі фахівця сфери туризму, зокрема: принцип цілісності моделі, принцип багатоаспектності, принцип надмірності, принцип максимального охоплення.

Рисунок 4.4 Модель фахівця сфери туризму

Джерело: [55]

Перший з перерахованих принципів слугує для вибору загального підходу до формування моделі фахівця сфери туризму. Необхідно зазначити, що кожен із компонентів моделі містить не тільки відповідну інформацію, в

сукупності забезпечуючи уявлення про систему професійної підготовки як цілісності, спрямованої на підготовку відповідного фахівця, а й інформацію про розвиток відповідного структурного компоненту. Тільки в цьому випадку представлена модель буде мати здатність до саморозвитку.

Принцип багатоаспектності припускає, що кожен компонент моделі містить досить широкий спектр інформації, який повинен створити повне уявлення про можливі підходи до розгляду як професійної підготовки, так і змісту туристичної освіти.

Принцип надмірності наперед передбачає наявність в будь-якому компоненті моделі надлишкової інформації, що моделює реальні ситуації, з якими фахівець зіткнеться на практиці. Він створює передумови для вибору фахівцем необхідної йому інформації для вирішення поставленого завдання.

Принцип максимального охоплення передбачає формування освітнього середовища в досить широкій сфері, що охоплює не тільки власне освітні інтереси, безпосередньо пов'язані з процесом професійної підготовки фахівця, а й ширші інтереси, що виходять за межі навчальної діяльності.

Отже, на основі наукового обґрунтування компетентнісного підходу до проблеми дослідження нами було означено модель структурних компонентів професійної компетентності конкурентноспроможних фахівців сфери туризму, зокрема: професійно-технологічна компетентність, підприємницька компетентність, комунікативна компетентність в умовах іншомовного середовища, когнітивно-інформаційна компетентність, компетентність міжособистісної взаємодії, міждисциплінарна компетентність і фундаментальна компетентність (див. табл. 4.3)

Таблиця 4.3

Модель структурних компонентів професійної компетентності конкурентоспроможних фахівців сфери туризму у ЗВО німецькомовних країн

Кластери компетентностей	**Функціональні компетенції**	**ОС «бакалавр»**	**ОС «магістр»**
Професійно-технологічна компетентність	± Фахові теоретичні знання ± Професійні практичні вміння ± Оперативні вміння ± Операційна майстерність ± Вміння співставляти фахові потреби з реальними можливостями ± Професійна інноваційність		
Підприємницька компетентність	± Загальна обізнаність із галузями підприємницької діяльності ± Планування / організація ± Стратегічна спрямованість ± Бізнес-планування ± Вміння ставити цілі ± Лідерські навички ± Робота в команді ± Орієнтація на результат ± Контроль управління ± Управління персоналом ± Спроможність мотивувати інших		

Продовження таблиці 4.3

Кластери компетентностей	**Функціональні компетенції**	**ОС «бакалавр»**	**ОС «магістр»**
Комунікативна компетентність в умовах іншомовного середовища	± Іншомовна грамотність ± Міжкультурна грамотність ± Переконливість ± Комунікативність із іноземними партнерами ± Вміння ведення ділових переговорів іноземною мовою ± Селф-брендинг ± Управління іншомовною інформацією		
Когнітивно-інформаційна компетентність	± Веб-грамотність ± Креативність ± Концептуальне мислення ± Інформаційна та методична інноваційність ± Віртуальна співпраця ± Вміння аналізувати ± Бачення та судження ± Аналітичні навички		
Компетентність міжособистісної взаємодії	± Рефлексивність ± Відкритість ± Підзвітність ± Емоційна стійкість ± Стресостійкість ± Управління конфліктами ± Самоусвідомлення та самооцінка ± Командоутворення ± Тайм-менеджмент ± Самореалізація		

Продовження таблиці 4.3

Кластери компетентностей	**Функціональні компетенції**	**ОС «бакалавр»**	**ОС «магістр»**
Міждисциплінарна компетентність	± Екологічна обізнаність ± Фінансова грамотність ± Нормативно-правова свіченість ± Навички маркетингу / продажу ± Професійна психолого-соціологічна ерудованість ± Спроможність забезпечувати сталий розвиток		
Фундаментальна компетентність	± Науково-дослідницькі вміння та навички ± Аналіз та синтез інформації («кейс-стаді» метод) ± Когнітивне управління ± Проектне мислення ± Орієнтація на неперервну освіту		

Джерело: розробка автора

Таким чином, професійна компетентність фахівця туристичної галузі розглядається як здатність особи ефективно виконувати організаційну, управлінську, науково-дослідну роботу в сфері туризму на основі комплексної системи знань, умінь, навичок і якостей, інтегрованих у означені ключові компетентності.

4.3. Сучасна стратегія концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі

Розгалужена модель навчальних планів для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в ЗВО німецькомовних країн представлена як процес, тобто послідовність набуття знань і навичок через вивчення їх компонентів. Кожен із компонентів навчального плану відповідає за розвиток певних компетентностей, послідовність набуття знань та розвиток навичок і здатностей.

Розглянемо детально структуру і зміст навчальних планів для професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності.

Так, Навчальний план Державного університету прикладних наук Гайде (Німеччина) підготовки здобувачів ОС «бакалавр» спеціальності Менеджмент у міжнародному туризмі (Додаток М(1)) передбачає 6 семестрів, при цьому прослідковується чітка наступність не лише у переліку дисциплін (наприклад, «Основи ведення бізнесу» – 1 семестр; «Вибірковий модуль із циклу дисциплін «Економіка підприємництва» – 3, 5, 6 семестри), а й у організації навчального процесу, що орієнтований на підготовку кваліфікованих фахівців сфери туризму.

У цьому сенсі заслуговує на увагу організація діяльності здобувачів упродовж четвертого семестру у вигляді виробничої практики (30/0), після проходження якої надається можливість вибирати навчальні модулі із циклів професійно орієнтованих дисциплін. Робота над бакалаврським проєктом (12/2) завершує даний цикл.

Магістерський рівень цього ж університету (Додаток М(2)) включає підготовку фахівців упродовж 4 семестрів. Варто підкреслити відповідність тематики дисциплін міждисциплінарним інтегрованим вимогам до результату освітнього процесу. Фундаментальні навчальні дисципліни («Актуальні питання менеджменту у міжнародному туризмі», «Міжкультурний менеджмент в туризмі», «Маркетинг міжнародного туризму», «Підприємництво, планування

та реалізація міжнародними проєктами») рівномірно представлені кількістю відведених на їх вивчення годин (5/2). Зрозумілою є логіка включення дисциплін «Кількісні та якісні методи наукового дослідження», «Теорія та методи дослідження туризму» у першому семестрі, оскільки у другому та третьому семестрах виконується «Емпіричний проєкт дослідження», а четвертий семестр – це «Семінар з підготовки магістерського проєкту», «Колоквіум», «Підготовка магістерського проєкту» (30/2).

Таким чином, обґрунтованим з позиції фахової доцільності та забезпечення організаційно-методичними заходами є процес формування теоретико-методологічних компетентностей як базових у підготовці кваліфікованих фахівців туристичної галузі.

Аналіз навчального плану Зальцбурзького університету прикладних наук (Австрія) підготовки здобувачів ОС «бакалавр» спеціальності Інноваційна діяльність та менеджмент туризму (Додаток М(2)) передбачає навчання впродовж 6 семестрів. Здобувачам надається об’ємний перелік навчальних дисциплін з різною кількістю ECTS/аудиторних годин. Так, зокрема, найбільша кількість годин відводиться на вивчення «Основ ведення бізнесу, економіка» (8/5) та «Туризмознавство. Туристичний маркетинг» (6/4) у першому семестрі, «Введення в управління туристичними дестинаціями та гостинністю» (6/4) у другому семестрі, «Дослідження ринку. Туристичні тренди» (6/4) у третьому семестрі, «Прикладна наукова робота і методи аналізу» (5/3) у четвертому семестрі, «Е-маркетинг. Веб-розробка» (5/4) у п’ятому семестрі та «Підприємництво, бізнес-планування, ділова гра» у шостому семестрі.

Таким чином, у кожному семестрі виокремлено фахові дисципліни, на які звертається особлива увага. При цьому здобувачів націлюють на формування ключових професійних компетентностей, які мають відображати професійні знання та досвід здійснення професійної діяльності; особисті та професійні якості та мовні здібності. Функція іноземної мови полягає у забезпеченні можливості іншомовного професійно-орієнтованого спілкування. Так, зокрема, у першому, другому, третьому, четвертому та п’ятому семестрах вивчається

«Англійська мова економічного спрямування», «Іноземна мова: Італійська/Іспанська».

Можна стверджувати, що іноземна мова стає професійно значущим компонентом процесу фахової підготовки і суттєвим чинником орієнтації випускників на міжнародний ринок праці.

Окремо варто зазначити надану здобувачам можливість вибору спеціалізації, починаючи з третього семестру, а саме «Готельно-ресторанний менеджмент» і «Управління туристичними потоками».

Отже, профільні дисципліни, дисципліни спеціалізації та вибіркові («Оздоровчий туризм», «Управління роботою туроператора», «Управління транспортним підприємством») гарантують підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі до професійного розв'язання виробничих завдань та особистісної зорієнтованості на досягнення ефективного результату відповідно до визначеної кваліфікації.

Магістерський рівень підготовки (Додаток М(1)) включає 5 основних модулів («Туристичний менеджмент», «Інноваційний менеджмент», «Підприємництво», «Фінанси», «Управління бізнесом»), що є базою теоретичної підготовки фахівців даної галузі.

Друга частина освітньої діяльності зорієнтована на практичне проєктування (наприклад: «Е-туризм», «Практичне проєктування») та організацію відповідних досліджень («Статистика», «Наукові методи», «Дослідження Е-Туризму», «Портфоліо експертизи»). Зміст рекомендованих досліджень багатопрофільний і базується на наукових методах, які рекомендовані до вивчення у першому (3/2), другому (3/2) і третьому (3/2) семестрах. Робота над магістерським проєктом (четвертий семестр) є логічним завершенням попередньої освітньої діяльності. Окремо передбачені такі навчальні дисципліни як «Лідерство» та «Корпоративні комунікації», що підсилюють формування таких професійних компетенцій, як стресостійкість, управління конфліктами, самоусвідомлення та самооцінка, командоутворення, тайм-менеджмент, самореалізація.

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в швейцарських ЗВО виявив суттєві розбіжності між організацією та змістовою складовою процесу професійного навчання в кантональних освітніх установах (державних) і приватних закладах освіти університетського рівня (не визнані кантональною владою, але мають дозвіл Міжнародної асоціації шкіл готельного менеджменту на здійснення освітньої діяльності).

Тривалість професійної підготовки в державних закладах вищої туристичної освіти на здобуття ОС «бакалавр» становить 6 семестрів (180 ECTS) відповідно до вимог Болонської угоди. Аналіз навчальних планів дає змогу говорити про компетентнісний підхід до їх формування, так само, як і в закладах вищої туристичної освіти Німеччини та Австрії. Освітній процес передбачає вивчення обов'язкового циклу дисциплін і вибіркових компонентів. Обов'язковий і вибірковий цикл дисциплін можна умовно поділити на окремі компоненти, зокрема – фаховий, підприємницький, фундаментальний та іншомовного спрямування.

Так, аналіз навчального плану Університету прикладних наук Граубюнден підготовки здобувачів ОС «бакалавр» спеціальності «Туризм» (Додаток П (1,2,3,4)) демонструє, що у першому році навчання (1 і 2 семестри) значна увага приділяється формуванню навичок міжособистісної взаємодії у формі занять із елементами тренінгу. Зокрема, у першому та другому семестрах на дисципліну «*Soft Skills* тренінг» виділяється найбільше часу (6 ECTS) у порівнянні з іншими дисциплінами (4 ECTS). Варто також наголосити, що в першому семестрі передбачено вивчення лише однієї дисципліни фахового циклу, а саме «Туризм (1): Ринок», яку завершують вивчати в другому семестрі. Загальна кількість часу, який виділено на її вивчення становить 4 ECTS. Переважна більшість дисциплін, що вивчаються в першому та другому семестрах із циклу підприємницьких, зокрема «Мікроекономіка» (4 ECTS), «Ведення підприємницької діяльності» (4 ECTS), «Фінанси та бухгалтерська справа» (4 ECTS), «Математика» (4 ECTS) – перший семестр; «Макроекономіка» (4 ECTS), «Економічна інформатика» (4 ECTS),

«Статистика» (4 ECTS) – другий семестр. Дисципліна «Методологія наукових досліджень», в процесі вивчення якої здобувачі набувають фундаментальні навички, передбачена лише в першому та другому семестрах і становить 6 ECTS. З третього семестру розпочинається поступове збільшення фахових дисциплін, зокрема: третій семестр – «Менеджмент сфери обслуговування» (4 ECTS), «Основи менеджменту» (6 ECTS), «Туризм» (2): Менеджмент» (6 ECTS); четвертий семестр – «Е-Туризм» (4 ECTS), «Маркетинг: практичне застосування в туризмі» (4 ECTS), «Транспортування та логістика» (4 ECTS), «Управління туристичними потоками» (4 ECTS); п'ятий семестр – «Стратегічний менеджмент в туризмі» (4 ECTS), «Довкілля та туризм» (4 ECTS), «Менеджмент: поглиблене вивчення» (6 ECTS), «Вибіркова компонента (поглиблене вивчення фаху)» (4 ECTS). У шостому семестрі здобувачі готують бакалаврський проєкт (12 ECTS), який є випусковою кваліфікаційною роботою. Окрім того, у кожному семестрі передбачено вивчення англійської мови та другої іноземної мови на вибір. В п'ятому семестрі здобувачі мають змогу вивчати третю іноземну мову на вибір, що засвідчує високу увагу до формування іншомовної компетентності у випускників університету відповідно до рекомендацій Ради Європи.

Цікавим виявився факт відсутності виробничого навчання (практики) у навчальному плані університету. Але, як з'ясувалося, здобувачі мають змогу отримати практичні навички майбутньої професії впродовж літнього чи зимового відпочинку. Зокрема, університет пропонує здобувачам літні табори, які проводяться у формі екскурсій і фахових тренінгів. Також, за бажанням, майбутні управлінці можуть влаштуватися на прибуткові стажування у провідних туристичних підприємствах Швейцарії.

Магістерський рівень підготовки за спеціальністю «Туризм і управління змінами» передбачає 3 семестри навчання (120 ECTS). (Додаток П (5)) Дисциплінарний аналіз дозволяє говорити про три складових компоненти: фахова, фундаментальна та підприємницька. Зокрема, фахова компонента передбачає вивчення таких дисциплін, як «Основи трансформацій у туризмі»,

«Сучасні виклики в туризмі», «Перспективи в туризмі», «Управління розвитком сталого туризму»; фундаментальна – «Проєктування дослідження», «Якісні методи дослідження», «Кількісні методи дослідження»; цикл дисциплін на розвиток підприємницьких навичок є вибірковою компонентою та передбачає такі курси: «Корпоративне спілкування», «Аналітика даних», «Е-Бізнес», «Корпоративне лідерство» тощо.

В Університеті прикладних наук Граубюнден магістераська програма підготовки не передбачає практичного стажування на підприємстві, але деякі державні заклади туристичної освіти надають можливість магістрам отримати практичний досвід роботи, зокрема Університет Лугано.

В Університеті Лугано магістерська програма підготовки за спеціальністю «Економіка та комунікації», спеціалізація «Міжнародний туризм» (Додаток Л) пропонує здобувачам у четвертому семестрі стажування на провідних туристичних підприємствах Швейцарії (9 ECTS), крім того після стажування вони мають змогу прийняти участь у екскурсійному навчальному турі по містах провідних світових туристичних центрів (Іспанія, Італія, Греція тощо) (5 ECTS). Варто зауважити, що екскурсійний тур, як і стажування є обов’язковою компонентою магістерської програми.

Важливим є те, що переважна більшість магістерських програм підготовки в Швейцарії, як і в Австрії, є англомовними, що підтверджує процес інтернаціоналізації туристичної освіти університетського рівня в німецькомовних країнах.

Отже, можна говорити, що Швейцарія є активним освітнім учасником формування спільного європейського простору вищої освіти, дотримуючись основних положень Болонського процесу щодо впровадження ступеневої освіти в конфедерації, а також відповідності змісту навчальних планів з Рекомендаціями Ради Європи щодо компетентнісного підходу до їх формування.

Все ж, незважаючи на такий висновок, варто зосередити увагу на недержавних освітніх закладах сфери гостинності в Швейцарії, які

організовують освітній процес та формують його дисциплінарну змістову орієнтуючись не на європейські освітні цінності, а на світові очікування та потреби глобального туристичного ринку.

Необхідно наголосити, що освітні програми підготовки (ОС «бакалавр», ОС «магістр») в недержавних вузах туристичного спрямування є практично або менеджмент орієнтованими. Значна частка навчального процесу відводиться на практичне навчання в межах вузу (практичні заняття з елементами тренінгу, конференції, семінари, екскурсії, дискурсивні клуби, круглі столи з провідними фахівцями туристичної галузі) і стажування (в країні або за кордоном). Загальна кількість кредитів бакалаврського циклу підготовки становить 210–240 ECTS, магістерського – 60–120 ECTS.

Цікавим виявився факт розподілу семестрів у навчальному році окремих закладів вищої освіти. Так, наприклад, у Швейцарському коледжі Цезар Ріц роки підготовки здобувачів ОС «бакалавр» спеціальності «Міжнародне управління та адміністрування готельного бізнесу та туризму» (Додаток К) розподілені таким чином: 1 навчальний рік – два семестри; 2 навчальний рік – три семестри; 3 навчальний рік – один семестр; 4 навчальний рік – 2 семестри. Тривалість семестра становить 11 тижнів. В кінці кожного року навчання передбачено стажування тривалістю 4–6 місяців. Таким чином, можна говорити про практичну орієнтованість навчання у даному закладі туристичної освіти.

Подібний семестровий розподіл є звичним для практично орієнтованих закладів вищої туристичної освіти в Швейцарії (наприклад, Інститут готельного господарства Montreux (Додаток І)), на відміну від менеджмент орієнтованих вузів, які замінюють стажування практичними заняттями з елементами кейс-методів (наприклад, Європейський коледж бізнесу).

Важливо те, що приватні ЗВО туристичного спрямування в Швейцарії орієнтовані на іноземних абітурієнтів, які бажають отримати якісну професійну освіту. Навчальний процес у вузах здійснюється виключно англійською мовою, тому необхідною умовою вступу є сертифікат міжнародного оцінювання рівня сформованості іншомовної компетентності, що підтверджує високий рівень

володіння мовою (рівень В2 і вищий).

Окремо варто наголосити на такій особливості навчання у приватному ЗВО Швейцарії як дострокове завершення. Так, деякі коледжі (наприклад, Європейський коледж бізнесу) пропонують здобувачам замість літнього відпочинку продовжити навчання в екстра семестрі, який триває два місяці та дозволяє скоротити термін навчання.

Отже, міждисциплінарний аспект туристичної освіти відіграє неабияку роль на національному та світовому ринках праці, тобто останні глобальні виклики в туристичній галузі мають прямий вплив на очікування роботодавців щодо конкретних знань та компетенцій управлінців та працівників туристичної сфери діяльності [520]. Так, наприклад, було означено, що, провідні компанії приймають на роботу випускників європейських ЗВО не лише з конкретними академічними навичками та знаннями з певної спеціальності, але і з можливістю проявляти ініціативу, бачити та реагувати на проблеми творчо та автономно.

Для того, щоб відповідати вимогам сучасного туристичного ринку праці на особистісному і кар'єрному рівнях, майбутні фахівці мають набути компетенцій, які дозволять їм справлятися зі змінними обставинами в сфері діяльності. Особливо це стосується тлумачення того, які саме вміння та навички слід розвивати у здобувачів туристичної освіти, або які технічні, соціологічні чи методологічні дисципліни мають бути передбачені в навчальних програмах.

Якість професійної підготовки фахівців туристичної галузі у ЗВО німецькомовних країнах Західної Європи має відповідати професійним очікуванням і сучасним потребам (держави, роботодавців, споживачів), що відображається в результатах навчання, навчальних планах, дисциплінах.

Важливо зазначити, що окремі німецькомовні країни вже створили спеціальні агенції, які займаються дослідженням національного ринку праці, слідкують за тенденціями на світовому туристичному ринку, адаптують професійні компетенції до сучасних вимог, глобальних змін та очікувань

роботодавців, прогнозують підвищення чи зниження попиту на ту чи іншу професію. Абітурієнти мають вільний доступ до такої інформації, що сприяє корегуванню їхньої думки щодо обраного в майбутньому фаху. ЗВО, в свою чергу, мають адаптувати навчальні плани підготовки фахівців у відповідності з глобальними змінами та національними потребами.

У Австрії, наприклад, інформацію щодо популярності професій на національному та місцевих ринках праці, необхідних професійних компетенцій і очікувань можна отримати на сайті працевлаштування – Кваліфікаційний барометр (*нім. Qualifikation-Barometer*) [245].

У розділі професійної придатності можна ознайомитися з переліком компетенцій, які очікують від фахівців окремих сфер діяльності. Методологічну основу даних барометра становить аналіз сучасних тенденцій розвитку національного та світового ринків праці, аналітичні матеріали профільних міністерств, думки журналістів і роботодавців.

Так, у інформаційному блоці щодо професії «менеджер туризму» можна ознайомитися з необхідними професійними та особистісними компетенціями. Професійні компетенції передбачать знання таких дисциплін, як Підприємництво, Е-комерція, Івент-менеджмент, Готельна справа, Маркетинг, Е-Маркетинг, Управління людськими ресурсами, Бухгалтерський облік, Організація туристичних подорожів (Туристичний маркетинг), Розробка ринкових стратегій. Особистісні компетенції, які потребує менеджер туризму, є навички управління, комерційне розуміння, здатність вирішувати проблеми [245].

Як вже було наголошено раніше, академічна та професійна освіта, а також науково-дослідна діяльність у Великому Герцогстві Люксембург зосереджена в єдиному державному закладі освіти – Університеті Люксембург.

У структурі університету Люксембург діє 3 факультети, а саме: факультет науки, технологій та комунікацій (*англ. The Faculty of Science, Technology and Communication, FSTC)*, факультет правознавства, економіки та фінансів *(англ. The Faculty of Law, Economics and Finance, FDEF)*, факультет мовознавства,

суспільствознавства, мистецтва та освіти (*англ. The Faculty of Language and Literature, Humanities, Arts and Education, FLSHASE)*.

Факультет правознавства, економіки та фінансів пропонує 2 бакалаврських програми підготовки майбутніх фахівців у сфері економіки та менеджменту, а саме:

1. Ступінь бакалавра (*скор. ABA*) за спеціальністю «Економіка та управління» (*фр. Bachelor en Sciences Économiques et de Gestion*).

Трирічний курс навчання, який вважається першим етапом нової європейської системи університетської освіти. Він забезпечує базові знання з економіки та управління, базуючись на інноваційній методології навчання. Програма також забезпечує знайомство здобувачів із суміжними та супроводжуючими дисциплінами, включаючи політологію, історію, правознавство та фінанси, з метою підвищення їх обізнаності про різні аспекти поточних економічних питань. Передбачений обов'язковий термін навчання за програмою мобільності здобувачів вищої освіти, який включає мінімум один семестр в університеті за кордоном, що передбачено Законом про створення Університету Люксембургу. Зазвичай, це відбувається впродовж 3, 4 або 5 семестру. Навчання здійснюється двома мовами: французькою (70%) та англійською (30%).

Навчатись за програмою бакалавр з економіки та управління мають змогу абітурієнти, які отримали державний сертифікат про повну середню освіту, або технічний сертифікат чи диплом (сертифікат) іноземної освітньої установи, який визнається Міністерством освіти Люксембургу [495].

2. Ступінь бакалавра (*скор.англ. BPS*) за спеціальністю «Менеджмент» (*фр. Bachelor en gestion*).

Бакалаврська програма забезпечує підготовку майбутніх менеджерів середньої ланки, які здатні безперешкодно інтегруватись в діяльність ключових секторів економіки Люксембургу, таких як банківський сектор, страхування, трастовий бізнес, аудит, бухгалтерські послуги і корпоративне управління великих промислових та комерційних компаній, а також малих та середніх

підприємств. Після завершення навчання майбутні фахівці отримують диплом про вищу освіту (*фр. diplôme universitaire de technologie*), який має широке визнання у світі бізнесу. Підготовка за програмою триває 3 роки (6 семестрів). Поглиблене вивчення спеціалізації здійснюється впродовж 4–5 семестрів. 6 семестр передбачає обов'язкове стажування на підприємстві, після чого здобувачі готують підсумковий звіт, який захищають на усному випускному іспиті. Здобувачі освіти також зобов'язані провести щонайменше один навчальний семестр у закордонному вузі. Навчання здійснюється двома мовами: французькою та англійською [495].

Відмінною особливістю діяльності факультету правознавства, економіки та фінансів Університету Люксембург є те, що пропонуються програми на отримання ступеня «Магістр» за такими економічними спеціальностями:

1. Магістр за спеціальністю «Економіка та фінанси».

2. Магістр за спеціальністю «Підприємництво та інноваційна діяльність».

3. Магістр за спеціальністю «Бухгалтерський облік та аудит».

4. Магістр за спеціальністю «Банківська справа та фінанси».

5. Магістр за спеціальністю «Логістика та управління товарними потоками».

6. Магістр за спеціальністю «Управління активами» [495].

Так, програма підготовки магістрів (*скор. англ. MPS*) зі спеціальності «Підприємництво та інноваційна діяльність» розрахована на 2 роки навчання (4 семестри) та розподілена на модулі, які охоплюють теоретичні, технічні та практичні аспекти ведення бізнесу, необхідні для створення та функціонування підприємства (соціальне, бізнес чи корпоративне підприємство). Перший рік підготовки поділяється на п'ять навчальних модулів, які передбачають вивчення таких дисциплін, як «Планування підприємницької діяльності», «Інноваційний менеджмент», «Фінансові основи підприємницької діяльності», «Маркетинг», «Управління бізнесом та проєктами». Другий рік підготовки також охоплює п'ять навчальних модулів за дисциплінами «Розвиток підприємництва», «Інноваційна діяльність та інноваційний аудит»,

«Стратегічний менеджмент», «Розвиток малого бізнесу та лідерство». П'ятий модуль відводиться на наукове дослідження з обраної тематики та написання дипломної роботи. У третьому семестрі здобувачі мають можливість навчатися за кордоном у вишах-партнерах. Варто зауважити, що для магістрів це не є обов'язковою складовою навчального плану, на відміну від навчання на бакалавраті. Навчання за магістерською програмою здійснюється англійською мовою.

Магістерська програма зі спеціальності «Підприємництво та інноваційна діяльність» розрахована на випускників бакалаврату будь-якої спеціальності з Люксембургу чи інших країн Європейського Союзу, дипломованих випускників та молодих фахівців з країн, що не входять до Єврозони, професіоналів, які бажають отримати додаткову спеціалізацію [495].

Отже, рівень магістерської підготовки є досить розгалуженим, що дає змогу бажаючим обрати той напрям, який відповідає їх уподобанням. А туристична галузь, відповідно, отримує висококваліфікованих фахівців.

Розглянемо детально напрями підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у приватних ЗВО Люксембургу.

1. Люксембурзький економічний інститут (*фр. ISEC-Institut Supérieur de l'Économie, ISEC*) (далі ISEC) є освітнім закладом університетського рівня, заснований у 2015 році Люксембурзькою торговою палатою (*фр. Chambre de Commerce*) та Ремісничою палатою (*фр. Chambre des Métiers*), і офіційно визнаний Люксембурзьким міністерством вищої освіти та досліджень.

ISEC пропонує програми підготовки бакалаврів та магістрів для професіоналів у Люксембурзі та країнах Євросоюзу, які бажають розвиватись і просуватись у професійній діяльності та отримати університетський ступінь, що підтверджує якість професійної підготовки.

Програма підготовки бакалавра (*англ. Bachelor of Arts, B.A.*) зі спеціальності «Ділове адміністрування» триває 7 семестрів. Форма навчання – вечірня (вечірні заняття/субота). Мова навчання – французька/німецька.

Вимоги до вступу: загальна або професійна середня освіта або

еквівалентна освіта в країнах Західної Європи (наприклад, *нім. Abitur; Fachhochschulreife*) [353].

Програма підготовки магістра зі спеціальності «Ділове адміністрування» *(англ. Master of Business Administration, MBA)* триває 4 семестри. Форма навчання – вечірня (вечірні заняття/субота). Мова навчання – англійська.

Вимоги до вступу: вища освіта (ступінь бакалавра/спеціалізований диплом про вищу освіту), щонайменше один рік досвіду роботи за спеціальністю, наявність робочого місця [353].

2. Люксембурзька школа бізнесу *(англ. Luxembourg School of Business, LSB*) (далі LSB) була створена в 2014 році, з метою забезпечувати та просувати високоякісну міжнародну бізнес-освіту. Школа була створена групою викладачів з успішним підприємницьким досвідом та досвідом створення міжнародних акредитованих бізнес-шкіл. Основна ідея Люксембурзької школи бізнесу полягає в тому, щоб створити новітню бізнес-школу, яка б поєднувала видатних фахівців з усього світу однією освітньою ціллю, а саме – високоякісна підготовка майбутніх менеджерів. Єдиний факультет ЗВО, Міжнародний факультет високого рівня (*англ. World Class International Faculty*) складається з вчених із кращих університетів світу, а також з підприємців або менеджерів вищої ланки провідних світових багатонаціональних корпорацій [371].

LSB пропонує навчання за однією магістерською програмою у форматі «Вікенд навчання» (*англ. The Weekend MBA Format*) [371].

Програма LSB Weekend–MBA була розроблена, насамперед, для працюючих на повний робочий день фахівців, щоб забезпечити максимальну гнучкість їхнього освітнього процесу, зберігаючи при цьому особливості навчання за програмою MBA. Така динамічна та гнучка система підготовки майбутніх фахівців сприяє зміцненню їхньої кар’єри та розвиває фахові навички та компетенції.

Отже, програма підготовки магістра зі спеціальності «Ділове адміністрування» (*англ. Master of Business Administration, MBA*) триває 2 роки, які розподілені на 6 навчальних модулів, кожен по 15 тижнів. Впродовж 6

модуля здобувачі працюють над власним проєктом, захист якого відбувається після завершення навчання. Навчання відбувається у вихідні дні (вечірні заняття (18.00–21.00) – п'ятниця та субота (9.00–17.00). Мова навчання – англійська [371].

Вимоги до вступу: ступінь бакалавра чи відповідний освітній рівень. Щонайменше два роки досвіду роботи за спеціальністю. Документ, який підтверджує високий рівень володіння англійською мовою. Якщо абітурієнт має досвід роботи у англомовній компанії мінімум 2 роки, досить подати рекомендаційний лист від керівництва компанії [371].

3. Люксембурзький бізнес-коледж *(англ. Sacred Heart University)* здійснював освітню діяльність у Люксембурзі з 1991 р., пропонуючи учням кваліфікаційні програми з урахуванням потреб ринку праці. У січні 2006 р. бізнес-коледж отримав статус університетського освітнього закладу та був перейменований у честь легендарного колишнього виконавчого директора американської корпорації *General Electric Company*, Джека Ф. Уелша, а саме Бізнес-коледж імені Джека Уелша (*англ. Jack Welch College of Business*). Освітня ціль ЗВО – забезпечити здобувачів освіти доступом до якісного навчання та підготовки до успішного кар'єрного зростання в бізнесі [430].

Люксембурзький бізнес-коледж пропонує одну магістерську програму підготовки, яка, в першу чергу, націлена на працюючих фахівців, що мають намір отримати академічний ступінь. Програма підготовки магістрів зі спеціальності «Ділове адміністрування» (*англ. Master of Business Administration, MBA*) розрахована на 2 роки навчання, які поділені на 7 навчальних модулів. Форма навчання – вечірня. Передбачено обов'язковий термін навчання за кордоном – 2 тижні у Азійському чи Американському університеті (за програмою мобільності здобувачів вищої освіти). Здобувачам також надається можливість стажування у найкращих компаніях Європи. Вони обов'язково мають пройти практичне навчання на відповідному підприємстві впродовж 6–9 місяців. Мова навчання – англійська.

Вимоги до вступу: стандартизований тест для визначення здатності

успішно навчатися в бізнес-школах (*англ. GMAT (Graduate Management Admission Test)* з результатом не менше 400 балів; документ, який засвідчує вільне володіння англійською мовою (наприклад, *TOEFL* з результатом не менше 570 балів), ступінь бакалавра (*B.A. чи B.S.*) з середнім балом успішності 3–4 (бали зазначені відповідно американській шкалі успішності (*англ. The U.S. GPA*), у якій 4 – максимальний бал); мінімум 2 роки професійного досвіду за спеціальністю.

4. Об'єднані інститути бізнесу, м. Вільц, Люксембург (*англ. UBI Wiltz United Business Institutes*) є провідним європейським ЗВО економічного спрямування, який готує висококваліфікованих фахівців, аспірантів та забезпечує післядипломну бізнес-освіту. ЗВО здійснює освітню діяльність з 1992 року та має 2 навчальних корпуси, які розташовані в Бельгії та Люксембурзі. Особливістю навчання у Об'єднаних інститутах бізнесу є зосередження на особливостях ведення міжнародного бізнесу та менеджменту, що потребує набуття міжкультурних і професійних знань та вмінь, необхідних для успішного втілення проєктів економічного та соціального розвитку на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях [486].

Освітня установа Об'єднаних інститутів бізнесу у Люксембурзі здійснює підготовку бакалаврів за спеціальністю «Підприємництво» (*англ. B.A. (Hons)*) *Business Studies*). Навчання триває 3 роки (6 семестрів). Практичне навчання на підприємстві передбачене у кінці 1., 3., 5. навчального семестру. Навчання здійснюється англійською мовою.

Вимоги до вступу: диплом про вищу освіту (європейського чи неєвропейського зразка); особиста співбесіда; документ, який засвідчує вільне володіння англійською мовою (наприклад, *TOEFL*, *IELTS* чи інш.) [486].

Однією із особливостей вищої туристичної освіти Люксембургу є те, що вступ на магістерські програми окремих напрямів підготовки не потребує від абітурієнтів наявності відповідного освітнього ступеня «Бакалавр». ЗВО пропонують здобувачам з освітнім ступенем «бакалавр» чи «магістр» будь-якої

спеціалізації окрему програму підготовки – «Вступ до магістерської програми» (*англ. Introductory Year for Master Curriculum*), яка дозволяє фахівцям перекваліфікуватись і отримати академічний ступінь «магістр» з бажаної спеціалізації.

Так, здобувачам, які успішно завершили програму бакалаврату та/або магістерську програму іншого освітнього напряму, аніж сфера гостинності, університети пропонують два види програм підготовки до магістратури, які залежать від попереднього напряму навчання та профілю кандидата, а саме:

1. **Перехідний рік.** Додаткові курси, які забезпечують здобувачів вищої освіти базовими знаннями, що не були отримані в процесі підготовки за програмою попереднього академічного ступеня (не більше 30 кредитів ECTS). Здобувач зараховується до магістратури за спеціальністю «Міжнародний менеджмент готельно-ресторанної справи» за умови подальшого успішного складання профільних дисциплін, що вивчаються на бакалавраті відповідної спеціальності. Тобто впродовж першого року підготовки в магістратурі здобувач повинен паралельно здавати необхідну академічну різницю за програмою бакалаврату, не втрачаючи навчального року.

Освітня програма «Перехідний рік» спрямована на отримання здобувачами базових професійних знань, які є основою для прийняття управлінських рішень майбутніми фахівціями сфери гостинності.

2**. Кваліфікаційний рік.** Вузькопрофільна програма перепідготовки, яка розрахована на здобувачів освіти, які отримали освітній ступінь «магістр», але бажають перекваліфікуватись у майбутньому.

Здобувачам пропонується навчання, яке включає 3 модулі, а саме: інфраструктура та розміщення у готельному комплексі; харчування; наукове дослідження (написання індивідуального проєкту, наприклад, розробка власного меню).

Для досягнення основної мети перепідготовки, а саме набуття майбутніми фахівцями сфери гостинності професійно важливих навичок, програмою передбачена обов’язкове тримісячне стажування.

Узагальнюючи науково-прикладні основи професійної освіти туристичної сфери у освітніх закладах Люксембурга, варто зазначити її зорієнтованість на високий професіоналізм майбутніх фахівців, що має бути визнаний на міжнародному рівні. З цією метою організатори системи туристичної освіти:

1) дотримуються принципів системності, послідовності та неперервності;

2) обґрунтовано поєднують освітню діяльність державних та приватних закладів освіти різних рівнів;

3) у розгалуженій структурі освітніх послуг логічно представлено теоретичний, практичний та дослідницький блоки;

4) абсолютно оправданою є зорієнтованість державної мовної політики, що гарантує учням, як майбутнім абітурієнтам, не відчувати мовних перепон;

5) випускникам ЗВО надана реальна можливість набути нову спеціальність завдяки програмам підготовки до магістратури та можливості стажуватись за кордоном.

Таким чином, досвід Люксембургу в реалізації завдань професійної освіти туристичної сфери є багатогранним і успішним, що підтверджено результатами міжнародних рейтингів у даній галузі, і може бути успішно використаний іншими країнами, в тому числі і нашою.

Система вищої професійної освіти Ліхтенштейну, як і Люксембургу злсереджена в єдиному національному науково-дослідному освітньому центрі – Університеті Ліхтенштейн. Дослідження структури університету свідчить про відсутність освітніх програм підготовки за туристичними спеціальностями, але пропонує професійну освіту за економічним спрямуванням з можливістю подальшої перекваліфікації.

Отже, Інститут підприємницької діяльності Університету Ліхтенштейн пропонує підготовку майбутніх фахівців за бакалаврською програмою спеціальності «Ділове адміністрування» (*нім. Bachelorstudiengang Betriebswirtschaftslehre, BSc BWL*).

Програма підготовки бакалаврів триває 3 роки (6 семестрів, 180 ECTS), та базується на двох основних навчальних блоках: інтенсивна базова освіта та

спеціалізовані навчальні модулі. Перший навчальний блок передбачає вивчення основ економічної діяльності, а також менеджменту та маркетингу, права, фінансового обліку та основ наукової діяльності. Навчання здійснюється німецькою мовою. Другий навчальний блок поглиблює професійні знання здобувачів відповідно до обраної спеціалізації.

Розглянемо детальніше структуру навчального плану підготовки бакалаврів за спеціальністю «Ділове адміністрування» (Додаток Р(2)):

Починаючи з четвертого семестру здобувачі освіти мають визначитись з однією з трьох запропонованих спеціалізацій, а саме: Міжнародні фінансові послуги (*скор. англ. IFS*), Міжнародне управління та підприємництво (*скор. англ. IME*), Інформаційний менеджмент та інформаційні технології (*скор. англ. IMIT*). В подальшому до навчального плану вводять дисципліни за обраною спеціалізацією. Навчальний процес здійснюється англійською мовою та організований у співпраці з трьома інститутами економічного напряму Університету Ліхтенштейн.

Цікавим виявився перелік вибіркової компоненти, яка спрямована, насамперед, на особистісне становлення та розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця, зокрема: Антропологічний підхід до світу фінансів; Пізнай себе – запорука успіху; Філософські та людські цінності; Що хочуть терористи; Вступ до вивчення продуктів харчування: харчові культури, кулінарна спадщина та тенденції харчування; Міжкультурна комунікація тощо.

Для того, щоб вступити на програму підготовки за освітнім ступенем «бакалавр» спеціальності «Ділове адміністрування» необхідні такі документи: атестат про середню освіту чи професійну освіту; документ,що засвідчує володіння англійською мовою рівня В2.

Університет Ліхтенштейну також пропонує магістерську програму за спеціальністю «Підприємництво» (*нім. Masterstudiengang Entrepreneurship, MSc*). Магістерська програма орієнтована на дослідження процесу створення, розвитку та переформатування компанії. Окрім теоретичної підготовки, програма пропонує здобувачам практичну реалізацію бізнес-ідей в рамках

стартової лабораторії (*англ. Start-Up Lab*). Курси, такі як «Стартовий менеджмент», «Інновації та технології» або «Міжнародне підприємництво», забезпечують здобувачів освіти необхідними знаннями для реалізації власних ідей в конкурентоспроможну продукцію.

Програма підготовки магістрів за спеціальністю «Підприємництво» триває 2 роки (4 семестри, 120 ECTS). Навчання відбувається німецькою та англійською мовами. Розглянемо детальний перелік дисциплін, які вивчаються в процесі підготовки за магістерською програмою (Додаток Р (1)).

Вступити на програму підготовки за освітнім ступенем «магістр» спеціальності «Підприємництво» можуть здобувачі, які успішно завершили підготовку за бакалаврською програмою будь-якої спеціальності, оскільки Університет Ліхтенштейну пропонує програми перепідготовки [494]. Звужений перелік освітніх можливостей університету Ліхтенштейн пояснюється, насамперед, демографічною та територіальною особливостями країни (найменша країна Європи (мікродержава) з незначною кількістю населення), а також наданим Швейцарією та Австрією громадянам країни особливого статусу для отримання вищої освіти на їх територіях.

Отже, формування навчальних планів для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах Західної Європи – є ключовою передумовою організації професійного становлення управлінських кадрів, що передбачає залучення не лише розробників з освітніх закладів, а й інших стейкхолдерів, зацікавлених у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів у галузі туризму. У процесі розроблення навчальних планів до уваги беруться запити суспільства, глобальні процеси в економіці й вимоги ринку праці до сучасних фахівців.

Ключовими процесами реалізації сучасної стратегії концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в ЗВО німецькомовних країн Західної Європи є системний підхід до формування змісту туристичної освіти, який передбачає: взаємодію освітніх установ, індивідуальних та колективних учасників процесу становлення майбутніх

фахівців із використанням моніторингу як методу поповнення стратегічної інформації щодо тенденцій на сучасному ринку праці; створення компетентнісної системи професійної підготовки на основі міждисциплінарних підходів до розробки навчально-методичних комплексів; постійне оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі з урахуванням динамічних змін в туристичній сфері діяльності, вимог сучасного виробництва та туристичної практики. Гнучкість структури професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в ЗВО німецькомовних країн, на нашу думку, спричинені глобалізацією, інтернаціоналізацією туристичної освіти, інтеграцією до світового простору вищої освіти, полікультурністю та конвергенцією. При цьому модернізація системи туристичної освіти в ЗВО відбувається на засадах збереження національних надбань та використання кращих зразків світового досвіду.

Висновки до IV розділу

У четвертому розділі проведено порівняльна характеристика загальних тенденцій і локальних особливостей організації туристичної освіти в ЗВО німецькомовних країн. Встановлено, що важливим кроком до уніфікації систем туристичної освіти університетського рівня в німецькомовних країнах стало взаємне визнання державами дипломів ЗВО туристичного спрямування, а також затвердження національних кваліфікаційних рамок відповідно до прийнятих Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя як можливості полегшення трудової та освітньої міграції в межах країн ЄС. Вперше означено та обґрунтовано глобальну особливість сучасної туристичної освіти, а саме англізація вищої туристичної освіти як цілеспрямоване впровадження системи засобів, методів та підходів до організації навчального процесу професійного становлення майбутніх фахівців задля створення англомовного освітнього середовища, що сприятиме доступності туристичної освіти на всіх її рівнях та

мобільності здобувачів.

Досліджено компетентнісну структуру професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах Західної Європи. Представлено модель структурних компонентів професійної компетентності конкурентоспроможних фахівців сфери туризму у ЗВО німецькомовних країн і описано принципи побудови моделі фахівця сфери туризму, зокрема принцип цілісності моделі, принцип багатоаспектності, принцип надмірності, принцип максимального охоплення.

Детальний аналіз структури та змісту навчальних планів для професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери діяльності в ЗВО німецькомовних країн дозволяє говорити про гнучкість процесу професійного становлення, диверсифікацією та зорієнтованість на потреби сучасного ринку надання туристичних послуг. З'ясовано, що обґрунтованим з позиції фахової доцільності та забезпечення організаційно-методичними заходами є процес формування теоретико-методологічних компетентностей як базових у підготовці кваліфікованих фахівців туристичної галузі.

З'ясовано, що розгалужена модель навчальних планів для підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в ЗВО німецькомовних країн представлена як процес, тобто послідовність набуття знань і навичок через вивчення їх компонентів. Кожен із компонентів навчального плану відповідає за розвиток певних компетентностей, послідовність набуття знань та розвиток навичок і здатностей. Загалом вища туристична освіта в ЗВО німецькомовних країн є менеджмент-орієнтовною, академічно мобільною та особистісно-орієнтованою, що передбачає розвиток у майбутніх фахівців окрім фахових компетенцій фундаментальних знань і навичок міжособистісної взаємодії.

Визначено, що приватні заклади туристичної освіти Швейцарії зорієнтовані на дуальне навчання, що передбачає тривале практичне стажування на туристичних підприємствах по завершенню кожного року теоретичного навчання, що не є типовим для системи вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Комплексний теоретичний аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури свідчить, що підготовка фахівців сфери туризму виходить на якісно нові рубежі в німецькомовних країнах Західної Європи (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Люксембург і Ліхтенштейн), тому системний аналіз функціонування освітніх систем провідних європейських країн буде надзвичайно корисним для України та сприятиме збагаченню наукових поглядів вітчизняних учених новими ідеями щодо трансформації змісту, удосконалення форм, методів і технологій, науково-методичного забезпечення професійної підготовки фахівців туристичної галузі.

Методологічні основи теорії і практики професійної підготовки фахівців сфери туризму визначено відповідно до міждисциплінарного змісту туристичної освіти, що має опосередковані зв'язки із туризмологією, педагогікою, психологією, культурологією, філософією, соціологією, політологією та економікою.

Аналіз сучасних теоретичних позицій та підходів (системний, синергетичний, діяльнісний, гуманістичний, культурологічний і компетентнісний) дав змогу визначити їх значні дослідницькі можливості у вивченні феномена туризму, педагогіки туризму та туристичної освіти.

Положення системного аналізу, застосовані для розгляду причин, які зумовили формування концепції туристичної освіти, дали змогу охарактеризувати сутнісні параметри цієї концепції й зробити висновок щодо еволюційної природи якісних змін у галузях туризму та туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи, а також про внутрішні і зовнішні чинники, що забезпечують перехід систем у нову якість. Формування в рамках загальноєвропейського дискурсу концепції туристичної освіти є закономірністю суспільного розвитку на європейському континенті. Концепція має еволюційний характер, вона не потребує радикальних змін у системах професійної освіти, а

базується на якісному переосмисленні накопиченого досвіду і використовуваних моделей та побудові на їхній базі універсального й холістичного підходу до туристичної освіти, заснованого на єдиній культурі навчання.

До ключових чинників зовнішнього середовища віднесено глобалізацію економіки, діджиталізацію та інтернаціоналізацію туристичної освіти, а також перехід до постіндустріального суспільства. Серед найважливіших внутрішніх факторів, що протистоять культурній глобалізації, виявлено такі: внутрішня логіка розвитку національних систем туристичної освіти, зумовлена їх приналежністю до системи, що саморозвивається, і процесами локалізації; свідомі зусилля національних урядів із зміцнення ідентичності національних систем освіти і їхньої соціокультурної функції; акумулювання впродовж трьох останніх десятиліть нових моделей, що виникли у відповідь на сигнали про зміни в зовнішньому середовищі. У цілому в процесі реалізації цих моделей були апробовані інноваційні форми підвищення відповідальності держави за освіту й особливо за доступ до неперервного професійного навчання, різні форми поєднання в рамках професійної підготовки виробничого навчання з академічними заняттями в освітніх установах, інноваційні форми централізованого контролю якості за допомогою національних і європейських стандартів професійного навчання та форми і механізми взаємопроникнення професійного навчання і обов’язкової освіти.

На основі результатів вивчення й узагальнення наукових ідей і теоретико-методологічних концептів визначено сутність професійної підготовки кадрів сфери туризму як багатофакторної і багатовимірної динамічної системи. Складність і багатоаспектність процесу професійної підготовки фахівців туристичної сфери, її динамічний комплексний характер зумовлюють необхідність досліджувати його з позицій системного підходу, який виявляється в усвідомленні цілей, методів, форм і засобів, педагогічних технологій.

2. Теоретичний аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців

туристичної галузі здійснено шляхом визначення понятійно-категоріального інструментарію в двох площинах: *туризмологія* і *професійна педагогіка*. З'ясовано та доведено взаємозалежність трьох компонентів, зокрема *туризм – педагогіка туризму – туристична освіта*, які формують, корегують і оновлюють світоглядну парадигму системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Означено, що формування змісту туристичної освіти забезпечують такі складові: ЗВО як центр професійної освіти; роботодавці як споживачі результатів освітньої діяльності ЗВО; економіка як корегувальник вимог та потреб до формування нової генерації кваліфікованих кадрів туристичної галузі.

Дослідивши структуру вищої туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, з'ясовано, що складовими системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму є: цілі професійної підготовки, зміст туристичної підготовки, організація навчального процесу, засоби педагогічної взаємодії, організаційно-педагогічні умови, результат професійної підготовки. Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Німеччині, Австрії та Швейцарії характеризується застосуванням практико-орієнтованих технологій, гнучкістю програм професійної підготовки, поєднанням інваріантної та варіативної складових, модульною організацією навчального процесу, інтеграцією теоретичного та практичного компонентів, пріоритетністю індивідуального підходу до здобувача, моделюванням майбутньої професійної діяльності у процесі навчання, партнерською співпрацею закладів вищої освіти із туристичними установами.

Обґрунтовано, що система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в німецькомовних країнах Західної Європи є багаторівневою та охоплює допрофесійну підготовку, базову професійну підготовку, вищу освіту (університетський та неуніверситетський сектор), що здійснюються в приватних та державних освітніх установах. З-поміж усіх інституцій системи підготовки майбутніх фахівців сфери туризму виокремлено такі типи закладів: професійно-технічні училища, спеціалізовані середні школи, місцеві (земельні,

кантональні) університети, університети прикладних наук, федеральні інститути технологій, вищі професійні школи (коледжі) готельного менеджменту та туризму.

Установлено, що зростання ролі соціальних партнерів у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі викликане вимогою посилення зв'язку освіти з ринком праці, що спостерігається навіть у країнах (Люксембург і Ліхтенштейн), де традиційно у сфері професійної освіти домінувала держава. Посилення механізмів державного регулювання забезпечує цілісність систем туристичної освіти у ситуації швидких темпів розвитку ринку освітніх послуг і доступ до неї максимально широкого кола населення.

3. Результати аналізу трансформаційних процесів, які здійснюються на сучасному етапі розвитку суспільства, свідчать, що формування систем підготовки фахівців сфери туризму в німецькомовних країнах Західної Європи визначається характером зв'язків між стратегічними компонентами (стратегічні принципи, способи передачі змісту), тактичними компонентами (тактичні принципи, структура змісту, форми організації і методи навчання, способи контролю) і важливими чинниками зовнішнього середовища (культура, технологія, методологія). Ці зв'язки виникають у системі в процесі її створення й адаптації до динамічних характеристик соціуму. Структурний аспект системного аналізу дав можливість виявити загальні закономірності й локальні особливості на кожному етапі їхньої універсальності та цілісності.

Значні зміни різноманітних характеристик у процесі функціонування даних систем свідчать про те, що спільним для них є: а) демократичність, б) гнучкість, в) прозорість.

На основі аналізу наукового дискурсу психолого-педагогічної і філософської літератури визначено, що основи технологічного процесу професійної підготовки кадрів для сфери туризму закладено в таких категоріях, як 1) спеціалізація і навчання професії у сфері туризму; 2) практика на туристичному підприємстві; 5) концепція навчання кожної професії у сфері

туризму; 6) зміст навчання з конкретної спеціалізації; 7) освітня політика закладу освіти в конкретному регіоні світу; 8) реформування освітньої системи підготовки фахівців сфери туризму з метою посилення її престижності в європейському освітньому просторі та конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

4. Теоретично обґрунтовано періодизацію становлення та розвитку туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи, яка охоплює три основних етапи, а саме: *формуючий* (50-70-ті рр. XX ст.) – період створенням нормативно-правової основи функціонування туристичної освіти, появою інституційних структур вищої туристичної освіти та формуванням туризму як дискретної дисципліни; *організаційний* (80-90-ті рр. XX ст.) – період впровадження дуальної системи навчання як основної форми підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі, застосуванням особистісно-орієнтованого підходу до підготовки професійних кадрів туристичної сфери діяльності та посиленням конкуренції закладів вищої туристичної освіти через стрімке збільшення їх кількості; *новітній* (2000-ні рр. - до сьогодні) – період оптація педагогіки туризму як окремої площини наукового дослідження, а також підвищення попиту на вищу туристичну освіту у закладах вищої освіти німецькомовних країн Західної Європи.

З'ясовано, що новітній етап становлення та розвитку туристичної освіти супроводжується такими процесами: 1) реалізацією інноваційних, міждисциплінарних підходів у розробці навчальних планів і програм; 2) модернізацією змісту навчання на основі інтегрованих навчальних курсів; 3) забезпечення міжнародного досвіду отримання туристичної освіти майбутніми фахівцями в процесі імплементації програм обміну здобувачами вищої освіти; 4) посилання практичної складової процесу підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі з залученням провідних туристичних підприємств до освітнього процесу; 5) діджиталізацією туристичної освіти; 6) інтернаціоналізацією освітньої політики ЗВО.

Усі ці компоненти становлять сутність педагогічної системи навчання, яка

реалізується у провідних закладах вищої освіти туристичного профілю німецькомовних країн Західної Європи. Така система навчання є особливою педагогічною технологією, що орієнтована на особистість, системою, яка визначає мульти- і міждисциплінарний підхід у багаторівневій підготовці фахівців сфери туризму. Вона дає змогу оптимізувати навчальний процес, забезпечує його цілісність в досягненні цілей навчання, сприяє розвиткові пізнавальної сфери викладача, а також поєднанню управління й контролю пізнавальної діяльності здобувачів з великими можливостями для їхнього саморозвитку.

5. Уперше введено поняття «*трилінгвальна туристична освіта*», що є характерною для системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в Великому Герцогстві Люксембург, в якому встановлено мовні пріоритети на кожному окремому рівні туристичної освіти в зв'язку з національними особливостями країни та державною мовною політикою.

6. Установлено, що основами сучасної освіти у сфері туризму є: 1) фундаменталізація освіти, яка повинна суттєво підвищити її якість; 2) випереджувальний характер усієї системи освіти, її націленість на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації, розвиток творчих здібностей людини; 3) єдність теорії і практики з пріоритетами впровадження сучасних наукових досягнень та інноваційних технологій; 4) ширша доступність системи освіти для населення шляхом використання можливостей дистанційного навчання й самоосвіти із застосуванням перспективних інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Визначено, що стратегічними напрямами реорганізації туристичної освіти є: 1) забезпечення нового рівня якості підготовки управлінських кадрів в сфері туризму і 2) формування гнучкої системи підготовки, яка задовольняє сучасні потреби суспільства в фахівцях різних напрямів із швидкою адаптацією до змінюваних умов професійної діяльності, тобто здатністю молодих фахівців до розширення й поповнення знань.

Розв'язання цих завдань у багаторівневій системі професійної туристичної

освіти передбачає визначення педагогічного завдання, тобто постановку цілей і відбір навчального змісту відповідно до перспектив соціально-економічного й науково-технологічного розвитку.

7. З'ясовано, що особливе місце в організації навчального процесу посідає якість підготовки фахівців – сукупність властивостей і характеристик, що визначають готовність фахівців до ефективної професійної діяльності. Якісна підготовки передбачає: а) здатність до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, б) володіння професійними вміннями й навичками, в) уміння використовувати отримані знання в процесі розв'язання професійних завдань; г) набуття вмінь і вдосконалення навичок комунікативної взаємодії (soft skills); д) формування готовності фахівця туристичної галузі до іншомовної взаємодії.

Результати педагогічного аналізу свідчать, що зміст навчальних предметів і навчальних практик проєктується з опорою на всебічне врахування майбутньої соціально-виробничої (професійної) діяльності випускника освітньої установи туристичного профілю. Компетентнісний підхід до навчання передбачає конструювання навчального процесу, з урахуванням освітніх орієнтирів, цілей і змісту туристичного навчання.

Аналіз навчальних планів для підготовки здобувачів ОС «бакалавр» в закладах туристичної освіти університетського рівня дозволив встановити такі дисциплінарні рівні професійного становлення: *фундаментально-професійний*, *функціонально-професійний* і *предметно-орієнтований*; у системі підготовки ОС «магістр» туристичного спрямування: *предметно-орієнтований*; *практично-прикладний* і *науково-дослідний*.

8. Доведено, що формування нової парадигми освіти в німецькомовних країнах Західної Європи відбувається в процесі взаємодії зовнішніх умов європейського та світового розвитку з внутрішніми особливостями і логікою розвитку, властивими національним системам освіти як суспільним підсистемам. Виявлено, що ключовим фактором зовнішнього впливу на систему туристичної освіти є глобалізація та інтернаціоналізація. Могутнім

каталізатором процесів глобалізації став бурхливий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій в туризмі.

Уперше означено та обґрунтовано глобальну особливість сучасної туристичної освіти, а саме *англізація* вищої туристичної освіти як цілеспрямоване впровадження системи засобів, методів та підходів до організації навчального процесу професійного становлення майбутніх фахівців задля створення англомовного освітнього середовища, що сприятиме доступності туристичної освіти на всіх її рівнях та мобільності здобувачів.

9. У дослідженні визначено завдання професійної туристичної освіти в нових соціально-економічних умовах: 1) сприяти поширенню туристичної освіти університетського рівня серед різних категоріальних верств населення німецькомовних держав; 2) посилити цільове використання нових комунікаційних технологій та інновацій у системі професійної туристичної освіти; 3) удосконалювати пропозиції, інструментарій і досвід у забезпеченні належної кваліфікації; 4) приділяти особливу увагу підготовці та розвиткові регіональної концепції професійної туристичної освіти; 5) удосконалювати шляхи прийому на роботу й сертифікації професійної компетентності. У світлі викладеного вище детальніше врахування пріоритетів і прогалин у якості навчання має стати частиною більш глибоких досліджень, які могли б допомогти систематизувати й стандартизувати майбутні програми навчання.

10. З’ясовано, що реформаторські тенденції професійної туристичної освіти німецькомовних країн спрямовані на забезпечення якісної професійної освіти та підготовки майбутніх фахівців відповідно до потреб національного та світового ринку праці; заохочення суспільства до неперервної освіти як запоруки професійного зростання та нарощуванню конкурентоспроможності; гарантування державної підтримки молоді в процесі фахової підготовки та працевлаштуванні; децентралізацію закладів університетської освіти задля забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців та розвитку наукового потенціалу держави.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку

туристичної освіти у закладах вищої освіти німецькомовних країн Західної Європи.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні й розробці у вітчизняній вищій школі теоретичних й методологічних способів підготовки фахівців туристичного профілю за інтегрованими групами професій; структури і змісту навчальних планів і програм; стандартів і кваліфікаційних характеристик за професійними групами та можливості отримання подвійної туристичної освіти за визначеними групами професій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 1998. 560 с.

2. Андреева Г. М. Психология формирования и развития личности. Москва: Наука, 1981. 318 с.

3. Аніщенко А. П., Зайцева М. М. Підготовка кадрів туристичної індустрії. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, №11/2015. С. 39-43.

4. Антропов Р.В. Правовой и организационный аспекты миграционной политики ФРГ в части социальной интеграции трудовых мигрантов: опыт для России. *Миграционное право*. 2013. № 4. С. 50 - 52.

5. Афанасенко И.Д. Туризм и реформирование экономики. *Труды Академии туризма.* 1995. Вып. 1. СПб. С. 53-67.

6. Бабушко С. Р. Теоретичні та методичні засади професійного розвитку фахівців туристичної сфери США і Канади: автореф. дис. … доктора пед. наук: 13.00.04. Київ, 2015. 42 с.

7. Байденко В. И. Модернизация профессионального образования: современный етап. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2002. 673 с.

8. Балабанов Г. В. Сучасний стан національного ринку вищої професійної освіти в галузі туризму. *Географія та туризм*. Київ, 2014. Випуск 28. URL: http://www.geolgt.com.ua/images/stories/zbirnik/vipusk28/v283.pdf (дата звернення: 12.09.2016).

9. Бардин К. Б. Азбука туризма. Москва: Просвещение, 1972. 120 с.

10. Бардин К. Б. Азбука туризма. Москва: Просвещение, 1972. 120 с.

11. Басюк Д. І. Теоретико-методологічні основи управління розвитком винного туризму в Україні: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ,

2015. 42 с.

12. Бебик В. М. Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в Європейський простір вищої школи: монографія. Київ: МАУП, 2004. 200 с.

13. Беляева Л. А. Педагогическая деятельность как категория педагогики и философии. Понятийный аппарат педагогики образования: коллективная монография. Екатеринбург, 1995. Вып. 1. С. 36–45.

14. Бергман А. Е. Юный турист. Москва: ФиС, 1977. 240 с.

15. Близнюк С.В, Остапенко А.В. Конкурентний потенціал підприємництва як категорія сучасних економічних досліджень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. №7. С. 41-42.

16. Бойчевська І. Б. Професійна соціалізація фахівців технічного профілю у вищих навчальних закладах ФРН: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2015.

17. Бондар Н.Д. Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: Дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця.

18. Бондаренко М.П. Теретичні засади розвитку індустрії туризму. *Економічний часопис XXI*. 2012. № 3-4. С. 19-22

19. Бухарова Г. Д. Общая и профессиональная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. Москва: Академия, 2009. 336 с.

20. Вахлис К. И. Спутник туриста. Киев: Здоровье, 1983. 282 с.

21. Верба И. А., Голицин С. М., Куликов В. М., Рябов Е. Г. Туризм в школе: Москва: ФиС, 1983. 160 с.

22. Виноградова О. В. Туризм – як предмет наукових досліджень у контексті підготовки висококваліфікованих кадрів. *Вісник Луганського національного Університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2013. № 18 (277). С. 26–33.

23. Возняк Л. С. Психологічні особливості професійної підготовки управлінських кадрів. Зб. наук. пр. *Філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ: «Плай», 2002. Вип. 7. Ч. 2. С. 151-156.

24. Войнаровська Н.В. Педагогічні умови підвищення успішності навчання майбутніх спеціалістів туристичної сфери в процесі вивчення іноземних мов. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. №69. С. 75–78.

25. Войтушенко О. П. Новітні підходи до сучасних туристичних авіаційних перевезень. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права*. Серія: Філософські науки. 2011. Вип. 11. С. 275-283.

26. Волкова А. Ю. Професійно-практична підготовка майбутніх фахівців туристичного профілю як проблема порівняльної педагогіки. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя*. Серія: Психолого-педагогічні науки. Київ, 2011. № 2.

27. Воронова К. С. Професійна підготовка фахівців в галузі туризм в рамках освітніх стандартів третього покоління. URL: http://www.confcontact.com/ (дата звернення: 21.10.2016).

28. Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_904 (дата звернення: 12.09.2016).

29. Гаврилова И. К. Коммуникативное развитие личности как фактор успешной профессиональной социализации. *Психическое здоровье личности: проблемы и перспективы развития в XXI веке*. Иркутск, 2002. С. 80–82.

30. Гайова О. М. Педагогічні аспекти підготовки фахівців туризму у вищих навчальних закладів України. URL: http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/download/3234/3188 (дата звернення: 08.11.2018).

31. Ганопольский И. В. Туризм и спортивное ориентирование. Москва: ФиС, 1987. 238 с.

32. Гарбар Г. А. Підготовка фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах України. URL: http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/phylos/article/view/795/798 (дата звернення: 12.08.2017).

33. Герасименко В. Г. Трансформация международного туризма и ее отражение в процессе подготовки кадров. *Региональный сборник научных трудов по экономике*. Донецк: Прометей, 1999. Вып. 1. С. 114–120.

34. Герасименко В.Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку:

монографія / за заг. ред. професора В.Г. Герасименко. Одесса: Астропринт, 2013. 334 с.

35. Глинський Б. А., Грязнов Б. С., Дынин Б. С., Никитин Е. П. Моделирование как метод научного исследования: гносеологический анализ. Москва: Изд-во Московского ун-та, 2005. 248 с.

36. Глобальний етичний кодекс туризму: Міжнародний документ від 01.10.1999 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/983_001 (дата звернення: 09.09.2016).

37. Глобальний етичний кодекс туризму стане обов'язковою міжнародною конвенцією. Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2014475-globalnij-eticnij-kodeks-turizmu-stane-obovazkovou-miznarodnou-konvencieu.html (дата звернення: 12.09.2017).

38. Глобальный этический кодекс туриста: Во имя ответственного туризма. URL: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/ gcetbrochureglobalcoderu.pdf (дата звернення: 12.09.2016).

39. Горячева Т. К. Профессиональная подготовка менеджеров туризма средствами природного рекреационного потенциала региона: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 1999. 148 с.

40. Гранильщиков Ю. В. Семейный туризм. Москва: ФиС, 1983. 240 с.

41. Грибова Л. В. Організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму: автореф. дис. канд. … пед. наук зі спеціальності 13.00.04. Вінниця, 2010. 22 с.

42. Гринько С. А. Рынок подготовки туристских кадров: реалии и перспективы развития. *Психолого-педагогічні, соціологічні та філософські аспекти фізичної культури і спорту*. Гл. 5. С. 243–246.

43. Гудзь О.Є., Маковій В.В. Розроблення стратегії Digital-трансформації підприємств. *Інфраструктура ринку.*. 2018. Вип. 25. С.248-254.

44. Гункевич М. Б. Сучасні тенденції процесів підготовки фахівців галузі туризму в Україні. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Педагогічні науки. 2013. № 18 (277). Ч ІІІ. С. 34-39.

45. Гусак Л. П. Професійна спрямованість навчання вищої математики студентів економічних спеціальностей: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2007. 20 с.

46. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй: Міжнародний документ від 08.09.2000 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_621 (дата звернення: 02.10.2017).

47. Державна програма розвитку туризму на 2002–2010 роки: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року № 583. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів. Київ, 2002. С. 32–40.

48. Диджиталізація: одинадцять порад для лідерів. *Management.com.ua*: веб-сайт. URL: http://www.management.com.ua/tend/tend922.html (дата звернення: 12.12.2018).

49. Документ Акапулько URL: http://docs.cntd.ru/document/901813697 (дата звернення: 12.09.2016).

50. Дуальна освіта. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. 2018. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichnaosvita/dualna-osvita

51. Дудка Г. Особливості формування конкурентних стратегій туристичних підприємств у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. Мукачево: Мукачівський державний університет. 2016. с. 146-153 (дата звернення: 08.10.2018).

52. Єгорова О. В. Роль загальних компетентностей у навчально-виховному процесі вітчизняної вищої школи. Нові підходи до розвитку навчальних закладів в умовах модернізації вітчизняної освіти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження Є. С. Березняка. Дніпропетровськ: НГУ, 2014. 327 с. URL: http://ipt.nmu.org.ua/ua/kafedra/documents/material_240414.pdf (дата звернення: 17.11.2016).

53. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении. Москва: Изд-во МГУ, 1991. 96 с.

54. Загнибіда Р. П. Особливості професійного самовдосконалення

майбутніх менеджерів туризму. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2013. № 18 (277). Ч III. С. 39-45.

55. Закордонець Н. І. Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії: дис. … канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.04. Тернопіль, 2013. 258 с.

56. Закордонець Н. І. Можливості реалізації передових ідей швейцарського досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах України. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2012. № 3. С. 135–144.

57. Закордонець Н. І. Організаційно-педагогічні засади підготовки магістрів для сфери туризму в Швейцарії (на прикладі Університету Лугано). Стан, основні завдання і проблеми підприємств туристичної індустрії напередодні Євро-2012 в Польщі та Україні (із врахуванням досвіду Швейцарії): зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., (Львів, 11–12 травня, 2011 р.). Львів, 2011. С. 147–151.

58. Закордонець Н. І. Підготовка майбутніх фахівців сфери туризму на рівні бакалаврату у вищих навчальних закладах Швейцарії. Іншомовна освіта як засіб міжкультурного взаєморозуміння націй і народів: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. семінару (Умань, 20 травня 2011 р.). Умань, 2011. С. 13–18.

59. Закордонець Н. І. Психолого-педагогічні аспекти підготовки магістрів для сфери туризму у вищих навчальних закладах Швейцарії. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*: укр. наук. журн. Київ, Рівне, 2011. № 2. С. 412–415.

60. Запесоцкий А. С. Образование: философия, культурология, политика. Москва: Наука, 2002. 456 с.

61. Зверева О. А. Профессиональное туристское образование в Федеративной Республике Германия: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2009. 216 с.

62. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. Tertia: альманах. Дніпропетровськ, 2005. 157 с.

63. Ильина Е. Н. Педагогические аспекты подготовки студентов к предпринимательской деятельности в процессе обучения туроперейтингу: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: 13.00.08 Москва, 1998. 24 с.

64. Интернационализация учебных планов высшего образования. Опыт Нидерландов. Екатеринбург, Труды Nuffic 3. 1997. 226 с.

65. Інформаційні технології, глобалізація та соціальний. Соціальна глобалістика: навч. посіб. / за наук. ред. Е. А. Афоніна, В. Д. Бондаренка, А. Ю. Мартинова. К.: Освіта України, 2011. 1 електрон. опт. диск (CD ROM) ; 12 см.

66. Історія держави та права зарубіжних країн та правові системи світу. Люксембург. Історично-правовий портал – zen.in.ua. URL: http: // www.zen.in.ua/l/lyuksemburg-velike-gercogstvo-lyuksemburg/derzhavnij-ustr%D1%96j (дата звернення: 03.08.2017).

67. Каган М. С. Философия культуры. СПб.: Петрополис, 1996. 416 с.

68. Канивец П. И. Модели и методы оценки качества подготовки и повышения конкурентоспособности специалистов: дис. … канд. економ. наук: 08.00.13. URL: http://www.dissercat.com/content/modeli-i-metody-otsenki-kachestvapodgotovki-i-povysheniya-konkurentosposobnosti-spetsialist (дата звернення: 12.11.2017).

69. Карягін Ю. О. Маркетинг тур продукту. URL: http://tourlib.net/books_ukr/karyagin.htmю (дата звернення: 23.10.2018).

70. Квартальнов В. А. Теоретические основы становления и развития системы непрерывного профессионального образования в сфере туристской деятельности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2000. 382 с.

71. Квартальнов В. А. Туризм: теория и практика: избр. тр.: в 5 т. М.: Финансы и статистика, 1998. Т. 4. 312 с.

72. Київський університет туризму, економіки і права. URL: http://kutep.ua/ua (дата звернення: 12.09.2018).

73. Кифяк В.Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. 2015. Вип. II (58). С. 67-81.

74. Кнодель Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації: автореф. дис. доктора … пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2007. 40 с.

75. Коган Л. Н. Теория культуры: учеб. пособие. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. ун-та, 1993. 160 с.

76. Кодекс туриста: Міжнародний документ від 01.01.1982 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/995_641 (дата звернення: 02.11.2016).

77. Козак Л. В. Професійно орієнтовані форми навчання у підготовці фахівців туризму. *Педагогічний процес: теорія і практика*: зб. наук. пр. Київ, 2009. № 1. С. 68–78.

78. Колосінська М.І. Дослідження теоретичних підходів до визначення категорії «туризм». *Економіка. Управління. Інновації.* 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2011_2_22.pdf (дата звернення: 22.07.2017).

79. Коніщева Н. Й. Удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів сфери туризму та курортів. *Вісник ДІТБ*. 2011. №15. С.158-167. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/konischeva5.htm (дата звернення: 05.12.2016).

80. Конституция Великого Герцогства Люксембургского. Конституции государств Европы: в 3 т. Москва: Норма, 2001. Т.2. 2001. С.395-418.

81. Коржилов Л. І. Формування основних напрямків державної підтримки розвитку туристичної галузі України. Дис. канд. екон. наук. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків. 2015.

82. Корнієнко В. О. Україна в Європі і світі Електронний ресурс: онлайн-гід з питань євроатлантичної інтеграції:навчальний посібник В. О. Корнієнко. Вінниця: ВНТУ, 2017. 24 с.

83. Краснова Ю.А., Антонова А.В. Поняття та юридичні ознаки туризму в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і*

природокористування України. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 132-140

84. Крачило Н.П. География туризма. Киев: Вища шк., 1987. 208 с.

85. Кричевский В. Ю. Профессия – директор школы: монографія. СПб.: СПбАППО, 2004. 271 с.

86. Кукліна Т. С., Зайцева В. М. Сучасний стан розвитку туризму в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. Вип. № 2 (12). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eui_2014_2_36.pdf (дата звернення: 28.09.2016).

87. Куприна К. А. Диджитализация: понятие, предпосылки возникновения и сферы применения. *Вестник научных конференций. Качество информационных услуг: по материалам международной научно-практической конференции 31 мая 2016 г*. Тамбов. 2016. № 5-5 (9). С. 259–262.

88. Кухта І. В. Основи формування іншомовної комунікативної культури фахівців туристичної сфери: навчально-методичний посібник. Ужгород: Ліра, 2009. 240 с.

89. Леонтьев А. А. Психология общения: учеб. пособие для вузов. 3-е изд. Москва: Смысл: Академия, 2005. 365 с.

90. Лівенцова В. А. Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2002. 20 с.

91. Лозовецька В. Т. Концептуальні засади формування професійної компетентності фахівця туризму. URL: http://dok.znaimo.com.ua/docs/index-15862.html (дата звернення: 23.01.2018).

92. Локшина О. І. Моніторинг рівнів досягнень компетентностей: інноваційні підходи: научное издание. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колективна монографія. Київ: К. І. С, 2004. С. 26–33.

93. Лук’янова Л. Г. Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб. Київ: Вища

школа, 2008. 719 с.

94. Лук'янова Л. Г. Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ: Вид-во «Вища школа», 2008. 719 с.

95. Лукьянова Л. Г. Модель специалиста туристской отрасли. *Актуальные проблемы туризма'98*: ежегодный сборник научных трудов. М., 1999. Вып. 2. С. 264–272.

96. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Київ: Альтерпрес, 2005. 436 с.

97. Любіцева О. О. Фахова освіта в системі сталого розвитку туризму. Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку: [електронне видання]: матеріали доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23-24 жовт. 2014 р.). К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 418 с.

98. Лякишев Д. В. Место и роль Швейцарии в системе современных мирохозяйственных отношений: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.14. Москва, 2002. 160 с.

99. Львівський інститут економіки і туризму. URL: http://www.liet.lviv.ua (дата звернення: 08.09.2017).

100. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навч. посібн. Київ: Центр навч. літ-ри, 2004. 272 с.

101. Манильская декларация по мировому туризму. URL: http://www.eco-tourism.kz/eco4.html (дата звернення: 21.09.2016).

102. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва: Знание, 1996. 308 с.

103. Маркова В.Д. Стратегический менеджмент: курс лекций. Москва: ИНФРА-М, 2013. 288 с.

104. Машика Н. В. Теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки кадрів в галузі туризму. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/mashyka.htm (дата звернення: 15.10.2018).

105. Міщенко А.Г. Міжнародне співробітництво у сфері туризму. *Науковий вісник Київського гуманітарного інституту*. Серія «Економічні

науки». 2008. № 1. С. 18–24

106. Моделирование как метод научного исследования: гносеологический анализ / Глинський Б. А., Грязнов Б. С., Дынин Б. С., Никитин Е. П. М.: Изд-во Московского ун-та, 2005. 248 с.

107. Можаренко Ю. И. Права потребителей. Л., 1990. 32 с.

108. Мудрик А. В. Общение как фактор воспитания школьников. Москва: Педагогика, 1984. 112 с.

109. Научный портал «4Science». Австрийское федеральное министерство науки, исследований и промышленности. URL: https://4science.ru/finsources/Avstriiskoe-federalnoe-ministerstvo-nauki-issledovanii-i-promishlennosti (дата звернення: 12.07.2017).

110. Національна доктрина розвитку освіти: затверджено указом Президента України 17 квітня 2002 р. № 347. Дошкільне виховання. 2002. № 7. С. 4–9.

111. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf (дата звернення: 26.02.2018).

112. Нечаев Н. Н. Психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов в вузе. Москва: Изд-во МГУ, 1985. 112 с.

113. Овчарук О. В. Результати емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колективна монографія. Київ, 2004. С. 59–65.

114. Огієнко О.І. Інтернаціоналізація вищої освіти: досвід німецькомовних країн (Австрія, Бельгія, Німеччина, Ліхтенштейн, Люксембург, Швейцарія). *Вісник Черкаського університету*. Серія «Педагогічні науки». Черкаси: ЧНУ, 2016. Вип. № 10. С. 113-117

115. Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року: указ Президента України від 10 серпня 1999 р. № 973/99. К., 1999. 20 с.

116. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:

http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 01.12.2017).

117. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=ffc9a9b9-4ce5-439b-aa44-c4f26e86abbb (дата звернення: 10.10.2017).

118. Панфилова А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности: учеб. пособие. 2-е изд. СПб.: Знание: ИВЭСЭП, 2004. 495 с.

119. Паньків М. М. Професійна модель фахівця туристської галузі в сучасній освіті. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/Духовно-моральнісні%20основи%20та%20відповідальність%20особистості%20у%20долі%20людської%20цивілізації/p1/ПРОФЕСІЙНА%20МОДЕЛЬ%20ФАХІВЦЯ%20ТУРИСТСЬКОЇ%20ГАЛУЗІ.pdf (дата звернення: 16.01.2019).

120. Педагогіка туризму: навч. посібник для студентів ВНЗ / [В. К. Федорченко, Н. А. Фоменко, М. І. Скрипник, Г. С. Цехмістрова]. – К.: Слово, 2004. – 296 с.

121. Плецан Х. Портфоліо компетентностей сучасного менеджера індустрії туризму: сутність, умови та фактори побудови. Тернопіль: ТНТУ. 2015 С. 277-279 (дата звернення: 02.09.2018).

122. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов в процессе профессиональной подготовки. Москва: ИНИОН РАН, 2003. 216 с.

123. Поважна Л. І. Педагогічні інновації у практиці підготовки фахівців сфери туризму. *Проблеми освіти*. 2000. Вип. 22. С. 15–31.

124. Полякова Е. Г. Подготовка студентов к профессиональному взаимодействию с потребителями туристических услуг (на примере бакалавров по направлению «Туризм»): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, 2012

125. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колективна монографія. Київ, 2004. С. 66–72.

126. Посохов С., Артем'єв Е. Розвиток індустрії туризму німеччини: досвід для України. *Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* Серія: «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». № 1086, 2013.

127. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: зб. нормат.-правов. актів / під заг. ред. В. К. Федорченка. К.: Київський ун-т туризму, економіки і права: Юрінком Інтер, 2002. 640 с.

128. Про вищу освіту: Закон України: науково-практичний коментар / [Гончаренко В. Г., Левківський К. М., Лисенков С. Л. та ін.] ; за заг. ред. Міністра освіти і науки України В. Г. Кременя. К., 2002. 323 с.

129. Про внесення змін до Закону України "Про туризм": закон України від 18 листопада 2003 № 1282. К., 2004. 20 с.

130. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18.11.2003 № 1282-IV. 2004 р. № 13. Ст. 180.

131. Проєкт змін до постанови кабінету міністрів україни від 23 листопада 2011 р. № 1341 «Про затвердження національної рамки кваліфікацій». Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-23-listopada-2011-r-1341-pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-ramki-kvalifikacij?fbclid=IwAR1WrS5SFTg7Ix4AaOwnMCaSOZXA7A9Yjc_r9yoDrGwVdKQpppesdfoWcWs (дата звернення: 14.09.2018).

132. Про затвердження державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року № 583. К., 2002. 20 с.

133. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011–2022 роках: постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 р. № 707. Офіційний вісник України. 2011. № 51. С. 113–133.

134. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету міністрів

України від 29 квітня 2015 р. № 266 (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 674 від 27.09.2016; № 53 від 01.02.2017). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/ laws/show/266-2015-%D0%BF (дата звернення: 13.06.2018).

135. Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні: указ Президента України від 12.09.1995 № 832/95. Педагогіка і психологія професійної освіти. 1997. № 1. С. 7–11.

136. Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою: наказ Міністерства освіти і науки України від 31.07.1998 № 285. К.: Вища школа. 1998. 34 с.

137. Про розроблення державних стандартів вищої школи: постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247. Офіційний вісник України. Київ, 1998. № 32. С. 30–35.

138. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 року №324/95-ВР. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 22.10.2016).

139. Про туризм: Закон України. Харків: ІГВІНІ, 2008. 40 с.

140. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. Ст. 241.

141. Проблемы развития системы непрерывного профессионального образования (коллективная монография)./ Научн. ред. Г.В. Мухаметзянова. Казань: ИСПО РАО, 2000. – 249 с.

142. Рауткина Л.В. Опыт развития сферы туризма в Германии и возможности его использования в России: Автореф. дис. ... канд. эконом. наук. Москва, 2010.

143. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник. Москва: Мысль, 1990. 468 с.

144. Робочий навчальний план Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з напряму підготовки

6.140103 Туризмознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 4 с.

145. Робочий навчальний план Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка з напряму підготовки 0201 спеціальність 8.14010301 Туризмознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 2 с.

146. Сагинова О.В. Опыт взаимодействия вузов и предпринимательских структур. Российское предпринимательство. 2017. Т. 18, № 3. С. 377–387.

147. Сакун Л. В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира: монография. Київ: МАУП, 2004. 399 с.

148. Сакун Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в розвинутих країнах світу: монографія. Київ: «МАУП», 2004. 399 с.

149. Сакун Л.В. Загальні закономірності підготовки спеціалістів у сфері туризму. *Рідна школа*. 2004. № 1. С.29–31.

150. Самохвал О.А. Основные тенденции модернизации системы профессионального образования Швейцарии: исследование и анализ. *Open Access Peer-reviewed Journal «Science Review»*. Number 2(9). 2018. P. 69-76

151. Самохвал О.О. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців в межах національної освітньої системи Князівства Ліхтенштейн. *Науковий вісник Мукачівського державного університету.* Серія: Педагогіка та психологія**.** Вип. 3(2). Мукачево: МДУ**,** 2018. ISSN (Print): 2413-3329**.** С.180-184.

152. Самохвал О.О. Українські реалії в умовах глобалізації міжнародного ринку туристичних послуг. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*. № 12. Львів: ЛІЕТ, 2017. С.19-27

153. Самохвал О.О. Концептуальні підходи до аналізу професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі . *European Humanities Studies: Education and Training*. East European Institute of Psychology. T. II. Kyiv, 2016. ISSN (Print): 2413-9025. С. 29-40

154. Самохвал О.О. Можливості реалізації основоположень дуальної професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму Німеччини у вищих навчальних закладах України. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Зб. наук.

праць Кам'янець - Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вип. 19 (2-2015). Ч.2. Кам'янець-Подільський, 2015. ISSN (Print): 2309-9763. С.218- 223

155. Самохвал О.О. Науково-прикладні основи професійної освіти туристичної сфери в навчальних закладах Великого герцогства Люксембург. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 52. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. ISSN (Print): 2412-1142. С. 338-343

156. Самохвал О.О. Особливості державного регулювання професійної освіти Австрії. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми вищої професійної освіти України». Київ: НАУ, 2017. С. 109-111

157. Самохвал О.О. Особливості трилінгвальної системи освіти Люксембургу. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної транслятології, лінгвокраїнознавства та теорії міжкультурної комунікації». Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2018. С. 144-149

158. Самохвал О.О. Особливості формування та реалізації державного управління професійною освітою майбутніх фахівців туристичної галузі у Люксембурзі. *Українсько-польський науковий журнал «Освітологія»*. Вип. 6. Київ–Варшава: ВП «Едельвейс», 2017. ISSN (Print): 2226-3012. DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.181186. С. 181-186

159. Самохвал О.О. Реалізація програми подвійного диплома в системі вищої освіти України. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* . Додаток 1. Вип. 37, Том І (69). Київ: Гнозис, 2016. С. 161-171

160. Самохвал О.О. Соціально-економічні чинники розвитку туризму у німецькомовних країнах Євросоюзу в XX столітті. Матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю

«Соціальна педагогіка і соціальна робота: виклики сьогодення». Тернопіль: Вектор, 2015. С.129-134

161. Самохвал О.О. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного ринку туристичних послуг. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Туристична освіта: європейський вимір». Львів: «Манускрипт», 2017. С.98-106

162. Самохвал О.О. Теоретичні основи змісту професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі у ВНЗ України. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. № 11 (38). Частина 3. 2016 р. ISSN (Print): 2304-5809. – С. 497-500

163. Сапрунова В.Б. Туризм: еволюция, структура, маркетинг. Москва: “Ось – 89”, 1997. 160 с.

164. Сбруєва А. Глобальні та регіональні тенденції розвитку вищої освіти в умовах побудови суспільства знань. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. 80 с.

165. Сесёлкин А. И. Диверсификация профессионального туристского образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2004. 355 с.

166. Сєваст’янова О. А. Педагогіка туризму: навч. посіб. для магістрантів ден. та заоч. форми навч. за спец. «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа». Луганськ: Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. 237 с.

167. Словарный запас: дигитализация. URL: http://www.strelka.com/ru/magazine/2015/02/03/vocabulary-digitalisation (дата звернення: 24.05.2016).

168. Словник-довідник з географії туризму, рекреології та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. Київ: Палітра, 1997. 86 с.

169. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). Режим доступу: http://sum.in.ua/s/turyzm (дата звернення: 26.05.2016).

170. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. Москва: Аспект Пресс, 1996. 271 с.

171. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений.

М.: Академия, 2001. 304 с.

172. Сокол Т. Г. Педагогічні аспекти створення моделі спеціаліста туристичного менеджменту та науково-методичного забезпечення його підготовки. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки.* Черкаси, 2008. Вип. 136. С. 56–59.

173. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации. СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. 461 с.

174. Соколова В. В. Культура речи и культура общения. Москва: Просвещение, 1995. 193 с.

175. Соколова Н.А. Туризм в Российской Федерации: учеб. пособие. Москва: Волтерс Клувер, 2010. 224 с., с. 32

176. Соловей Л. С. Становлення вітчизняної системи підготовки майбутніх фахівців сфери туризму (друга половина ХХ ст.): автореф. дис. … канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.01. Київ, 2011. 23 с.

177. Соловйов В., Сердюк О., Триус Ю. Організаційні особливості створення регіонального освітнього порталу. *Теорія і методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій технічній школі*: Зб. наук. праць. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМутАУ, 2003. С. 225–234

178. Соловйов Д.І. Вдосконалення понятійного апарату теоретичного забезпечення функціонування туристичної сфери. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.* 2011. № 4(16). С. 82-88

179. Солощенко В.М. Інтернаціоналізація університетської освіти: досвід німецькомовних країн. Суми: Мрія, 2012. 176 с.

180. Старіш О., Козубський В. Глобалізація як чинник руйнування держави-нації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Політичні науки»*. 2010. Вип. 4. С. 4–19

181. Старостина Т. Б. Учебно-познавательная деятельность студенческой группы как фактор формирования коммуникативной культуры будущего учителя: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 08. Оренбург, 1998. 168 с.

182. Степанов А. В., Иванова Г. И., Нечаев Н.Н. Архитектура и

психология. Москва: Стройиздат, 1993. 295 с.

183. Стратегія розвитку сфери туризму і курортів України на період до 2022 року: проект Постанови Кабінету Міністрів України. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0839361-01 (дата звернення: 21.04.2018).

184. Стригунова Д.П. Правовое регулирование международного туризма в РФ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009.

185. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология. 3-е изд. Москва: Академия, 1999. 288 с.

186. Талызина Н. Ф., Печенок Н.Г., Хихловский Л.Б. Пути разработки профиля специалиста. Саратов: Саратовский ун-т, 1987. 150 с.

187. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ , 2009. 463 с., С. 85-86

188. Торопов Д. А. Обеспечение качества профессионального образования в Германии: дис… д-ра пед. наук: 13.00.08. Б. м., 2005. 301 с.

189. Триус Ю. В., Босєдов С.В., Пустовіт В.А. Освітньо-науковий портал як прототип цифрового університету. *Вісник Харківського національного університету.* Серія: Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління. 2004. С. 100–114

190. Трофімук К. В. Основні вимоги до професійної діяльності фахівців з туризму. URL: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2010_12/ (дата звернення: 04.08.2018).

191. Трусова Т. С. Особливості професійної підготовки фахівців з туризму в Україні. Проблеми та технології підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації в умовах інноваційного розвитку суспільства (ПНК-2013). URL: http://tourlib.net/statti_ukr/trusova.htm (дата звернення: 14.04.2017).

192. Туризм. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 13.06.2018).

193. Устименко Л. Пріоритети розвитку туризму в Західній Європі. (Друга половина XX ст.). Рідна школа. 2000. №4. С. 78-80

194. Фаенова М. О. Обучение культуре общения на английском языке: научно-теоретическое пособие. Москва: Высш. шк., 1991. 144 с.

195. Фалько Е. А. Розвиток інформатизації міжнародного туристичного бізнесу в умовах глобалізації (Дис. канд. екон. наук). Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ, 2014.

196. Федорченко В. К. Зарубіжний досвід при формуванні змісту туристської освіти. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Мін-во освіти і науки України ; Науково-методичний центр вищої освіти. Київ, 2003. Вип. 35. С. 64–73.

197. Федорченко В. К. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посіб. Київ: Кондор, 2010. – 166 с.

198. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: монографія. Київ: Слово, 2004. 472 с

199. Федотов Ю. Н., Востоков И. Е. Спортивно-оздоровительный туризм. Москва: [б. и.], 2002. 357 с.

200. Філоненко І. М. Особливості та структура системи підготовки кадрів для туристичної сфери. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 4 (239). Ч ІІ. С. 59-64.

201. Філософські нариси туризму / за ред. В. С. Пазенка. Київ: Український Центр духовної культури, 2005. 328 с.

202. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

203. Фоменко Н. А. Стандартизація туристської освіти: теорія, методика: монографія. Київ: Вища школа, 2011. 287 с.

204. Фоменко Н. А. Педагогіка вищої школи: методологія, стандартизація туристської освіти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Слово, 2005. 216 с.

205. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навчально-методичний посібник / В. Т. Лозовецька, Л. Б. Лук'янова, Л. В. Козак та ін. Київ: [б. в.], 2010. 382 с.

206. Халапсис А. В. Глобализация и метрика истории. URL: http://halapsis.net/globalizatsiya-i-metrika-istorii (дата звернення: 12.05.2017).

207. Хартія туризму: Міжнародний документ від 01.01.1985 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/995_640 (дата звернення: 22.04.2016).

208. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Москва, 2002. С. 135–157.

209. Цехмістрова Г. Моніторинг якості професійної туристської освіти. *Вища школа*. 2005. № 1. С. 66-73.

210. Цибух В. І. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. 1999. Вип. 2. С. 45–49.

211. Черезова М. В. Реалізація педагогічних умов комунікативно-професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 4. С. 64-74.

212. Черезова М. В. Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців сфери туризму у навчально-виховному процесі коледжу: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2010. 22 с.

213. Черній Г. В. Досвід підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери в Україні та світі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2010. Вип. 26. С. 545-549. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/ Sitimn_2010_26_107.pdf (дата звернення: 15.09.2016).

214. Чернова Ю. К. Технология реализации компетентностного подхода в образовании и в производственной деятельности: монография. Самара: Изд-во СНЦРАН, 2009. 286 с.

215. Шальков Ю. Л. Здоровье туриста. Москва: [б. и.], 1987. 280 с.

216. Шевчук А. Етапи розвитку туризму як соціально-економічного й культурно-освітнього явища. *Молодіжний науковий вісник*: *Фізичне виховання і спорт*. Луцьк, 2013. Вип. 9. С. 15-20.

217. Ширшов В. Д. Педагогическая коммуникация: теория, опыт, проблемы. Екатеринбург: Уральский гос. пед. ун-т, 1994. 128 с.

218. Штофф В. А. О роли моделей в познании. Л.: Изд-во ЛГУ, 1993. 266 с.

219. Academic Ranking of World Universities. URL: http://www.shanghairanking.com/ARWU2017.html (дата звернення: 14.01.2017).

220. accadis Hochschule. URL: https://www.accadis.com/ (дата звернення: 13.07.2018).

221. Achtenhagen F. Entwicklung und Evaluation okonomischer Kompetenz mit Hilfe handlungsorientierter Verfahren – am Beispiel der Ausbildung zum Industriekaufmann/zur Industriekauffrau (Skizze eines Forschungsprojekts). *Situation – Handlung – Personlichkeit. Kategorien wirtschaftspadagogischen Denkens. Festschrift fur Lothar Reetz*. Hamburg: Feldhaus, 1996. Vol. 8. P. 137–147.

222. ACVT Workshop Best practice in VET: Switzerland (2013). State Secretariate for Education, Research and Innovation (SERI). URL: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/opportunities/vocational/documents/swiss_en.pdf (дата звернення: 09.01.2019).

223. AHS-Reifeprüfung / BHS-Reife- und -Diplomprüfung. Bundesminister für Bildung, Wissenschaft, Forschung der Österreich. URL: https://bildung.bmbwf.gv.at/schulen/unterricht/ba/reifepruefungneu.html (дата звернення: 24.12.2018).

224. Airey, D. Growth and Development. In D. Airey & J. Tribe (Eds.), An International Handbook of Tourism Education. Oxford: Elsevier, 2005. pp. 13- 24

225. Airey, D. Tourism Education: life begins at 40. Teoros, 2008b. 27(1), 27-32.

226. Airey, D., Tribe, J., Benckendorff, P., & Xiao, H. The Managerial Gaze: the long tail of tourism education and research. *Journal of Travel Research*, 2015. 54(2), 139-151. doi: 10.1177/0047287514522877

227. Amoah V. Tourism education: policy versus practice. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 1997. Vol. 9. P. 5–12.

228. Ana María Munar Is the Bologna Process Globalizing Tourism Education. The Journal of Hospitality Leisure Sport and Tourism. 6(2). 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/26579070_Is_the_Bologna_Process_Globalizing_Tourism_Education (дата звернення: 23.12.2018).

229. Analysis and overview of NQF developments in European countries. 2013.

Annual report 2012. European Centre for the Development of Vocational Training. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 338. doi: 10.2801/19285

230. Annual tourism report, 2013: Germany. European Commission. URL: ///C:/Users/Master/Downloads/Germany%20Annual%20report%202013%20(1).pdf (дата звернення: 08.11.2016).

231. Annual tourism report. Luxembourg. European Commission, 2016. URL: https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/vto/content/annual-report-tourism-2016-%E2%80%93-luxembourg-%E2%80%93-annex-statistics (дата звернення: 11.11.2017).

232. ARQA-VET. Sektion Berufsbildung des BMBWF. URL: https://arqa-vet.at/de/ueber-uns/ (дата звернення: 21.02.2017).

233. Arulmani G. Career counselling: a handbook. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2004. 106 p.

234. Aufstieg durch Bildung [Getting ahead through education]. *Offizielle Webseite des Bundesministeriums für Bildung und Forschung* [Official website of Federal Ministry of Education and Research], URL: https://www.bmbf.de/de/aufstieg-durch-bildung-1240.html (дата звернення: 12.02.2017).

235. Aus- und Weiterbildungslandschaft im Tourismus – Aktueller Überblick Schlussbericht. Universität Bern, Center for Regional Economic Development (CRED), Forschungsstelle Tourismus, 2015. 95 p. URL: file:///C:/Users/Master/Downloads/Aus-%20und%20Weiterbildungslandschaft%20im%20Tourismus%20(2).pdf (дата звернення: 22.05.2017).

236. Balleer, J. Die "Exzellenzstrategie" ist beschlossen: Für die deutschen Elite-Unis beginnt der Wettbewerb um die Millionen. *The "Excellence Strategy" has been taken: For the German elite universities the competition for the millions is starting*. 2016. Reinische Post. Düsseldorf, 4. August, URL: http://www.rp-online.de/panorama/wissen/bildung/die-elf-elite-unis-in-deutschland-aid-1.6141203 (дата звернення: 24.12.2017).

237. Baum T. Teaching human resource management in hospitality and tourism: a critique. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 1998. Vol. 14, № 11. P. 75–79. URL: http://books.google.com.ua/books.Baum (дата звернення: 03.08.2016).

238. Bayerisches Staatsministerium für Wissenschaft und Kunst. Hochschulzugang. URL: http://www.studieren-in-bayern.de/zugang-termine/hochschulzugang/ (дата звернення: 28.03.2018).

239. BBI Wiltz School for Hospitality Business. URL: http://www.bbi-edu.eu/ (дата звернення: 17.02.2018).

240. BBT/OFFT [Federal Office of Vocational Training and Research] & SBBK/CSFP. Bezahlte Informatikerausbildung – die Hintergrunde. URL: http://www.bibb.de/en/index.htm (дата звернення: 12.05.2017).

241. Beicht U. Kosten und Nutzen der betrieblichen Berufsausbildung in Deutschland. Bundesinstitut fur Berufsbildung. Berichte zur beruflichen Bildung. Bertelsmann: Bielefeld, 2004. 190 p.

242. Beilagen XXV. GP - Regierungsvorlage - Erläuterungen. URL: https://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXV/I/I_00999/fname_498915.pdf (дата звернення: 14.07.2018).

243. Bernecker Paul. Methods and Media of Tourist Publicity. Vienna: Austrian National Tourist Office, 1961

244. Berufsausbildungsgesetz. URL: https://www.jusline.at/gesetz/bag (дата звернення: 24.12.2017).

245. Berufsinformationssystem «Karriere Kompass». URL: https://www.ams.at/bis/bis/(дата звернення: 18.12.2018).

246. BFS/OFS [Federal Statistical Office]. Auslanderinnen und Auslander auf dem Arbeitsmarkt. – Neuchatel: BFS/OFS, 2004. URL: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index.html (дата звернення: 08.08.2018).

247. BIBB : From Germany's borders to Brussels and back – cross-border vocational education and training. URL: https://www.bibb.de/en/33000.php (дата звернення: 16.12.2018).

248. Bieber T. Playing the Multilevel Game in Education – The PISA Study and the Bologna Process triggering Swiss Harmonization. *Transformation of Education Policy*. Houndmills [et al.]: Pal-grave, 2010. № 45. P. 140–162.

249. Bieger, T. Tourismuslehre - Ein Grundriss (Tourism studies - A layout). Bern: Haupt. 2004.

250. Bieger, T., Laesser, C., & Boksberger, P.. Fluctuation and retention factors of tourism professionals – An analysis of the cross-industry mobility in Switzerland, St. Gallen, unpublished working paper, St. Gallen, 2004.

251. Bildung in Zahlen 2013/14: Schlüsselindikatoren und Analysen. Statistik Austria. Wien, 2015. 166 S.

252. Bildung und Forschung in Zahlen 2016 [Education and research in numbers 2016]. Internationale Vergleichsanalysen [International Comparative Analysis]. Referat Statistik [Report of Department of Statistics], 106, URL: https://www.bmbf.de/pub/ Bildung_und_Forschung_in_Zahlen_2016.pdf (дата звернення: 11.10.2017).

253. Buchanan, J. M. Public finance and public choice: two contrasting visions of the state, Mass. Cambridge: MIT Press, 1999.

254. Buchberger F. Teacher Education in Europe- Diversity versus uniformity. *Handbook of Teacher Training in Europe. Issues and Trends.* London: David Fulton Publishers. 1994. 57 p.

255. Bull A. The economies of travel and tourism. Great Britain: Pitman, 1991. pp. 78–89.

256. Bundesamt für Statistik (BFS). Satellitenkonto Tourismus der Schweiz. Neuchâtel, 2003. URL: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index.html (дата звернення: 21.01.2018).

257. Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien vom 9. August 2002. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. Jg. 2002. T. 1. S. 1267-1333.

258. Bundesministerium für Bildung und Forschung: Bundesausbildungsförderungsgesetz - BAföG. URL: https://www.xn-bafg-

7qa.de/de/ bundesausbildungs--foerderungsgesetz---bafoeg-204.php (дата звернення: 15.09.2017).

259. Bundesministerium für Bildung und Forschung Deutschlands: Hochschulpakt 2020. URL: https://www.bmbf.de/de/hochschulpakt-2020-506.html (дата звернення: 21.05.2018).

260. Bundesministerium für Bildung und Forschung Deutschlands: Internationalization Strategy. URL: https://www.bmbf.de/en/internationalization-strategy-2209.html (дата звернення: 14.01.2019).

261. Bundesministerium für Bildung und Forschung Österreichs. URL: https://www.bmbf.de/(дата звернення: 08.12.2016).

262. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung: Die standardisierte Reife- und -Diplomprüfung. URL: https://www.bmbwf.gv.at/ Themen/schule/schulpraxis/zentralmatura/srdp.html (дата звернення: 04.05.2017).

263. Bundesministeriums für Wirtschaft und Energie. Tourismus. URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Dossier/tourismus.html (дата звернення: 12.11.2017).

264. Bundesrecht konsolidiert: Bundes-Verfassungsgesetz Art. 10, tagesaktuelle Fassung. Bundesministerin für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort URL: https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen& Gesetzesnummer=10000138&Artikel=10&Paragraf=&Anlage=&Uebergangsrecht= (дата звернення: 15.09.2017)

265. Bundesverband der Deutschen Tourismuswirtschaft (BTW). URL: http://www.btw.de/der-btw/ueber-uns.html (дата звернення: 14.05.2017).

266. Bundeszentrale für politische Bildung. URL: https://www.bpb.de/ fsd/timeline/bildungssystem/index.html (дата звернення: 24.05.2017).

267. Burkart A., Medlek S.Tourism: past, present and future. London: Butlerworth-Heinemann, 1989. P. 456–489.,

268. Carelli D. Foreword. Towards a System of Lifelong Education. Oxford, 1980. P.25 – 29.

269. Cassens M. Gesundheitstourismus und touristische

Destinationsentwicklung: Ein Lehrbuch. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2013.

270. Casserly C. Employment counselling, career guidance and occupational information provided through a public employment service. ILO Labour Administration Branch Document. Geneva, 1994. No 5. P. 40–62.

271. Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training). Vocational education and training in Luxembourg: short description. Luxembourg: Publications Office. Cedefop information series, 2015. URL: http://dx.doi.org/10.2801/741212 (дата звернення: 12.11.2017).

272. Chambre des Metiers. Luxembourg. URL: www.cdm.lu (дата звернення: 15.11.2017).

273. Chekmenyova, Evgenia. Why TedQual accreditation is so important for tourist programs? Education Standart. January, 2017. URL: https://esgroup.uz/en/articles/78/why-tedqual-accreditation-is-so-important-for-tourist-programs (дата звернення: 04.02.2018).

274. Choy D. The Quality of Tourism Employment. *Tourism Management*. London, 1995. pp. 129-137

275. Classbase. Education System in Luxembourg. URL: https://www.classbase.com/countries/Luxembourg/Education-System (дата звернення: 24.12.2017).

276. Collins V. R. Careers in Travel & Tourism: practical guide with useful information and sound advice on Travel and Tourism. Geneva: ILO, 2004. 178 p.

277. Cooper C. The relationship between tourism education and the tourism industry: Implications for tourism education. *Tourism Recreation Research*. 1997. Vol. 22 (1). P. 24–37.

278. Council Recommendation of 22 May 2018 on Key Competences for Lifelong Learning (Text with EEA relevance). Brussels: Council of the European Union, 2018. 29 p.

279. D'Amore C. Forecasting in Tourism and Outdoor Recreation. *Journal of Travel Research*. 1989. Vol. 15. № 1. pp.27-28.

280. D'Amore C. Forecasting in Tourism and Outdoor Recreation. *Journal of Travel Research*. 1989. Vol. 15. № 1. pp.27-28.

281. Dann G., Nash D., Pearce P. Methodology in Tourism Research. // Annals of Tourism Research. 1988. Vol. 14. pp. 36-37.

282. Deery M. A Framework for Work-Life Balance Practices: Addressing the Needs of the Tourism Industry. Tourism and Hospitality Research. 2009. Vol. 9 (2). P. 97–108.

283. Descy P. The value of learning: evaluation and impact of education and training: third report on vocational training research in Europe: synthesis report. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, 2005. 61 p.

284. Dettmer H. Marketing-Management: im Tourismus. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011.

285. Deutscher Bundestag: Strategiepapier der Bundesregierung zur internationalen Berufsbildungszusammenarbeit aus einer Hand. URL: http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/143/1714352.pdf (дата звернення: 24.05.2017).

286. Deutschertourismusverband.de. URL: http://www.deutschertourismusverband.de/ (дата звернення: 23.12.2016).

287. Developments in the field of VET Systems of Member States. September 2001 to February 2002. CEDEFOP, 2002. 187 p.

288. Die Duale Hochschule Baden-Württemberg (DHBW). URL: https://www.dhbw.de/startseite.html (дата звернення: 13.01.2017).

289. Die Zeit Online. URL: http://www.zeit.de/studium/studienfuehrer-2016/hochschulen-studiengaenge-fachhochschule-universitaet-praxissemester (дата звернення: 30.11.2017).

290. Die Zentralstelle für das Auslandsschulwesen: Auslandsschularbeit weltweit. URL: https://www.auslandsschulwesen.de/Webs/ZfA/DE/Home/home_node.html (дата звернення: 24.12.2017).

291. Dionisius R. Cost and Benefit of Apprenticeship Training: A Comparison

of Switzerland and Germany. Applied Economics Quarterly. 2009. Vol. 55. P. 7–37.

292. Dornberg. A. Reiseveranstalter-Management: Funktionen, Strukturen, Management. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2012.

293. Dreyer A. Radtourismus: Entwicklungen, Potentiale, Perspektiven. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2012.

294. Dubs R. An Appraisal of the Swiss Vocational Education an Training System. Berne: [s. n.], 2005. 127 p.

295. Dustmann C. Apprenticeship Training and Commitment to Training Provision. Economics of Education Working Paper Series. 2007. Vol. 32. P. 139–146.

296. E. Vodopiyanova, Problems of European education. Ves Mir, Institut Evropy, 2014. P. 413-422

297. École d'Hôtellerie et de Tourisme du Luxembourg. The official portal. URL: http://www.ehtl.lu/ (дата звернення: 30.11.2017).

298. EDK/CDIP. Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education. Das schweizerische Bildungswesen. URL: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index.html (дата звернення: 21.08.2018).

299. EDK/CDIP. Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education. Erste Empfehlungen zur Bildung und Erziehung der vier bis achtjahrigen Kinder in der Schweiz (31 August 2000). Bern, 2000. URL: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index.html (дата звернення: 30.11.2017).

300. EDK/CDIP. Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education. URL: http://www.bfs.admin.ch/bfs (дата звернення: 04.02.2018).

301. Education Encyclopedia – StateUniversity.com. Liechtenstein – Educational System overview. URL: http: //education.stateuniversity.com/pages/867/Liechtenstein-EDUCATIONAL-SYSTEM-OVERVIEW.html/ (дата звернення: 23.12.2016).

302. Education in Switzerland. URL: http://www.myswitzerland.com/en/update-switzerland/education-switzerland. (дата звернення: 16.12.2016).

303. Ein Job im Tourismus – Ausbildungsmцglichkeiten in Österreich.

Bundesministerium für Witrschaft, Familie und Jugend. Wien, 2010. – 82 S. URL: https://www.wko.at/branchen/tourismus-freizeitwirtschaft/Druckpdf__Ein_Job_im_Tourismus.pdf (дата звернення: 24.05.2017).

304. Eine Bund–Länder–Vereinbarung als Grundlage für die Förderinitiative «Innovative Hochschule». «*Innovative Hochschule*»: веб-сайт. URL:https://www.innovative-hochschule.de/de/foerderinitiative/bund-laender-vereinbarung (дата звернення: 03.12.2018).

305. EHL Swiss School of Tourism and Hospitality. URL: https://www.ssth.ch/en (дата звернення: 30.11.2017).

306. ESDN Peer Learning Platforms: the website of the ESDN. URL: https://www.sd-network.eu/?k=ESDN%20peer%20learning (дата звернення: 23.10.2017).

307. European Area of Lifelong Learning: empowering Europeans in the Knowledge - based economy and society, Communication of the European Commission. Brussels, November, 2001. 186 p.

308. European Commission, Directorate General XXII – Education, Training and Youth. Analysis of Results of Studies on Vocational Education and Training in Europe. Office for official Publications of the European Commission, Luxemburg: 1997. 174 p.

309. European Training Foundation. Inventory of recent NQF developments in the ETF's partner countries: Working Document for the EQF Advisory Group. European Training Foundation. URL: http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index.html (дата звернення: 04.02.2018).

310. Excellence Initiative (2005-2017). Offizielle Webseite der Deutsche Forschungsgemeinschaft, http://www.dfg.de/en/research_funding/programmes/excellence_initiative/index.html (дата звернення: 30.11.2017).

311. Expat Guides Luxembourg. Education. URL: http://www.easyexpat.com/en/guides/luxembourg/luxembourg.htm (дата звернення: 30.11.2017).

312. Fachhochschule Joanneum Bad Gleichenberg. URL: www.fh-joanneum.at

(дата звернення: 13.01.2018).

313. Fachhochschule Krems. URL: www.fh-krems.ac.at (дата звернення: 13.01.2018).

314. Fachhochschule Kufstein. URL: www.fh-kufstein.ac.at (дата звернення: 18.01.2018).

315. Fachhochschule Salzburg. URL: https://www.fh-salzburg.ac.at (дата звернення: 14.01.2018).

316. Fachhochschule Salzburg. URL: www.fh-salzburg.ac.at (дата звернення: 13.01.2018).

317. Fachhochschul-Studiengänge für Tourismus-Management Modul Wien. URL: http://www.fh-wien.ac.at (дата звернення: 15.01.2018).

318. Fachhochschul-Studiengesetz. StudienPortal Österreich. URL: https://www.studieren.at/studienrecht/fachhochschul-studiengesetz/ (дата звернення: 20.01.2018).

319. Fayos-Sola E. An Introduction to TEDQUAL: A Methodology for Quality in Tourism Education and Training. Eduardo Fayos-Sola. World Tourism Organization: [s. n.], 1997. 137 p.

320. Fayos-Sola E. El Turismo como Sector Industrial: la Nueva Politica de Competitividad. Espana: Economia Industrial, Ministerio de Industria, Comercio y Turismo, 1993. pp. 123–124.

321. Federal Ministry of Education and Research Deutschlands: Internationalization Strategy. URL: https://www.bmbf.de/en/internationalization-strategy-2209.html (дата звернення: 24.12.2017).

322. Fletcher S. W. Hospitality education. Hospitality Management: An introduction to the industry. 1991. Vol. 6. P. 435–440.

323. Fraser , Sarah Jane. What Education in Liechtenstein is Doing Right . The Borgen Project**.** The Blog. 31.10.2017. URL: http: //borgenproject.org/education-in-liechtenstein/ (дата звернення: 22.01.2018).

324. Galton M., Fogelman K., Hargreves L., Cavendish S. The Rural School Curriculum Enhancement National Evaluation (SCENE) Project Final Report.

London: Department of Education and Science (DES), 1992. 59 p., с. 8

325. Germany: Ongoing Reforms and Policy Developments. Official website of Eurydice, URL: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Germany:Ongoing_Reforms_and_Policy_Developments (дата звернення: 24.05.2017).

326. Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird (Bundes-Verfassungsgesetz). URL: http://www.verfassungen.ch/at/ at18-34/oesterreich20.htm (дата звернення: 23.12.2016).

327. Gonon P., Haefeli K., Heikkinen A. Gender Perspectives on Vocational Education. Historical, Cultural and Policy Aspects . Bern: Peter Lang, 2008. 134 p.

328. Grandone V. The Nature of the Supply Challenge: Objectives, Means, and Constraints. Monograph, PATA'92 Conference Record. Pacific Asia Travel Association, 1992. P. 124-130.

329. Greinert Wolf-Dietrich (2006) Geschichte der Berufsausbildung in Deutschland. In: Arnold R, Lipsmeier A (eds) Handbuch der Berufsbildung. 2., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. P. 499-508.

330. Hawkins D. E. Transferring tourism knowledge: the role of higher education institutions. Journal of quality assurance in hospitality & tourism. 2006. Vol. 7, №. 1. P. 13–27.

331. Henschel U.K. Hotelmanagement. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2013.

332. Firnberg, H. Schulen für Wirtschaft und Tourismus. URL: http://www.firnbergschulen.at/ (дата звернення: 24.12.2017).

333. Hjalager A. Global tourism careers. Opportunities and dilemmas facing higher education in tourism. Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education. 2003. Vol. 2 (2). P. 26–37.

334. Hochschule fur Technik und Wirtschaft HTW – Chur. URL: http://www.htwchur.ch (дата звернення: 29.11.2017).

335. Hochschule fur Technik und Wirtschaft HTW – Chur. URL:

http://www.htwchur.ch (дата звернення: 29.11.2017).

336. Hochschule Luzern – Wirtschaft. URL: http://www.hslu.ch/wirtschaft.htm (дата звернення: 24.05.2017).

337. Hochschule Stralsund – University of Applied Sciences. URL: https://www.hochschule-stralsund.de/ (дата звернення: 30.11.2017).

338. Hochschulen in Zahlen – Рада ректорів вищих навчальних закладів. URL: http://www.hrk.de/uploads/media/2013-04-30_Faltblattfinal_2013_fuer_Internet.pdf (дата звернення: 25.11.2017).

339. HochschulkompassInformationsportal. der Hochschulrektorenkonferenz (HRK). URL: https://www.hochschulkompass.de/ (дата звернення: 23.01.2018).

340. Hoeckel K. Learning for Jobs. Reviews of Vocational Education and Training – Switzerland. Paris: OECD, 2009. 163 p.

341. Höhere Fachschule für Tourismus – Hochschule Luzern. URL: http://www.hslu.ch/w-hft-hft (дата звернення: 30.11.2017).

342. Höhere Fachschule für Tourismus – Hochschule Luzern. URL: http://www.hslu.ch/w-hft-hft (дата звернення: 04.02.2018).

343. Hospitality & Leisure Management. World University Ranking. URL: https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2017/hospitality-leisure-management (дата звернення: 13.01.2018).

344. Hotelleriesuisse Portal / hotelbildung.ch. URL: https://www.hotelbildung.ch/ files/pdf13/Broschuere_Hotelfachschulen_en.pdf (дата звернення: 28.11.2017).

345. HTMi Hotel and Tourism Management Institute Switzerland. URL: https://htmi.ch/about-htmi/ (дата звернення: 30.11.2017).

346. Hubert E. Modularisation of Vocational Education in Europe. NVQs and GNVQs as a Model for the Reform of Initial Training Provisions in Germany. Oxford: Symposion Books, 2000. 290 p.

347. Hudson S. Knowing the difference between right and wrong: The Response of Tourism Students to Ethical Dilemmas. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*. 2006. Vol. 6 (2). P. 41–59.

348. InformPortal «htr.ch Hotellerie. Gastronomie. Tourismus». URL: https://www.htr.ch/home/ (дата звернення: 24.12.2017).

349. Institutions with UNWTO.TedQual Certified Programmes. URL: http://themis.unwto.org/content/institutions-unwtotedqual-certified-programmes (дата звернення: 30.11.2017).

350. International Air Transport Association. URL: http://www.iata.org/about/pages/index.aspx (дата звернення: 23.12.2016).

351. International Cooperation in Vocational and Professional Education and Training (IC-VPET). Vocational and professional education and training: a consolidation of Switzerland's international ERI strategy. The Federal Department of Economic Affairs, Education and Research, 2014. 46 p.

352. Internationale Schule fur Touristik, Zurich. URL: http://www.ist-zurich.ch (дата звернення: 30.11.2017).

353. ISEC-Institut Supérieur de l'Économie. The official porta. URL: https://fr.linkedin.com/company/isec---institut-sup%C3%A9rieur-de-l%27economie (дата звернення: 04.02.2018).

354. Jafari J. Towards a framework for tourism education. *Annals of Tourism Research*. 2001. Vol. 22 (3). P. 553–567.

355. Jafari, J. Tourism Models: the sociocultural aspects. *Tourist Management*, 8, 1987. pp. 151-159.

356. Jamal T. Good Actions in Tourism. *Philosophical Issues in Tourism*. Bristol, UK, 2008. P. 227–243.

357. Jenkins C. L. Tourism education systems, institutions and curricula: standardisations and certification. *Human Capital in the Tourism Industry of the 21st Century*. Madrid, 1997. P. 215–221.

358. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg: Reforme de la Formation Professionnelle. URL: http://eli.legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2008/12/19/n19 (дата звернення: 23.12.2016).

359. Kathrin Hoeckel. Learning for Jobs OECD Reviews of Vocational Education and Training: Austria. 2010.

URL: https://www.oecd.org/education/45407970.pdf (дата звернення: 16.01.2017).

360. Keller P. Innovation und Tourismus. Jahrbuch der Schweizer Tourismuswirtschaft. St. Gallen, 2002. P. 179–194.

361. Kirstges T. Management von Tourismusunternehmen: Organisation, Personal- und Finanzwesen bei Reiseveranstaltern und Reisemittlern. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011.

362. Kolde G. Language Contact and Bilingualism in Switzerland. International Handbook of Bilingualism and Bilingual Education. New York, 1988. P. 515–537.

363. Lankshear, Colin; Knobel, Michele (2008). Digital literacies: concepts, policies and practices. p. 173.

364. Lanz C. Bilingual Education in Switzerland: A Comparative Study of Foreign Language-medium Classes in English. Oxford: Basil Blackwell, 2002. 107 p.

365. Lassnigg L. Steuerung, Vernetzung und Professionalisierung in der Berufsausbildung. URL: http://www.lebens-langeslernen.at/downloads/ IHS_SteuerungBerufsausbildung_1100.pdf (дата звернення: 24.12.2017).

366. Lehrlingsstatistik. Hauptergebnisse der WKO-Lehrlingsstatistik. URL: https://www.wko.at/service/zahlen-daten-fakten/daten-lehrlingsstatistik.html (дата звернення: 24.05.2018).

367. Leiper, N. Tourism Management (3rd Ed.). Tourism Management (3rd Ed.), Malaysia: Pearson Education Australia. 2004.

368. Lenz, Werner: Lernen ist nicht genug! Arbeit. Bildung Eigen-Sinn. Innsbruck (u. a.): Studien Verl., 2000. S. 191

369. Lindley R. M. The Demand for Apprentice Recruits by the Tourism Industry. Journal of Political Economy. 2000. Vol. 22. P. 11–24.

370. Living in Liechtenstein. Education. URL: https: //www.liechtenstein-business.li/en/living-in-liechtenstein/education/ (дата звернення: 23.12.2016).

371. Luxembourg School of Business The official portal. URL: http://www.luxsb.lu/about/ (дата звернення: 30.11.2017).

372. Luxembourg Tourism Policies and Trends. // etravel week for professionals by professionals. Дата оновлення: 3.03.2017. URL: https: //

etravelweek.com/imported/luxembourg-tourism-policies-and-trends (дата звернення: 12.03.2017).

373. Lycée Technique de Bonnevoie. The official portal. URL: http://www.ltb.lu/ (дата звернення: 06.11.2017).

374. Management Center Innsbruck. URL: http://www.mci.edu (дата звернення: 04.11.2017).

375. Mapping and performance check of the supply side of tourism education and training: Final Report February 2016 [Text]. Brusel: European Commission, 2016. 108 p. ISBN: 978-92-79-45826-2. doi: 10.2873/25875

376. Markowitsch J. Zur Problematik eines European Credit Transfer System in Vocational Education and Training (ECVET). Europaisierung Beruflicher Bildung – eine Gestaltungsaufgabe. Hamburg, 2006. Vol. 3. P. 173–198.

377. Member states' Annual tourism reporting template, June, 2015: Austria. URL: file:///C:/Users/Master/Downloads/Germany%20Annual%20report%202013%20(1).pdf (дата звернення: 04.02.2018).

378. Mémorial A n° 143 de 2016 Amendment A to the Law n° 143 2016. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg Official newspaper of the Grand Duchy of Luxembourg. URL: http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/memorial/2016/143?highlight=enseignement%22sup%C3%A9rieur (дата звернення: 24.05.2017).

379. Meyer J. W. The world educational revolution. Sociology of Education. 2002. № 50 (4). P. 242–258.

380. Meyer J. World expansion of mass education. Sociology of Education. 1992. № 65 (2). P. 128–149.

381. Morgan J. From production line to drama school: Higher education for the future of tourism. International Journal of Contemporary Hospitality Management. 2004. № 16. P. 91–99.

382. Muehlemann S. An Empirical Analysis of the Decision to Train Apprentices. Review of Labour Economics and Industrial Relations. 2007. № 3. P. 419–441.

383. Müller H. R.Tourismus und Freizeitverhalten. Wandel der Biodiversitat in

der Schweiz. Bern, 2010. № 11. P. 298–322.

384. Müller H. R. Freizeit und Tourismus. Eine Einführung in Theorie und Politik. Berner Studien zu Freizeit und Tourismus. Bern, 2005. № 41. P. 110–230.

385. Müller H. R. Kleine und mittlere Hotellerie vor Herausfor-derungen. Jahrbuch der Schweizer Hotellerie. 2010. № 5. P. 95–99.

386. Munich University of Applied Sciences. URL: https://www.hm.edu/en/index.en.html (дата звернення: 24.12.2017).

387. Muth of integrationll British Journal of Sociology. 1997. 353 p.

388. National Reform Programme of the Grand Duchy of Luxembourg under the European semester, 45. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-semester-national-plan_luxembourg_2016_en.pdf (дата звернення: 30.11.2017).

389. Nationaler Qualifikationsrahmen (NQR-Gesetz) BUNDESGESETZBLATT FÜR DIE REPUBLIK ÖSTERREICH, 21. März , 2016. Teil I. URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ BgblAuth/BGBLA_2016_I_14/BGBLA_2016_I_14.pdfsig (дата звернення: 13.01.2018).

390. Neun Wege zur Hochschule der Zukunft. *Institut der deutschen Wirtschaft*: веб-сайт. URL: https://www.iwd.de/artikel/neun-wege-zur-hochschule-der-zukunft-362250/ (дата звернення: 23.12.2017).

391. Oates T. The Role of Outcome-based National Qualifications in the Development of an Effective Vocational Education and Training System. Policy Futures in Education. 2004. ol. 2 (1). P. 56–78.

392. OeAD: Facts and figures. URL: https://oead.at/en/the-oead/facts-and-figures/ (дата звернення: 27.12.2018).

393. OECD (2017). Economic Survey of Switzerland. Paris: OECD Publishing, 2017. 54 p. URL: http://dx.doi.org/10.1787/9789264248533-en (дата звернення: 23.07.2018).

394. OECD (2016) Education Policy Outlook: Luxembourg, 2016. p. 26. URL: www.oecd.org/education/policyoutlook.htm (дата звернення: 30.11.2017).

395. OECD Luxembourg: OECD Tourism Trends and Policies, OECD

Publishing, 2014. p. 235-238

396. OECD. Internationalisation and trade in Higher Education ; Opportunities and Changes. Paris, 2004. 315 p.

397. Offizielle Webseite des Bundesministeriums für Bildung und Forschung. Official website of Federal Ministry of Education and Research. URL: https://www.bmbf.de/ (дата звернення: 29.01.2017).

398. OIDEL: Education and Training 2020 (ET 2020). URL: http://www.oidel.org/doc/Doc_colonn_droite_defaultpage/ET%202020%20RESUME.pdf (дата звернення: 12.09.2018).

399. Ongoing Reforms and Policy Developments: Liechtenstein. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/ongoing-reforms-and-policy-developments-36_en (дата звернення: 24.05.2017).

400. Ongoing Reforms and Policy Developments: Luxembourg. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/ongoing-reforms-and-policy-developments-40_en (дата звернення: 13.01.2018).

401. Online-Studienführer Tourismus-studieren.de. URL: https://www.tourismus-studieren.de/ (дата звернення: 14.11.2018).

402. One-stop International Cooperation in Vocational Training. Bundesministerium für Bildung und Forschung. URL: https://www.bmbf.de/upload_filestore/pub/One_stop_International_Cooperation_in_Vocational_Training_Flyer.pdf (дата звернення: 23.11.2018).

403. Österreich Werbung / Austrian National Tourist Office. URL: https://www.austriatourism.com/oesterreich-werbung/ (дата звернення: 30.11.2017).

404. Padurean L. TEFI values in tourism education. A comparative analysis. Journal of Teaching in Travel & Tourism. 2011. № 11 (1). P. 24–37.

405. Pasqualini J., Jacquot B. Tourisme en Europe. Actions Touristiques. Paris: Dunod, 1992. pp. 18-25., c. 20

406. Penc J. Strategiczny system zarządzania. Holistyczne myślenie o przyszłości. Formułowanie myśli i strategii. Pobudzanie innowacyjności i kreatywności. Tworzenie systemu troski o klienta. Warszawa: Placet, 2001. 440 s.

407. Pine, J.B., Gilmore, J.H. The experience economy. Bosten: Harvard Business School Press. 1999.

408. Pisano, U., Berger, G. Supporting national policy-making for the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development: Peer learning and exchange of experiences: Quarterly Report. Vienna, Austria: ESDN OFFICE, 2016. 30 s.

409. Pollock A., Ritchie J. In Pursuit of professionalism: An Integrated Strategy for Tourism Education and Training. *Annals of Tourism Research*. 1990. № 13 (4). P. 19-24.

410. Poon, A. Tourism, Strategy and Competitive Strategies. Wallingford: C.A.B International. 1993.

411. Porter R. P. The Politics of Bilingual Education. New York: Basic Books, 1990. 178 p.

412. Potentiale erkennen.Tourismusbank 2016. Österreichische Hotel- und Tourismusbank, Wien. URL: http://www.oeht.at/fileadmin/user_upload/ Dokumente/Downloads/OEHT-Taetigkeitsbericht_2016.pdf?rnd=0.93011251517024 (дата звернення: 04.02.2018).

413. Qualifikationsrahmen für den Hochschulbereich im Fürstentum Liechtenstein NQ.FL-HS. URL: https://www.llv.li/files/sa/pdf-llv-sa-qualifikationsrahmen_fuer_den_ hochschulbereich_im_fl_nqfl_hs_2013.pdf (дата звернення: 24.12.2016).

414. Raskin J. D. Constructivism in psychology: personal construct psychology, radical constructivism, and social constructionism. Studies in meaning: exploring constructivist psychology. New York, 2002. 125 p.

415. Recommendations on Academic Integrity. Position Paper. 2015. German Council of Science and Humanities. Stuttgart. URL: https://www.wissenschaftsrat.de/ download/archiv/4609-15_engl.pdf (дата звернення: 24.05.2017).

416. Reforme de la Formation Professionnelle. Journal Officiel du Grand-Duché de Luxembourg. 30.12.2008 (№220), P. 3273-3285 URL: http: //

eli.legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi /2008/12/19/n19 (дата звернення: 23.12.2016).

417. Reichert, S and Tauch, C. Trends IV: European Universities Implementing Bologna. Belgium: European University Association. 2005

418. Reigel C. D. Hospitality and tourism: Careers in the world's largest industry. A guide to College Programs in Culinary Arts, Hospitality and Tourism. New York, 1999. Vol. 6. P. 9–36.

419. Report on referencing: the Luxembourg qualifications framework to the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and to the qualifications framework in the European Higher Education Area. URL: http://www.men.public.lu/fr/actualites/grands-dossiers/formation-adultes/clq/140131-referencing-report.pdf (дата звернення: 13.01.2018).

420. Kämpf, Richard. Wachstumsstrategie für den Tourismusstandort Schweiz // Die Volkswirtschaft. Plattform für Wirtschaftspolitik. URL: https://dievolkswirtschaft.ch/de/2010/09/kaempf-5/ (дата звернення: 24.12.2017).

421. Richards G. A. European network for tourism education. Tourism Management. 1998. Vol. 19, no. 1. P. 11–44.

422. Riley M. Labour Market and Vocational Education. Human Resources Issues in International Tourism. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd., 1993. P. 68–78.

423. Rinneberg, Karl-Jürgen. Das betriebliche Ausbildungswesen in der Zeit der industriellen Umgestaltung Deutschlands. Köln: Böhlau. 1985.

424. Ritchie J.R. New Horizons, New Realities: Perspectives of the Tourism Educator. *World Travel and Tourism Review*. Oxford: CAB International, 1992. Vol. 2. P. 257-263.

425. Ritchie J. R. Design and development of the tourism/hospitality management curricula. *Tourism Recreation Research*. 1995. Vol. 20 (2). P. 7–13.

426. Robertson, R. Globalization: time-space and homogeneity-heterogeneity. In: M. Featherstone et al. (eds.) Global Modernities. London: Sage, 1995. P. 25-44.

427. Ryan P. Is apprenticeship better? A review of the economic evidence. *International Journal of Training and Development*. Vol. 50, no. 2. 1998. P. 289–

325.

428. Rychen D. S. A holistic model of competence. Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. Cambride, Gottingen, 2003. Vol. 12. P. 41–62.

429. Sabine Archan, Thomas Mayr Berufsbildung in Österreich: Kurzbeschreibung. Luxemburg: Amt für amtliche Veröffentlichungen der Europäischen Gemeinschaften, 2006. VI. 80 S.

430. Sacred Heart University The official portal. URL: http://www.shu.lu/about-us (дата звернення: 04.02.2018).

431. Salzburg Ski Hotel School. URL: http://en.ts-salzburg.at/programmes/ski-and-hotel-management-school/ (дата звернення: 30.11.2017).

432. Samokhval O. The Trends of Current Vocational Education and Training Reforms in Luxembourg: Review and Analysis. *Scientific journal «EUREKA: Social and Humanities».* Volume 2(14). 2018. ISSN (Print): 2504-5563. DOI: 10.21303/2504-5571.2018.00575. P.59-67

433. Samokhval O.O. Benefits and Challenges of the Double Diploma Programs within the National Higher Education System. *Ukrainian Journal of Educational Research.* № 1 (1). Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. ISSN (Print): 2518-7872. С. 45-51

434. Samokhval O.O. Entwicklungsstufe der Berufsausbildung in Deutschland. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія : Педагогіка і психологія. Частина 2 (10). Дніпропетровськ, 2015. ISSN (Print): 2222-5501. С. 27-31

435. Samuel, Henry. OECD education report: Liechtenstein uses tiny classes and a specially-tailored maths programme to beat the competition. The Telegraph**.** 03.12.2013. URL: http://www.telegraph.co.uk/education/10490211/OECD-education-report-Liechtenstein-uses-tiny-classes-and-a-specially-tailored-maths-programme-to-beat-the-competition.html (дата звернення: 24.05.2017).

436. Schmeer-Strum M.-L. Reiseleitung und Gastefiihrung: Professionelle Organisation und Fuhrung. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011.

437. Schneider O. Die Ferien-Macher: Eine Branche macht Urlaub. Frankfurt: Frankfurter Allgemeine Buch, 2013.

438. Schnitzer K. Fallstudien zur Internationalisierung das Curriculums an Deutschen Honhshulen: German Report for the OECD. CERI study on Internalizing the Curriculum in Higher Education. Hannovers, 1995.

439. Schrader-Naef R. Erwachsenenbildung in der Schweiz: Bestandesaufnahme und neue Empfehlungen / R. Schrader-Naef ; Bericht der Schweizerischen UNESCO-Kommission. Bern: [s. n.], 2005. 128 p.

440. Schulamt (SA). Liechtensteinische Landesverwaltung. URL: https://www.llv.li/#/110/freiwilliges--schuljahr (дата звернення: 24.12.2017).

441. Schulz A. Verkehr und Tourismus: Ein Studienbuch in Fallbeispielen. Oldenbourg: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2012.

442. Schwab, K. (2018). The Global Competitiveness Report: Insight Report. World Economic Forum. Geneva - Switzerland. 671 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf(дата звернення: 13.12.2018).

443. Schwaninger M. Managementsysteme revolutionieren Dienstleistungsunternehmen. Jahrbuch der Schweizerischen Tourismuswirtschaft. St. Gallen, 1995. P. 123–137.

444. Schweizer tourismus in zahlen 2006: Struktur und Branchendaten. Schweizer Tourismus Verband (STV), 2007. — 48 p. URL: https://www.quality-our-passion.ch/sites/default/files/weserve/infothek/medienmitteilung/2006/Schweizer_Tourismus_in_Zahlen_2006.pdf (дата звернення: 30.11.2017).

445. Schweizer tourismus in zahlen 2010: Struktur und Branchendaten. Schweizer Tourismus Verband (STV), 2011. — 52 p. URL: https://www.stv-fst.ch/sites/default/files/weserve/infothek/Vademecum/2010/Schweizer_Tourismus_in_Zahlen_2010.pdf (дата звернення: 30.11.2017).

446. Schweizer tourismus in zahlen 2016: Struktur und Branchendaten. Schweizer Tourismus Verband (STV), 2017. — 52 p. URL: https://www.bfs.admin.ch/bfs/ de/home/statistiken/kataloge-

datenbanken/publikationen.assetdetail.3282044.html (дата звернення: 30.05.2018).

447. Schweizerische Tourismusfachschule der Fachhochschule Westschweiz – HESSO. URL: http://tourismus.hevs.ch_(дата звернення: 12.11.2018).

448. Shaw G. European Standards in Vocational Education and Training (VET): What Are They and Who Wants Them? *European Journal of Education*. 1999. Vol. 34 (2). P. 137–152.

449. Sigala M. The evolution of internet pedagogy: Benefits for tourism and hospitality education. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*. 2002. Vol. 1 (2). P. 29–45.

450. Siller H.J. Entrepreneurship und Tourismus: Unternehmerisches Denken und Erfolgskonzepte aus der Praxis. Wien: Linde, 2010.

451. Snapshot of Liechtenstein Education. URL: http://www.liechtensteineducation.info/Education-System/Liechtenstein-Education-Overview.html_(дата звернення: 24.12.2017).

452. Staatssekretariat für Wirtschaft der Schweiz: Tourismuspolitik. URL: https://www.seco.admin.ch/seco/de/home/Standortfoerderung/Tourismuspolitik/Tourismuspolitik_und_Foerderung.html (дата звернення: 12.12.2017).

453. Stampfli, D. (2004). Absolventen sollten flexibler sein (Graduates should be more flexible). *Hotel + Tourismus Revue*, No. 27, 2004.

454. Statistical Data on Switzerland 2017. Statistical base and overviews. Federal Statistical Office. 52 p. URL: https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/catalogues-databases/publications.assetdetail.2040009.html (дата звернення: 04.12.2018).

455. Statistischen Jahrbuches der WKÖ. URL: https://www.wko.at/service/zahlen-daten-fakten/statistical-yearbook.html (дата звернення: 24.05.2017).

456. Statistisches Jahrbuch 2017. Wirtschaftskammer Österreich Stabsabteilung Statistik. Wien. 2017, 100 S. URL: http://wko.at/statistik/jahrbuch/2017_Deutsch.pdf (дата звернення: 23.11.2018).

457. Statistisches Jahrbuch Österreichs 2018. Wirtschaftskammer Österreich –

Stabsabteilung Statistik. Wien. 2018, 100 S. URL: http://www.statistik.at/web_de/services/stat_jahrbuch/index.html (дата звернення: 12.02.2019).

458. Stratmann, Karlwilhelm. Die gewerbliche Lehrlingserziehung in Deutschland. Modernisierungsgeschichte der betrieblichen Berufsbildung. Band 1: Berufserziehung in der ständischen Gesellschaft (1648-1806). Frankfurt: G.A.F.B. 1993.

459. Studying in Switzerland. Universities: CRUS. URL: www.swissuniversity.ch (дата звернення: 13.01.2017).

460. Swiss EQF-Referencing Report. 2015. URL: https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/e_referencing_report_final_ch.pdf (дата звернення: 24.12.2017).

461. Swiss Federal Statistical Office (BFS). Continuing Education, Indicators. – URL: http://www.bfs.admin.ch (дата звернення: 24.05.2017).

462. Swiss Hotel Management School. URL: https://www.shms.com/en/ (дата звернення: 24.12.2017).

463. Swiss Tourism Federation. 1999. Tourismus in der Schweiz. Tourism in Switzerland. Bern: Schweizer Tourismus-Verband.; Bieger, T. 2004. Tourismuslehre - Ein Grundriss. Tourism studies - A layout. Bern: Haupt.

464. Swiss Tourism Policy – Background report. URL: http://www.oecd.org/cfe/ tourism/33651085.pdf (дата звернення: 30.11.2017).

465. Switzerland's International Strategy for education, research and innovation. Federal Council of Switzerland, 2010. 34 p.

466. Switzerland: National Reforms in Vocational Education and Training and Adult Learning. Official website of Eurydice. URL: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Germany:Ongoing_Reforms_and_Policy_Developments (дата звернення: 04.02.2018).

467. The Austrian AUS Portal. *FHguide*: веб-сайт. URL: https://www.fachhochschulen.ac.at/en/all_study_courses] (дата звернення: 26.11.2018).

468. The official portal of the Grand Duchy of Luxembourg. Secondary Education. URL: http://www.luxembourg.public.lu/ en/etudier/ systeme-educatif-

luxembourgeois/enseignement-secondaire/index.html (дата звернення: 24.12.2017).

469. The Strongest Higher Education Systems by Country – Overview. The QS World University Ranking. URL: http://www.qs.com/the-strongest-higher-education-systems-by-country-overview/ (дата звернення: 12.12.2017).

470. The Swiss global network for education, research, and innovation. URL: https://www.swissnex.org/about/(дата звернення: 30.11.2017).

471. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007: Furthering the process of economic development. Geneva: World Economic Forum, 2007. 491 p. ISBN-13: 978-92-95044-01-2

472. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2008: Balancing economic development and environmental sustainability. Geneva: World Economic Forum, 2008. 505 p. ISBN-13: 978-92-95044-04-3

473. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009: Managing in time turbulence. Geneva: World Economic Forum, 2009. 526 p. ISBN-13: 978-92-95044-18-0

474. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011: Beyond the downturn. Geneva: World Economic Forum, 2011. 531 p. ISBN-13: 978-92-95044-48-7

475. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013: Reducing barriers to economic growth and job creation. Geneva: World Economic Forum, 2013. 517 p. ISBN-13: 978-92-95044-40-1

476. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. Growth through Shocks: Insight Report. World Economic Forum. Geneva, 2015. 519 p. URL: http: // www3.weforum.org/docs/TT15/ WEF_Global_Travel& Tourism_Report_ 2015.pdf (дата звернення: 24.12.2017).

477. The World University Rankings. Young University Rankings 2017. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2017/young-university-rankings#!/page/0/length/100/sort_by/rank/sort_order/asc /cols /stats (дата звернення: 16.12.2018).

478. Tourismusforschung im Praxistest Rückblick auf die Jubiläumsfeier «75

Jahre Tourismusforschung» der Universitäten Bern und St. Gallen Tourismus-Impulse Nr. 10, November 2016. URL: http://www.cred-t.unibe.ch/unibe/portal/fak_wiso/b_dep_vwl/a_inst_vwl/bb_abt_fst/content/e422691/e498500/e498636/e499673/202316Tourismus-ImpulseNr.10A4_ger.pdf (дата звернення: 24.05.2017).

479. Tourismuspolitischer Bericht der Bundesregierung - 17. 24.05.2013 URL: http://www.bundesregierung.de/ (дата звернення: 28.04.2017).

480. Towards the European higher education area. Bologna process: National reports 2004–2005. Bern, 2005. 12 p. URL: www.bolognareform.ch (дата звернення: 13.01.2018).

481. Train History: веб-сайт. URL: http://www.trainhistory.net/ (дата звернення: 02.11.2017).

482. Tribe J. The philosophic practitioner. Annals of Tourism Research. 2002. Vol. 29. P. 338–357.

483. Tschurtschenthaler, P. Humankapitalentwicklung als tourismuspolitisches Instrument zur Bewältigung der Tourismuskrise. (Human Resource Development as instrument to accomplish the crisis in tourism). In Weiermair, K., Fuchs, M. (eds.). (1998). Rettourism III:Strategiekonferenz: Zukunftsstrategien für eine optimale Humankapitalentwicklung/-verwertung in der Tourismuswirtschaft. Innsbruck: ITD Eigenverlag. 1998. S. 16-39

484. Tyler R., Van Bruggen J. Core Curriculum. The International Encyclopedia of Education. Second Edition. Oxford, New York, Tokyo: Pergamon Press, 1994. pp. 19-34.

485. U. Radtke, S. Brune-Wawer, Differentiation University Landscape in Germany after Introduction of Initiative of allocation of elite universitie. Moscow, Duisburg-Essen, 2013.

486. UBI Wiltz United Business Institutes The official portal. URL: http://www.ubi.edu/ (дата звернення: 04.02.2018).

487. Umsetzungsprogramm der Tourismuspolitik 2016–2019 // Wirtschaft SECO. Bern. URL: file:///C:/Users/Master/Downloads/Umsetzungsprogramm%202016-2019%20(1).pdf (дата звернення: 30.05.2019).

488. Umweltbundesamt (2013): Zehnter Umweltkontrollbericht. Umweltsituation in Österreich. Reports, Bd. REP-0410. Umweltbundesamt, Wien. URL: https://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/publikationen/REP0410.pdf (дата звернення: 30.11.2017).

489. Università della Svizzera Italiana. URL: http://www.usi.ch/en (дата звернення: 24.12.2017).

490. Università della Svizzera Italiana. URL: http://www.usi.ch/en (дата звернення: 24.12.2017).

491. Universität Bremen. URL: https://www.uni-bremen.de/universit%C3%A4t/profil/ (дата звернення: 26.12.2017).

492. Universite de Lausanne: Institut de Tourisme. URL: http://www.hec.unil.ch/it (дата звернення: 24.12.2017).

493. University of Bern. URL: http://www.unibe.ch/eng (дата звернення: 26.12.2017).

494. University of Liechtenstein. URL: http: // wwwen.uni.li/ de (дата звернення: 20.12.2017).

495. University of Luxembourg. The official website. URL: http://wwwen.uni.lu/university/ about_the_university/governance (дата звернення: 20.12.2017).

496. University of Luxembourg. URL: http: // wwwen.uni.lu/ university/about_the_university/governance (дата звернення: 20.12.2017).

497. University of St. Gallen. URL: http://www.unisg.ch/en.aspx (дата звернення: 24.12.2017).

498. UNWTO Data. URL: http://www2.unwto.org/content/data (дата звернення: 13.01.2018).

499. UNWTO Tourism Highlights 2016 Edition. URL: http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145 (дата звернення: 24.05.2017).

500. UNWTO.Themis Foundation. URL: http://themis.unwto.org/ (дата звернення: 28.11.2017).

501. Urteil des Bundesgerichtshofs vom 30.09.2010, Xa ZR 130/08. URL:

http://juris.bundesgerichtshof.de/ (дата звернення: 15.10.2017).

502. Urteil des LG Frankfurt am Main vom 30.10.2008, Az: 2-24 S 64/08. URL: https://www.jurion.de/Urteile/LG-Frankfurt_am_Main/2008-10-30/2-24-S-64_08 (дата звернення: 13.01.2018).

503. Verfassung des Großherzogtums Luxemburg vom 9. Juli 1848 in der Fassung der Bekanntmachung vom 17. Oktober 1868 URL: http://www.verfassungen.eu/ lu/luxemb68.htm (дата звернення: 14.11.2016).

504. Vienna Gastronomy school. URL: http://www.gafa.ac.at/en/index-gafa.html (дата звернення: 12.09.2017).

505. We4Tourism. Die Tourismusplattform für Österreich. URL: https://www.we4tourism.at/ (дата звернення: 24.12.2017).

506. Wegweiser duales Studium. URL: https://www.wegweiser-duales-studium.de/ (дата звернення: 04.02.2018).

507. Weiermair & Bieger. Tourism Education in Austria and Switzerland: Past Problems and Future Challenges., 2006. 27 p. URL: https://www.researchgate.net/ publication/36382485_Tourism_Education_in_Austria_and_Switzerland_Past_Problems_and_Future_Challenges (дата звернення: 24.05.2017).

508. Weiermair K. Product improvement or innovation: what is the key to success in tourism. Lugano: Innovation and Growth in Tourism, 2003. 289 p.

509. Weiermair K. Aufgaben der Tourismuspolitik im Rahmen eines zukunftsorientierten Destinationsmanagements. Tourismuspolitik und Destinationsmanagement. Bern, 2002. P. 53–77.

510. Weiermair, K., & Fuchs, M. (Eds.), RETTOURISM II Strategiekonferenz, Zukunftsstrategien für eine optimale Humankapitalentwicklung/-verwertung in der Tourismuswirtschaft. Conference proceedings, Innsbruck: University Press. 1997.

511. Weiermair, K., Peters, M. Tourist attractions and attracted tourists: How to satisfy today's fickle tourist clientele? *Journal of Tourism Studies*, No.1. 2000.

512. White Paper on Education and training: Teaching and Learning – towards the learning society. EC, Office for Official Publications of the EC. Luxemburg: 1996. 320 p.

513. Winther E. Competence model in the field of business and administration: state of the art and directions for further research. *Zeitschrift fur Berufs- und Wirtschaftspadagogik*. 2008. Vol. 104. P. 511–538.

514. Wolf C. Umsatzsteuer in der Touristik: mit Freizeitwirtschaft und Business Travel. Berlin: Schmidt (Erich), 2012.

515. Wolter S. C. The cost and benefit of apprenticeship training – The Swiss Case. *Applied Economics Quarterly*. 2002. Vol. 5, № 39. P. 347–367.

516. Woods L. L. Addressing reservations about hospitality and tourism careers. *National Association of Colleges and Employers Journal*. 2003. Vol. 63 (2). P. 13–15.

517. World Economic Forum: Annual Report 2015-2016 URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Annual_Report_2015-2016.pdf (дата звернення: 24.05.2017).

518. World Tourism Organization: UNWTO Annual Report 2015. Madrid: UNWTO, 2016. 92 p. ISBN: 978-92-844-1802-2

519. Zitiervorschlag: Umweltbundesamt: Zehnter Umweltkontrollbericht. Umweltsituation in Österreich. Reports, Bd. REP-0410. Umweltbundesamt, Wien. 288 S. 2013.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Перелік ЗВО Україна, які здійснюють підготовку ОС «бакалавр» за спеціальністю 242 Туризм (станом на 2019-2020 н.р.)

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
1.	Академія праці, соціальних відносин і туризму	Київ	Готельно-ресторанна справа; Екскурсійна та анімаційна діяльність; Туристичний бізнес	приватна
2.	Київський національний торговельно-економічний університет	Київ	Економіка і організація туризму; Міжнародний туризм	державна
3.	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	Київ	Міжнародний туризм	державна
4.	Київський національний університет культури і мистецтв	Київ	Міжнародний туризм	Державна (міністерство культури України)
5.	Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури»	Київ	Міжнародний туризм	приватна
6.	Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	Київ	Організація туристичного бізнесу	державна
7.	Приватне акціонерне товариство Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»	Київ	Організація туристичної діяльності	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
8.	Національний університет біоресурсів і природо-користування України	Київ	Туризм	державна
9.	Національний транспортний університет	Київ	Туризм	державна
10.	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Київ	Туризм	державна
11.	Національний університет харчових технологій	Київ	Туризм	державна
12.	Київський національний університет будівництва і архітектури	Київ	Туризм	державна
13.	Національний університет фізичного виховання і спорту України	Київ	Туризм	державна
14.	Вищий навчальний заклад «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	Київ	Туризм	приватна
15.	Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»	Київ	Туризм	приватна
16.	Київський національний університет технологій та дизайну	Київ	Туризм	державна
17.	Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»»	Київ	Туризм	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
18.	Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	Київ	Туризм	державна
19.	Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет»	Київ	Туризм	приватна
20.	Київський державний коледж туризму та готельного господарства	Київ	Туризм	державна
21.	Київський університет туризму, економіки і права	Київ	Туризм	приватна
22.	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Київ	Туризм	державна
23.	Національний авіаційний університет	Київ	Туризмознавство	державна
24.	Київський національний лінгвістичний університет	Київ	Туристичне обслуговування	державна
25.	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	Київ	Туристсько-краєзнавча робота	державна
26.	Вінницький національний аграрний університет	Вінниця	Туризм	державна
27.	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	Вінниця	Туризм	державна
28.	Вінницький торговельно - економічний інститут Київського національного торговельно - економічного університету	Вінниця	Туризм	державна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
29.	Луцький інститут розвитку людини Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	Луцьк	Міжнародний туризм	приватна
30.	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	Луцьк	Туризм	державна
31.	Луцький інститут розвитку людини Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»	Луцьк	Туризм	приватна
32.	Луцький національний технічний університет	Луцьк	Туризм	державна
33.	Приватний вищий навчальний заклад «Академія рекреаційних технологій і права»	Луцьк	Туризм	приватна
34.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	Дніпро	Міжнародний туризм	державна
35.	Відокремлений підрозділ «Дніпровський факультет менеджменту і бізнесу Київського університету культури»	Дніпро	Міжнародний туризм	приватна
36.	Дніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»	Дніпро	Організація туристичної діяльності	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
37.	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	Дніпро	Туризм	державна
38.	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	Кривий Ріг	Туризм	державна
39.	Дніпровський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»	Дніпро	Туризм	приватна
40.	Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля»	Дніпро	Туризм	приватна
41.	Університет митної справи та фінансів	Дніпро	Туризм	державна
42.	Криворізький державний педагогічний університет	Кривий Ріг	Туризм	державна
43.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	Дніпро	Туристичний бізнес	державна
44.	Маріупольський державний університет	Маріуполь	Туризм	державна
45.	Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет»	Маріуполь	Туризм	державна
46.	Донецький державний університет управління	Маріуполь	Туризм	державна
47.	Державний університет «Житомирська політехніка»	Житомир	Туризм	держава

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
48.	Житомирський національний агроеколо-гічний університет	Житомир	Туризм	державна
49.	Житомирський економіко-гуманітарний інститут Вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»	Житомир	Туризм	приватна
50.	«Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ»	Берегове	Туризм	приватна
51.	Мукачівський державний університет	Мукачево	Туризм	державна
52.	Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»	Ужгород	Туризм	державна
	Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради	Запоріжжя	Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм	Обласна рада
53.	Запорізький національний університет	Запоріжжя	Туризм	державна
54.	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	Мелітополь	Туризм	державна
55.	Таврійський державний агротехнологічний університет	Мелітополь	Туризм	державна
56.	«Класичний приватний університет»	Запоріжжя	Туризм	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
57.	Приватне акціонерне товариство «Приватний вищий навчальний заклад «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій»»	Запоріжжя	Туризм	приватна
58.	Національний університет «Запорізька політехніка»	Запоріжжя	Туризмознавство	державна
59.	Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила	Івано-Франківськ	Економіка та організація туристичної діяльності	приватна
60.	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	Івано-Франківськ	Туризм	державна
61.	Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	Івано-Франківськ	Туризм	державна
62.	Льотна академія Національного авіаційного університету	Кропивницький	Туризм	державна
63.	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	Сєвєродонецьк	Туризм	державна
64.	Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»	Старобільськ	Туризм	державна
65.	Відокремлений підрозділ «Львівський факультет менеджменту і бізнесу Київського університету культури»	Львів	Міжнародний туризм	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
66.	Відокремлений підрозділ «Львівська філія Київського національного університету культури і мистецтв»	Львів	Міжнародний туризм	державна
67.	Львівський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»	Львів	Організація туристичної діяльності	приватна
68.	Львівський інститут економіки і туризму	Львів	Туризм	Укоопспілка
69.	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	Дрогобич	Туризм	державна
70.	Національний університет «Львівська політехніка»	Львів	Туризм	державна
71.	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького	Львів	Туризм	державна
72.	Львівський національний аграрний університет	Львів	Туризм	державна
73.	Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського	Львів	Туризм	державна
74.	Львівський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»	Львів	Туризм	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
75.	Львівський національний університет імені Івана Франка	Львів	Туризм	державна
76.	Відокремлений підрозділ «Миколаївський факультет менеджменту і бізнесу Київського університету культури»	Миколаїв	Міжнародний туризм	приватна
77.	Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»	Миколаїв	Міжнародний туризм	державна
78.	Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»	Миколаїв	Туризм	приватна
79.	Одеська національна академія харчових технологій	Одеса	Гастрономічний туризм	державна
80.	Одеський державний екологічний університет	Одеса	Зелений (екологічно безпечний) туризм	державна
81.	Одеська національна академія харчових технологій	Одеса	Міжнародний туризм	державна
82.	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	Одеса	Туризм	державна
83.	Одеський національний економічний університет	Одеса	Туризм	державна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
84.	Одеська національна академія харчових технологій	Одеса	Туризм	державна
85.	Одеський національний морський університет	Одеса	Туризм (морський та річковий)	державна
86.	Ізмаїльський державний гуманітарний університет	Ізмаїл	Туризм. Туристична діяльність (зі знанням англійської мови)	державна
87.	Одеський державний екологічний університет	Одеса	Туристична діяльність	державна
88.	Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка	Полтава	Туризм	державна
89.	Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»	Полтава	Туризм	Укоопспілка
90.	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	Кременчук	Туризм	державна
91.	Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка	Полтава	Туризм	державна
92.	Національний університет водного господарства та природокористування	Рівне	Туризм	державна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
93.	Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»	Рівне	Туризм	приватна
94.	Сумський національний аграрний університет	Суми	Туризм	державна
95.	Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка	Суми	Туризм і гостинність	державна
96.	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	Тернопіль	Туризм	державна
97.	Тернопільський національний економічний університет	Тернопіль	Туризм	державна
98.	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	Харків	Міжнародний готельно-ресторанний бізнес	державна
99.	Харківський торговельно - економічний інститут Київського національного торговельно - економічного університету	Харків	Туризм	державна
100.	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	Харків	Туризм	державна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
101.	Національний університет цивільного захисту України	Харків	Туризм	Державна служба України з надзвичайних ситуацій
102.	Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка	Харків	Туризм	державна
103.	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	Харків	Туризм	державна
104.	Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва	С-ще Докучаєвське	Туризм	державна
105.	Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова	Харків	Туризм	державна
106.	Харківська державна академія культури	Харків	Туризмознавство	державна
107.	Херсонський національний технічний університет	Херсон	Готельно-ресторанний сервіс	державна
108.	Херсонський державний університет	Херсон	Туризм	державна
109.	Херсонський національний технічний університет	Херсон	Туризм	державна
110.	Новокаховський гуманітарний інститут вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	Нова Каховка	Туризм	приватна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
111.	Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрний університет»	Херсон	Туризм	державна
112.	Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова	Хмельницький	Бакалавр туризму	Обласна рада
113.	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія	Хмельницький	Туризм	Обласна рада
114.	Хмельницький національний університет	Хмельницький	Туризм	державна
115.	Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»	Хмельницький	Організація туристичної діяльності	приватна
116.	Приватний вищий навчальний заклад «Університет економіки і підприємництва»	Хмельницький	Туризм	приватна
117.	Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	Кам’янець-Подільський	Туризм	державна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
118.	Хмельницький інститут імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»	Хмельницький	Туризм	приватна
119.	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Умань	Туризм	державна
120.	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	Черкаси	Туризм	державна
121.	Черкаський державний технологічний університет	Черкаси	Туризм	державна
122.	Вищий навчальний заклад «Східноєвропейський університет економіки і менеджменту» (у формі товариства з обмеженою відповідальністю)	Черкаси	Туризм	приватна
123.	Уманський національний університет садівництва	Умань	Туризм	державна
124.	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	Чернівці	Міжнародний туризм	державна

Продовження таблиці А1 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
125.	Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського національного торговельно - економічного університету	Чернівці	Туризм	державна
126.	Чернігівський національний технологічний університет	Чернігів	Туризм	державна

Таблиця А.2

Перелік ЗВО Україна, які здійснюють підготовку ОС «магістр» за спеціальністю 242 Туризм (станом на 2019-2020 н.р.)

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
1.	Вищий навчальний заклад «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	Київ	Менеджмент в готелях та інших місцях розміщення	приватна
2.	Вищий навчальний заклад «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	Київ	Менеджмент в туристичних агентствах та бюро подорожей	приватна
3.	Київський національний торговельно-економічний університет	Київ	Міжнародний івент-менеджмент в туризмі	державна
4.	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	Київ	Міжнародний туризм	державна
5.	Вищий навчальний заклад «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	Київ	Міжнародний туризм	приватна
6.	Київський національний університет культури і мистецтв	Київ	Міжнародний туризм	Державна
7.	Київський національний торговельно-економічний університет	Київ	Міжнародний туристичний бізнес	державна
8.	Національний транспортний університет	Київ	Туризм	державна
9.	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Київ	Туризм	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
10.	Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури»	Київ	Туризм	приватна
11.	Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет»	Київ	Туризм	приватна
12.	Національний університет харчових технологій	Київ	Туризмознавство	державна
13.	Національний університет фізичного виховання і спорту України	Київ	Туризмознавство	державна
14.	Національний авіаційний університет	Київ	Туризмознавство	державна
15.	Київський національний лінгвістичний університет	Київ	Туризмознавство	державна
16.	Київський університет туризму, економіки і права	Київ	Туризмознавство	приватна
17.	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	Київ	Туристсько-краєзнавча робота	державна
18.	Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	Київ	Управління туристичним бізнесом	державна
19.	Вінницький торговельно - економічний інститут Київського національного торговельно - економічного університету	Вінниця	Міжнародний туристичний бізнес	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
20.	Вінницький національний аграрний університет	Вінниця	Туризм	державна
21.	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	Луцьк	Туризм	державна
22.	Луцький національний технічний університет	Луцьк	Туризм	державна
23.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	Дніпро	Міжнародний туристичний бізнес	державна
24.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	Дніпро	Туризм	державна
25.	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	Кривий Ріг	Туризм	державна
26.	Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет»	Дніпро	Туризм	приватна
27.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	Дніпро	Туристичні послуги та гостинність	державна
28.	Маріупольський державний університет	Маріуполь	Туризм	державна
29.	Державний університет «Житомирська політехніка»	Житомир	Туризмознавство	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
30.	Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»	Ужгород	Туризм	державна
31.	Мукачівський державний університет	Мукачево	Туризмознавство	державна
32.	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького	Мелітополь	Туризмознавство	державна
33.	«Класичний приватний університет»	Запоріжжя	Туризм	приватна
34.	Запорізький національний університет	Запоріжжя	Туризмознавство	державна
35.	Національний університет «Запорізька політехніка»	Запоріжжя	Туризмознавство	державна
36.	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	Івано-Франківськ	Туризм	державна
37.	Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»	Івано-Франківськ	Туризмознавство	державна
38.	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	Сєвєро-донецьк	Туризм	державна
39.	Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»	Старобільськ	Туризм	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
40.	Львівський інститут економіки і туризму	Львів	Туризм	державна
41.	Львівський національний університет імені Івана Франка	Львів	Міжнародний туризм	державна
42.	Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського	Львів	Організація туристичної діяльності	державна
43.	Львівський торговельно-економічний університет	Львів	Туризм	державна
44.	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького	Львів	Туризм	державна
45.	Національний університет «Львівська політехніка»	Львів	Туризмознавство	державна
46.	Львівський національний університет імені Івана Франка	Львів	Туристична діяльність	державна
47.	Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»	Миколаїв	Туризм	приватна
48.	Одеський національний економічний університет	Одеса	Економіка та організація туристичної діяльності	державна
49.	Одеська національна академія харчових технологій	Одеса	Міжнародний туристичний бізнес	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
50.	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	Одеса	Туризм	державна
51.	Одеська національна академія харчових технологій	Одеса	Туризм	державна
52.	Одеський національний морський університет	Одеса	Туризм(морський та річковий)	державна
53.	Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»	Полтава	Туризм	Укоопспілка
54.	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	Кременчук	Туризмознавство	державна
55.	Національний університет водного господарства та природокористування	Рівне	Туризм	державна
56.	Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»	Рівне	Туризм	приватна
57.	Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка	Суми	Туризмознавство	державна
58.	Тернопільський національний економічний університет	Тернопіль	Міжнародний туризм	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
59.	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	Тернопіль	Туризм	державна
60.	Харківський торговельно - економічний інститут Київського національного торговельно - економічного університету	Харків	Міжнародний туристичний бізнес	державна
61.	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	Харків	Туризм	державна
62.	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	Харків	Туризм	державна
63.	Харківська державна академія культури	Харків	Туризмознавство	державна
64.	Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова	Харків	Туризмознавство	державна
65.	Херсонський державний університет	Херсон	Туризм	державна
66.	Херсонський національний технічний університет	Херсон	Туризм	державна
67.	Хмельницький національний університет	Хмельницький	Туризм	державна

Продовження таблиці А2 Додатка А

№№ з/п	Назва ЗВО	Місто	Освітня програма	Форма власності
68.	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	Кам'янець-Подільський	Туризмознавство	державна
69.	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	Умань	Туризм	державна
70.	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	Черкаси	Туризм	державна
71.	Черкаський державний технологічний університет	Черкаси	Туризм	державна
72.	Уманський національний університет садівництва	Умань	Туризм	державна
73.	Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно - економічного університету	Чернівці	Туризм	державна
74.	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	Чернівці	Туризмознавство	державна
75.	Чернігівський національний технологічний університет	Чернігів	Туризм	державна

Додаток Б

Заклади вищої туристичної освіти німецькомовних країн

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
Німеччина					
1.	Грайфсвальдський університет (нім. Universität Greifswald)	Грайфсвальд		Туризм і регіональний розвиток	1456 (2010)*
2.	Еберсвальдський університет сталого розвитку (нім. Hochschule für nachhaltige Entwicklung Eberswalde)	Еберсвальде		Логістичний менеджмент у туризмі	1830 (1992)*
3.	Коледж Фресеніус (нім. Hochschule Fresenius)	Ідштайн	Менеджмент міжнародного туризму та організації дозвілля Менеджмент туризму Менеджмент туризму, готельної справи та організації дозвілля	Менеджмент міжнародного туристичного бізнесу	1848 (1998)*

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
4.	Мітвайдський коледж (нім. Hochschule Mittweida)	Мітвайда	Бізнес адміністрування - Менеджмент готельної справи та рекреаційного та круїзного дозвілля Бізнес адміністрування - Менеджмент туризму, готельної справи та організації дозвілля		1867 (1991)*
5.	Європейська академія (нім. Euro Akademie)	Ліпштадт	Менеджмент туризму		1936 (1993)*
6.	Ляйбніцький університет прикладних наук (нім. Leibniz-Fachhochschule)	Гановер	Бізнес адміністрування - Менеджмент туризму та організації дозвілля		1920 (2011)*
7.	Університет прикладних наук федеративної землі Зарлянд (нім. Hochschule für Technik und Wirtschaft des Saarlandes)	Заарбрюке	Авіаційна справа та пілотування Менеджмент міжнародного туризму	Рекреаційний, спортивний і туристичний менеджмент	1946 (2006)*

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «макалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності осітнього закладу
8.	Німецький спортивний університет Кельн (нім. Deutsche Sporthochschule Köln)	Кельн		Рекреаційний, спортивний і туристичний менеджмент	1947
9.	Нюртінген-Гейзлінгенський університет прикладних наук (нім. Hochschule für Wirtschaft und Umwelt Nürtingen-Geislingen)	Нюртінген	Оздоровчий та туристичний менеджмент		1949 (1988)*
10.	Кампус Констанц Нюртінген-гейслінгенського університету прикладних наук (нім. Hochschule für Wirtschaft und Umwelt Nürtingen-Geislingen Bodensee Campus)	Констанц	Оздоровчий та туристичний менеджмент	Підприємницька діяльність у туризмі	1949 (2012)*

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
11.	Гайльбронський коледж (нім. Hochschule Heilbronn)	Гайльбронн	Готельно-ресторанний менеджмент Менеджмент туризму	Менеджмент міжнародного туризму Сталий розвиток туризму	1961 (1989)*
12.	Мюнхенський коледж (нім. Hochschule München)	Мюнхен	Менеджмент туризму	Гостинний менеджмент Менеджмент туризму	1971 (1977)*
13.	Остфальський коледж (нім. Ostfalia Hochschule)	Вольфельнбютельн	Менеджмент туризму		1971 (2004)*
14.	Нідерханський коледж (нім. Hochschule Niederrhein)	Крефельд	Готельно-ресторанна справа		1971
15.	Університет Пасау (нім. Universität Passau)	Пасау		Географія: культура, навколишнє середовище та туризм	1973 (2005)*
16.	Бременхаверський коледж (нім. Hochschule Bremerhaven)	Бременхавер	Круїзно-туристичний менеджмент		1975

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
17.	Вормський коледж (нім. Hochschule Worms)	Вормс	Авіаційний менеджмент Авіаційний менеджмент та пілотування Менеджмент міжнародного туризму Менеджмент туризму та подорожування	Менеджмент міжнародного туризму Менеджмент міжнародного туризму та електронної комерції	1978
18.	Айхштет-Інгольштатський католицький університет (нім. Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt)	Айхштет	Географія - Дозвілля, туризм, захист навколишнього середовища	Туристичне та регіональне планування - Менеджмент і географія	1980 (2011)*
19.	Бременський коледж (нім. Hochschule Bremen)	Бремен	Прикладні дослідження дозвілля Менеджмент туризму	Міжнародні дослідження дозвілля та туризму	1982
20.	Міжнародна школа менеджменту (анг. International School of Management (ISM))	Майні Мюнхен Гамбург	Менеджмент туризму та організації заходів		1990

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
21.	Штральзундський коледж (нім. Hochschule Stralsund)	Штральзунд	Менеджмент туризму та дозвілля	Стратегія туристичного розвитку	1991
22.	Європейський університет Віадріна (нім. Europa-Universität Viadrina)	Франкфурт-на-Одер		Управління культурними та туристичними заходами	1991
23.	Європейська школа бізнесу (англ. EU Business School)	Мюнхен	Міжнародний бізнес (Дозвілля та туризм)	Міжнародний менеджмент (Дозвілля і туризм) Менеджмент сфери гостинності та туризму	1991
24.	Харцський коледж (нім. Hochschule Harz)	Верні-героде	Міжнародний туризм Менеджмент туризму	Розвиток туризму	1991
25.	Коледж Цітау/Горліц (нім. Hochschule Zittau/Görlitz)	Цітау	Менеджмент туризму	Менеджмент туризму	1992

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
26.	Кельнська школа бізнесу (англ. Cologne Business School)	Кельн	Менеджмент міжнародного туризму		1993
27.	Економічний університет (нім. Fachhochschule der Wirtschaft (FHDW))	Падерборн	Підприємництво - Менеджмент туризму та організації дозвілля		1993
28.	Державний ніверситет прикладних наук Гайде (нім. Fachhochschule Westküste)	Гайде	Менеджмент у міжнародному туризмі	Менеджмент у міжнародному туризмі	1993
29.	Дегендорфський технічний коледж (нім. Technische Hochschule Deggendorf)	Дегендорф	Міжнародний туризм Менеджмент/ Рекреаційний туризм Менеджмент туризму	Менеджмент у міжнародному туризмі	1994
30.	Дистанційний університет (нім. SRH Fernhochschule – The Mobile University)	Рідлінген	Підприємництво - спеціалізація Готельна справа та туризм Менеджмент туризму та готельної справи		1996

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
31.	Кваліфікаційний коледж (нім. DIPLOMA Hochschule)	Бад-Зоден	Менеджмент туризму та організації дозвілля Менеджмент туризму		1998
32.	Міжнародний коледж IUBH (нім. IUBH Internationale Hochschule)	Бад-Гоннеф	Авіаційний менеджмент Менеджмент туризму	Міжнародний менеджмент (авіаційна спеціалізація) Міжнародний менеджмент (спеціалізація в сфері гостинності)	1998
33.	Університет прикладних наук (нім. Fachhochschule des Mittelstand (FHM))	Білефельд	Менеджмент туризму та готельної справи Менеджмент міжнародного туризму та готельної справи		2000
34.	Берлінський коледж (нім. SRH Hochschule)	Берлін	Міжнародний менеджмент туризму та організації дозвілля		2002
35.	Європейська академія Єврика (нім. EurAka - Europäische Medien- und Event-Akademie)	Баден-Баден	Бізнес адміністрування (спеціалізація готельний і туристичний менеджмент)		2003

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
36.	Європейська академія (нім. EAM Europa Akademie)	Мюнхен	Організація дозвілля/Туризм - Міжнародний менеджмент		2004
37.	Карлсруйський коледж Міжнародного університету (нім. Karlshochschule International University)	Карлсрує	Міжнародний менеджмент туризму		2004
38.	Макромедійний коледж (нім. Hochschule Macromedia)	Мюнхен	Менеджмент туризму		2006
39.	ЕС Європейський кампус (нім. EC Europa Campus)	Франкфурт Карлсрує	Бізнес управління - Міжнародний готельний, рекреаційний та туристичний менеджмент Управління охороною здоров'я - Оздоровчий та спортивний туризм		2006

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
40.	Європейська медіа- та бізнес академія (нім. Europäische Medien- und Business-Akademie (EMBA))	Гамбург	Бізнес управління - Міжнародний готельний, рекреаційний та круїзний менеджмент Бізнес управління - Менеджмент туризму та організації дозвілля		2007
41.	EBC коледж (нім. EBC Hochschule)	Гамбург	Менеджмент туризму та організації дозвілля		2007
42.	bbw коледж (нім. bbw Hochschule)	Берлін	Економіка - Менеджмент туризму та організації дозвілля	Економіка - Менеджмент туризму	2007
43.	Інститут M21 (нім. Campus M21)	Мюнхен Нюрнберг	Оздоровчий та спортивний туризм Менеджмент туризму, готельного бізнесу та організації заходів		2008
44.	Дрезденська академія готельного бізнесу (нім. SRH Hotel-Akademie Dresden)	Дрезден	Міжнародний менеджмент туризму та організації дозвілля		2009

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
45.	Ядеський коледж (нім. Jade Hochschule)	Вільхельмшауен	Економіка туризму Економіка туризму (німецька та французька мови) Он-лай ведення підприємницької діяльності в туризмі		2009
46.	Райн-Вайльський коледж (нім. Hochschule Rhein-Waal)	Клеве	Сталий розвиток туризму		2009
47.	Дрезденський університет прикладних наук (нім. Fachhochschule Dresden)	Дрездун	Менеджмент туризму та організації дозвілля		2010
48.	Коледж бізнесу, технології та культури (нім. Hochschule für Wirtschaft, Technik und Kultur)	Берлін	Бізнес-адміністрування (англійською мовою) - спеціалізація Менеджмент готельної справи та туризму Менеджмент бізнес-адміністрування - спеціалізація Менеджмент готельної справи та туризму		2011

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
49.	Нотернська школа бізнесу (англ. Nothern Business School (NBS))	Гамбург	Підприємництво - Менеджмент туризму та організації дозвілля		2013
50.	Бад-Гомбургський коледж accadis (нім. accadis Hochschule Bad Homburg)	Бад-Гомбург	Менеджмент туристичного маркетингу		2014
Австрія					
1.	Університет Йоханеса Кеплера (нім. Johannes Kepler Universität)	Лінц, Верхня Австрія		Туристичний менеджмент	1966 (2000)*
2.	Кремзький університет прикладних наук (нім. IMC Fachhochschule Krems GmbH)	Кремз, Нижня Австрія	Менеджмент туризму та організації дозвілля	Менеджмент туризму та організації дозвілля	1994
3.	Віденський університет менеджменту та комунікацій (нім. FHWien der WKW)	Відень	Туристичний менеджмент	Лідерство в туризмі	1994

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
4.	Йоанеумський університет прикладних наук (нім. Fachhochschule Joanneum)	Бад Гляхенберг, Штаєрмарк	Менеджмент охорони здоров'я в туризмі	Менеджмент оздоровчого туризму та організації дозвілля Менеджмент готельно-ресторанної справи	1995
5.	Зальцбурзький університет прикладних наук (нім. Fachhochschule Salzburg GmbH)	Пух / Халяйн, Зальцбург	Інноваційна діяльність та менеджмент туризму	Інноваційна діяльність та менеджмент туризму Менеджмент готельно-ресторанної справи	1995 (2001)*
6.	Кернтенський університет прикладних наук (нім. Fachhochschule Kärnten)	Вілах, Кернтен	Менеджмент готельної справи		1995

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
7.	Міжнародний коледж Інсбрукського центру менеджменту (нім. MCI Management Center Innsbruck - Internationale Hochschule GmbH)	Інсбрук, Тіроль	Економіка туризму та дозвілля	Підприємництво та туризм	1995
8.	Приватний університет охорони здоров'я, медичної інформатики та техніки (нім. Private Universität für Gesundheitswissenschaften, Medizinische Informatik und Technik (UMIT))	Хальін, Тіроль	Оздоровчий та спортивний туризм		2004
9.	Інститут професійних досліджень (нім. IBS - Institut für berufsbegleitende Studien)	Зальцбург	Менеджмент туризму		2011

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
Швейцарія					
1.	Лозанський університет (нім. Universität Lausanne)	Лозана, Во		Дослідження туризму	1537 (2003)*
2.	Лозанський коледж готельного менеджменту (фр. Ecole hôtelière de Lausanne – HEL)	Лозана, Во	Готельне господарство	Адміністрування в сфері гостинності	1893
3.	Школа готельного менеджменту Les Roches (англ. School of Hotel Management Les Roches)	Кран-Монтана, Вале	Глобальний менеджмент гостинності	Глобальний менеджмент гостинності	1954
4.	Гліонський інститут вищої освіти (англ. Glion Institute of Higher Education	Монтре, Во	Міжнародний готельний бізнес	Міжнародний готельний бізнес	1962
5.	Університет прикладних наук Граубюнден (нім. FH Graubünden) (до 2019 р. Курський університет прикладних наук (нім. HTW Hochschule für Technik und Wirtschaft Chur)	Кур, Граубюнден	Туризм	Бізнес адміністрування в туризмі Менеджмент туризму та готельного бізнесу	1963

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
6.	Швейцарський коледж сфери гостинності та туризму (англ. Swiss School of Tourism and Hospitality)	Пасуш, Граубюндер	Міжнародний готельний бізнес		1966
7.	Швейцарський коледж Цезар Ріц (англ. César Ritz Colleges Switzerland)	Ле-Бувре, Вале Люцерн Бріг, Вале	Менеджмент готельного бізнесу	Управління готельним і туристичним бізнесом Управління міжнародним бізнесом в індустрії гостинності	1982
8.	Інститут готельного господарства Montreux (англ. Hotel Institute Montreux (HIM))	Монтре, Во	Бізнес адміністрування в готельному менеджменті	Міжнародний бізнес у сфері управління гостинністю	1984
9.	Міжнародний інститут готельного господарства та туризму (англ. International Hotel and Tourism Training Institute)	Невшатель	Менеджмент міжнародного готельного бізнесу	Міжнародний бізнес у сфері управління гостинністю	1986

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
10.	Міжнародний інститут менеджменту (англ. International Management Institute)	Каштаніенбаум, Люцерн	Міжнародна кулінарна справа Менеджмент міжнародного туризму та готельного бізнесу	Менеджмент міжнародного готельного бізнесу	1991
11.	Швейцарський коледж готельного господарства (англ. Swiss Hotel Management School)	Ко, Во Лезен, Во	Менеджмент сфери гостинності та організації заходів	Міжнародний бізнес у готельному та рекреаційному менеджменті Менеджмент міжнародного готельного бізнесу	1992
12.	Женевський коледж бізнесу (англ. Geneva Business School)	Женева		Менеджмент готельного бізнесу	1995
13.	Університет Лугано (італ. Università della Svizzera Italiana)	Лугано, Тесін		Міжнародний туризм	1996
14.	Економічний коледж Люцерна (нім. Hochschule Luzern – Wirtschaft)	Люцерн	Бізнес адміністрування в туризмі Міжнародне бізнес адміністрування в туризмі	Бізнес адміністрування в туризмі	1997

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
15.	Університет прикладних наук Західної Швейцарії (англ. University of Applied Sciences Western Switzerland)	Делемон, Юра	Менеджмент готельного бізнесу Туризм	Глобальний готельний бізнес	1998
16.	Валійський інститут економки та туризму (нім. HES-SO Valais Wallis - Hochschule für Wirtschaft & Tourismus)	Сьєр, Вале	Туризм		1998
17.	Коледж бізнесу та готельного менеджменту (англ. Business and Hotel Management School)	Люцерн	Менеджмент готельно-ресторанного бізнесу Кулінарія	Міжнародний менеджмент готельно-ресторанного бізнесу	1998
18.	Коледж менеджменту готельного господарства та туризму (англ. Hotel and Tourism Management Institute	Зоренберг, Люцерн	Міжнародний менеджмент готельної справи та туризму	Менеджмент готельної справи Менеджмент сфери гостинності	1999

Продовження таблиці Додатка Б

№№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Місто/ Адмін. округ	Освітній ступінь «бакалавр» (спеціалізація)	Освітній ступінь «магістр» (спеціалізація)	Початок діяльності освітнього закладу
1.	Міжнародна школа менеджменту (англ. International School of Business Management)	Літтаюу, Люцерн Вегіс, Люцерн	Бізнес адміністрування у готельному менеджменті	Бізнес адміністрування у готельному менеджменті	2005
2.	Швейцарський інститут управління (англ. Swiss Institute for Higher Management – SIHM)	Веве, Во	Менеджмент готельного господарства	Менеджмент готельного господарства	2008
3.	Європейський коледж бізнесу (англ. EU Business School)	Женева	Менеджмент туризму та організації дозвілля		2010
4.	Швейцарський інститут менеджменту та готельного господарства (англ. Swiss Institute for Management and Hospitality)	Вегіс, Люцерн	Бізнес адміністрування в готельному менеджменті	Бізнес адміністрування в готельному менеджменті Management	2012
5.	Швейцарський коледж бізнесу та технологій (англ. Swiss School of Business and Technology (SSBT))	Лозана, Во	Менеджмент готельного господарства		2016

* початок підготовки майбутніх фахівців за туристичними спеціальностями

Додаток В

Детальна класифікація кваліфікацій фахівців сфери туризму в Австрії

Рівень кваліфікації	Кваліфікація	Освітня програма	Освітній заклад	Сфера діяльності
Учнівство				
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний професійний іспит	Кухар	Виробництво професійна школа (Подвійна система)	Підприємства ресторанно-готельного комплексу Сфера відпочинку та соціальних послуг
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний професійний іспит	Фахівець в сфері ресторанного бізнесу	Виробництво професійна школа (Подвійна система)	Підприємства ресторанно-готельного комплексу
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний професійний іспит	Фахівець в сфері готельно-ресторанного бізнесу та торгівлі	Виробництво професійна школа (Подвійна система)	Підприємства ресторанно-готельного комплексу та торгівлі
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний професійний іспит	Помічник менеджера туристичного агентства	Виробництво професійна школа (Подвійна система)	Туристичні агентства, туроператори, бюро подорожей
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний професійний іспит	Експерт у сфері системної гастрономії	Виробництво професійна школа (Подвійна система)	Заклади громадського харчування
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний професійний іспит	Фітнес-тренер	Виробництво професійна школа (Подвійна система)	Фітнес / Спортивні центри

Продовження таблиці Додатка В

Рівень кваліфікації	Кваліфікація	Освітня програма	Освітній заклад	Сфера діяльності
Середні професійні школи				
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний іспит. Диплом	Школи готельного бізнесу та громадського харчування	Середні професійні школи	Співробітник або підприємець в різних галузях туристичної індустрії
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний іспит. Диплом	Школи готельного бізнесу та громадського харчування	Середні професійні школи	Фахівці у сфері громадського харчування та індустрії гостинності
ISCED 3 B / EQF 3 або 4	Випускний іспит Диплом	Школа туризму	Середні професійні школи	Співробітник або підприємець в різних галузях туристичної індустрії
Вищі технічні та професійні коледжі				
ISCED 4 A / EQF 5	Випускний іспит. Диплом	Коледжі туризму і готельного господарства (спеціалізації: міський туризм, Event-менеджмент, готельний менеджмент, культурна анімація)	Вищі технічні та професійні коледжі	Співробітник або підприємець з високим рівнем відповідальності у сфері туризму, кейтерингу, готельної індустрії
Інші курси				
ISCED 4 C / EQF 5	Професійна специфікація	Спеціальні курси (анімація відпочинок тренування)	Спеціальні вищі курси	Фахівець у сфері туризму, відпочину, адміністрація, рекреаційні установи

Продовження таблиці Додатка В

Рівень кваліфікації	Кваліфікація	Освітня програма	Освітній заклад	Сфера діяльності
ISCED 5 B / EQF 5	VET-Диплом	Вищі курси з туристичних спеціальностей (менеджмент страв та напоїв, готельний менеджмент, іноземні мови)	Курси підвищення кваліфікації в сфері туризму	Підприємець з високим рівнем відповідальності у сфері туризму та готельної індустрії
ISCED 5 B / EQF 5	Диплом Інституту туристичного та готельного менеджменту	Менеджмент гостинності, туристичний маркетинг, менеджмент туристичного агентства	Інститут туризму та готельного менеджменту (Klessheim / Зальцбург)	Керівні посади в готелях і підприємствах громадського харчування
ISCED 5 B / EQF 5	ITM Диплом Сертифікат фахівця у сфері готельного та туристичного менеджменту	Курси з туризму та менеджменту	Міжнародний коледж туризму і управління – ITM GmbH (Земмерінг)	Керівні посади в сфері туризму та готельної індустрії
Вища професійна освіта і підготовка – університети прикладних наук				
ISCED 5A / EQF 6	Бакалавр гуманітарних наук	Бакалавр ділового адміністрування в сфері туризму і менеджменту гостинності	Інститут туризму (MODUL)	Заступник директора або начальник відділу у сфері маркетингу і продажі молодший консультант
ISCED 5A / EQF 7	Магістр гуманітарних наук	Магістр ділового адміністрування в сфері туристичного менеджменту	Інститут туризму (MODUL)	Фахівець у сфері бухгалтерського обліку, маркетингу і продажі старший консультант

Продовження таблиці Додатка В

Рівень кваліфікації	Кваліфікація	Освітня програма	Освітній заклад	Сфера діяльності
ISCED 5A / EQF 6	Бакалавр гуманітарних наук	Сфера туризму та відпочинку	IMC – Центр міжнародного управління	Фахівець у сфері відпочинку та управління туризмом
ISCED 5A / EQF 7	Магістр гуманітарних наук	Сфера туризму та відпочинку	IMC – Центр міжнародного управління	Дослідження у сфері відпочинку та управління туризмом
Вища професійна освіта і підготовка – університети				
ISCED 5B / EQF 6 або 7	Сертифікат у сфері управління туризмом	Університетські курси в сфері туризму (Інсбрук)	Університет (Інсбрук)	Кваліфіковані фахівці середньої і вищої ланки управління у сфері туризму і відпочинку
ISCED 5B / EQF 6 або 7	Сертифікат у сфері управління туризмом	Університетські курси в сфері туризму (Відень)	Університет (Відень)	Кваліфіковані фахівці середньої і вищої ланки управління у сфері туризму і відпочинку
ISCED 5B / EQF 6 або 7	Сертифікат у сфері управління туризмом	Університетські курси в сфері туризму (Клагенфурт)	Університет (Клагенфурт)	Кваліфіковані фахівці середньої і вищої ланки управління у сфері туризму і відпочинку
ISCED 5B / EQF 7	Магістр ділового адміністрування в сфері туристичного менеджмент	Університетські курси в сфері туризму (Лінц)	Університет (Лінц)	Кваліфіковані фахівці середньої і вищої ланки управління у сфері туризму і відпочинку

Джерело: [257; 54]

Додаток Г

Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Швейцарії (освітньо-кваліфікаційні рівні, типи освітніх закладів, освітні документи, кваліфікації)

Джерело: [54;236].

Додаток Д

Кантональні університети та федеральні інститути технологій Швейцарії, які здійснюють підготовку фахівців сфери туризму

Освітній заклад		Спеціальність	Диплом
Англійська назва	**Українська назва**		
Swiss Federal Institute of Technology Lausanne – EPFL	Швейцарський федеральний інститут технологій Лозанни	Управління, технології та підприємництво	Магістр
		Управління технологіями	Магістр поглиблених досліджень
		Спортивна адміністрація та технології (MSA)	Магістр
Swiss Federal Institute of Technology Zurich ETHZ	Швейцарський федеральний інститут технологій Цюриха	Управління, технології та економіка	Магістр
University of Bern	Бернський університет	Міжнародний туризм	Бакалавр
University of Fribourg	Університет Фрібура	Магістр ділового адміністрування (EMBA) у сфері ІКТ управління	Магістр поглиблених досліджень
University of Lausanne	Університет Лозанни		Бакалавр
University of Lugano	Університет Луґано	Міжнародний туризм	Магістр
University of Neuchâtel	Університет Невшателя	Міжнародний туризм	Бакалавр
University of St. Gallen	Університет Санкт-Ґаллена	Міжнародний туризм	Бакалавр
University of Zurich	Університет Цюриха	Управління та економіка	Магістр поглиблених досліджень

Джерело: розробка автора на основі [235].

Додаток Е

Університети прикладних наук, які здійснюють підготовку фахівців сфери туризму в Швейцарії

Таблиця Е.1

Швейцарські університети прикладних наук (абревіатури):

UAS	**University of Applied Sciences**	**Університет прикладних наук**
BFH	Berner Fachhochschule	Бернський університет прикладних наук
FHNW	Fachhochschule Nordwestschweiz	Університет прикладних наук Північно-західної Швейцарії
FHO	Fachhochschule Ostschweiz	Університет прикладних наук Східної Швейцарії
HSLU	Lucerne University of Applied Sciences and Arts	Університет прикладних наук і мистецтв Люцерна
FHZ	Fachhochschule Zentralschweiz	Університет прикладних наук Центральної Швейцарії
HES-SO	Haute Ecole Specialisee de Suisse Occidentale	Університет прикладних наук Західної Швейцарії
SUPSI	Scuola Universitaria Professionale della Svizzera Italiana	Університет прикладних наук італійської частини Швейцарії
ZFH	Zurcher Fachhochschule	Університет прикладних наук Цюриха

Таблиця Е.2

Університети прикладних наук, які здійснюють підготовку фахівців сфери туризму в Швейцарії

Напрям підготовки	UAS	Школа Факультет	Ступінь
Ділове адміністрування	BFH	3	Бакалавр
	FHNW	8	Бакалавр
	FHO	1, 3	Бакалавр
	FHZ	2	Бакалавр
	HES-SO	1b, 3b, 11, 21c, 16a	Бакалавр Магістр
	SUPSI	2, 5	Бакалавр
	ZFH	1, 2	Бакалавр
Менеджмент послуг	ZFH	4	Бакалавр Магістр
Менеджмент гостинності	HES-SO	20	Бакалавр Магістр
Туризм	FHO	3	Бакалавр
	HES-SO	16a	Бакалавр Магістр

Джерело: [226].

Додаток Є

Структурна модель туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи

	Німеччина	Австрія	Швейцарія	Люксембург	Ліхтенштейн
початкова туристична освіта	Середня професійна спеціалізована школа *(нім. Berufsfachschule)*	Середня професійно-технічна школа (*нім. Berufsbildende Mittlere Schulen*)	Професійно-технічна школа (*нім.* Berufsschule)	Професійно-технічний ліцей (*фр.* Lycée Secondaire technique)	Спеціалізована середня школа
	Гімназія (*нім. Gymnasium Oberstufe*)		Спеціалізована середня школа (*нім.* Fachmittelschule)		
середня туристична освіта	Професійно-технічна вища школа (*нім. Berufsschule*)	Вище професійно-технічне училище *(нім. Berufsbildende höhere Schulen)*	Вища професійна школа (*нім.* Höhere Fachschule)	Професійно-технічний коледж (*фр.* Lycée Technique)	Професійно-технічне училище
	Професійне училище (*нім. Fachschule*)				
вища туристична освіта	Університет (*нім. Universität*)	Університет (*нім. Universität*)	Університет (*нім. Universität*)	Університет (*нім. Universität*)	-
	Університет прикладних наук (*нім. Fachhochschule*)	Університет прикладних наук (*нім. Fachhochschule*)	Університет прикладних наук (*нім. Fachhochschule*)	Коледж (англ. College)	
	Професійні академії		Коледж		

Джерело: систематизовано автором

Додаток Ж

Освітньо-кваліфікаційна сертифікація фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах Західної Європи

Країна	**Рівні туристичної освіти**					
	початковий		***середній***		***вищий***	
	перекл.	**ориг.**	**перекл.**	**ориг.**	**перекл.**	**ориг.**
Німеччина	Атестат зрілості/ Професійний атестат зрілості	*Abitur/Fachabitur* *Matura/ Berufsmatura* *Matura/ Berufsmatura Certificat de capacité professionnelle Matura*	Диплом професійної кваліфікації	*Fachhochschulreife*	ОС «бакалавр» ОС «магістр»	*Bachelor of Arts (B.A.) Bachelor of Science (B.Sc.) Bachelor of Business Administration (B.B.A.)* *Master of Arts (M.A.) Master of Science (M.Sc.) Master of Business Administration (MBA)*
Австрія	Атестат зрілості/ Професійний атестат зрілості		Диплом професійної кваліфікації	*Befähigungsnachweis*		
Швейцарія	Атестат зрілості/ Професійний атестат зрілості		Диплом професійної кваліфікації	*Eidgenössischen Fachausweis*		
Люксембург	Кваліфікаційний атестат		Диплом професійної кваліфікації	*Diplôme d'aptitude professionnelle*		
Ліхтенштейн	Атестат зрілості		Диплом професійної кваліфікації	*Berufsmaturität*		

Джерело: систематизовано автором

Додаток 3

Категоріальний поділ спеціальностей майбутніх фахівців в межах повної вищої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи

Категорія напряму підготовки	Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)	Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)	Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)	Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)
Туризм, розвиток туризму	Географія - туризм, дозвілля та навколишнє середовище	*Geographie - Freizeit, Tourismus, Umwelt*	Туризм та регіональний розвиток	*Tourismus & Regionalentwicklung*
	Туризм	*Tourismus*	Сталий розвиток туризму	*Nachhaltige Tourismusentwicklung*
	Економіка туризму	*Tourismuswirtschaft*	Географія: культура, навколишнє середовище та туризм	*Geographie: Kultur, Umwelt und Tourismus*
	Ділове адміністрування - менеджмент готельної справи та організації туристичних заходів	*Business Management - Tourismus-, Hotel- und Eventmanagement*	Туризм та розвиток туристичних маршрутів	*Tourism and Destination Development*
	Менеджмент готельної справи та організації туристичних заходів	*Tourismus-, Hotel- und Eventmanagement*	Основи підприємництва в туризмі	*Unternehmensführung im Tourismus*

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
Туризм, розвиток туризму	Прикладна теорія організації дозвілля Економіка підприємства - готельно-ресторанна та туристична діяльність Ділове адміністрування - менеджмент готельної та туристичної діяльності Туризм та підприємництво Економіка оздоровчо-спортивного туризм	*Angewandte Freizeitwissenschaft* *Betriebswirtschaft - Hotellerie und Tourismus* *Business Administration (Hotel- und Tourismusmanagement)* *Entrepreneurship & Tourismus* Wirtschaft-, Gesundheits- und Sporttourismus	Стратегії розвитку туризму	*Tourism Development Strategies*

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
Менеджмент туризму	Менеджмент туризму Менеджмент оздоровчого туризму Місцевий та регіональний менеджмент Менеджмент круїзним туризмом Менеджмент туризмом та організацією подорожей Менеджмент туризму та організацією заходів Економіка підприємства - менеджмент туризму та організацією заходів	*Tourismusmanagement* *Gesundheits- und Tourismusmanagement* *Stadt- und Regionalmanagement* *Cruise Tourism Management* *Tourism and Travel Management* *Tourism & Event Management* *Betriebswirtschaft - Tourismus und Eventmanagement*	Менеджмент оздоровчого туризму Менеджмент спортивно-оздоровчого туризму Управління сталим туризмом Туризм та регіональний розвиток - менеджмент та географія Менеджмент туризму та сфери гостинності Менеджмент у сфері культури та туризму Економічна теорія - менеджмент туризму	*Sporttourismus und Erholungsmanagemen Freizeit-, Sport-, Tourismus-Management* *Nachhaltiges Tourismusmanagement* *Tourism and Regional Planning - Management and Geography* *Tourism & Hospitality Management* *Kulturmanagement und Kulturtourismus* *Wirtschaftswissenschaften - Tourismusmanagement*

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
Менеджмент туризму	Менеджмент лікувально-оздоровчого туризму Менеджмент спортивно-оздоровчого туризму Економічна теорія - менеджмент туризму та організації заходів Менеджмент і маркетинг туризму Менеджмент туризму та організації дозвілля Управління інноваціями в туризмі	*Management / Health & Medical Tourism* *Gesundheitsmanagement - Gesundheits- und Sporttourismus* *Wirtschaftswissenschaften - Tourismus- und Eventmanagement* *Tourism Marketing Management* Tourism and Leisure Management Innovation & Management im Tourismus	Менеджмент туризму та дозвілля Менеджмент у сфері охорони здоров'я в туризмі Управління інноваціями в туризмі	Tourism and Leisure Management *Gesundheitsmanagement im Tourismus* Innovation & Management im Tourismus

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
Управління авіацією	Авіаційна діяльність та пілотування Управління авіацією Управління авіацією та пілотування	*Aviation Business and Piloting* *Aviation Management* *Aviation Management and Piloting*	Міжнародний менеджмент (управління авіацією)	*Internationales Management (Vertiefung Aviation)*
Готельно-ресторанний менеджмент	Ділове адміністрування - санаторно-курортний та круїзний менеджмент Готельно-ресторанний менеджмент Готельно-ресторанна діяльність Менеджмент організації готельної діяльності	*Business Management - Hotel-, Resort- und Cruisemanagement* *Hotel- und Restaurantmanagement* *Catering und Hospitality Services* Hotel Management	Менеджмент сфери гостинності Глобальний менеджмент сфери гостинності Міжнародні основи управління сферою гостинності	*Hospitality Management* *Global Hospitality Management* *International Business in Hospitality Business Management*

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
	Готельно-ресторанна діяльність Глобальний менеджмент сфери гостинності Ділове адміністрування в галузі готельно-ресторанного менеджменту Кулінарія Міжнародна кулінарія	Hotellerie *Global Hospitality Management* *International Hospitality Business* *Business Administration in Hospitality Management* *Culinary Arts* *International Culinary Arts*		

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
Менеджмент міжнародного туризму та готельної індустрії	Менеджмент міжнародного туризму Основи ведення міжнародного бізнесу (туризм та дозвілля) Основи ведення міжнародного туристичного бізнесу *Менеджмент міжнародного готельно-ресторанного* і туристичного бізнесу Менеджмент міжнародного туризму та дозвілля	*Internationales Tourismusmanagement* *International Business (Leisure & Tourism)* *International Tourism Studies* *International Hotel & Tourism Management* *Internationales Tourismus- und Eventmanagement*	Менеджмент міжнародних туристичних заходів Менеджмент міжнародного туризму Основи міжнародного туризму та дозвілля Основи ведення міжнародної туристичної діяльності та організації дозвілля Міжнародний менеджмент (дозвілля та туризм)	*International Tourism & Event Management* *International Tourism Management* *International Tourism Management and eBusiness* *International Studies of Leisure and Tourism* *International Management (Leisure & Tourism)*

Продовження таблиці Додатка 3

Категорія напряму підготовки	**Спеціальність ОС «бакалавр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «бакалавр» (ориг.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (перекл.)**	**Спеціальність ОС «магістр» (ориг.)**
	Ділове адміністрування - міжнародний менеджмент санаторно-курортної та екскурсійної діяльності	*Business Management - Internationales Hotel-, Resort- und Cruise-Management*	Міжнародний менеджмент готельно-ресторанної та санаторно-курортної справи	International Hospitality and Spa Management

Додаток И

Кантональний розподіл закладів туристичної освіти усіх рівнів у Швейцарії

Кантони	***Туристична освіта вторинного рівня***	***Заклади вищої туристичної освіти (неуніверситетський рівень)***	***Заклади вищої туристичної освіти (університетський рівень)***
Аргау	Школа економіки, туризму та готельної справи Аргау (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule Aarau)		
Базель	Базелійська школа економіки, туризму та готельної справи (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule Basel)		
Берн	Швейцарський канатнодорожний навчальний центр (м. Майрінген) (нім. Ausbildungszentrum Seilbahnen Schweiz (Meiringen)) Бернська школа економіки, туризму та готельної справи (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule Bern) Школа економіки, туризму та готельної справи м. Шпіц (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule Spitz) Готельно-навчальний комплекс Regina Interlaken (нім. Schulhotel Regina Interlaken)	Професійна школа готельного господарства м. Тун (нім. Hotelfachschule Thun (HFT))	Бернський університет (нім. Universität Bern) Бернський технічний університет (нім. Fachhochschule Bern (BFH))
Валіс		Швейцарський коледж César Ritz (англ. César Ritz Colleges Switzerland)* Школа готельного менеджемнту Les Roches (англ. School of Hotel Management Les Roches)*	Технічний університет Західної Швейцарії (нім. Fachhochschule Westschweiz (HES-SO)) Інститут університету Курта Бьоша (фр. Institut Universitaire Kurt Bösch)

Продовження таблиці Додатка И

Кантони	***Туристична освіта вторинного рівня***	***Заклади вищої туристичної освіти (неуніверситетський рівень)***	***Заклади вищої туристичної освіти (університетський рівень)***
Во	Лозанська професійна школа готельного господарства та туризму (фр. Ecole de commerce Hôtellerie-Tourisme Lausanne) Готельно-навчальний центр Mercure Classic м. Лейзин (фр. Hôtel-école Mercure Classic Hôtel Leysin) Професійна школа готельного господарства та громадського харчування м. Лоней (нім.Hotel & Gastro formation Berufsfachschule IFK (Lonay))	Міжнародна вища школа туризму (фр. École Internationale de Tourisme (EIT)) Швейцарська школа готельного менеджменту (англ. SHMS Swiss Hotel Management School)* Swiss School of Tourism and Hospitality (SSTH) Школа готельного менеджменту Les Roches (англ. School of Hotel Management Les Roches)* Інститут готельного господарства Montreux (англ.Hotel Institute Montreux (HIM))*	Лозанський коледж готельного менеджменту (фр. École hôtelière de Lausanne)
Граубюнден	Професійна школа готельно-спортивного типу (нім. Schulhotel Sporthotel Pontresina)	Академія Енгладіна (нім. Academia Engladina) Швейцарська школа сфери гостинності та туризму (нім. Swiss School of Tourism and Hospitality (SSTH))	Східношвейцарський технічний університет Цюриха (нім. Fachhochschule Ostschweiz)
Женева		Женевська школа готельного менеджменту (фр. L'Ecole Hôtelière de Genève(EHG))	
Золотурн	Професійно-навчальний центр (нім. Login Berufsbildung AG (öV Branche))		Технічний університет Північно-західної Швейцарії (нім. Fachhochschule Nordwestschweiz (FHNW))

Продовження таблиці Додатка И

Кантони	***Туристична освіта вторинного рівня***	***Заклади вищої туристичної освіти (неуніверситетський рівень)***	***Заклади вищої туристичної освіти (університетський рівень)***
Люцерн	Професійна школа готельного господарства та громадського харчування м. Вегіс (нім.Hotel & Gastro formation Berufsfachschule IFK (Weggis))	Люцернська вища професійна школа туризму (нім. Höhere Fachschule für Tourismus (HFT) Luzern) Швейцарська професійна школа готельного господарства м. Люцерн (нім. Schweizerische Hotelfachschule Luzern (SHL)) Швейцарський коледж Цезар Ріц (англ. César Ritz Colleges Switzerland)*	Університет Люцерна (нім. Hochschule Luzern (HSLU))
Невшатель		Школа готельного менеджменту (англ. School of Hotel Management)	
Обвальден	Енгельберська школа економіки, туризму та готельної справи (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule Engelberg)		
Санкт-Галлен	Школа економіки, туризму та готельної справи Санкт-Галена (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule St. Gallen)		Університет Санкт-Галена (нім. Universität St. Gallen)
Тесін	Кантональна школа готелю Беллінцона (італ. Scuola cantonale di segretariato d`albergo Bellinzona)	Белінцонзька вища школа готельного господарства та туризму (італ. Scuola superiore alberghiera e del turismo (SSAT) Bellinzona)	Університет Лугано (нім. Universität Lugano)

Продовження таблиці Додатка И

Кантони	***Туристична освіта вторинного рівня***	***Заклади вищої туристичної освіти (неуніверситетський рівень)***	***Заклади вищої туристичної освіти (університетський рівень)***
Цюрих	Школа економіки, туризму та готельної справи Цюриху (нім. Hotel-Tourismus-Handelschule Zürich)	Бельфопаркська школа готельного господарства (нім. Belvoirpark Hotelfachschule Zürich) Міжнародна школа туризму (нім. Internationale Schule für Touristik)	Технічний університет Цюриха (нім. Züricher Fachhochschule (ZFH)

*освітній заклад не має федеральної акредитації

Джерело: розробка автора на основі [235].

Додаток І

Таблиця І1

Інститут готельного господарства Montreux (англ. Hotel Institute Montreux (HIM)) (Швейцарія)

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність *Бізнес адміністрування в готельному менеджменті* (2019-2020 н.р.)

І рік навчання		
Управління готельно-ресторанною справою		
1. семестр	Теорія та практика обслуговування гастрономії Теорія виробництва продуктів харчування та безпека харчових продуктів Основи індустрії гостинності Вступ до спеціальності Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська)	11 тижнів
2. семестр	Основи бухгалтерського обліку Управління гастрономією Барна справа Основи комунікації Світові культури та звичаї Принципи мікроекономіки Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська)	11 тижнів
3. семестр	Особливості адміністративного управління Господарче управління Управління людськими ресурсами Принципи макроекономіки Продаж та маркетинг у сфері гостинності Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська)	11 тижнів
Практичне навчання на виробництві		4-6 місяців
Швейцарський диплом про вищу освіту у сфері Управління готельною справою		

Продовження таблиці І1 Додатка І

ІІ рік навчання		
Менеджмент орієнтоване навчання		
4. семестр	Основи менеджменту Мистецтвознавство Конвенційний менеджмент Фінанси та управлінський облік Управління інформаційними технологіями Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська) (вибіркова дисципліна)	11 тижнів
5. семестр	Організаційна поведінка та лідерство Цифровий маркетинг Фінансовий менеджмент Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська) (вибіркова дисципліна) **Спеціалізоване навчання** 1. Фінансовий аналіз та управління доходами (забезпечується Банком Privée Edmond de Rothschild та Швейцарською асаціацією сталого фінансового розвитку (Swiss Sustainable Finance (SSF))) 2. Розвиток людського капіталу (забезпечується 4 швейцарськими готельно-реторанними комплексами) 3. Управління брендами класу «люкс» (забезпечується швейцарськими компаніями La Mer, Tag Heuer, John Paul та Montreux Jazz Festival) 4. Менеджмент оздоровчих закладів для людей похилого віку (забезпечується швейцарськими оздоровчими курортами для людей похилого віку)	11 тижнів
Практичне навчання на виробництві		4-6 місяців
Швейцарський диплом про фахову вищу освіту у сфері Міжнародного управління готельною справою		

Продовження таблиці І1 Додатка І

III рік навчання		
Готельний менеджмент і міжнародний бізнес		
6. семестр	Ділова етика Стратегічне планування Відповідальне управління курортами Інноваційні моделі в сфері гостинності Статистика	11 тижнів
7. семестр	Сучасні глобальні проблеми Господарське право Міжнародний менеджмент Екологічна наука Управління доходами Філософія підприємства	11 тижнів
Швейцарський диплом бакалавра Інституту готельного господарства Montreux за спеціальністю Бізнес адміністрування в готельному менеджменті		

Таблиця І2

Інститут готельного господарства Montreux (англ. Hotel Institute Montreux (HIM)) (Швейцарія)

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність *Міжнародне управління та адміністрування готельного бізнесу* (2019-2020 н.р.)

І рік навчання		
Управління готельно-ресторанною справою		
1. семестр	Управлінський облік Управління доходами Управління туризмом та курортами Міжнародне стратегічне управління людськими ресурсами Бізнес та лідерство Е-Маркетинг Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська) (вибіркова дисципліна)	11 тижнів
2. семестр	Економіка підприємства Інновації, творчість та управління змінами Проєкт комплексного управління готелем Іноземна мова (французька, німецька чи іспанська) (вибіркова дисципліна) **Спеціалізоване навчання** 1. Фінансовий аналіз та управління доходами (забезпечується Банком Privée Edmond de Rothschild та Швейцарською асаціацією сталого фінансового розвитку (Swiss Sustainable Finance (SSF))) 2. Розвиток людського капіталу (забезпечується 4 швейцарськими готельно-реторанними комплексами) 3. Управління брендами класу «люкс» (забезпечується швейцарськими компаніями La Mer, Tag Heuer, John Paul та Montreux Jazz Festival) 4. Менеджмент оздоровчих закладів для людей похилого віку (забезпечується швейцарськими оздоровчими курортами для людей похилого віку)	11 тижнів
Практичне навчання на виробництві		4-6 місяців
Швейцарський диплом магістра Інституту готельного господарства Montreux за спеціальністю Міжнародне управління та адміністрування готельного бізнесу		

Додаток К

Таблиця К1

Швейцарський коледж Цезар Ріц (англ. César Ritz Colleges Switzerland)

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність *Міжнародне управління та адміністрування готельного бізнесу та туризму* (2019-2020 н.р.)

	І рік навчання	
	Управління готельно-ресторанною справою	
1. семестр	Основи менеджменту сфери гостинності та туризму Управлінські інформаційні системи Харчування, здоров'я та спеціальні дієти Особистісний розвиток та життєві навички Вступ до галузевого досвіду Основи гастрономії Іноземна мова (вибіркова)	11 тижнів
2. семестр	Управління та діяльність ресторанних закладів класу «люкс» Ділова комунікація Управління барною справою та роботою сомельє Математика для готельного бізнесу Іноземна мова за спеціальністю (вибіркова)	11 тижнів
	Практичне навчання на виробництві	4-6 місяців
	ІІ рік навчання	
	Готельна справа	
3. семестр	Організація роботи по обслуговуванню готельних номерів Сучасні глобальні та соціальні проблеми Ділова статистика Мікроекономіка для менеджерів сфери гостинності Фінансовий облік	11 тижнів
4. семестр	Ділова етика в сфері гостинності Дизайн готелів та ресторанів Макроекономіка туризму Управлінський облік Полікультурність в організаціях	11 тижнів

II рік навчання		
Готельна справа		
5. семестр	Законодавча база сфери гостинності та туризму Міжнародна політика Управління гастрономією та Івент-Менеджмент Міжнародний туризм Сталий розвиток сфери гостинності та туризму	11 тижнів
Практичне навчання на виробництві		4-6 місяців
Швейцарський диплом про фахову вищу освіту		
III рік навчання		
Міжнародний бізнес, Бізнес-планування та спеціалізація		
6. семестр	Управління кар'єрою Основи менеджменту Фінансовий менеджмент Маркетинг в сфері гостинності Кількісні методи ведення бізнесу Бізнес-планування (проєкт) (1)	11 тижнів
Швейцарський кваліфікаційних диплом за спеціальністю «Управління готельною справою та туризмом»		
7. семестр	Управління людськими ресурсами Оперативний аналіз сфери гостинності Управління операційними послугами Міжнародний бізнес Бізнес-планування (проєкт) (2)	11 тижнів
8. семестр	Економіка міжнародного бізнесу Соціальна психологія сфери гостинності Лідерство гостинності та організаційна поведінка в сфері гостинності Стратегічне управління готелем Спеціалізований курс управління Бізнес-планування (проєкт) (3)	11 тижнів

Продовження таблиці К1 Додатка К

Вибіркова компонента
Міжнародний бізнес 1. Міжнародний бізнес 2. Глобальна Е-Комерція 3. Управління доходами 4. Маркетингова стратегія та розвиток 5. Місцевий маркетинг
Бізнес Start-Up 1. Підприємництво: створення власного бізнесу 2. Мистецтво ділових переговорів
Кулінарні тенденції у співпраці з Академією кулінарного мистецтва Швейцарії 1. Презентація страв 2. Кулінарні тенденції та гастрономія 3. Розширене управління барною справою та сомельє
Управління сталим розвитком туризму 1. Сучасні виклики міжнародного туризму 2. Сталий розвиток туристичного підприємства 3. Стратегічне управління туризмом
Швейцарський диплом бакалавра коледжу Цезар Ріц за спеціальністю Міжнародне управління та адміністрування готельного бізнесу та туризму

Таблиця К2

Швейцарський коледж Цезар Ріц (англ. César Ritz Colleges Switzerland)

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність *Міжнародне підприємництво в готельно-ресторанній сфері та туризмі* (2019-2020 н.р.)

І рік навчання		
1. семестр	Методи бізнес-досліджень Напрямки діяльності в індустрії гостинності Корпоративне фінансування та прийняття фінансових рішень Творчість та інновації для створення конкурентних переваг Корпоративне підприємництво в готельно-ресторанній сфері та туризмі Іноземна мова (французька / німецька)	11 тижнів
2. семестр	Розширена маркетингова стратегія в готельно-ресторанній сфері та туризмі Ризики, кризи та відновлення в глобальній готельно-ресторанній сфері та туризмі Е-Маркетинг та Е-Комерція в сфері гостинності Успішність завдяки людському капіталу Сталий розвиток бізнесу в готельно-ресторанній сфері та туризмі Іноземна мова (французька / німецька)	11 тижнів
Практичне навчання на виробництві		4-6 місяців
Підготовка магістерського проєкту		
Швейцарський диплом магістра коледжу Цезар Ріц за спеціальністю Міжнародне підприємництво в готельно-ресторанній сфері та туризмі		

Додаток Л

Університет Лугано (італ. Università della Svizzera Italiana) (Швейцарія)

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність

Економіка та комунікації, спеціалізація Міжнародний туризм

(2019-2020 н.р.)

Семестр	***ECTS***
1. Семестр	
Поведінка споживачів у туризмі	3
Історія культури туризму	4,5
Технології Е-Туризму	3
Івент-Менеджмент	3
Міжкультурна комунікація	3
Міжнародні відносини та туризм	3
Управління малим та середнім бізнесом	3
Новітні засоби масової комунікації в туризмі	4,5
Економіка туризму	3
2. Семестр	
Розширений аналіз даних у туризмі	3
Управління авіацією	3
Управління діловими поїздками	3
Управління туристичними напрямками та маркетинг	3
Економіка транспортування та мобільності	3
Управління людськими ресурсами	3
Колоквіум на тему «Сталий розвиток туризму»	3
Планування туристичної діяльності	3
Всесвітня спадщина ЮНЕСКО та туризм	3
Факультатив: Програма світових викликів	6
Вибіркова компонента	6
3. Семестр	
Бухгалтерський облік	3
Архітектура та туризм	3
Міжнародний маркетинг туризму	3

Продовження таблиці Додатка Л

Семестр	***ECTS***
Управління ризиками та кризовими ситуаціями в туризмі	3
Управління туристичними послугами	3
Лабораторія кар'єри в туризмі (тренінгові заняття)	3
Вибіркова компонента	12
4. Семестр	
Курсова робота на тему туристичного спрямування	9
Стажування	9
Екскурсійний навчальний тур	5
Факультатив: Програма світових викликів	6
Підготовка кваліфікаційного проєкту магістра	12
Вибіркова компонента	
Е-Туризм	**12**
Веб-юзабіліті та цифрова аналітика	3
Розширена та віртуальна реальність	1,5
Е-Комерція та кібербезпека	1,5
Digital-маркетинг: виклики та можливості	3
Дизайн Е-Комунікацій 3	3
Літня школа ЮНЕСКО	1,5
Майстер-клас IFITT з Е- Туризму	1,5
Менеджмент сталого розвитку	**12**
Інновації	3
Менеджмент сталого розвитку	3
Ведення переговорів	3
Управління проєктами	3

Додаток М

Таблиця М1

Державний університет прикладних наук Гайде (нім. Fachhochschule Westküste) (Німеччина)

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність Менеджмент у міжнародному туризмі *(2019-2020 н.р.)*

Се-местр	**Тематика дисциплін / (ECTS / Аудиторні години)**				
1. семестр	Актуальні питання менеджменту у міжнародному туризмі	Міжкультурний менеджмент в туризмі	Діджиталізація у внутрішньому управлінні	Кількісні та якісні методи наукового дослідження	Теорія та методи дослідження туризму
	10/4	**5/2**	**5/2**	**5/2**	**5/2**
2. семестр	Маркетинг міжнародного туризму	Регіональне та глобальне управління сталим розвитком туризму	Лідерство	Підприємництво, планування та реалізація міжнародними проєктами	Семінар з бізнес-кейсів 5/2 Емпіричний проєкт дослідження 5/2
	5/2	**5/2**	**5/2**	**5/2**	
3. семестр	Туристична політика, планування, управління	Вибіркова компонента вивчення туризму	Управління розрахунками	Менеджмент кооперативних та мережевих підприємств	Семінар з бізнес-кейсів / Емпіричний проєкт дослідження
	5/2	**5/2**	**5/2**	**5/2**	**4/10**
4. семестр	Семінар з підготовки магістерського проєкту Колоквіум Підготовка магістерського проєкту				
	30/2				

Компетенції, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисциплін циклу «Міжнародний туризм»

Компетенції, якими має оволодіти студент у процесі вивчення дисциплін циклу «Міжнародний менеджмент»

Теоретико-методологічна компетенція

Таблиця М2

Державний університет прикладних наук Гайде (нім. Fachhochschule Westküste) (Німеччина)

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність Менеджмент у міжнародному туризмі *(2019-2020 н.р.)*

Семестр	**Тематика дисциплін / (ECTS / Аудиторні години)**					
1. семестр	Основи ведення бізнесу	Облік та аудит	Основи економічної інформатики та статистики	Основи міжнародного туризму	Методологія наукової діяльності	Іноземні мови (англійська і іспанська) (I)
	5/4	**7/6**	**5/4**	**5/4**	**3/2**	**5/4**
2. семестр	Фінанси та інвестування	Методи презентацій + вибіркова компонента менеджмент орієнтованого циклу (I)	Спеціалізований туризм	Маркетинг туризму	Емпіричні соціальні дослідження (I)	Іноземні мови (англійська і іспанська) (II)
	5/4	**5/4**	**5/4**	**5/4**	**5/4**	**5/4**
3. семестр	Вибіркова компонента модуль із циклу дисциплін «Економіка підприємства»	Економіка	Управління проєктами+вибіркова компонента для розробки власного проєкту (кейс-метод)	Вибіркова компонента із циклу дисциплін туристичного спрямування	Емпіричні соціальні дослідження (II)	Іноземні мови (англійська і іспанська) (III)
	5/4	**5/4**	**5/4**	**5/4**	**5/4**	**5/4**
4. семестр	**Виробнича практика**					
	30/0					

Продовження таблиці М2 Додатка М

Семестр	Тематика дисциплін / (ECTS / Аудиторні години)					
5. семестр	Вибіркова компонента із циклу дисциплін «Економіка підприємства»	Стратегічний менеджмент	Вибіркова компонента із циклу дисциплін економічного спрямування	Вибіркова компонента із циклу дисциплін туристичного спрямування	Вибіркова компонента для розробки власного проєкту (кейс-метод)	Іноземні мови (англійська і іспанська) (IV)
	5/4	**5/4**	**5/4**	**5/4**	**5/4**	**5/4**
6. семестр	Вибіркова компонента із циклу дисциплін «Економіка підприємства»	Вибіркова компонента менеджмент орієнтованого циклу (II)	Вибіркова компонента із циклу дисциплін економічного спрямування	Вибіркова компонента із циклу дисциплін туристичного спрямування	**Робота над бакалаврським проєктом**	
	5/4	**2/3**	**5/4**	**5/4**	**12/2**	

Управлінська компетенція, якою має оволодіти студент у процесі вивчення менеджмент орієнтовних і економічних дисциплін

Фахова компетенція, якою має оволодіти студент у процесі вивчення дисциплін туристичного спрямування

Іншомовна компетенція

Теоретико-методологічна компетенція

Перелік вибіркових модулів (орієнтовний)

Менеджмент орієнтовні та економічні дисципліни

Маркетинг
Контролінг
Персональний менеджмент

Дисциплін туристичного спрямування

Діджиталізація туризму
Сталий розвиток туризму
Регіональний та міський розвиток туризму
Готельний менеджмент
Управління туристичними потоками

Додаток Н

Таблиця Н1

Віденський університет менеджменту та комунікацій (нім. FH Wien der WKW)

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність *Туристичний менеджмент (2019-2020 н.р.)*

Тематичні модулі	**Туристичний менеджмент**	**Маркетинг в туризмі та управління людськими ресурсами**	**Туризм**	**Ділова англійська мова та розвиток комунікативних навичок**	**Наукова діяльність і дослідження ринку**
Семестр */Загальна кількість ECTS - Аудиторні години*	**Тематика навчальний модулів** */ ECTS - Аудиторні години* / Дисципліни				
1. Семестр (30/25)	**Основи ведення бізнесу 1** *(6/6)*	**Основи маркетингу** *(6/5)*	**Економіка туризму 1** *(6/6)*	**Основи ділової англійської мови** *(6/3)*	**Наукова діяльність** *(6/5)*
	Основи ведення бізнесу; Бухгалтерський облік; Цивільне право.	Основи екскурсійної діяльності; Основи маркетингу.	Менеджмент ресторанної справи 1; Мікроекономіка туризму; Спеціалізована вибіркова дисципліна 1.*	Основи ділової англійської мови; Дискусійний тренінг 1.	Основи наукової діяльності 1; Фінансова математика та статистика 1; Управління проєктом.
2. Семестр (30/26)	**Основи ведення бізнесу 2** *(6/5)*	**Маркетинг в туризмі 1** *(6/5)*	**Економіка туризму 2** *(6/7)*	**Англійська мова та ділова англійська мова** *(6/5)*	**Дослідження туризму 1** *(6/4)*

Продовження таблиці Н1 Додатка Н

Тематичні модулі	**Туристичний менеджмент**	**Маркетинг в туризмі та управління людськими ресурсами**	**Туризм**	**Ділова англійська мова та розвиток комунікативних навичок**	**Наукова діяльність і дослідження ринку**
2. Семестр (30/26)	Основи бухгалтерського обліку; Цивільне та комерційне право.	Стратегічний маркетинг; Управління туристичними потоками.	Менеджмент ресторанної справи 2; Екскурсійний навчальний тур; Спеціалізована вибіркова дисципліна 2.*	Англійська мова та ділова англійська мова; Презентація 1.	Дослідження туристичного ринку 1; Статистика 2.
3. Семестр (30/24)	**Комплексне управління бізнесом** *(6/5)*	**Маркетинг в туризмі 2** *(6/5)*	**Економіка туризму 3** *(6/5)*	**Англійська мова спеціальності** *(6/4)*	**Дослідження туризму 2** *(6/5)*
	Облік і аудит; Фінанси; Експертиза суб'єктів господарювання.	Оперативний маркетинг; Розробки власного проєкту (кейс-метод).	Макроекономіка туризму; Спеціалізована вибіркова дисципліна 3.*	Англійська мова для фахівців сфери туризму; Кар’єрний коучинг.	Дослідження туристичного ринку 2; Дослідження туризму (проєкт); Наукова діяльність 2.

Продовження таблиці Н1 Додатка Н

Тематичні модулі	**Туристичний менеджмент**	**Маркетинг в туризмі та управління людськими ресурсами**	**Туризм**	**Ділова англійська мова та розвиток комунікативних навичок**	**Наукова діяльність і дослідження ринку**
4. Семестр (30/4)	**Закордонне стажування** *(24 ECTS /15 тижнів)*			**Глобальна англійська мова** *(6/4)* Глобальна англійська мова; Презентація 2; Методи ведення ділових переговорів.	
5. Семестр (30/19)	**Фінансовий менеджмент** *(6/5)* Контролінг в системі управління; Основи бюджетування; Прогнозування та планування.	**Е-Маркетинг у туризмі** *(6/4)* Діджиталізація в туризмі.	**Сучасні виклики в туризмі** *(6/4)* Сучасні виклики в туризмі; Міжнародний туризм.	**Ділова та юридична англійська мова** *(6/5)* Ділова та юридична англійська мова; Дискусійний тренінг 2; Міжнародне туристичне право.	**Особливості написання кваліфікаційної роботи бакалавра** *(6/1)* Особливості написання кваліфікаційної роботи бакалавра.

Продовження таблиці Н1 Додатка Н

Тематичні модулі	**Туристичний менеджмент**	**Маркетинг в туризмі та управління людськими ресурсами**	**Туризм**	**Ділова англійська мова та розвиток комунікативних навичок**	**Наукова діяльність і дослідження ринку**
6. Семестр (30/24)	**Управління підприємницькою діяльністю** *(6/4)*	**Управління людськими ресурсами** *(6/5)*	**Економіка туризму 4** *(6/5)*	**Кваліфікаційний бакалаврський іспит** *(6 ECTS)*	**Захист кваліфікаційної роботи бакалавра** *(6/1)*
	Управління підприємницькою діяльністю; Управління змінами.	Управління людськими ресурсами; Трудове законодавство; Кар'єрний коучинг.	Туристичне моделювання; Спеціалізована вибіркова дисципліна 4.*		

*Спеціалізовані вибіркові дисципліни (орієнтовний перелік) – Управління готелем / Управління конгресами та конференціями / Івент-Менеджмент / Управління туристичними видами транспорту / Гастрономія та менеджмент в кулінарній справі.

- Дисципліни, що викладаються англійською мовою.

Таблиця Н2

Віденський університет менеджменту та комунікацій (нім. FH Wien der WKW)

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність *Туристичний менеджмент (2019-2020 н.р.)*

	Тематика навчальний модулів / *ECTS - Аудиторні години* / Дисципліни				
1. Семестр (30/20)	**Вступ до менеджменту та розвиток ключових компетенцій** *(6/3)*	**Туристична система** *(12/7)*	**Стратегічний менеджмент і Мікроекономіка конкурентоспроможності** *(6/5)*		**Дослідження туризму** *(6/5)*
	Основи менеджменту; Розвиток ключових компетенцій 1.	Критичні виклики в туризмі; Ділова етика; Туристична система.	Стратегія; Мікроекономіка конкурентоспроможності.		Емпіричні соціальні та туристичні дослідження; Науковий пошук.
2. Семестр (30/19)	**Основи лідерства** *(6/5)*	**Менеджмент в міжнародному туризмі** *(6/4)*	**Кооперативні бізнес-моделі** *(6/3)*	**Підприємництво 1** *(6/4)*	**Прикладні туристичні дослідження** *(6/3)*
	Лідерство 1; Моделювання управління; Керівні засади в туризмі.	Дослідження міжнародних туристичних потоків 1; Інновації в туризмі; Технології в туризмі.	Теоретичний аналіз і практика.	Основи підприємництва; Корпоративне підприємництво 1.	Аналіз методів дослідження; Практичні проєкти.

Продовження таблиці Н2 Додатка Н

Тематика навчальний модулів / *ECTS - Аудиторні години* / Дисципліни					
3. Семестр (30/17)	**Сутність лідерства** *(6/3)*	**Прикладний менеджмент в міжнародному туризмі** *(6/4)*	**Аналіз соціальних мереж** *(6/3)*	**Підприємництво 2** *(6/5)*	**Проєктування магістерського дослідження** *(6/2)*
	Лідерство 2; Міжкультурна комунікація.	Дослідження міжнародних туристичних потоків 2; Міжнародна наукова екскурсія.	Концепції та функції.	Попит і товарна пропозиція; Корпоративне підприємництво 2.	Аналіз інструментарію.
4. Семестр (30/7)	**Сучасні теорії лідерства** *(6/3)*			**Бізнес планування** *(6/4)*	**Кваліфікаційний магістерський іспит** *(6 ECTS)*
	Сучасні тренди лідерства; Розвиток ключових компетенцій 2.			Бізнес моделі та ідеї.	**Захист кваліфікаційного магістерського дослідження** *(12 ECTS)*

- Дисципліни, що викладаються англійською мовою.

Додаток О

Таблиця О1

Зальцбурзький університет прикладних наук (нім. Fachhochschule Salzburg GmbH) (Австрія)

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність *Інноваційна діяльність та менеджмент туризму* (2019-2020 н.р.)

Семестр	***ECTS / Аудиторні години***
1. Семестр	*30 / 22*
Основи ведення бізнесу, Економіка (1)	8/5
Основи ведення обліку (1) Менеджмент	3/2
Туризмознавство. Туристичний маркетинг (1)	6/4
Розвиток інновацій та творчості	2/2
Навчальні та фахові методи	3/2
Міжкультурна комунікація	3/2
Англійська мова економічного спрямування	2/2
Іноземна мова: Італійська/Іспанська	3/3
2. Семестр	*30 / 23*
Економіка (2)	*2/2*
Основи ведення обліку (2)	*3/2*
Стратегічний менеджмент і інновації в туризмі	*4/3*
Туристичний маркетинг (2)	*3/2*
Введення в управління туристичними дестинаціями та гостинністю	*6/4*
Презентація, методи ведення переговорів та організація продажів	*2/2*
Організація наукових досліджень	*4/2*
Англійська мова економічного спрямування	*2/2*
Іноземна мова: Італійська/Іспанська	*3/3*
Управління конфліктами	*1/1*

Продовження таблиці О1 Додатка О

Семестр	***ECTS / Аудиторні години***
3. Семестр (вибір спеціалізації)	*30 / 24*
Маркетингова комунікація в туризмі	2/2
Дослідження ринку. Туристичні тренди	6/4
Статистика. Статистичний контроль	4/3
Основи ведення обліку (3)	3/2
ІТ в Туризмі	2/2
Управління якістю та процесом	3/2
Спеціалізація Готельно-ресторанний менеджмент:	
Інновації в готельно-ресторанному менеджменті	3/2
Спеціалізація Управління туристичними потоками:	
Інновації в управлінні туристичними потоками	3/2
Англійська мова економічного спрямування	2/2
Іноземна мова: Італійська/Іспанська	3/3
Івент-менеджмент	2/2
4. Семестр (вибір спеціалізації)	*30 / 23*
Е-економіка	2/2
Моделювання фінансового управління	1/2
Трудове та господарське право в туризмі	3/3
Спеціалізація Готельно-ресторанний менеджмент:	
Розробка продукта в готельно-ресторанній сфері діяльності	7/4
Спеціалізація Управління туристичними потоками:	
Розробка продукта в сфері управління туристичними потоками	7/4
Прикладна наукова робота і методи аналізу	5/3
Англійська мова економічного спрямування	2/2
Іноземна мова: Італійська/Іспанська	3/3
Інновації та ринок	4/2
Виробнича практика (1)	3/0

Продовження таблиці О1 Додатка О

Семестр	***ECTS / Аудиторні години***
5. Семестр (вибір спеціалізації)	*30 / 18*
Фінанси та інвестиції Основи управління людськими ресурсами Сталий розвиток туризму Е-маркетинг. Веб-розробка	3/2 2/2 2/2 5/4
Спеціалізація Готельно-ресторанний менеджмент: Приклад розробки продукта в готельно-ресторанній сфері діяльності (Маркетингова складова) **Спеціалізація Управління туристичними потоками:** Приклад розробки продукта в сфері управління туристичними потоками(Маркетингова складова)	7/4 7/4
Робота над бакалаврським проєктом (1) Англійська мова економічного спрямування Іноземна мова: Італійська/Іспанська	6/2 2/2 3/2
6. Семестр (вибір спеціалізації)	*30 / 16*
Підприємництво, бізнес-планування, ділова гра Контролінг Інноваційні системи управління персоналом Е- маркетинг та маркетинг соціальних медіа	5/6 3/2 2/2 2/2
Вибіркова компонента Оздоровчий туризм Управління роботою туроператора Управління транспортним підприємством	2/2
Робота над бакалаврським проєктом (2) Виробнича практика (2)	10/2 6/0

Таблиця О2

Зальцбурзький університет прикладних наук (нім. Fachhochschule Salzburg GmbH) (Австрія)

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність *Інноваційна діяльність та менеджмент туризму* (2019-2020 н.р.)

Навчальний модуль	**Дисципліна**	**Семестр (ECTS / Аудиторні години)**			
		1	**2**	**3**	**4**
Туристичний менеджмент	**Основи туристичного менеджменту** **Сучасні виклики в туристичному менеджменті**	**2/2**	 **2/2**		
Інноваційний менеджмент	**Управління проєктами** **Інноваційний менеджмент** **Інноваційне управління проєктами**	**2/2** **3/3**	 **3/2**		
Підприєм-ництво	**Комунікативна етика та стійкість** **Управління людськими ресурсами** **Міжкультурна комунікація** **Підприємництво та стратегічний менеджмент**	**1/1** **3/2** **2/2** **3/2**			
Фінанси	**Фінансовий контролінг (1)** **Фінансовий контролінг (2)**	**2/2**	 **3/2**		
Управління бізнесом	**Бізнес-планування** **Управління змінами** **Ділова етика** **Сучасні аспекти стратегічного туристичного співробітництва**			**4/3** **3/2** **2/2**	 **1/1**
Е-туризм	Основи Е-Туризму Прийняття рішень у Е-Туризмі Теорії Е-Туризму	3/3	 2/2 3/1		
Практичне проєктування (1)	Основи психології та соціології туризму Проєктування досвіду Проєктування досвіду (Кейс-метод) Ораторське мистецтво	2/2	 3/2 3/2 1/1		

Продовження таблиці О2 Додатка О

Навчальний модуль	Дисципліна	Семестр (ECTS / Аудиторні години)			
		1	2	3	4
Практичне проєктування (2)	Досвід проєктування проєкту Проєктування послуг Управління туристичними об'єктами			4/3 2/2 2/2	
Дослідження (1)	Статистика (1) Наукові методи (1)	3/2 3/2			
Дослідження (2)	Статистика (2) Наукові методи (2)		2/2 3/2		
Дослідження (3)	Дослідження Е-Туризму Наукові методи (3) Портфоліо експертизи 1 + 2	1/1		5/2 3/2	1/1
Робота над магістерським проєктом	Семінар з підготовки магістерського проєкту Підготовка магістерського проєкту Кваліфікаційний іспит				2/2 20/0 4/0
Лідерство	Розвиток та просування бізнесу Принципи лідерства		3/2 2/2		
Корпоративні комунікації	Бренд-менеджмент Зв'язки з громадськістю Дослідження корпоративних комунікацій (кейс-метод)			3/2 2/2	2/2
ECTS / Аудиторні години		**30 (25)**	**30 (22)**	**30 (22)**	**30 (6)**

Ключові компетенції
Професійно-орієнтовані компетенції
Теоретико-методологічні компетенції
Міждисциплінарні компетенції

Додаток П

Таблиця П1

Університет прикладних наук Граубюнден (нім. FH Graubünden) (Швейцарія)

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність *Туризм (2019-2020 н.р.)*

Семестр	**Тематика навчальних модулів/ ECTS**							
1. семестр	Мікроекономіка	Фінанси та бухгалтерська справа	Ведення підприємницької діяльності	Математика	* Soft Skills тренінг (1)[1]	Методологія наукових досліджень [1]	Туризм (1): Ринок [1]	Іноземна мова (англійська)+ друга іноземна мова (вибіркова)
	4	4	4	4	6			4
2. семестр	Макроекономіка	Основи правознавства	Економічна інформатика	Статистика	* Soft Skills тренінг (2)[1]			Іноземна мова (англійська)+ друга іноземна мова (вибіркова)
	4	4	4	4	6	6	4	4
3. семестр	Менеджмент сфери обслуговування	Соціологічні та ринкові дослідження	Споживча культура (1)[1]	Основи менеджменту (1)[1]	Туризм (2): Менеджмент [1]			Іноземна мова (англійська)+ друга іноземна мова (вибіркова)
	4	4	6	6	6			4
	Е-Туризм	Маркетинг: практичне застосування в туризмі	Споживча культура (2)[1]	Транспортування та логістика	Управління туристичними потоками	Основи менеджменту (2)[1]		Іноземна мова (англійська)+ друга іноземна мова (вибіркова)
	4	4	4	4	4	6		4

Продовження таблиці П1 Додатка П

Семестр	Тематика навчальних модулів/ ECTS					
5. семестр	Стратегічний менеджмент в туризмі	Довкілля та туризм	Менеджмент: поглиблене вивчення [1]	Вибіркова компонента [3]	Вибіркова компонента (поглиблене вивчення фаху) [2]	Друга іноземна мова+третя іноземна мова(вибіркова)
	4	4	6	4	6	4
6. семестр	Менеджмент туризму: поглиблене вивчення [1]	**Робота над бакалаврським проєктом**		Вибіркова компонента [3]	Вибіркова компонента (поглиблене вивчення фаху) [2]	
	6	12		4	6	

* тренінгові заняття для формування ключових особистісних вмінь та навичок, зокрема: уміння вирішувати складні проблеми; розвиток контекстного мислення - уміння обробляти дані, виокремлювати з масиву даних інформацію; уміння налагоджувати міжособистісні контакти - навички ефективної комунікації, ефективного слухання, ведення переговорів, емоційний інтелект та ін.; уміння прогнозувати, гнучкість, швидка адаптація до змін

Таблиця П2

[1] **Опис обов'язкових модулів комплексної тематики**

№	Тематика навчальних модулів	ECTS	Дисципліна	ECTS
1.	Soft Skills тренінг (1)	6	Психологія Ділова комунікація Презентація та техніка ведення дискусії	2 2 2
2.	Методологія наукових досліджень	6	Основи наукової діяльності Наукова діяльність: навчальний проєкт Методологія пошуку рішень	2 2 2
3.	Туризм (1): Ринок	4	Вступ до туризму Туристичні продукти та послуги дозвілля	2 2

Продовження таблиці П2 Додатка П

№	Тематика навчальних модулів	ECTS	Дисципліна	ECTS
4.	Soft Skills тренінг (2)	4	Підприємницька етика Соціологія	2 2
5.	Туризм (2): Менеджмент	6	Законодавство: Закон про туризм Процес маркетингового планування Фінансовий менеджмент в туризмі	2 2 2
6.	Споживча культура (1)	6	Поведінка споживача Культурологія	4 2
7.	Основи менеджменту (1)	6	Сталий розвиток Інноваційний менеджмент Теорія управління проєктами	2 2 2
8.	Споживча культура (2)	4	Практичне управління проєктами -тиждень навчання за кордоном Міжкультурна компетентність	2 2
9.	Основи менеджменту (2)	6	Основи сталого розвитку туризму Дизайн-мислення Управління знаннями	2 2 2
10.	Менеджмент: поглиблене вивчення	6	Міжнародна економіка: Європейська інтеграція Лідерство Міжнародний менеджмент	2 2 2
11.	Менеджмент туризму: поглиблене вивчення	6	Підприємництво та бізнес планування Особливі якості ораторів	4 2

Таблиця П3

[2] **Опис вибіркових компонентів (поглиблене вивчення фахових дисциплін)**

№	Тематика навчальних модулів	ECTS	Дисципліна	ECTS
I. Маркетинг та просування туристичної продукції				
1.	Маркетинг та просування туристичної продукції (1)	6	Маркетингова стратегія та управління проєктами Розробка туристичної продукції, інновації та ціноутворення	3 3
2.	Маркетинг та просування туристичної продукції (2)	6	Бізнес-моделі та ринок збуту Комунікація та брендинг	3 3
II. Сталий і міжнародний розвиток туризму				
1.	Сталий і міжнародний розвиток туризму (1)	6	Сталий розвиток туризму Міжнародний розвиток та співробітництво	2 4
2.	Сталий і міжнародний розвиток туризму (2)	6	Сталий розвиток підприємства Маркетинг та комунікація сталого розвитку туризму	2 4
III. Лідерство та управління змінами				
1.	Лідерство та управління змінами (1)	6	Усвідомлення мети та підтримання життєвого балансу Лідерство	3 3
2.	Лідерство та управління змінами (2)	6	Інновації та управління змінами Система управління людськими ресурсами	3 3
IV. Івент-комунікація				
1.	Івент-комунікація (1)	6	Живе спілкування Теоретичні основи	3 3
2.	Івент-комунікація (2)	6	Концепція організації заходу (Кейс-метод) Поетапність підготовки заходу	3 3

Таблиця П4

[3] Опис вибіркових дисциплін

№	Дисципліна	ECTS
1.	ЗМІ та зв’язки з громадськістю	4
2.	Управління якістю обслуговування	4
3.	Управління в сфері гостинності	4
4.	Інноваційний (нішевий) туризм	4
5.	Управління гірським туризмом	4
6.	Комплексне управління мобільністю	4
7.	Управління авіацією	4
8.	YES лабораторія (кліматичні зміни)	4
9.	Проведення прикладного дослідження на міжнародному рівні	4
10.	Управління роздрібною торгівлею	4
11.	Управління дозвіллям	4
12.	Менеджмент оздоровчого туризму	4
13.	Спортивний туризм	4

Таблиця П5

Університет прикладних наук Граубюнден (нім. FH Graubünden) (Швейцарія)

Навчальний план ОС «магістер» спеціальність *Туризм і управління змінами (2019-2020 н.р.)*

Семестр	**Тематика навчальний модулів / ECTS**						
1. семестр	**5 дисциплін на вибір:** Корпоративне спілкування Корпоративна відповідальність Управління сталим розвитком Аналітика даних Управління даними Е-Бізнес Провідні трансформації Організаційний розвиток Корпоративне лідерство Успішне управління	**Аналіз змінних процесів**			**Наукові методи** (9)		
		Основи трансформацій у туризмі (4)	Сучасні виклики в туризмі (4)	Перспективи в туризмі (4)	Проєктування дослідження	Якісні методи дослідження	Кількісні методи дослідження
2. семестр		**Управління змінами**			**Розгляд пропозицій щодо магістерських проєктів**	**Консультаційний проєкт** (9)	
		Управління розвитком сталого туризму (4)	Зміни, культура та стратегія (4)	Ризик, уразливість і стійкість (4)		Консульта-ційний проєкт	Управління проєктом
3. семестр		**Проєктування змін**			**Підготовка магістерського проєкту**		
		Інновації та соціальний маркетинг (6)					

Підприємницький модуль

Спеціалізовані модулі

Фундаментальний модуль

Кваліфікаційний модуль

Додаток Р

Таблиця Р1

Університет Ліхтенштейн

Навчальний план ОС «магістр» спеціальність «Підприємництво»

Тематика модуля / семестр	Кіл-сть кредитів (ECTS)
Семестр 1	
Модуль 1. *Start-Up Менеджмент*	6
Теорія підприємництва	2
Процес ведення підприємницької діяльності	2
Підприємець та командне підприємництво	2
Модуль 2. *Фінансовий менеджмент та управління ризиками*	6
Start-Up фінансової діяльності	2
Фінансовий менеджмент і контроль	2
Управління ризиками	2
Модуль 3. *Інновації та технології*	6
Управління людськими ресурсами та корпоративна культура	2
Технологічне підприємництво	2
Співпраця та партнерство	2
Модуль 4. *Start-Up Лабораторія*	9
Розробка наукового проєкту	9
Модуль 5. *Міжфакультативний вибірковий модуль*	3
Семестр 2	
Модуль1. *Маркетинговий менеджмент*	6
Маркетинг підприємства	2
Стратегії розвитку підприємства	2
Моделювання зростання підприємства	2
Модуль 2. *Фінанси, податки та правові основи*	6
Фінансове зростання	2
Податкові та правові основи	2
Наукове дослідження (проєкт)	2

Продовження Таблиці Р1 Додатка Р

Тематика модуля / семестр	**Кіл-сть кредитів (ECTS)**
Модуль 3. *Міжнародна підприємницька діяльність*	6
Міжнародні стратегії	2
Тактика ведення переговорів	2
Глобальний та міжкультурний маркетинг	2
Модуль 4. *Start-Up Лабораторія*	6
Розробка наукового проєкту	6
Модуль 5. *Дослідження нових ринків*	3
Освітня подорож	3
Модуль 6. *Міжфакультативний вибірковий модуль*	3
Семестр 3	
Модуль1. *Стратегія та обмін*	6
Стратегічний та корпоративний обмін	4
Торговий баланс	2
Модуль 2. *Приватний бізнес*	6
Управління приватним бізнесом	2
Спадщина	2
Корпоративне управління	2
Модуль 3. *Організаційний розвиток*	6
Корпоративне підприємництво	2
Підприємницьке лідерство	2
Управління труднощами	2
Модуль 4. *Start-Up Лабораторія*	9
Розробка наукового проєкту	9
Модуль 5. *Методи дослідження*	3
Особливості написання магістерської випускної роботи	3
Семестр 4	
Модуль1. *Написання магістерської випускної роботи*	27
Модуль 2. *Міжфакультативний вибірковий модуль*	3

Таблиця Р2

Університет Ліхтенштейн

Навчальний план ОС «бакалавр» спеціальність «Ділове адміністрування»

Дисципліна / семестр	Кіл-сть кредитів (ECTS)	Дисципліна / семестр	Кіл-сть кредитів (ECTS)
Семестр 1		**Семестр 2**	
1.Менеджмент та маркетинг	9	1.Основи фінансів, зокрема корпоративні фінанси	6
2.Основи правознавства	3	2.Інформаційні системи	6
3.Фінансовий облік	3	3.Мікроекономіка	6
4.Економічна математика	6	4.Бухгалтерський облік	3
5.Історія економіки та ділова етика	3	5.Статистика	6
6.Написання наукового дослідження	3	6.Англійська мова	3
7.Практичні тренінги	3		
Семестр 3		**Семестр 4**	
1.Організація та лідерство	9	1.Методи дослідження	3
2.Управління операціями	6	2.Облік витрат	3
3.Стратегія та поведінка	6	3.Макроекономіка	6
4.Адміністративне право та корпоративне управління	6	4.Податки	6
5.Англійська мова	3	5.Модуль 1 з обраної спеціалізації	6
		6.Модуль 2 з обраної спеціалізації	6
Семестр 5		**Семестр 6**	
1.Методи дослідження.	3	1.Написання атестаційного дослідження	12
2.Контролювання	3	2.Вибірковий модуль 2	3
3.Прикладна мікроекономіка	6	3.Вибірковий модуль 3	3
4.Вибірковий модуль 1	6	4.Вибірковий модуль 4	3
5.Модуль 3 з обраної спеціалізації	6	5.Вибірковий модуль 5	3
6.Модуль 4 з обраної спеціалізації	6	6.Модуль 5 з обраної спеціалізації	6

Таблиця Р2а

Перелік вибіркових навчальних дисциплін за обраною спеціалізацією

Семестр	Спеціалізація/Дисципліна	Кіл-сть кредитів (ECTS)
IFS - Міжнародні фінансові послуги		
4	Прийняття фінансових рішень	6
4	Вступ до фінансового менеджменту та правові основи управління активами	6
5	Управління ризиками, фінансові установи: дослідницька діяльність	6
5	Управління портфелем цінних паперів та фінансовий аналіз	6
6	Міжнародне оподаткування: компанії, структури, приватні особи	6
IME - Міжнародне управління та підприємництво		
4	Корпоративне підприємництво та приватний бізнес	6
4	Міжнародний менеджмент	6
5	Міжнародний маркетинг	6
5	Міжнародна економіка	6
6	Технологічний та інноваційний менеджмент	6
IMIT - Інформаційний менеджмент та інформаційні технології		
4	Інформаційний менеджмент	6
4	Підприємницькі системи	6
5	Системний аналіз та проєктування	6
5	Е-комерція	6
6	Інноваційна лабораторія	6

ЗМІСТ

Вступ…… 3

Розділ 1. Наукові засади туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи

1.1 Сучасний стан та перспектива розвитку туризму як передумова становлення туристичної освіти…… **7**

1.2 Наукові аспекти діяльності фахівців туристичної галузі як предмет наукового дослідження…… **35**

1.3 Теоретичні аспекти регуляторної політики туризму та туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи..... **58**

1.4 Стратегічні орієнтири реформування туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи……. **122**

Висновки до І розділу..... **164**

Розділ 2. Сучасний стан національного ринку ступеневої туристичної освіти німецькомовних країн Західної Європи

2.1 Ступенева туристична освіта Німеччини: соціально-економічні передумови, особливості та перспективи удосконалення…… **167**

2.2 Особливості австрійської системи туристичної освіти та її сучасна інтерпретація…… **193**

2.3 Система професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в Швейцарії…… **209**

2.4 Наукові основи ступеневої туристичної освіти Люксембургу та Ліхтенштейну…… **233**

Висновки до ІІ розділу..... **248**

Розділ 3. Еволюція становлення туристичної освіти в закладах вищої освіти німецькомовних країн Західної Європи

3.1 Узагальнена характеристика професійної підготовки фахівців

туристичної сфери у ЗВО німецькомовних країн Західної Європи……..... **251**
3.2 Генеза туристичної освіти у ЗВО німецькомовних країн Західної Європи та етапи її розвитку……... **265**
3.3 Перспективні напрями модернізації освітньої діяльності у сфері туризму в німецькомовних країнах Західної Європи… **310**
Висновки до ІІІ розділу..... **347**

Розділ 4. Обґрунтування концептуальних засад університетської туристичної освіти в німецькомовних країнах Західної Європи

4.1 Порівняльна характеристика загальних тенденцій і локальних особливостей організації туристичної освіти в ЗВО німецькомовних країн…… **350**
4.2 Компетентнісна структура професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в німецькомовних країнах Західної Європи…… **356**
4.3 Сучасна стратегія концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі…… **375**
Висновки до IV розділу……. **394**
Загальні висновки…… **396**
Список використаних джерел…… **405**
Додатки…… **454**

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Самохвал Олеся Олександрівна

ТУРИСТИЧНА ОСВІТА НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Монографія

Видано в авторській редакції

Редактор: Фатєєва Т. Д.
Комп'ютерна верстка: Макогончук Я. М.

Підп. до друку 19.02.2020 р. Формат 60х84/16. Папір офсетний
Друк різографічний. Ум. друк. арк. 32,32.
Обл.-вид. арк.23,47 Тираж 300. Зам. № 16

Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ
21000, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 25